

A FÉCSI
Püspöki hittudományi
intézet

ÉVKÖNYVE

az
1902-3 iki tanévről

KÖZLI

Az Igazgató

A PÉCSI

PÜSPÖKI HITTUDOMÁNYI INTÉZET

ÉVKÖNYVE

az 190²/₃-iki tanévről.

Közli

az igazgató.

II. Évfolyam.

PÉCSETT,
PÜSPÖKI LYCEUMI NYOMDA (MADARÁSZ BÉLA)
1903.

I.

Katolikus Egyetem

PÉCSETT.

TANULMÁNY.

Írta :

HANUY FERENCZ dr.,

a pécsi püsp. hittudomány-intézetben az egyházjog és egyháztörténelem
ny. r. tanára.

„Pia veterum liberalitate, maximeque *regum et episcoporum* vestrorum munificentia, domicilia scientiis litterarum tradendis plura et nobilia constituta sunt. Floret apud vos memoria et praedicatione gratae posteritatis Cardinalis *Pázmány*, Archiepiscopus Strigoniensis, qui magnum *Lyceum catholicum* Budapestinum condidit et censu amplissimo ditavit. Iamvero pulcrum est recordari, tantae molis opus effectum ab eo *pura et sincera intentione religionis catholicae promovendae*; idemque a rege Ferdinando II. confirmatum, ut *religionis catholicae veritas, ubi vigebat, inconcussa persisteret, ubi labefactata fuerat, repararetur, cultus divinus ubique propagaretur*“

„*Quod si ratio temporum postulabit, ut in hoc genere, aut quaedam instituantur nova, aut instituta augeantur, minime dubitamus, quin patrum exempla renovare, religionemque imitari velitis.*“

„Imo allatum Nobis est, cogitationem iam vobis esse susceptam de *opportuna palaestra formandis magistris optimis. Saluberrimum consilium, si quod aliud, dignum sapientia et virtute vestra*: quod ut celeriter, Deo adiuvante, perficiatis, Nos profecto cupimus et hortamur.“

XIII. Leo pápa „*Quod multum diuque*“ kezdetű, 1886 aug. 22-én (Budavár visszafoglalásának 200. évfordulójára) Magyarország püspökeihez intézett *enciklikájából*.

A 80 as évek elején Pécssett egy régi háznak lebontásánál a falba beépítve egy sok száz évvel régiebb épületből való követ találtak, a melyen a tudomány-intézetek címerein szokásos könyvet tartó kéz és felette csillag voltak kivésve, mint a tudomány és művészet jelvényei.¹⁾ A követ régészceink a Nagy Lajos magyar király kérésére V Orbán pápa által a kánonjogi, polgárjogi és minden egyéb szokásos (licita facultas) fakultással felállított pécsi egyetem cimerekövének mondták. A folyó 1903. évben pedig a bencéseknek a török uralom (1543. év) előtt Pécssett a vár déli falánál, a siklósi kaputól nyugatra bir: kolostora és temploma, valamint attól nyugatra egy másik nagyobb szerű épületnek alapfalára bukkantak, amely utóbbit szakemberek a régi egyetem épületéhez tartozónak ítélték, főleg azért, mert ezen a helyen állott a régi hagyomány szerint a régi egyetem épülete.²⁾

Koller József pécsi kánonok, a pécsi egyházmegyének (élt 1745 től 1832-ig) hírneves történetirója, a hazai és külföldi levéltárakból összegyűjtötte azt, amit még nem pusztított el a moly vagy a perzselő láng. *Klimó* György, akkori pécsi püspök *Garampi* József érseket, a római pápa levéltárának praefectusát kérte fel, hogy a római levéltárakban a pécsi egyházmegyére vonatkozó adatokat, nevezetesen a régi pécsi egyetem alapításának és további fennállásának nyomaint kutatná fel. *Garampi* ezt meg is tette, az általa másolatban küldött okmányokat *Koller* felvette művének „*Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiarum*“ III.

¹⁾ *Juhász* László, Baranya vármegye és Pécs város régészete, Pécs 1894. 39. l., Dr. *Kopcsányi* Károly, A pécsi jogakadémia múltja és jelene Pécs 1897. 2. l. Ezen cimerekö *Horváth* Antal pécsi ügyvédnél, az ő régiség gyűjteményében van mai napig.

²⁾ *Juhász* i. h., *Németh* Béla a „Baranya múltja és jelene“ c. munka (Várady F. szerk.) II. köt. („Baranya Szt. István-tól a jelenkorig“) Pécs 1897. 294. l.

kötetébe. Ezen okmányokban foglalt adatoknál többet lényegeset, a pécsi egyetemre vonatkozólag ma sem tudunk. Dr. Abel Jenő a történetírók összes állításait megrostálva, csak a Koller által közölt adatokat alálja kétségen felül állóknak.³⁾ Ezen adatok szerint valószínű, hogy a pécsi egyetemen csak a jogot adták elő. Az egyetem megszűnésének idejét eddig még megállapítani nem sikerült. Az egyetemnek a 15. században és a 16. század elején való fenállásáról biztos adatunk csak egy van: az 1538-ban született és így a török uralom kezdetének -zem és fültauja: *Istvánffy* Miklós (Hist. p. 161. idézve Dr. Abel-nél az 55. l.) említi, hogy a pécsi egyetem még kevéssel a török uralom előtt („paucis ante hoc bellum annis“) még fennállott és 2000 tanulója volt. Az *Acsády* Ignác által a Szilágyi Sándor által kiadott „A magyar nemzet története“ c. műben⁴⁾ a pécsi egyetemnek 1530. évben való fenállása mellett felhozott adat, ha forrása (Calendarium?) teljes hitelt érdemel, mondható talán még újabb adatnak. Az *Acsády* által idézett forrásban *Croce* Velencéből azt ajánlja *VIII. Henrik* angol királynak, hogy valóperében aragóniai *Katalinnal* kötött házasságának érvényessége felől, a többi európai egyetemek között kérje ki a „magyar“-nak véleményét is. Abban azonban minden történészünk egyetért, hogy a pécsi egyetem volt a középkori magyar főiskolák (veszprémi, ó-budai, pozsonyi) között a leghosszabb életű⁵⁾ és egyedül ez volt életre képes, amely az ujkorig fenmaradt és csak a háború dulása (1543) vetett véget életének.

A régi pécsi egyetemre vonatkozó írott és faragott emlékeink hangosan beszélnek Pécs város nagy multjáról, művelődéstörténeti szerepéről és arra való hivatottságának földrajzi és néprajzi alapjairól és a hazájához és nemzetéhez hű magyarnak szívében megrezgetik a húrját a régi dicsőségünk elmulta és a jelen sivársága felett kesergő fájdalomnak, megszólaltatják a szebb jövő után esengő vágnak és tettekre kész elhatározásnak is panaszosan hűgő, bizva epedő és diadalmasan harsogó húrját

³⁾ Dr. Abel Jenő, Egyeteink a középkorban, Budapest 1881, 9—17. l., 49—57. l. — Lásd még: Dr. *Szilvek* Lajos, A Pécsi Egyetem története, Budapest, 1900.

⁴⁾ *Szilágyi* S., A magyar nemzet tört. Budapest, 1897., V. k. 200. l.

⁵⁾ *Abel* i. m. 46. lap.

És ha érzi ezt minden magyar, akkor első sorban érzik azok, a kik túl a Dunán, a Duna és a Dráva által határolt országrészben, a nemzeti művelődés áramának sodrát más irányba terelve látják. A középkori egyetemek mind Dunántulban vagy annak határán (Pozsony) állottak, mint megannyi vártái a nyugati művelődés védőfalának. Az ujkori alapítások az északi és keleti periferiákra esnek, mert a középén és a délen a felhód ragyogott. A protestans alapításhu erdélyi és magyarországi (S. Patak, Debrecen) főiskolák és a kassai egyetem (1657) a keleti végeken, a Pázmány által alapított nagyszombati egyetem (1635) a nyugati végen emelkedett, és ez k váltak a tudomány és szép-művészetek gőcpontjaivá; Dunántul pedig azalatt a török típirta, az ő nyomán hamuvá égett könyvtár, levéltár és iskola.

És mikor Dunántul felszabadult (1686—9), csak lassan tért vissza a tudomány és művelődés folyása a régi ágyba. A győri (bölcészeti és jogi) főiskolának felállítása (1777) és Pécsre való ideiglenes áthelyezése⁶⁾ (1785—1802), végül a pécsi (bölcészeti és jogi) főiskolának („Episcopale Lyceum Quinque-Ecclesiense“)⁷⁾ Szepesy Ignác püspök által történt alapítása (1832—3)⁸⁾ már újból a Dunántulnak a régi szerepére való törekvésnek jele volt. A pécsi alapítást a király külön kiváltságlevében megerősítette. az 1832-36 országgyűlés pedig emléket külön országos törvénybe ígtatta.⁹⁾

A győri alapítás, bár állami akaratra (a tanulmányi alaptól tartott fenn) volt kifolyása, nem állotta ki az időnek vas-fogat, 1892-ben mint jogi főiskola megszűnt, miután már bölcseleti kara a főgimnáziumoknak 1850-évbén történt szervezése folytán az ottani főgimnáziumnak 7. és 8 osztályába beolvadt.

A pécsi főiskola nem szűnt meg. Bölcészeti kara 1851-ben szintén beolvadt a cisztercita rend által fentartott pécsi főgim-

⁶⁾ Dr. *Kopcsányi* i. m. 2—5. l.

⁷⁾ „Észrevételek a pécsi püsp. joglyceum jogtanárainak emlékiratára“ című füzetnek 7. 11. l., a hol okmányilag mutatja ki a névtelen szerző azt, hogy a pécsi főiskola nem „akadémia“, hanem „püspöki lyceum“.

⁸⁾ Dr. *Kopcsányi* i. m. 17., 20. l.

⁹⁾ A királyi kiváltságlevelet és a beczikkelyezést (1832—36. XXIV. t. c.) alább (IV. fejezet) egész terjedelmében közölni fogjuk. A kiváltságlevél 1835. aug. 27-éről kelt és felőleli Szepesy püspöknek 1835. aug. 8-án kelt alapító levelét.

náziumba,¹⁰⁾ jogi kara pedig szünetelt 1848-tól 1865-ig, a mikor az évi aug. 2-án kelt legfelsőbb elhatározással a pécsi főiskola „*joglyceum*” néven mint „nyilvános jellegű, és közérvényességű bizonyítványok kiállítására feljogosított” jogi főiskola megnyitottat.

Azóta ezen jogi főiskola folyton fejlődik és a hazai jogi főiskolák közt előkelő helyet vívott ki magának. Tanárai közt országos nevű tudósokat, írókat találunk, többen közülük egyetemi katedrára jutottak.

A jogi főiskolát megelőzőleg már 1746-ban megnyitott Pécsen Berényi Zsigmond gróf által alapított papnevelő-intézetben (seminarium) a pécsi theologiai főiskola. A bölesészeti és jogi főiskolát is *Szepesy* püspök első sorban egyházmegyéjének növendékpapjai részére alapította, azt akarván, hogy azok kiképzést nyerjenek a böleselet és jogi tárgyakból is. A theologiai főiskola erkölestani és lelkipásztorokdástani katedrája tanárainak nevét 1753-tól, a dogmatikai tanszék tanárait 1763-tól, az egyházjog és egyháztörténet tanárainak névsorát 1754-től, a szentírás-tudomány tanárait pedig 1773-tól fogva ismerjük.¹¹⁾

A pécsi theologiai főiskola végig élte a magyar katolikus hittudomány és hittudományi irodalom gyermek- és ifjukurát és szervezetével, eredményeivel, tanárainak készségével és irodalmi működésével már évtizedek óta beigazolta, hogy nemcsak ismeretek közlésére, hanem a tudománynak önálló művelésére is képes. A halhatatlan nevű *Koller* József (1773–79), azután *Szalágyi* István (1771–77.), a pécsi theologiai főiskolán voltak tanárok, valamint onnét emelkedtek fel püspöki székre *Ranolder* János és *Haas* Mihály, egyetemi tanszékre pedig *Pollák* János és *Laubheimer* Ferenc.

Ezen két pécsi főiskola a felépítmény, melyhez alépítményül járulnak Pécsváros, Baranya, Tolna, Somogy, Zala vármene-

¹⁰⁾ Dr. *Köpecsányi*, i. m. 39. l., 64. l. A zirczi apátnak azonban a Szepesy alap tartozott fizetni évi 1680. o. é. forintot, a mely jövedelemről azután *Rezutsck* Antal zirczi apát 1873. nov. 18-án *Kovács* Zsigmond pécsi püspökhöz intézett átiratában lemondott, fentartván „az alapítványi levélen alapuló jogait maga és utódai részére minden lehető és nem vélt esetre.”

¹¹⁾ Lásd bővebben az 1901/02. évkönyvünkben *Valdinger* István, theologiai tanár „Adatok a hittudományi intézet történetéhez” cz. tanulmányában

gyeknek kulturális egyéb erőforrásai, főleg az ezen nagy kiterjedésű megyék területén létező oktatási intézetek, melyeknek ifjúsága adja a nevezett két főiskola hallgatóinak túlnyomó részét, mert területükön hasonló irányú főiskolák nincsenek, sőt a jogi főiskola a távolabbi megyékből is kap rendszerint hallgatókat, mert egész Dunántulban máshol ilyen intézet nincsen.

Az említett két pécsi főiskola most még csak szakiskola, nem egyetem, és így sem nevével, sem szervezetével fogva nem tekinthető még a tudomány előbbrevitelére első sorban hivatott tényezőnek — bár ezen állítás is sokban vesztett erejéből azóta, mióta a vidéki jogi főiskolák az 1850. és 1874. évben újból szerveztettek.

A második ezrednek küszöbén a magyar nemzetnek a tudományosság terén való képességét be kellene igazolnia, nemcsak állami erővel létesített egyetemi szervezetek felállításával és azoknak személyekkel, felszereléssel és tekintélyvel való felruházásával, hanem azzal is, hogy az állami kényszer-alapításokon kívül az államnak részeiben, a társadalomnak egy-egy rétegében is van elegendő spontán erő, értelmi és erkölcsi erő és ennek segítségével áldozathozatal utján anyagi erő is, egyetemnek, ha nem is azonnal az összes fakultásokkal való felállítására, hanem fokozatos kifejlesztésére, kiépítésére, vagyis olyan kialakulásra, a milyenen mentek át azon ma is virágzó ősi egyetemek a külföldön, a melyeknek gyökerei a középkorba, hasonló szerény keretű meg-alapításig, nyulnak vissza.

Ilyen spontán erő megvan a Dunántulban, de itt egyedül csak Pécsen, annak legnépesebb és legművelődöttebb városában, és itt is csak annak, ha nem is közjogilag, de valósággal első tényezőjében: a katolikus egyházban, mely túlnyomórészt maga erejéből, de szívesen fogadva az ország összes katolikusainak hozzájárulását, képes három fakultásos (theologiai, jogi és böleseleti karok) egyetemet azonnal felállítani, de nem érzi magát képtelennek az orvosi karnak is idővel való felállítására sem.

Az államnak az új egyetem felállításához egy krajczárral sem kell hozzájárulnia.

Csakis az uralkodónak felségjogaihoz tartozó kiváltság-adást, az egyetemi rang és graduálási jog megadását, az országos tör-

vényhozás részéről és a közoktatási kormány részéről pedig a teljes nyilvánossági jog elismerését, az összes egyetemeknél tartani szokott minősítő vizsgálatok tartására való feljogosítást és az új egyetemen megszerzett grádusokra (promotio) is a minősítő hatálynak kiterjesztését fogja a kath. egyház kérni és igénybe venni — magát a pécsi kath. egyetemet azonban önmaga tudja és akarja is, mint magyar és egyttal kath. egyetemet felállítani.

A pécsi egyetem kérdése *nemcsak egy új egyetem, hanem egy katolikus egyetem felállításának kérdése.*

Eddig a katolikus egyetem kérdését merőben platonikus módon tárgyalták. Amikor pénzre került a sor, azonnal a budapesti tudományegyetemnek kath. alapjain kezdtek; követelve azoknak a kath. egyetem részére való kiadását. De mivel a törvényhozás és az államkormányzat mai iránya mellett ezen alapoknak kiadását egyelőre remélni nem lehet, azért ezen dolgot kiinduló pontul választani annyi volt, mint a katolikus egyetem felállítását „ad Graecas Calendas“ elhalasztani. De még más okból sem lehet helyeselni a budapesti tud. egyetem kath. alapjainak a kath. egyetem felállításánál való számbavételét.

Magunkévá teszszük egyik jeles írónknak és tudósunknak¹²⁾ azon véleményét, hogy nem szabad az állami egyetemet teljesen elszakítani a katolicizmustól. Pontosabban meghatározva talán úgy állíthatnók le e tételt, hogy a katolikus alapok kikérése által az amugyis a katolicizmustól távolálló egyetemi tanári testületet és országos tanügyi kormányzatot nem volna szabad azon elhatározásra kényszeríteni, hogy a kath. theologiai fakultást be-

¹²⁾ Dr. Mihályffy Ákos, Kath. egyetem. két beszéd (1900. aug. 17—'9. kath. nagygyűlésen) Budapest, 1900, 12. l. ezeket írja: „Sokan hangoztatják, hogy a kath. egyetem felállításához elsősorban a budapesti egyetem kath. jellegű alapjait kell kikérnünk. Én nem bánom, ha kikérik és követelik, csak azt nem szeretném, ha ezekhez az alapokhoz kötnék a kath. egyetem alapítását. Mert az ismét csak a dolog elodázása lenne. *Először* is problematikus az, hogy azokat az alapokat megkapjuk-e, *másodsor*, ha megkapjuk is, évekig el fog húzódni, míg azoknak átadása megtörténik, *harmadsor*, ismét telem, amit már sokszor hangsúlyoztam, *nem tartom helyesnek, ha a budapesti egyetemet összes kath. alapjaitól megfosztva, azt teljesen elszakítanók a katolicizmustól.* — Ezen tárgyról ugyanazon tudósunk szözl az 1901. évi kath. nagygyűlésen is, hasonló értelemben. Lásd: Dr. Gyürky Ödön, A magyar katolikusok II. országos kath. nagygyűlése. Bpest 1901, 188. l.

szüntessék; mert aztán már igazán remélni nem lehet, hogy állami pénzen álltana majd a törvényhozás kath. theologiai fakultást. Németországban ilyen dolog lehetséges, a strassburgi állami egyetem mellé 1902. december hóban szervezett a német császári kormány kath. theologiai fakultást.

Jelen tanulmányom célja a felvilágosítás, az eszmék tisztázása.

Én ugy látom a dolgot, hogy mi magyarok általában és magyar katolikusok különösen is abban a hibában szenvedünk, hogy nem értjük meg egymást.

Némelyiknek nem kell egyáltalában egyetem, másoknak nem kell katolikus egyetem, némelyek egyházjogilag, mások magyar közjogilag tartják felállítását keresztülvihetetlennek, ismét mások nem Pécselt akarják az új egyetemet, végre sokan, ép a miénk közül, nem tartják a kath. egyetemet „életképes“ alapításnak. Legtöbbször a pénzkérdést tartják megoldhatatlannak, szeritük félmillió forintnyi kamatot hozó tőkét kell előbb összehozni és csak akkor megnyitni az egyetemet.

Ezen kifogásokra és aggályokra külön-külön fejezetekben fogok megfelelni.

I. Fejezet.

Egyetemekre szükség van.

I. Katolikus írónak, a ki nem csupán „katolikus“ egyetemnek, hanem egyáltalában „egyetemnek“ szükségességét hangoztatja, talán azt vehetné valaki szemére, hogy a kath. egyházra legalább is különbözős az, vannak e egyetemek vagy nincsenek. Az ilyen ellenvetők persze a szállóige: „az egyház ellensége a tudomány“ — hatása alatt állanak, és nem gondolnak arra, hogy ezen szállóigének valótlanságát nemcsak az egyház tanainak és az igaz tudomány eredményeinek egybevetése fényesen beigazolja, hanem a történelem is.

A *történelem* ugyanis kétségbevonhatatlanul *bizonyítja*, hogy ugy az alsóbb iskolák, mint a *tudomány-egyetem* ek *egyháznak alapításai.*

Álljon itt az elfogultságról nem valóható német művelődés-történetírónak, *Paulsen* Frigyesnek nyilatkozata, aki előljáróban szólván az iskolának ősi típusairól, a zárdái és székesegyházi iskolákról, átmegey a középkori egyetemek ismertetésére, és így ír róluk:¹³⁾

„Auch die *Universitäten* waren *kirchliche Lehranstalten*. Sie wurden vom Papst formell errichtet, d. h. mit der Befugnis zu lehren und die akademischen Grade d. h. Zeugnisse der Lehrbefähigung zu erteilen, ausgestattet. Die Kirchengüter wurden überall für die Dotation in Anspruch genommen, regelmässig in der Form, dass eine Anzahl Pfründen, meist an einer Stiftskirche der Stadt, doch auch an auswärtigen Kirchen, an ältere Lehrer der Univesität, besonders Theologen und Juristen, verliehen wurden; wass natürlich die kirchliche Qualifikation derselben zur Voraussetzung hatte. Man kann sagen, die *mittelalterlichen Universitäten Deutschlands* waren vielfach ihrem Ursprung und ihrer Stellung nach *eigentlich nichts anderes, als freier konstruierte Kollegiatstifte*, welchen von den beiden Aufgaben solcher Institute, dem Gottesdienst und dem Unterricht, wesentlich nur die letztere oblag; von der ersteren waren sie dispensiert, um der anderen ganz sich widmen zu können. Lehrer und Schüler derselben waren Kleriker und dem entsprechend die Lebensordnung in allen Stücken den klerikalen nachgebildet. Für die Lehrer war der Cölibat selbstverständliche Forderung; sie wohnten in den Kollegien nach Art regulierter Kleriker beisammen. Erst seitdem die humanistische Emancipationsbestrebungen eindringen, wurde diese Ordnung allmählich durchlöchert. Bis dahin wurden auch die *Scholaren der deutschen Universitäten in den Kollegien und Bursen in klösterlicher Zucht zusammengehalten*“

Katolikus embernek tehát még a történeti jog címén is kívánnia kell egyetemnek alapítását. Az egyetemnek létezésé, neve és szervezete a katolikus egyháznak tiszteletét és szeretetét, aldozatközségét a tudományok iránt hirdetik

A szkolasztikus filozófián felépült középkori egyetemek (XI—XVI század) tiszteletreméltó határkövek Európa művelődés-történetében, amelyek a keresztény vallás tanai és a pogány görög bölcsészet közti áthidalást végezték el és ezzel nemcsak az egyháznak és tanainak szereztek a tudományban támasztékot,

¹³⁾ Dr. Friedrich *Paulsen*, Geschichte des gelehrten Unterrichts, II. Ausgabe, I. Band, Leipzig, 1896, 26. l.

hanem az emberi szellem művelődését is nagy lépéssel előbbre vitték.

Egy a középkori kath. egyház viszonyait is éles és sokhelyen igazságtalan kritikával sújtó német író: *Georg Kaufmann*¹⁴⁾, dacára álláspontjának, így ír a szkolasztikus írókról:

„Im ganzen betrachtet bieten diese Schriften und die von Tausenden lange Jahre hindurch fortgesetzten Übungen das *ehrfurchtgebietende Bild einer grossen Schule, welche die Völker dazu erzog*, die Masse des widerstrebenden Stoffes, welchen das heidnische Alterthum, die christliche Kirche und das bewegte Leben der mittelalterlich wieder modernen Welt zusammenführte, zu bewältigen und welche dabei zugleich ihre Sprache, mit einer Menge dazu nötiger Vorstellungen und Worte ausstattete. *Die Scholastik war nicht nur eine Wissenschaft der Schule, sie war auch die Schule des modernen Geistes und die Schöpferin der Idee der Wissenschaft als einer selbstständigen Macht. Die Universitäten aber sind das vorzüglichste Organ*, das die Scholastik für diese neue Macht ausbildete, und durch welchen die Wissenschaft neben den alten Mächten, Staat und Kirche, ihren Platz einnahm und behauptete.“¹⁵⁾

A tudományt mint az állam, sőt az egyház életére és működésére nagy befolyást gyakorló hatalmat el kell ismernie minden embernek; elismeri a katolikus ember is. Ezt nevelik, ezt ápolják az egyetemek. Ezért szükégesek az egyetemek

Első bizonyítékot tehát az egyetemek szükségessége mellett a „magistra vitae“ szolgáltatja. A középkori tudomány és műveltség koronái voltak az egyetemek. Ma is azok vagy legalább azok lehetnek, ha a becsuszott hiányok orvosoltnak. Elődök műveit nem szabad veszendőbe menni hagyni, azokat fejleszteni, sőt ujjakkal gyarapítani is kell.

II. Második érvül az egyetemek szükségessége mellett azoknak az összes tudományzakokra kiterjeszkedő *egyetemessége*, minden tudományra kiterjeszkedő volta szolgál.

¹⁴⁾ *Georg Kaufmann*, Die Geschichte der Universitäten, Stuttgart, I. köt. 1888, 96. l.

¹⁵⁾ Ugyanúgy nyilatkozik egy francia író: *Hauréau*, Histoire de la philosophie scolastique, II. kiad. Paris. II. köt. 1882: „Le génie moderne est préparé lentement dans le gymnase de la scolastique du moyen-âge.“

Ismeretes dolog,¹⁶⁾ hogy az első egyetemeknek neve „studium“ „scholae“, „gymnasium“ volt, a 13. századtól fogva pedig „studium generale“, vagy „studium commune“¹⁷⁾ („scholae generales“), a mely „generale-commune“ jelző az előadások nyilvánosságát, nemzetközi egyetemességét, a tanulmányok legmagasabb színvonalát és a tanárookra kötelező szervezeti szabályok közönségét fejezte ki az egyéb iskolákkal (egyszerűen „studium“, „schola“ vagy „studium particulare“) szemben. A „generale“ szó megfelelt a német „hoch“ (Hochschule*), a francia „haute“, „supérieur“ („hautes écoles“, „enseignement supérieur“), a magyar „fő“ („főiskola“) szónak. A tanárookra, valamint a tanulókra névze kötelezően előírt közös szabályok természetesen létrehozták a tanárok egyesületét („universitas magistrorum“) és a tanulók egyesületét („universitas scholarium“). Innét keletkezett a 13. században az „universitas“ (egyetem) szó, melyet a 14. század végétől fogva magának a „studium generale“-nak elnevezésére kezdtek használni.

Bár eszerint a legrégebbi egyetemek elnevezéséből nem is bizonyítható be azoknak az összes tudományzajokra való egyetemessége, ezen egyetemesség azokban mégis megvolt. Aki theológiát, jogot, kánonjogot vagy orvostudományt akart tanulni, annak előbb a bölcsleleti karon („artes“, „facultas artium“) kellett a tanulmányokat elvégezni. A középkori egyetemeknek „artium facultas“-a, mely a legnépesebb volt, már felölelte a mai bölcsészeti karok összes tárgyait, a szorosan vett bölcsélet mellett (logica, philosophia, physica, moralis) a nyelvészeti szak (grammatica, rhetorica, poëtica), a művészeti szak (poëtica, musica), a mennyiségtan — természettudományi szak (arithmetica, geometria, astronomia) tárgyait¹⁸⁾, és ép ezért a régi egyetemek ezen tudományoknak az első csiréből való kifejlődésére eléggé meg nem becsülhető befolyással voltak.

¹⁶⁾ Lásd ennek bő kifejtését; *Paulsen* i. m. I. köt. 29. l. és köv., *Kaufmann* i. m. I. köt. 99. l. és köv. — P. H. *Denifle*, Die Universitäten des Mittelalters bis 1400. I. köt., Berlin, 1885. I. l.

¹⁷⁾ Így a párisi filozófusok 1244. évben ezen határozatot hozták: „Pro utilitate communis studii artium et ejusdem reparatione de communi assensu artistarum provisum est.“ *Bulæus* (Du Boulay) *Historia Universitatis Parisiensis*, Paris 1666—1670., III. köt. 194. l.

¹⁸⁾ *Paulsen* i. m. I. köt. 14., 31. l.

G. *Kaufmann*¹⁹⁾ sorra veszi az összes tudományokat és egyenkint kimutatja, milyen hatással voltak a szkolasztikus egyetemek ezeknek keletkezésére és tovább fejlődésére. Még a nemzeti nyelvek fejlődésére és intenzív működésére is a szkolasztikus egyetemek adták meg az ösztönzést; ezt *Kaufmann*²⁰⁾ az angol, francia és német nyelvészet és nemzeti irodalom akkori emlékeiből világosan bebizonyítja. Legkevésbé kedvezett még a szkolasztikus szellemi irányzat a történetírásnak, de azért a történeti kritika és formai tökély iránti érzéket a tultengő logikus tanítás mégis erősen fejlesztette. A történetírás igazi fejlődési kora a humanizmus idejébe esik, ezen fejlődést is az egyetemek valósították meg.

A 13. és főleg a 14. századtól fogva mind általánosabbá válik az egyetemeknek négy karra való felosztása: theologiai, jogi, orvosi és a bölcsleleti; az előbbi három: felső fakultásnak („facultates superiores“), a bölcsleleti pedig: alsóbb fakultásnak („inferiores facultates“ = „artes“) nevezetett²¹⁾

A mai egyetemeket úgy tekintjük már és nevüket is arra vonatkoztatjuk, mint az összes tudományokat felölelő tudományos testületeket. Ezen egyetemességben rejlik egy fő szellemi haszon a társadalomra, az egyházra, az államra. Egyik szaknak tudósai, a másiknak tudósaival, íróival vállvetve munkálkod-

¹⁹⁾ G. *Kaufmann* i. m. I. köt. 62—98. l.

²⁰⁾ G. *Kaufmann* i. h. 70—1. l.

²¹⁾ G. *Kaufmann* i. h. 68. 74. A négy fakultást a középkorban nem tekintették olyan felosztásnak, amely a tudományok egész családját kimeríti, sőt sok pápai kiváltságlevélben a 4 fakultás felállításán kívül felhatalmazás adatik minden tisztességes („licita“) tudományra („et in qualibet alia licita facultate“). Ezen „licita“ szónak ellentéte az „ars, facultas illicita“, minőnek tartották például a varázslást. *Kaufmann* i. h. 75. — A pécsi egyetemen is V. Orbán pápa megadja az engedélyt a polgári és egyházi jogon kívül „in alia qualibet licita, praeterquam in Theologia, facultate.“ — Ezért elfogadjuk egy hazai tudóstunk (Dr. *Eszterházy* Sándor kassai jogtanárnak a „Kassai Emlékkönyv“-ben 1901., 287. l.) állítását, hogy az egyetemeknek karok szerinti felosztását csak a hallgatóság jövőendő életpályája szerinti csoportosítás hozta létre. Ezen életpálya-közösség miatt létezik az egyféle tudományos pályára készülő tanulók és tanáraik egymással bizonyos szervezetbe és megalkották a régi nemzetek szerinti csoportok („nationes“) helyébe a fakultásokat. *Kaufmann* i. h.

nak a tudománynak előbbrevitelén. És mikor egymásnak alapos készülttségét, modern gondolkozását, tiszta szándékát és megfizetett munkásságát közlő szemlélik, tisztelettel kel a másik szaktudomány iránt is bennük, de ugyanők kölesönös tisztelettel keltenek ezen harmónia által a látszólag ellentétes irányzatoknak hódoló tudományszakok és képviselőik iránt a „profanum vulgus”-ban is.

Ebből világos, hogy az egyetemeknek ma is és mindenkor a jövőben fel kell ölelniök a theologiai szakot is.

A vallás nemcsak a vallás böleselőnek nyújt anyagot tudományos vizsgálódásra, hanem, ha az az emberi lélek mélyébe lenyúló tanokkal és szervezet el, történeti multtal, szakadatlan tevékenységgel és az egyedekre, a társadalomra, az államra, sőt talán a nemzetközi szellemi, társadalmi és politikai mozgalmakra befolyással bír, akkor okvetlenül tárgya kell, hogy legyen tudományos skatanulmányozásnak, akár saját hívei, akár kívül állók részéről.

A művelt nyugat többségének meggyőződése és saját meggyőződésünk szerint egyedül igaz vallás az Isten által kinyilatkoztatott keresztény katolikus vallás, első sorban tarthat igényt arra és nemcsak kérheti, hanem követelheti is a tudományok areopágiáitól: az egyetemektől, nemcsak kizárólag katolikusok által lakott országokban, hogy a katolikus teológiát tudománynak tekintsek, a melynek tanulása nemcsak szükséges a papi pályára menőknek, de hasznos bármely más pályára készülőknek is, a melynek mint önálló tudományszaknak fejlesztése a tudományok nagy családjának erősödését jelenti.²²⁾

III. További bizonyíték az egyetemek szükségessége mellett a tudományok művelése, fejlesztése, és ezáltal az emberiség szellemi javának előmozdítása.

A tudományok haladását ép az egyetemek valósíthatják meg szervezetük folytán, a mely egy tanárnak egy szakot, annak is csak egyik ágát jelöli ki tudományos tanulmányozásra, további kutatásra és neki „tanítási szabadságot,” a hallgatóknak pedig

²²⁾ Igen érdekes a fenti szövegben kimondott tételnek bizonyítása a Kassai jogakadémia jeles tanárának: Dr. Eszterházy Sándornak tollából a „Kassai Egyetem” című emlékkönyvben (Kassa 1901.) a 29. lapon.

„tanítási szabadságot” ad. A tanulási szabadság csak egyik eleme az u. n. akadémiai szabadságnak, a mely már a 12. században nagyon mély erkölcsi süllyedésnek vol okozója. Ennek megszüntetését célozta a tanulók szigorubb fegyelmezése, főleg a kolduló szerzetek (ferencziek, dömések) által alapított kollegiumokban.²³⁾

Itt van a katolikus felfogás és a ma divó laikus felfogás közt a legtöbb félreértésnek és összeütközésnek oka

Alább (a IV. fejezetben) a magyar tétéles jog alapján is kifogom mutatni, mit jelent tulajdonképen a „tanítási szabadság.” Itt most csak általános szempontból foglalkozom vele.

A középkori egyetemeken is volt tanítási szabadság.

III. Sándor pápának dekretálisát a tanítási szabadságról IX. Gergely pápa felvette törvénykönyvébe, a Corpus Juris Canonici-ba. Ezen dekretális így szól:

„Pro licentia vero docendi nullus omnino pretium exigit, vel sub obtentu alicuius consuetudinis ab his, qui docent, aliquid quaerat, nec docere quemquam expetita licentia, qui sit idoneus, interdicit.”²⁴⁾

Csak a tanítási szabadsággal való visszaélések tették később szükségessé, hogy az egyetemek székhelyein létező székesegyházak „scholasticus” („magister scholarum”, „cancellarius”) kanonokja bizonyos ellenőrzési joggal („haeresis”, „immoralitas” esetében) kezdett élni a tanárok előadásaiba, valamint kormányzói és bírói hatalommal a tanulóifjúsággal szemben. Később a pápák maguknak tartották fen ezen jogot és általuk kinevezett kancellárra bízták annak gyakorlását; rendszerint az illető megyés püspökre²⁵⁾

Igy volt a pécsi egyetemnek kancellárja V. Orbán pápa intézkedéséből a pécsi püspök.

A kancellári állás szervezése egy elvet mondott ki, a melyet még a szabadság leglelkesebb hívének sem lehet tagadásba venni, t. i. azt, hogy a tanszabadságnak meg vannak a maga korlátai, vagyis, hogy a tanár nem taníthat mindent, bármit.

²³⁾ G. Kaufmann i. m. I. k. 156. l. 291. l.

²⁴⁾ c. X. V. 5. Ugyanezt mondja ki a c. 3. ibid. (Alex. III.)

²⁵⁾ G. Kaufmann, i. m. I. köt. 240. l. és köv.

A „Kassai Egyetem“ czimü emlékkönyvben²⁶⁾ Dr. *Eszterházy* Sándor is azt vallja, hogy a tanszabadság daczára is a tanár felelős politikailag, büntetőjogilag, fegyelmileg, erkölcsileg („tanítványait még ki nem próbált, meg nem vitatott, felületes elméletekkel nem terhelheti“). Ő persze „mellék kollégiumokon“ ezen elméletek előadását is hajlandó volna megengedni. En azt hiszem: ezen „mellék“-kollégiumokban sem. És az erkölcsi felelősség egyik tárgyául azt nevezhetném még meg, hogy nem szabad a tanárnak a hallgatók vallási meggyőződésének alapjait vagy erkölcsi elveit felduló tanokat hirdetni.

Az evangéliumi szabadság elvét hirdető protestantizmus kezdetben nem ismerte a tanítási szabadságot.

Paulsen ismertette a wittenbergi egyetem 1533. évi statutumait, így ír:

„Zur kirchlichen Behörde wird die theologische Fakultät durch zwei Bestimmungen Ein oder zweimal im Jahr soll der Dekan alle Auditoren der Theologen zusammenrufen — — — Sodann wird der Fakultät die Überwachung der Lehre anvertraut: Wie in den Kirchen und Schulen unseres Gebietes, so wollen wir auch auf der Universität, welche stets die Leitung und Censur der Lehre haben muss, die reine evangelische Lehre in Übereinstimmung mit dem Bekenntnis, welches wir 1530 zu Augsburg dem Kaiser Karl übergeben haben, fromm und treulich vorgetragen, erhalten, und fortgepflanzt haben; denn diese Lehre ist, wie wir gewisslich feststellen, der wahre und ewige Ausdruck (consensus) des Glaubens der allgemeinen Kirche Gottes. Wenn eine Meinungsverschiedenheit sich erhebt, so soll die Sache an den Rektor und das Konsilium der Universität gebracht werden.“

Végre a statutumok e szavakkal adják meg a szankciót a tanítási szabadság korlátozásának:

„Die falschen Ansichten dürfen dann nicht vertheidigt werden; wenn jemand sie hartnäckig vertheidigt, soll er mit solcher Strenge bestraft werden, dass er die schlechten Meinungen nicht weiter verbreiten kann.“²⁷⁾

Ez elég érthető beszéd: censura, a tanításnak hatósági vezetése („Leitung“) alá rendelése, regula fidei et scientiae, utólagos fegyelmi eljárás, a „palinodia“-ra való kényszerítés és végre

²⁶⁾ Id. m. 294. lapja.

²⁷⁾ *Paulsen* i. m. I. köt. 212. l.

„szigorú“ büntetés. Hol van a szikrája is a tanítási szabadságnak? A Galilei eset legszinezettebb előadása sem nyújthat ennél többet.

A katolikus egyház beéri azzal, amit a vatikáni zsinaton kimondott:²⁸⁾

„Verum etsi fides sit supra rationem, nulla tamen unquam inter fidem et rationem vera dissensio esse potest: cum idem Deus, qui mysteria revelat et fidem infundit, animo humano rationis lumen indiderit; Deus autem negare seipsam non possit, nec verum vero unquam contradicere. Inanis autem huius contradictionis species inde potissimum oritur, quod vel fidei dogmata ad mentem Ecclesiae intellecta et exposita non fuerint vel opinionum commenta pro rationis effatis habeantur. Omnem igitur assertionem veritatis illuminatae fidei contrariam omnino falsam esse definimus. Porro Ecclesia, quae una cum apostolico munere docendi mandatum accepit, fidei depositum custodiendi, jus etiam et officium divinitus habet falsi nominis scientiam proscribendi, ne quis decipiatur per philosophiam et inanem fallaciam. Quapropter omnes christiani fideles huiusmodi opiniones, quae fidei doctrinae contrariae esse cognoscuntur, maxime, si ab Ecclesia reprobatae fuerint, non solum prohibentur tamquam legitimas scientiae conclusiones defendere, sed pro erroribus potius, qui fallacem veritatis speciem prae se ferant, habere tenentur omnino.“

„Neque solum fides et ratio inter se dissidere unquam possunt, sed opem quoque sibi mutuam ferunt, cum recta ratio fidei fundamenta demonstrat ejusque lumine illustrata rerum divinarum scientiam excolat; fides vero rationem ab erroribus liberet ac tueatur, eamque multiplici cognitione instruat. Quapropter tantum abest, ut Ecclesiae humanarum artium et disciplinarum culturae obsistat, ut hanc multis modis juvet atque promoveat. Non enim commoda ab iis ad hominum vitam dimanantia aut ignorat aut despicit; fatetur imo, eas, quemadmodum a Deo, scientiarum Domino, profectae sunt, ita, si rite pertractentur, ad Deum, juvante Eius gratia, perducere. Nec sane ipsa vetat, ne huiusmodi disciplinae in suo quaque ambitu propriis utantur principiis et propria methodo; sed justam hanc libertatem agnoscens id sedulo cavet, ne divinae doctrinae repugnando errores in se suscipiant, aut fines proprios transgressae ea, quae sunt fidei, occupent et perturbent“.

²⁸⁾ Conc. Vatic. constitutio de fide catholica, cap. 4. („De fide et ratione“). A tridentini és vatikáni zsinatok határozatainak 1888. évi regensburgi (G. I. Manz) kiadásának 26* lapján.

„Neque enim fidei doctrina, quam Deus revelavit, velut philosophicum inventum, proposita est humanis ingeniiis perficienda, sed tamquam divinum depositum Christi Sponsae tradita, fideliter custodienda et infallibiliter declaranda. Hinc sacrorum quoque dogmatum is sensus perpetuo est retinendus, quem semel declaravit Sancta Mater Ecclesia, nec unquam ab eo sensu, altioris intelligentiae specie et nomine, recedendum.“

„Crescat igitur et multum vehementerque proficiat tam singulorum, quam omnium, tam unius hominis, quam totius Ecclesiae, aetatum ac saeculorum gradibus, intelligentia, scientia, sapientia: sed in suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eademque sententia.“

A kath. egyház tehát sem cenzurát, sem büntetést nem ír elő, hanem katolikus vallású tudóstól, tanártól megkívánja, hogy a tudós egyrészt törekedjék megérteni tevőleges irányban („mit tanít“) és nemleges irányban („mit nem tanít“) a kath. vallás tanait, másrészt pedig jól bírálja meg, a tudomány tételeit, rostálja meg a kutatás eredményeit, ne énekelje utána a „tárgyilagoss“ könyviróknak és kutatóknak sokszor nagyon is alanyi és irányzatos állításait és soha se állítsa oda a tudományos kutatás „látszólagoss“ eredményeit a vallás félreérthetetlen tanaival szembe, mint azok gyengítőit és czáfolatait.²⁹⁾

A kutatásnak a kath. egyház nem ellensége. Galileinek sem a „kutatást“, hanem az akkor még hipotézis jellegével bíró és az akkori felfogás szerint a szentírással ellenkező földforgási elméletnek végleges igazságként való „hirdetését“ tiltotta el a római Officium³⁰⁾

Plató, Aristoteles, Saadja (942), Jehuda ha Levy (1140), Moses ben Maimon (1205), Ibn Roschd (Averroës) munkái nem voltak mentek tévedésektől, sőt az utóbb említett zsidó és arab peripatetikusok művei telve voltak aberrációkkal, és mégis a kath. valláshoz hű szkolasztikus mesterek olvasták azokat, sőt tudjuk, hogy a nagy Stagiritának (Aristoteles) logikáját és metafizikáját

²⁹⁾ Utalunk itt Dr. Mihályffy Ákosnak „Kath. Egyetem“ czim alatt megjelent aut. kongresszusi beszédére (3. l.)

³⁰⁾ Wetzler u. Welte, Kirchenlexikon, Freiburg., II. kiad. 1888. 5. köt. 40. l. Ezen idézett helyen Schanz 45 hasábon át egész monografiáját adja a „Galilei“-esetnek.

teljesen átvették a szkolasztikus böleselet-tudományba.³¹⁾ Ott látjuk a renaissance ápolói, maeenásai közt is az első helyen a kath. egyház főpapjait, pápáit; látjuk őket klasszikusok olvasásába, a képzőművészeti remek szemlélésébe merülve; ők nem idegenkedtek az új, bár nem veszélytelen, irányzattól, a mely a formai tökély, a művészeti szépnék terén a klasszikus óvilág népeivel akart versenyre kelni.³²⁾

Ma sem ellensége a kath. egyház a tudománynak. Jelszava: „crescat scientia!“

IV. Utolsó előtti helyen egy egészen modern érvet hozok fel az egyetemek szükségessége mellett.

Az egyes ember, egyes tudós teljesen a maga erejéből, a maga lelkesedésével, a maga invenciójával, a saját könyvtárával és természettudományi szaknál a saját tulajdonát képező felszerelésekkel vagy egyáltalában nem, vagy csak nagyon kivételes esetekben képes a tudományt mint szaktudós vagy kutató művelni. Bármely szakembernek a szakirodalom műveit kezénél kell bírnia, ehhez már óriási könyvtár, a természettudományi és orvosi szakhoz pedig igen költséges felszerelések kellene. *Ilyen segédeszközöket* nem képes egyes ember vagy egy város vagy egy kisebb vidék a tudományok rendelkezésére bocsájtani, ilyenre csak a legnagyobb erőforrások képesek. Ép ezek azok, melyek az egyetemeket létrehozzák, legyen az a demokratikus módon összegyűjtött pénz vagy a fejedelmek, főpapok vagy „Krözus“-ok által tett alapítványok. És ilyen helyen fejlődik ki kölcsönhatás és versengés folytán, a tudománynak szeretete.

Valamely egyetem tudományos felszerelése magában nem adja meg a súlyt az egyetemnek, ha nincsen meg az egyes tanároknak a tudomány szeretete, a közönségben pedig a tudománynak, a tudomány elméleti részének (hisz ez a tudomány) becsülése.

Luther, Melanchton³²⁾ és az első evangélikus prédikátorok

³¹⁾ G. Kaufmann i. m. 52—53. l., Jos. Hergenrother, Handbuch der allg. Kirchengeschichte, II. kiad. II. köt. 1885., 525. l.

³²⁾ Paulsen i. m. l. köt. 186—7. Az ember igazán alig akar hinni szemének, mikor az alapjában „humanista“ műveltségű és tagadhatatlanul ro. konszenzes egyéniségű Melanchton támadó szavait olvassa (Paulsennél és Janssennél) a „philosophia“ ellen. Melanchton mondotta, hogy Szent Pál le-

megvetéstől és gyűlölettől duzzadó szónoklatai Aristoteles, a szkolasztikusok és az egyetem ellen a közönségben is megvetést keltettek a tudomány és az egyetemek és minden oktatás ellen, a minek következménye volt a németországi oktatásügynek 1522-től 1530-ig való óriási hanyatlása.

Paulsen sorra veszi a német egyetemeket és egyenkint kimutatja azok hanyatlását a reformáció első éveiben. Így a *wittenbergi* egyetem csak 1530 után kezdette régi erejét (1522 előtti időből) visszanyerni, az azelőtt virágzó *erfurti* egyetemnek alig volt hallgatója, a *lipesei* egyetem hallgatói a régi létszám egy-negyedére apadtak le, a *frankfurti* (s. O.) egyetem teljesen megszűnt pár év múlva a reformáció kezdete után, a *rostocki* egyetem 1529—36-ig, a *greifswaldi* egyetem 1525 től 1539-ig szünetelt (hallgatóság hiányában), a *bazeli* egyetemen 1522-óta alig néhány hallgató volt, 1529-ben teljesen megszűnt.

A kath. valláshoz hű *kölni*, *bécsi* és *heidelbergi* egyetemek tanulóinak száma teljesen leapadt (Köln 1520 előtt 300—400 tanuló, 1527—43-ig 36—96. Bécs 1515-ben 600 tanuló, 1527-ben 20—30 tanuló).

A tudomány elleni gyűlölet mint hullámverés tovább terjedt Németországnak protestáns vallású részeiből a katolikus részekre is és itt is a tudomány, az egyetemek kicsinylését, megvetését idézte elő; a szülők nem küldötték itjait az egyetemekre³³⁾. Csak később sikerült Melanchtonnak az iskolaügy újra szervezését keresztülvinni és ezzel a tudománynak, főleg a filozófiának és filológiának, a theologia mellett tiszteletet szerezni.³⁴⁾

A tudomány kicsinylése ma sem ritka dolog. Álljon itt egy talán kevesek előtt ismeretes adat.

A „*La Revue*“ („Revue des Revues“) 1902. augusztusi számában *Iean Jussieu* saját tapasztalatai alapján érdekesen ismer-

velein kívül nincsen üdvösség: „minden más tudományt megvethetsz; Szent Pál elhanyagolni annyi, mint az üdvösség reményét eldobni.“ *Id. Paulsen-nél* 186. l.

³³⁾ *Paulsen* i. m. I. köt. 187—193. l.

³⁴⁾ *Paulsen* i. m. 205—28. Érdekes olvasni, miként dicséri 1537-ben *Melanchton* azt az *Aristotelest*, a kit ő, de főleg *Luther* azelőtt elvetett. *Luther* *Aristotelest* („A német nemzet nemeseihez“ 1520.) „elátkozott, dőlőfős ravasz pogány“-nak nevezte el.

teti az északamerikai Egyesült Államok egyetemeinek viszonyait „*La démocratie américaine contre la science*“ című cikkben.

A cikknek rövid tartalma: Az északamerikai egyetemek évi jövedelme 100.000 dollártól 2.370.000 dollárig váltakozik, de ezen évi jövedelmeiken kívül majd minden egyetemnek alap-tőkéje évenként 1—2 millió dollárral emelkedik. Ezen alap-tőkék nagy részét azonban az amerikai befektetői óriási méretű és fényes főépületekbe, egyetemi intézetekbe (orvosi, természettudományi, mérnöki karhoz), de maguk az egyetemi tanárok nem részülnék tiszteletben, nem is lesznek kellőleg díjazva, de a mi már igazán baj: tudományuk, főleg az elméleti, alapvető részek nem érdeklik az amerikaiakat. Ők a szép egyetemi palotákban is mindig érdekeset, mulattatót, szenzációsat akarnak hallani. Ennek azután az a következménye, hogy a tanárok a külső csillogásra, fényes programokra, statisztikákra, regisztrálásra, felfedező utazásokra stb. helyezik a fősúlyt, magát pedig a tudományt nem művelik.

Jussieu ezt a *demokrata eszménynek* („l' idéal démocratique“) tulajdonítja, mely nem érti és azért nem is szereti a tudományt, hanem a tudomány helyett egész törekvését az anyagi és gazdasági haladásra helyezi. *Jussieu* így adja ennek okát:

„*La grande cause, à notre avis, c' est le triomphe trop complet de l' idéal démocratique.* Dans un pays, comme la France, qui a des traditions établies, une organisation sociale basée sur le suffrage universel peut exister sans que la vie intellectuelle et artistique s' en ressentent trop, au moins per un temps. Il en est tout autrement d' une nation, qui se fonde dès le début sur des principes démocratiques. *L' idée d' égalité morale* des citoyens, qui est peut-être légitime, entraîne dans la plupart des esprits l' idée d' *égalité intellectuelle*, qui est une profonde erreur. Il en résulte le „*bourgeoisisme*“, non pas seulement d' une classe, comme en France, mais de la nation dans son ensemble, „*bourgeoisisme*“, qui n' est pas seulement *intellectuellement grotesque* et ridicule, mais qui est, au point de vue social, profondément immoral.“

Íde vezet a demokrácia túltengése. Így hozhat halált a tudományra a szociáldemokrácia győzelme minálunk is.

Jussieu hozzáteszi, hogy az amerikai egyetemi tanár csak akkor számíthat nagyobb becslésre, ha feltűnést kelt irodalmi munkásságának extenzívításával, az elkt példányok nagy szá-

mával, ezek pedig Amerikában annál jobban kelnek el minél felületebbek, ha csak szencziáciosak. Ezenkívül az amerikai egyetemi tanárnak nagy társadalmi összeköttetéseket kell fentartani, ha azt akarja, hogy számbavegyék: részt kell vennie gyülekezeteken, megjelennie klubokban, konferenciákon, és így alig marad ideje a tudománynak intenzív művelésére. Európa ebben tulszárnyalja Amerikát, mert itt a tudományt nem teszik attól függővé, hogy a tudós társadalmilag szerepel-e? és tán tréfálkoznak egy tudósnak felszégei felett, de tudományát megbecsülik. Így Jussieu.

Valóban a mai ankétozás és bankétozás korában megszivlelendő, amit tovább mond *Jussieu*:

„*Pour remplir dignement une vie de science, un homme n'a pas de trop de toute son énergie et il doit en distraire le moins possible pour la vie extérieure et sociale.*”³⁵⁾

Meglepő az az állítása is *Jussieu*nak, hogy az észak-amerikai bámulatos mechanikai találmányok kizárólag csak ügyesebb alkalmazásai az európaiak által felfedezett és tudományosan leirt természeti erők és törvényeknek, sőt legtöbb esetben csak tökéletesítései az európaiak által a tudományos kutatás után készített gépeknek vagy egyéb műszereknek.

Ezen állítását *Jussieu* a „*Northamerican Review*” mult évi egyik számában megjelent cikkben M. C. *Snyder* által közölt adatokkal bizonyítja.

Snyder kimutatja, hogy az amerikai *Fulton*, a gőzhajó feltalálója, az európai *Watt* által feltalált gőzgépet alkalmazta csak a vizen való mozgásra; az amerikai *Morse* csak tökéletesítője volt az európaiak által már feltalált telegráfnak; *Graham Bell* szintén csak tökéletesítette a hangnak villamosság útján (telefon) való továbbvitelét, ő már beszédet is tudott közvetíteni, az első európai feltalálók csak zenei hangokat (De la Rive, Gassiot, Marian, Reiss); a drótnélküli sürgönyözés lehetőségének kimutatása, európai tudósok érdeme (*Branly*, a párisi kath. egyetem tanára 1890-ben, *Lodge* liverpooli, Clerk *Maxwell* angol, *Hertz* karlsruhei fizikus stb.), *Marconi* (különben is olasz) csak tökéletesítője volt. És így veszi sorra *Snyder* az amerikaiak mechanikus találmányait.

³⁵⁾ *La Revue*, numéro de 1. Aout 1902., 258 1., 267 1.

A közönségnek, a hallgatóságnak, az egész egyetem szervezetének tehát olyannak kell lennie, hogy az egyetemi tanár egész szellemi erejét örömmel szentelhesse a tudománynak, az elméleti alapelvek és a gyakorlati alkalmazásoknak tanulmányozására, így fog a tudomány mélyébe hatolni és fogja hallgatóiban, műveinek olvasóiban a tudományok szeretetét felkelteni.

Ilyen tudósnak siet nagy apparátusával segítségére az egyetem, dúsabb javadalmazása is jórésben csak a tudománynak válik javára.

Jó ezt megjegyezni hazánkban, a hol az egyetemi tanárságot, mint vizsgáztatói foglalkozást tekintik sokan, melynek tagjai mintha nem is a tudománynak művelésére, hanem az állami közoktatásiügy hivatalos és társadalmi legelőkelőbb képviselésére, a megfelelő rangosztályba osztva, no meg grádus-osztásra volna hivatva.

V. A fenti négy ok az általános jellegű főmotívum egyetemek alapítására. Most szóljunk egy *specifikus magyar motívumról*, a mely követeli új egyetemnek és pedig „vidéki” egyetemnek felállítását Magyarországon.

Magyarországon két egyetem van: a *budapesti* és a *kozsvári*.

A *budapesti* egyetemnek³⁶⁾ theologiai és bölcsészeti fakultását *Pázmány* Péter bírónok alapította, a jogtudományi kar *Lósy* Imre és *Lippay* György esztergomi érsekek alapítványából 1667-ben állítottott fel, és végre *Mária Terézia* királynő a jogi kar továbbfejlesztésére és az orvosi kar felállítására 1769-ben a dunaföldvári apátság jövedelmeit és 1769-től a jezsuiták által, 1773-tól a jezsuitarend megszüntétől pedig, a tanulmányi alpból fizetett évi 10 000 forintot adományozott az egyetemnek. A *Mária Terézia*-féle alapítás, de meginkább a Jézus-társaság felosztatása, után az azelőtti kath. egyetemet államnak tekintették és „*királyi tud. egyetem*” névvel jelölték meg.³⁷⁾ A Jézus társaság felosztásáig (1773) a hittudományi, bölcsészeti karon jezsuiták voltak a tanárok, a jogi karon is jezsuita adta elő az egyházjogot.³⁸⁾

³⁶⁾ *Pauler* Tivadar, A Budap. Egyetem története, Budapest 1880., 4. 9., 48. 1.

³⁷⁾ Dr. *Breznay* Béla, Egy pillantás a budap. kir. m. t. egyetem történetére, Budapest, 1896, 3. 1.

³⁸⁾ *Pauler* i. m. 22. 1.

Az 1848. XIX. t.-cikk a tanítás és tanulás szabadságának elvét kimondván a budapesti egyetemről, azt „*magyar egyetem*“ címmel egyenesen a közoktatási miniszter hatósága alá rendelte.

A 19. század folyamán a hittudományt kivéve a többi szakon óriási módon felszaporodott a katedrák száma úgy, hogy 1901/2. tanévben egyetemi tanár volt³⁹⁾:

a hittudományi karon 12
 a jog- és államtud. karon 41
 az orvostud. karon 100 (és 6 adjunktus)
 a bölcsészeti karon 90 (és 3 „)

Ennek folytán a személyi kiadások, valamint az orvostudományi és bölcsészeti kar részére felállított különféle intézetek fentartására és egyéb dologi kiadások oly nagyra nőttek, hogy a 12 millió korona értéket érő egyetemi vagyonnak évi 681 854 kor. (1901/2) évi jövedelme az évi kiadásoknak csak egy ötödét fedezi, „mert” a személyi kiadások 1708, 638 K-ra, a dologi kiadások pedig 1.048, 415 K-ra, vagyis az összes kiadások 2,757 053 K-ra rugtak.

Az egyetemi alap jövedelme és egyéb (tandij, ápolási díjak stb.) jövedelmek összesen (1901/2. tanévben) 1.433, 119 K-ra rugtak. Az államnak tehát az 1901/2. tanévben fedeznie kelle t: 1.323, 934 koronát.⁴⁰⁾

A *hallgatók száma* a budapesti egyetemen évről—évre növekszik.

Álljon itt az utolsó tíz évi haladás.

1891/2. tanévben a négy karon összesen volt hallgató	3255
1900/1. „ „ „ „ „ „ „	5546
1901/2. „ „ „ „ „ „ „	5940

A tíz év alatt a *hittudományi* kar hallgatóinak száma alig változott, (1901/2-ben 91 volt). A *joghallgatók* száma 1864-ről 3854-re emelkedett. Az *orvosjelöltek* száma fogyott, mert 1891/2-ben számuk 997 volt, 1901/1-ben pedig csak 663. A *bölcsészeti* kar hallgatóinak száma még a *joghallgatókénál* is

³⁹⁾ A budap. egyetemek „*Beszédek*“ című 1902-ben megjelent hivatalos kiadványának 27. lapja.

⁴⁰⁾ U. o. 105. l.

nagyobb arányban szűkölt fel: 1891/2-ben volt 308, 1901/2-ben 1191. *Gyógyszerészhallgató* 1901-ben 73 volt⁴¹⁾

Népességre nézve a budapesti egyetem Európa egyetemei közt az ötödik helyet foglalja el.

A *külföldi* egyetemek között csak a *párisi* (Faculté de Paris, 1892 év: 9837), a *bécsi* (1896 év: 5796), a *nápolyi* (1895 év: 5040), *berlini* (1899. év: 4997) népesebbek a budapesti egyetemnél

A *kolozsvári* egyetemet 1872-ben az 1872. XIX. t.-cikk állította fel merően állami pénzből négy fakultással, melyek: 1. a jog- és államtudományi, 2. az orvosi, 3. a bölcsészeti- nyelv és történettudományi (röviden elnevezve: bölcsészeti), 4 a matematikai és természettudományi. Ezen új karnak felállításával a kolozsvári egyetem teljesen modern, a külföldi egyetemekhez hasonló intézményként jelenik meg, a budapestin még most sincs ilyen külön kar szervezve, hanem együtt van a bölcsészeti karral. 1875-ben lön szervezve az egyetem mellett a gyógyszerész tanfolyam. A kolozsvári egyetem 1881-ben lett véglegesen királyi alapítólevéllel megalapítva és megerősítve: „*M. kir. Ferencz József-tudomány-egyetem*“ czimmel.

1872-ben 258 (köztük 173 jogász, 27 orvos) volt a *hallgatók* száma, 1881-ben (10. év) már 456-ra emelkedett (225 jogász, 100 orvos), 1890-ben 565-re (232 jogász, 138 orvos), 1896-ban 685-re (369 jogász, 113 orvos), 1900-ban 1210 re (771 jogász, 101 orvos, 214 bölcsész, 85 matemat., 39 gyógyszerész.)

A tanárok száma is emelkedett a kolozsvári egyetemen. A *jog- és államtud.* karon 1872-ben volt 12 tanár, 1900-ban pedig 17 tanár. Az *orvostud.* karon 1872-ben volt 11 tanár, 1900-ban pedig 37 tanár. A *bölcsészeti-, nyelv- és tört.* karon 1872-ben volt 14 tanár, 1900-ban pedig 24 tanár. A *menyiségtan-tervezettud.* karon 1872-ben volt 3 tanár, 1900-ban 17 tanár. A *gyógyszerészi* tanfolyamon (ugy. mint Budapesten is) a *menyiségtan-* term és az orvosi karok tanárai tanítanak⁴²⁾

⁴¹⁾ A budap. tud. egyetem „*Beszédek*“ című hivatalos kiadványából, Budapest, 1902. 13. és 54. lap.

⁴²⁾ A kolozsvári adatokat részint *Dr. Márki Sándor*: „Az egyetem eszméjének s a kolozsvári m. kir. Ferenc József tud. egyetemnek története“,

Á két magyar egyetemnek adatait felsoroltam azért, hogy bemutassam a specifikus „magyar“ okot arra, hogy *Magyarországon kell állítani egy vagy akár több új egyetemet és pedig a vidéken, távol a jelenlegi két egyetem székhelyétől.*

A *budapesti* egyetem *jogi* karán ugyanis *csak kétszer* akkora a *tanárok száma*, mint a *kolozsvári* egyetemen, de a *joghallgatók száma ötször* akkora, mint a kolozsvárin. Amiből következik, hogy dacára a budapesti párhuzamos katedráknak, a hallgatóság minden évfolyamon, de főleg a felső évfolyamokon,⁴³⁾ akkora, hogy a termék őket mind be nem fogadhatják, de ha ez lehetséges volna is, a tanárok őket kellőképpen ellen nem őrizhetik. Itt tehát vagy a tanárok létszámának a jelenleginek 3-szorosára való emelésével vagy pedig decentralizációval, vidéki egyetemeknek felállításával kell segíteni.

A *bölcsészeti* karon is segítene a decentralizáció; az — *orvosi* kar hallgatóinak létszáma azonban a decentralizációt egyelőre nem követeli, de másrészt valószínű az, hogy sok olyan ifju, ki most jogász lesz, az orvosi pályára lépne, ha közelében orvosi fakultás volna.

Belátják a budapesti egyetem tanárai is a bajt. A folyó tanév elején Dr. *Vécsey* Tamás a római jognak tanára és a budapesti egyetemnek 1901/2. évi rektora (1902. évi szept. 14-én) tartott beszámoló beszédében ezt nyilntan is kifejezte:⁴⁴⁾

„Népességre nézve egyetemünk az ötödik. Egyetemünkön százalékokban kifejezve is van annyi szorgalmas és jó tanuló, mint bármely más egyetemen. *És mégis gondolkodóba esünk, főleg a jogi kar tömegességén, mely minden ellenőrzést meg-*

Kolozsvár, 1836. 30. l. 33. l., 131. l., részint pedig a m. kir. vallás és közokt. miniszter által „*Magyarország közoktatásügye az 1900. évben*“ (Budapest 1901.) munkából (120. l.) merítettem.

⁴³⁾ A budapesti egyetem hallgatóinak számát „*tanfolyamok*“ szerint nem tudtam sehol sem megtalálni. Pedig minket, vidékieket nagyon érdekelne, mert tudomásunk szerint a vidéki akadémiák hallgatóinak tekintélyes része a felsőbb évfolyamokban egyetemre megy jogot hallgatni, s így természetesen a felső évfolyamoknak az alsóbbaknál népesebbeknek kell lenniök, legalább is aránylag, mert persze az alsó évfolyamokból akárhányan teljesen felhagynak a jogi pályával.

⁴⁴⁾ A budapesti tudományos egyetem „*Beszédek*“ című 1902. év hivatalos kiadványának 14. lapján.

zsiбbaszt, a tanári befolyást gyériti. Ennek az egészségtelen áramlatnak oka az előítélet, a gimnáziumok fölisleges nagy száma s a minősítési törvény, mely jogvézettséget kíván boldog-boldogtalantól s így az egyetemre tereli az oda nem valókat is. A jogra beiratkozók számának rohamos emelkedése már meg-szint övendetes lenni. A bölcsészeti karon is sok, ami sok. A középiskolai tanári pályá unudációjától kell tartani.“

Ez világos beszéd. A koroláriumot *Vécsey* nem mondta ki : *Decentralizálni kell a jogi és esetleg a bölcsészeti főoktatást is.*

Hogyan? Arról alább lesz szó.

Némelyek új, vidéki egyetem felállításának szükséges voltát azzal is szokták bizonyítani, hogy Magyarországnak népessége arányában kevés a két egyetem a külföldi országok egyete-meinek számához képest. Ez az érv nem más, mint új alakban való előhozása az általunk imént előhozott érvnek Azonnal meg-magyarázom.

Magyarországban a lakosság számához (1900-ban volt : 16,838,255 lakos) képest valóban kevés az egyetem, de nem mondható kevésnek az egyetemi hallgatók száma.

Nálunk tehát több egyetem kellene nem azért, hogy a je-lenleginél több nyerhessen egyetemen tudományos kiképzetetét, hanem azért, hogy az egyetemi hallgatóság arányosabban oszlo-jon meg a mostani két egyetem és a felállítandó egyetekem között, és hogy így az egyetemi oktatás eredményesebb legyen.

Belgiumban 100.000 lakosra 82 egyetemi hallgató esik ; van pedig Belgiumban összesen 4 egyetem; Svédországban 100 000 la-kosra esik 76 (1 egyetem) ; Svédországban 57 (2 egyetem) ; Ausztriában 55 (7 egyetem) ; Olaszországban 51 (17 egyetem, Svájcban 50 (7 egyetem) ; Németországban 48 (21 egyetem, Németalföldön 45 (3 egyetem) ; Franciaországban 42 (78 faculté) ; Magyarországbán 40 (2 egyetem) ; Romániában 17 (2 egyetem : Bukarest, Jassy) ; Oroszországban 9 (7 egyetem) egyetemi hall-gató esik 100 000 emberre⁴⁵⁾

De Magyarország arányszámainál nem vettük számba az 1 ál-

⁴⁵⁾ Ezen arányszámokat részben a *Wetzer und Welte* : *Kirchenlexikon* 12. kötetéből (Freiburg in Breisgau 1901. 368. lap.) vettem át, részben ma-gam számítottam ki az egyetemi hallgatók számának és az ország lakosságá-gának egybevetéséből.

lami, 2 királyi, a két katolikus (Pécs, Eger), 1 ágostai evang. (Eperjes) 4 ev. ref. (Debrecen, Patak, M.-Sziget, Kecskemét) jogakadémiaknak hallgatóit, sem pedig a műegyetem hallgatóit; ha ezeket is hozzászámítanók, akkor Magyarország arányszáma 69 (1900-ban volt 1772 műegyetemi és 1569 jogakadémiai hallgató) volna. Ha pedig a különféle egyházaknak nem egyetemi jellegű magyarországi hittani főiskoláit is hozzászámítanók (1900-ban volt 1463 hittanhallgató), akkor az arányszám a 100-at megközelíti.

Világos ebből hogy Magyarországon csekély ugyan az egyetemek száma, de bőven elegendő más országokhoz, és pedig elősranku kulturországokhoz viszonyítva, a főiskolát végzők száma.

Arról azonban lehetne beszélni, hogy, mint Dr. Vécsey Tamás is felemlíti fentidézett beszédében, nem kellene jogvégeztiséget kívánni „boldog boldogtalanról.” A minősítési törvénynek illetően módosítása mellett a manapság jogvégezettek által betöltött közigazgatási (városoknál, vármegyéknel) hivatalok egy részét nem jogvégezettek is jól betölthetnék, viszont pedig, nem lévén annyi privilegizált pályájuk a jogvégezetteknek, előállana mindenestre az az egészséges reakció, hogy azok, kik mégis felsőbb iskolai tanulmányokat akarnak végezni, a *bölcsészeti* vagy *orvosi* szakmára szánják el magukat, főleg, ha ilyen karokkal rendelkező vidéki egyetemek állanak rendelkezésükre.

A budapesti és kolozsvári *orvosi* kar hallgatóinak csekély száma nem onnét van, mintha az orvosi pályára nem éreznének többen is hivatást, vagy mintha az orvosi pálya tulzsufolt volna, hanem ott, hogy orvosnövendéknek igen kevés ideje jut önfentartás végett üzött mellékkeresetre és így a vidékről *csak a vagyonosabbak képesek az orvosi tanulmányokat elvégezni.* Ha az új vidéki egyetemeken orvosi kar nyílnék, akkor az illető város helyben lakó szegénysorsu polgárainak fiai közül szép számmal iratkoznának be az orvosi karra csak úgy, mint most, más főiskola hiányában, beiratkoznak a jogra sokan (a vidéki jogászoknak több mint fele) olyanok, akiknek abszolote semmi kedvök nincs a jogi tanulmányokra vagy pályákra, de mint egyedüli eszközt a felsőbb értelmiségi osztályhoz való juthatásnak a jogtanulást ragadják meg.

Ugyanez áll a *bölcsészeti* karra is, mégis azon módosításal, hogy a budapesti egyetem bölcseleti karán levő hallgatók létszáma maga is indokolja a decentralizációt; a vidéki bölcseleti karok így sok nagy szaktehetséget mentenének meg a tudományoknak.

Természetes, hogy az *orvosi* pálya benépesítésének egyik fő előmozdítója az országos közegészségügynek alapos szervezése volna vagy teljes államosítás útján vagy törvényhatósági intézkedéssel, de minden esetre úgy, hogy az orvosi pálya legalább is annyi kilátást nyújtson anyagi prosperálásra, mint más, sokkal kevesebb tanulmányt kívánó és kevesebb felelősséggel járó, pályák.

A jogakadémiákon végzőket bátran egyenlősíthetjük az egyetemi hallgatókkal, mert ugyanazon oktatásban és az állam vizsgák révén ott helyben — egyetem nélkül is — ugyanazon minőségben részesülnek (a tudori fokozattól eltekintve), mint az egyetemi hallgatók.

Egy szóval: „két” magyar egyetem kevés a „sok” hallgatónak, decentralizálni kell.

Ezért szükséges Magyarországon egy vagy két új egyetem, de távol Budapeستől és Kolozsvártól olyan helyeken, melyek a körülötte fekvő vidék középpontjainak vannak történelmi, néprajzi, földrajzi és kulturális szerepüknel fogva már predestinálva.

II. Fejezet.

Kath. egyetemekre is szükség van.

I. A tétel világos. Minden katolikus ember érzi, a kath. kongresszusok minden országban sürgetik ilyeneknek felállítását és ajánlják a felállítottaknak látogatását, a kath. egyház püspökei minden országban legfőbb pártolói a kath. egyetemek eszméjének, az egyház fejei, a római pápák ezen törekvéseket kezdetől fogva — immár majdnem egy századon át — helyeselték és erélytől telhetőleg támogatták.

Sőt a hithű katolikusokon kívül állók közül is sokan elis-

merik a katolikusok e törekvésének jogosságát és az oktatás szabadságának palládiuma alá állították, azt megvédelmezték.

E tekintetben elég utalnunk a klasszikus mérkőzésre, a mely a felső oktatás⁴⁶⁾ szabadsága felett a francia parlamentben 1874- és 1875-ben lefolyt. A parlamenti vitában *Dupanloup* orléansi püspök vezette a katolikus akciót. Ezen akció eredménye volt az 1875. júl. 12-én kelt törvény a felső oktatás szabadságáról (loi relative à la liberté d'enseignement supérieur), a mely véget vetett a felsőiskolákra nézve Franciaországban fenállott állami monopóliumnak, és „établissements libres d'enseignement supérieur” czímmel katolikus egyetemeknek, mint nyilvános főiskoláknak nyitását megengedte olyan feltétel alatt, hogy a felállítandó egyetemek, a teológiát belé nem számítva, legalább három fakultással birjanak, és hallgatói az egyetemi tanulmányok végzése után egy vegyes bizottság előtt („jury mixte”) tehessenek vizsgálatot, mely bizottságok tagjai t. i. részben a szabad egyetem tanáraiból, részben azon kívül álló egyenekből neveztetnek ki az állam által.⁴⁷⁾ Ezen törvény hatása alatt keletkezett Franciaországban 1876-ban a *lillei*,⁴⁸⁾ *párisi*⁴⁹⁾, 1877-ben az *angersi*, *lyoni*, *toulousei* kath. egyetem.⁵⁰⁾

De a francia kath. egyetemek nem sokáig maradtak

⁴⁶⁾ Az elemi iskolák nyitására az 1833-iki törvény, a középiskolák nyitására az 1850. márc. 15-iki törvény adta meg a szabadságot.

⁴⁷⁾ Dr. *Mihályffy* Akos „Kath. egyetemek” című nagybecsű tanulmányából (megjelent Kath. Szemle I—IV. számaiban), i. h. II. 179—181. l.

⁴⁸⁾ Dr. *Mihályffy* i. h. II. 183—210. old. A *lillei* egyetemnek eleinte csak jogi (2), nyelvészeti (4) és természettudományi (5) fakultása volt, most van theologiai (1) és orvosi (3) is. A hittudományi fakultás 2 évi szkolasztikus bölcseleti és 4 évi theologiai tanfolyamból áll. A szkolasztikus bölcseletből is adhat az egyetem „baccalaureatus” diplomát.

⁴⁹⁾ Dr. *Mihályffy* i. h. 210—221. l. A *párisi* kath. egyetemnek eleinte csak jogi (2), nyelvészeti (3) és természettudományi (4) fakultásból állott, melyhez később a hittudományi (1) járult. A nyelvészeti és természettudományi fakultást később egyesítették „Ecoles libres des hautes études” címmel. A hittudományi fakultásnak 3 alosztálya van: szkolasztikus-bölcseleti, kánonjogi és theologiai; a pápai privilegium értelmében mind a három alosztálynak lehet diplomát nyerni.

⁵⁰⁾ Dr. *Mihályffy* i. h. 221—5. Az *angersi* és *lyoni* egyetemeknek 4 kara van (theol., jog, nyelv., term.), a *toulousei* egyetem eleinte theol., jogi és nyelvészeti karral bírt, de a jogi kar később megszűnt.

egyenjogúak az állami egyetemekkel, helyesebben „faculté”-kkel, mert az 1880. év márcz. 18.-án hozott törvény (*Jules Ferry* javaslatára) eltörölte az 1875-iki törvény 13. és 14. fejezetét és megszüntette a „jury mixte”-k intézményét, az államvizsgák tartásának és graduálásnak jogait csupán állami egyetemekre, illetőleg az azok kebelében fenálló bizottságokra ruházta, eltöltötte kath. egyetemeknek az „université” czím viselését, de meghagyta nekik a „nyilvánossági jogot” vagyis az „oktatási szabadságot” vizsgáztatási jog nélkül, feltéve, hogy az 1875. törvény szerint vannak szervezve.

Ezen 1880. törvény folytán a francia kath. egyetemek hallgatósága nagyon megapadt. A *párisi* kath. egyetem felvette az „*Institut Catholique*” nevet és így áll fenn mai napig, a többi francia kath. egyetem is fennáll még; a *toulouse-i* egyetem a „nyilvánossági jogot” soha nem szerezte meg, mert nem tudott még három fakultást felállítani. A „nyilvánossági jognak” az az előnye van, hogy az ilyen joggal bíró főiskolákon eltöltött tanulmányi évek egyértékűek az állami főiskolákon eltöltött évekkel, csakis vizsgálatra kell az állami főiskolákra menni. A „nyilvánossági jog” megadását az 1880. törvény a kormányzói hatalom jogkörébe utalta.⁵¹⁾ A francia egyetemeket merően közadakozásból állították fel és tartják fen.⁵²⁾

Megjegyzendő, hogy Franciaországban „*Université*” a legfőbb tanügyi kormányzó testület jelenti, melynek feje a közoktatásügyi miniszter, és ezen testület alá tartoznak tanterületekre („*académies*”) osztva a felső iskolák, középiskolák és népiszkolák. A tradíció forradalom alatt eltörtölt régi francia egyetemek helyébe Napoléon állította a szakiskolákat („*faculté*”): nyelvészeti (faculté de lettres), mennyiség- és természettudományi (faculté de sciences), jogi (f. de droit) és orvosi (f. de médecine) szakiskolákat.⁵³⁾ A Párisban levő „faculté”-k azért mégis bizonyos lazább kapcsolatban állottak továbbra is („*facultés de Paris*”) egymással; a középpontot, mely köré csatlakoztak, képezte és képezi a „*Sorbonne*,” mely alatt manapság a párisi „*Quartier Latin*” ban emelt

⁵¹⁾ Dr. i. m. Kath. Szemle 1898. I. 182. 212. l.

⁵²⁾ Dr. *Mihályffy* i. m. Kath. Szemle, 1898. II. 185. 208. l.

⁵³⁾ U. o. 179. l.

palotát értik, melyben a „*faculté de lettres*,“ a „*faculté de sciences*“ és a tanárképző intézet („*école pratique des hautes études*“) és az egyetemi könyvtár vannak elhelyezve. A francia forradalom előtt a párisi egyetem theologiai és jogi kara volt itt. Az 1896-iki francia törvény a felső oktatás reformjáról a vidéken is kapcsolatot létesített a „*faculté*“ k között, felállítva öt vidéki központot: „*Universités régionales*“ czimmel, melyekhez csatlakoznak a vidéken levő egyetemi rangu szakiskolák.⁵⁴⁾

A franciaországi kath. egyetemek nem voltak a legelsőek, de minket magyarokat, épen a viszontagságok miatt, melyeket átmentek, legjobban érdekelnek. Az első kath. egyetem Európában a *mechelni (löweni)* volt.⁵⁵⁾

Belgiumban már 1834. évben *Mecheiben* nyílt meg, szintén a papság és a nép adakozásából, katolikus egyetem theologiai és bölcséleti karral. Az egyetemet 1835-ben *Löwenben* helyezték át és még három karral bővítették, úgyhogy most 5 kara van:

1. *Theologiai kar*, mely külön theologiai (4 év) és külön kánonjogi (4 év) alosztályllyal bír, mindkettő bír graduálási joggal. A theologiai karnak kiegészítő része a Szent-Tamás iskola, melyen 3 évi tanfolyam után szintén lehet tudori fokot nyerni. A theologiai kar után jön a 2.) *bölcséleti* és 3.) *természettudományi kar*, melyek 4 évi tanfolyamból állanak. Az első két évi tanfolyamot (vagy a bölcséleti, vagy a természettudományi karon) minden más karbeli egyetemi hallgatónak el kell végeznie, mint szükséges előtanulmányt a felső iskolára (megfelel az 1850. év előtti magyar 7. és 8. főgymn. osztálynak — filozófusok.) A bölcséleti és természettudományi karoknak felső két évi folyama már szaktanulmány a bölcséleti (3 szakcsoport: bölcséleti, vagy nyelvészeti, vagy történeti) vagy a természettudományi kar (öt szakcsoport) tulajdonképeni tárgyaiból. Ezután van: 4.) *Jogikar*, mely áll 3 évi tanfolyamból, de meg kell előznie két évi előkészítő bölcséleti tanfolyamnak. Végre van: 5.) *Orvosi kar*, melyen a szaktanulmányok szintén 3 évig tartanak, de az előkészítő tanulmány (a természettud. karon) maga is nem 2 évig, hanem 3 évig végzendő.

Az egyetem hivatalos címe: „*Universitas catholica in oppido*

⁵⁴⁾ U. o.

⁵⁵⁾ Dr. Mihályffy i. m. Kath. Szemle 1898. I. 6—37. l.

Lovaniensi.“ („*Université catholique de Louvain*.“) A *löweni* kath. egyetem teljesen egyenlőjogu az állami egyetemekkel, saját kebeléből alakított vizsgáló bizottság előtt megtartja a képesítő vizsgálatokat és szigorlatokat, államérvényes okleveleket állíthat ki a vizsgálatok sikeréről, de be kell tartania az e részben érvényben levő állami törvényeket (1890. ápr. 10. 1891. júl. 3.)⁵⁶⁾ Belgiumban a löweni (Louvain) „szabad“ egyetemen kívül van még egy szabad egyetem *Brüsszelben* (Bruxelles), de ez felekezeten kívüli (liberális) jellegű; van még két állami egyetem is: *Gentben* (Gand, alapított 1816. é.) és *Lüttichben* (Liège, alapított 1817. é.) Az említett francia kath. egyetemeken és a löweni egyetemen kívül még csak két katolikus egyetem létezik a földkerekségen: *Freiburgban* (Svájc) és *Washingtonban* (Egyesült Államok.)

A *freiburgi* kath. egyetemet 1889. évben Freiburg kanton mint állami, de egyuttal katolikus egyetemet állami pénzen alapította meg és ezen év okt. havában meg is nyílt két karral: a jogi és a bölcséleti karral, amelyhez 1890-ben, a theologiai kar (a dominikánus rend fogadta el két katedra kivételével szerződészerűleg) és 1896-ban a mennyiségtan és természettudományi fakultás (állami pénzen) járult. Orvosi fakultás még nincs. A dominikánusoknak van néhány katedrájuk a jogi és a bölcséleti karon is. A hittud. karon két tanszéket világi papok látnak el. A freiburgi kath. egyetem által kiállított diplomák és vizgabizonyítványok nemesak Freiburg kantonban, hanem egész Svájcban állami érvényességgel bírnak; más államokban csakis az esetben, ha az illető államok azok érvényességét elismerik.

A *freiburgi* kath. egyetem a theologiai, bölcsészeti, mennyiségtan-természettud. doktorátusokon kívül (4 évi egyetemi tanulmány és 3 szigorlat), a szkolasztikus bölcséletből is oszthat doktorátust (3 évi tan. és 3 szig.), csak abban tér el a löweni egyetemtől, hogy a szkolasztikus alosztály nem a hittudományi, hanem a bölcséleti karba van bekebelezve. Előadási nyelven a theologiai karon és a bölcséleti kar szkolasztikus alosztályában a latin, a többi karon német és francia nyelven folynak az előadások. Ép ez a

⁵⁶⁾ Dr. Mihályffy i. m. Kath. Szemle 1898. I. 21. l.

⁵⁷⁾ Dr. Mihályffy i. m. Kath. Szemle, 1898. III. 438. l.

nyelvi bifurkáció a főoka annak, hogy az egyetem nem képes fellendülni, a francia és német anárok közt mindjobban kiélesedő ellentétek miatt 1898-ban kilenc német tanár elhagyta tanszékét. A pangás további okai *Mihályffy*⁵⁸⁾ szerint az egyetem hiányos szervezete és a theologiai kart teljesen és a többit is részben ellátó dömés atyák és világi tanárok közt felmerült ellentétek.

Washingtonban szintén közadakozásból nyílt meg 1889-ben egy katolikus egyetem, melynek jelenleg ezen fakultásai vannak:

1. *Theologiai kar.* (4 évi tanfolyam és doktorátushoz 3 szigorlat).

2. *Bölcséleti kar,* szakosztályai ezek: böleseleti, nyelvészeti, mennyiségtani, természettani, vegytani, élettani. Áll 3 évi tanfolyamból, mesterfokhoz (the masters degree) 2 évi, doktori fokhoz (the doctorate) 3 évi egyetemi tanulás kívántatik, de a doktori fok megszerezhető a mesteri nélkül is.

3. *Társadalomtudományi kar.* (school of the social sciences). Szakosztályok: Szociológia, közgazdaságtan, politika és jog. Az előbbi három szakosztályon „baccalaureatus” diplomát lehet csak nyerni, a *jogi* szakosztályban 3 szigorlat után tudori oklevelet is.⁵⁹⁾

Ezekben adtuk a már létező kath. egyetemeknek vázlatos adatait.

Ezen nyolcz katolikus egyetemet azért alapították a katolikusok, mert szükségét érezték a „katolikus” egyetemnek. És miért érezték a „katolikus” egyetem szükségességét a katolikusok?

Talán csak azért, hogy mi katolikusok is *versenyre* keljünk a tudomány terén? Ezt absolute egyetem nélkül is meg lehet tenni.

Vagy talán csak azért, hogy az egyetemi *ifjuságot* katolikus módra *nevelni* lehessen? Ezt az állami egyetemek mellett is lehet tenni. Példa rá Budapest és Kolozsvár, a hol Szent-Imre-Egyesületek vannak, Budapesten van kath. főiskolai internátus is.

⁵⁸⁾ Dr. *Mihályffy* Ákos, i. m. Kath. Szemle, 1898. III. 446—448. Idézett jeles írónk a freiburgi egyetem összes adatait foglalta össze ezen tanulmányában. 426—448. l.

⁵⁹⁾ Dr. *Mihályffy* i. m. Kath. Szemle, 1898. IV. 567—582. l.

Máshol van a fő ok, és ez legtöbb országban, az egész oktatásügy laifikálása, államosítása⁶⁰⁾ és az ennek folytán az oktatásba, a főiskolákba bevonult felekezetlen szellem.

*Paulsen*⁶¹⁾ a 18. századbeli német egyetemek haladását ezekben találja: 1. A „libertas philosophandi” 2. Az új Kant-féle filozofia. 3. A humanizmus újból való felébredése. 4. A nemzeti nyelv használata.

Ugyancsak *Paulsen* a 19. század német egyetemének (Berlin) jellemző vonását a „*kutatás szabadságában*” találja, a mely irányzatot ő így jellemzi:⁶²⁾

„Die Aufgabe, die sich heute die deutsche Universität stellt, ist: die Erkenntnis der Dinge *durch freie Forschung*. Alle Dinge gehören in ihren Bereich, *göttliche und menschliche*, natürliche und geschichtliche; wo immer ein neues Gebiet der Erkenntnis auftaucht, zieht sie es alsbald in ihren Bereich, ohne Rücksicht darauf, ob es zu den üblichen gelehrten Berufen als nützliches Hilfsmittel sich verwenden lässt: sie will sein die *universitas scientiarum*. Für alle Gebiete aber gilt gleich unbedingt das Recht und die Pflicht, die Wahrheit ohne Rücksicht auf das, was bisher dafür gilt, zu erforschen. Und an dieser Arbeit ihre Jünger theilnehmen zu lehren, hält sie für die vornehmste Aufgabe ihres Unterrichts — Zum Dienst der Wahrheit zu führen, das ist ihre Idee, nicht zum Dienst des *Geltenden*. Kein Wunder, dass sich bald Konflikte mit den Mächten ergaben, die das Geltende vertreten, mit dem *Staat und der Kirche*. Das halbe Jahrhundert, das auf den Wiener Frieden folgt, ist voll von Versuchen einer um die Ruhe und Ordnung besorgten Obrigkeit, die Freiheit der Forschung und der Lehre auf ein bescheidenes Mass zurück zu führen.“

Paulsen sokat mond, de sokat el is takar.

A „szabad kutatás” név csak általánosságban jelzi a modern tudományosságnak, a modern egyetemeknek elvi álláspontját.

⁶⁰⁾ Dr. Friedrich *Paulsen*, Geschichte des gelehrten Unterrichts. Leipzig, 1897. II. köt. 124. l.

⁶¹⁾ Ugyanott (133. l.) kimutatja, hogy a 18. század egyetemeinek célja nem a kutatás, hanem a jó oktatás volt; idézi a 18. században élt *Michaëlis*-t (Rönsoment über die protest. Universitäten, Frankfurt-Leipzig 1768—76.) l. 88. aki a kutatást a „tudós társaságok” („Wissenschaftliche Societäten”) köteletségének mondja, nem az egyetemének.

⁶²⁾ *Paulsen*, Geschichte d. gelehrten Unterrichts, II. Bd. Leipzig, 1897. 263. lap.

Más szóval úgy is szokták kifejezni ezen elvet, hogy a tudomány-nak előítéletnélkülnek („voraussetzungslos“) kell lennie. Az elv így is még nem tűnik fel teljes ártalmosságában. Leplezzük le. A következők pontban fogom ezt megkísérelni.

II. Ismeretes dolog, hogy a modern tudományosság sem csálhatatlan kinyilatkoztatási, sem megdönthetetlen észokokat nem akar elfogadni Isten és a szellemi világ létének bizonyítására. Ilyen igazságok hívése vagy tudása neki „dogmatikus“ álláspont, a mely a kutatás szabadságát gátolja. De mivel a természettudományok, melyek terén mozog főleg a kutatás, filozofia nélkül nem lehettek meg, a tudományok képviselői válogattak a filozofia fajai közül és esodálatos, mindig a legujabbat, választották. Így volt „iskolás“ filozofia a Kant-féle kritikus bölelelet, így a Hegel-féle is, végre így lett, épen Hegel filozófiája kapcsán általánosan elfogadva a legujabb és legszenzációsabb: a Herbert Spencer-féle *evolucionista filozofia*.⁶³⁾

Az evolucionio már régi rendszer, de csak legujabban nyert alkalmazást a tudományok összes ágaiban és alsóbb szakmaiban.

A kozmogoniában és geológiában alkalmazta azt Kant és Laplace, a fiziologiában és biológiában Lamareck és Ocken, az összehasonlító nyelvtudományban Bopp és W. v. Humboldt, a jogböleleletben egy egész iskola: a történeti iskola (Fr. K. Savigny), a zoo- és anthropologiában Charles Darwin, a böleleletben Herbert Spencer állították fel és alkalmazták a fokozatos fejlődésnek, a szakadatlan evolucionának, fejlődésnek elvét. Az evolucionis filozófiát azután a hegelianus — pantheista, majd a Feurbach-féle anyagelvi iskolához tartozó Marx alkalmazta a társadalmi és nevezetesen a gazdasági életre, sőt Marx épen a gazdasági életnek, a termelésnek („Production der unmittelbaren materiellen Lebensmittel“) evolucionióját állította oda, mint olyan okot, mely a politika, a tudomány, a művészet, a vallás stb. újabb és újabb átalakulására döntő befolyást gyakorol. A

⁶³⁾ V. Cathrein S. I., Der Entwicklungsgedanke in der Philos. d. 19. Jahrhunderts, L. Theol. pr. Quartalschrift, 1901. II., 268. l. így ír: „So kann denn unseres Erachtens kein Zweifel darüber bestehen, dass der Entwicklungsgedanke ein Fundamentaldogma der gesamten modernen Wissenschaft ist, soweit sie sich vom positiven Christenthum abgewendet.“

bölcsészet, történelem, természettudományok, sőt a jogtudományok összes szaktárgyaiban manap alapelvül elfogadott (sajnos, néha nem állami intézetek katedráin is) evolucionis elmélet csak alkalmazása a Spencer-féle filozófiának; az államtudomány művelői előtt H. Spenceren kívül Marx és Engels az evolucionio glóriájában tündöklő tekintélyek. A történeti (őstörténelem, pa'eontologia, cz a legkedveltebb tér!), művelődéstörténeti, nyelvészeti, természettudományi, erkölestani (böleleleti erköles) stb. szakkönyvekből ez az evolucionis elmélet átszivárog a legkisebb tankönyvekbe és füzetekbe, és alkalmazást nyer az állami, a társadalmi, a szomatikus és pszichikus élet minden nyilvánulására, intézményére. Az evolucionis filozófusok szerint a házasság ősa'akja a „gynokratia“ és a „polyandria“ és csak fokozatosan jut el a „polygyniá“-n és „androkrafiá“-n át a monogamiára.⁶⁴⁾

Az evolucionis filozófia szerint az életnek és létezésnek összes alakulásai, tehát a gondolkodás alakulásai is, csak fejlődési fokok („historische Kategorien“),⁶⁵⁾ abszolút igazságok nincsenek, minden csak relativ. Nil novi sub sole. D. Hume a 18. században már ugyanezt tanította, csak ő még nem ismerte az empirizmusban rejlő statikus elvnek dinamikus (historico-geneticus) reciprokumát: az evolucioniót.⁶⁶⁾

Így tehát a modern tudomány változhatatlan, abszolút igazságokat, vagy pedig az isteni kinyilatkoztatás folytán csálhatatlanul biztos hitigazságokat el nem fogad, tekintetbe sem vesz, mert abszolút igazságoknak lehetőségét is tagadásba veszi. Sőt mi több, az evolucionionak két alapelvét: „evolucionio“ és „dissolucio“, alkalmazza a vallásra is. Minden vallás relative igaz és ép azért csak átmeneti.⁶⁷⁾

⁶⁴⁾ Victor Cathrein S. I. Der Entwicklungsdenken in der Philosophie des 19. Jahrhunderts, L. Theol. pr. Quartalschrift, 1901. II. 257—274. l.

⁶⁵⁾ Victor Cathrein S. J. Kant der Philosoph des Protestantismus, L. Theol. pr. Quartalschrift, 1900. III. 504. l.

⁶⁶⁾ Fridrich Paulsen, Immanuel Kant. Sein Leben und seine Werke. Stuttgart 1899. 401—403. lap. Paulsen jelenleg berlini tanár és erkölestani, („System der Ethik“) böleleleti és művelődéstörténeti műveivel elsőrangú helyet vívott ki magának a modern tudományban; ő maga is az evolucionio híve, erkölestani terén is.

⁶⁷⁾ Adolph Harnack, Wesen des Christthums Berlin, 187. l. így ír a kereszténység állítólagos változásairól: „Es hat Gedanken und Formen, die eins“

Itt van az oka annak, hogy a 19. század szaktudósainak nagyrésze a katolikus egyház, sőt a kereszténységnek alaptanain, sőt mi még több, a 18. századbeli racionalisták által még megengedett észvalláson (személyes és a világtól különböző Isten létezése) is tul teszi magát.

A katolikus egyház tanításainak alapján álló tudós is elfogadhatná ugyan az evolúciót a kozmogonia- és a geogoniában, sőt a zoogoniában is (szerves élet kezdete a földön), mint az égi testek és a földrétegek keletkezésének elfogadható megfejtését, mert ezen evolúciót Isten akaratára lehetne vissza vinni. Sőt növények és állatok egyes fajainak fokozatos (bizonyos szűkebb korlátok közt) fejlődésének magyarázására is mint „lehetséges,” bár még be nem bizonyított elméletet adhatná elő.⁶⁸⁾ Az ember lelki funkcióinak, a gondolkodásnak, az akaratnak, az erkölcsnek, a jognak az állati pszichikából való fokozatos fejlődésére azonban az evolúciót már nem alkalmazhatja, mert az evolúciónak ilyen alkalmazása az emberi lélek „szellemiségé”-nek tagadását jelentené. Szóval: azt, ami az u. n. evolúciós elméletnél értékes tudományos eredmény, azt a keresztény tudós is elfogadhatja. A mit pedig már keresztény álláspontjánál fogva is nem fogadhat el, annak elfogadására a tudóst a tudomány sem kötelezheti, mert az nem tudományos igazság, hanem tendenciózus öltetés.

De ez csak az evolúciós elmélet egyik és ártatlanabbik része, vagyis annak az első kérdésnek megfejtése: „mily módon jött és jön minden létre?” Ezen kérdésre, mint említettük, részben elfogadható „az evolúció,” mint a teremtő Isten által létrehozott „causa secundá”-ja a természet fejlődésének.

A másik kérdésre azonban: „Ki vagy mi idézi elő azt a tervszerűséget, czélszerűséget („teleologia”), a fejlődés egymás-

heilig waren, abgestreift wie ein Kleid, es hat an dem gesammten Fortschritt der Kultur theilgenommen.“

⁶⁸⁾ Cathrein S. S. i. h. 268 lapon így ír: „Gewiss hat die Entwickelungstheorie viel bestechendes an sich, wie die meisten neuen Theorien das wahre und falsche durcheinandermengen. Sie kommt dem Bedürfniss des menschlichen Geistes nach einheitlicher Erklärung aller der mannigfaltigsten Erscheinungen des Universums weit entgegen und bietet ein scheinbar höchst einfaches und verständliches Erklärungsprincip alles Werdens und Geschehens.“

utánjában?” az evolúció filozófiája nem tud kielégítő választ adni.

Erre a kérdésre a tudomány *három vagylagos feleletet* adhatna:

1. Előidézi a *személyes Isten* (teremtő, fentartó, kormányzó.) Ez a *duálizmus*: Isten és világ két különböző egyed. Emellett bizonyít az ész szava, a történelem (kinyilatkoztatás), a lélek sejtése.

2. Előidézi a „*világ-istenség*” (pantheista gondolat szerinti istenség.) Ez a *monizmus*: Isten és a világ egysége. Anyag és szellem egy. (Hylozoizmus.) Isten a világ, világ az Isten.

3. *Nem lehet tudni*, mi idézi elő. Ez az *agnoszticizmus*. „Ignoramus et ignorabimus.” Brunetière.⁶⁹⁾

A tudomány nem kényszerítheti a tudóst, a megfejtésnek melyik módját válaszszza, a három közül.

Az *első* a legbiztosabb, a legmegnyugtatóbb, a legelterjedtebb (a multban és a jelenben).

A *második* csak szép képpel és szóval felel a kérdésre, de nem ad pontos, megnyugtató feleletet és csupán elvont gondolkodásban otthonos emberekkel értethető meg (a maga érthetetlen-ségében). Bizonyíték rá a Hegel-féle filozófia ismeretes sötétsége

A *harmadik* nem is felelet, csak kitérés.

A pozitivista Brunetière „tudós” voltát a művelt világ egyik egyetemen sem meré bárki is kétségbe vonni, és ő a felelet elől kitérő, a legkevésbé tudományos utat választja: az agnoszticizmust.

A *katolikus tudósok* a megfejtés *első módját* választják. Ez által megóvják vallási meggyőződésüket és nem sértik a tudományt, sőt annak biztosságot, erőt adnak ott, ahol bizonytalan-ság uralkodik.

Az *evolucionista tudósok* pedig a megfejtés *második módját*: a monizmust választják. És ezzel a „világisten” folytonosan változó evolúciónak jelentenek ki minden gondolkodást, minden fizikai vagy szellemi vagy erkölcsi törvényt, változandónak kell mondanunk a legszentebb intézményeket (család, házasság), jogokat (tulajdonjog), a lelkiismeret tiltó szavát, mindent egy szóval, ha még oly állandónak igazolta is be eddig az egész történelem egyhangú tanúsága.

Éz az evolucionális világfelfogás

⁶⁹⁾ Cathrein i. h.

Paulsen „genetikus-relativisztikus“ felfogásnak nevezi el,⁷⁰⁾ a mely ugyanezen szerző szerint előidézi a korunkban mindjobban uralomra jutó *szellemi gyengeséget* („geistige Neurasthenie“) és *gondolatnélküliséget* („absolute Idcenlosigkeit“). Ennek kapcsán ő maga is beismeri, hogy a tudomány mai állása a katolicizmus karjaiba hajítja az emberiséget. Ezen passzus így szól:⁷¹⁾

„Man denke an die innere Haltlosigkeit, wie sie vor ein paar Jahren in der Lese-Epidemie, die „Rembrandt als Erzieher“ oder „Moderne Culturrlügen“ hervorriefen, oder wie sie jetzt im *Nietzschecult* zur Erscheinung kommt: die Placatphilosophie (célzás *Nietzsche* rövid aforizmaszerű írásmódjára) ist das Seitestück zur Placatkunst. *Bald hier bald dort erschallt der Ruf: hier ist der Heiland*, der heimliche Kaiser, der Wunderdoktor, der alle Übel der kranken Zeit heilt! Und alsbald rennen Tausende hinaus, ihn zu sehen und verkünden es dann in allen Blättern: siehe, wir haben ihn gefunden! *Aber nach kurzer Zeit hat sich der Haufe wieder verlaufen*, und niemand weiss mehr davon. *Kein Zweifel, dass dies die rechte Gemüthsdisposition ist, katholisch zu werden* *Das Wort von dem Bankerott der Wissenschaft*, das jetzt von Paris herübertönt, *enthält eine tiefe Wahrheit: ein Positivismus der Wissenschaft ohne Philosophie⁷²⁾ führt zum Bankerott und treibt dem Positivismus der äussern Autorität (Ez a kath. egyház) in die Arme.*“

A személyes Isten létezésének alapul elfogadása a katolikus tudóst nem alacsonyítja le, sőt kiszabadítja a csödbe került tudományt. Ha azután ő a személyes Isten tetteit és szavait és nyilvánkozatásait, melyek pedig történeti és észérvekkel beigazoltak, mint kétségen felül álló tényeket elfogadja és tartalmukat alapigazságokul (dogma) szem előtt tartja, azért a katolikus tudóst elmaradottságról, tudatlanságról vádolni nem lehet. Ő kutathat oly szabadon, mint a „modern“ tudósok; a „biztos“ eredményeket hirdetheti is, de ő tudományos kutatásainak a vallással lát-hatólag ellenkező, de még ki nem próbált újabb eredményeivel

⁷⁰⁾ Friedrich Paulsen, Immanuel Kant. Sein Leben und seine Werke Stuttgart 1899. 402. l.

⁷¹⁾ Fr. Paulsen, Kant der Philosoph des Protestantismus, Berlin 1899. 30—32. l.

⁷²⁾ Az evolucionista Paulsen itt egy „lapsus calami“-t követett el vélet-

nem fog soha fellépni a vallás ellen, mert saját vallásának nem ellensége és mert az ilyen tudományos eredményeknek értéke iránt előre is bizalmatlan.

A „modern“ tudósok pedig nem azért monisták, mert a monizmus észszerűbb vagy tudományosabb, mint a dualizmus, hanem azért, mert az anyagi jólétnek örvendő vagy abban reménykedő értelmiségnek és velük a tudósok nagy részének is életét teljesen az érdekek és élvezetek elve irányítja, a mely azonos legalább is a gyakorlati atheizmussal, a személyes Isten tagadásával vagy elhanyagolásával.

A hires erkölcs- és jogbölcselelő: Victor Cathrein is itt találja az evolucionista irány általános elterjedtségének okát:⁷³⁾

„Der eigentliche *Erklärungsgrund* für den raschen Eroberungszug der Entwicklungsidee liegt unseres Erachtens in der *offenen oder verdeckten* (Ez a gyakorlati atheizmus!) *Leugnung des persönlichen, ausserweltlichen Schöpfers*“

A „modern“ tudósoknak is van tehát „előítéletök“: ők sem előítéletnélküliek („voraussetzungslos“). Az ő *előítéletök*: a *személyes Isten tagadása*, az elméleti vagy gyakorlati atheizmus.

Ez az atheizmus viszi őket rá, hogy noétikus álláspontul a monizmust fogadják el, és ez viszi őket arra, hogy az istenhívő, dualisztikus álláspontot a tudományosság hiányában szenvedő nek állítják, műveikben és előszóval katedrákon, és a dualizmus alapján irt könyvet a tudomány színvonalán alul állónak mondanak.

Tudósok, írók, tudományyall foglalkozó férfiak alkotják a tudományos testületeket, az egyetemeket is. Vér a mai világ, a mai társadalom véréből, hus annak husából az egyetem, az aka-

lenül (?), hiszen Brunetière-nek („von Paris herübertönt“) van filozófiája, de mivel fél pozitivista, nincs egész metafizikája (ő a „Revue des deux Mondes“ mult évi egyik számában külön cikkben bizonyítja a „pozitivisták“ metafizika létezését) és ezért kellett kimondania az „ignorabimus“-t. Paulsennek magának filozófiája pedig evolucionisztikus — pantheista, ez pedig maga is evolúciónak levén alávetve nem adhat bizosságot, megnyugvást. Paulsen bizonyára a tételes vallásokat pótló (?) metafizikát értette „Philosophie“ alatt, amely nélkül a merő empirizmusnak csödbe kell juttatnia a tudományt.

⁷³⁾ V. Cathrein, Der Entwicklungsgedanke i. d. Philos. d. 19. Jahrh. L. Theol. pr. Quartalschrift¹⁾ 1901. II. 268. l.

démia vagy más tudományos testület Ezen testületekben is azért az evolucionista álláspont az elfogadott, és nem ismernek el tudományosnak mást, mint a mi ezen álláspontról van megírva, elmondva vagy legalább is egy szóval sem vallja a duálizmust, a pozitív keresztény vagy pláne katolikus világfelfogást magáénak.

Ezen *evolúciós elmélet* uralja jelenleg az egész földön a tudományos világot; főleg azonban *Németországban*. Csakis *katolikus* főiskolákon tartotta meg még a helyét a dualisztikus felfogás. A protestáns főiskolákon a külföldön a 18. századtól fogva minden idő bölcseleti elméletének tág kapu nyílt, most tehát az evolúciósnak is.

Magyarországban is az evolúció irányítja a szellemi életet; a tudományt, a művészeteket, az irodalmat. Magyarország tudományosság tekintetében mindig a külföld, főleg Németország után indult. A magyar *főiskolai tankönyvek* az államtudományi, vallásbölcseleti, erkölcsbölcseleti, világbölcseleti (kozmozgikus) lélektani, nyelvészeti, történelmi, természettudományi ágakban ilyen alapon vannak megírva, s a tanárok nagy része így tanít. Ezen könyvekből tanulnak a katolikus középiskoláknak, jogakadémiaknak jövődö *tanárai*, sőt ezen iskolákon is használtatnak ilyen elvi alapon megírt tankönyvek, a kath. főiskolákon is elhangzanak ilyen előadások. Példa rá legújabbán a Somló-estet; az ő kis „Szociológia“-ja remeke (?) az evolúció átültetésének német földről a magyarra.

És ez a „modern“ szellem a hallgatóság és könyvek útján átterjed az egész értelmiségre és fokozza a természetfelettség elhanyagolását, lábbal tapodását, az érzékiség fokozódását, a munkásosztálynak elégedetlenségét.⁷⁴⁾

Ezért kell Magyarországon katolikus egyetem.

Legyen olyan főiskola, hol ne lehessen tanítani olyat, a mi a keresztény kath. vallás tanaival ellenkezik, de a hol minden igazat lehessen megmondani, a mi kedvez a keresztény katolikus vallásnak, de minden olyan igazat is, ami nem tetszik az ellenfélnek, legyen ennek neve racionalizmus, pantheizmus, evolucionizmus.

⁷⁴⁾ V. *Cathrein*, Kant, der Philosoph der Protestantismus, Fr. *Paulsen* ily című művéről írt tanulmányában L. Theol. pr. Quartalschrift 1900. III.) 506. lapon.

Legyen olyan egyetem, a hol szabad a kutatás, szabad az igazság hirdetése, de kötelező a vallási igazság tisztelete és kimélete.

Legyen főiskola, amely megmutatja, hogy bár jellegére, tanárainak és tanulóinak szellemére nézve katolikus, de azért mégis pártatlan tud lenni a tudományosságban, beismeri a hibát a jóbarátnál és elismeri a helyesét az ellenfélnél, előbbre viszi a tudományt fáradhatatlan kutatással, tanulmánynyal, de nem dulja fel a lelkek békéjét szkepticizmusával, relativizmusával.

Ily egyetemre szüksége van nemcsak a katolicizmusnak, hanem az államnak is.

A mindenfölkött, még a legemlébb észigazságok felett is kétkedni és mindenütt közvetlen és tisztán aposzteriorisztikus bizonyítást követelő evolucionista felfogás bizonytalanra teszi a ma fennálló rendet a maga teljességében, tagadásba veszi a változó hatalmanságot mindenre nézve, legyen az értelmi igazság, legyen az szent érzelem, erkölcsi tilalom, isteni törvény.

És éppen ezen szkeptikus irányzat legalkalmasabb előkészítője, uttörője az anarchiának.

Victor *Cathrein*, a híres szociológus, ismertette *Paulsen* berlini tanárnak felfogását a mai relativisztikus áramlatról („geistige Neurasthenie der Zeit“⁷⁵⁾) így ír:

„Wie schade, dass Professor *Paulsen* immer auf der Oberfläche der Erscheinungen bleibt und nicht nach den Ursachen derselben forscht. Vielleicht würde er dann einsehen, dass diese geistige Neurasthenie, diese Verzweiflung an allen Idealen, dieser gänzliche Mangel einer einheitlichen Weltanschauung eine notwendige Folge der Grundsätze ist, die Luther und Kant ausgesprochen haben, und *Paulsen* noch heute festhält. Er würde dann auch finden, dass dieser Bankerott an allen religiösen und übersinnlichen Wahrheiten der richtige Nährboden für den Anarchismus und die Socialdemokraten bilden und er würde sich dann wahrscheinlich nicht mehr darüber wundern, dass gerade dort, wo er mit seinen Gesinnungsgenossen seinen Katheder aufgeschlagen, der Weizen des Anarchismus und der Socialdemokratie am üppigsten blüht.“⁷⁶⁾

⁷⁵⁾ Fr. *Paulsen*, Kant, der Philosoph des Protestantismus, Berlin 1899. 31. l.

⁷⁶⁾ V. *Cathrein*, Kant, der Philosoph des Protestantismus, L. Theol. pr. Quartalschrift, 1900. III. 506. l.

Tehát az államnak is szüksége van olyan egyetemekre, amelyek a tudományt úgy művelik, hogy nem rendítik meg az erkölcsiségnek, a törvényességnek, az államnak alapjait. Csakis ilyen alapon álló tudósokra, tanárookra volna szabad az állami kormányzatnak is az ifjúság tudományos oktatását, az állami felső iskolákon is, bízni. A destruktív irányzatnak kizárását az állam létérdeke és alattvalóinak fensőbb érdeke követelné az állami egyetemokről is.

De ha már az állami egyetemekből ezen irányzatot ki nem zárják is, mindenesetre, egyenlő tudományos rátermettség mellett, a keresztény, vagy legalább is Istenben hívő tudósnak az állami egyetemeken is előnyben kellene részesülnie, vagy legalább is egyenlő elbánásban.

Tényleg azonban úgy van a dolog, hogy olyan tudóst, a kőről biztosan tudva van pozitív keresztény álláspontja, Magyarországon nem tekintik „modern” tudósnak, sem a kormány, sem az egyetem, sem a tud. akadémia, és azért csak rendkívüli eseményszámba megy, ha a Pázmány bibornok által alapított egyetemnek bőleseleti, vagy jogi, vagy orvosi karán tanszéket nyer. Ez nyilvánvaló dolog, a kath. lapok az utóbbi évtizedek alatt többször vetették fel ezen sérelmet; a tanszékek betöltésénél ez az első szempont.

Sokban hozzájárult ezen helytelen állapot előidézéséhez a Magyar Tudományos Akadémia irányzata, a melyet ugyan „felekezeten”-nek mondanak az akadémia szövívői, de a beavatottak szerint csupán „katolikus ellenes.” A dologban rejlő ellenmondást az magyarázza ki, hogy a katolikus hívő tudósról nem telezik fel az „előítéletnélküli” tudást és az alapos kutatást, mert a katolikus egyház a tekintély elvét képviseli az eszmék történetében és birodalmában, a többi vallás hívei azonban ezen tekintély-elv ellen törvén, főleg a protestáns vallások, azért szabadabbaknak vélik őket a tudományos kutatásban.

Kitűnő katolikus tudósunk, a budapesti egyetemnek érdemes tanára, Dr. Margalits Ede így ír „Magyar tudományosság” című munkájában:⁷⁷⁾

„Általános beszélők, hogy másfél évtized óta kato-

likus papot nagynéha mutatóba bevesznek ugyan az akadémia és pedig rendszerint a történelmi osztályba, mely még aránylag legtoleránsabb, beveszik pedig a katolikusok esetleges alapítványaira és hagyományaira való tekintetből; katolikus világi férfit csak azon esetben, ha „felekezetenküli katolikus,” vagy ha közel áll ehhez, a mely válfajt az „Esti levelek” írója állapította meg, de arra nincs eset, hogy olyan katolikus világi férfit kerüljön bele az akadémia, ki nem névleges, hanem tényleges katolikus és ebbeli meggyőződéséért a társadalmi vagy politikai életben helyt áll.”

„Az ilyenek mind „obszkurus emberek,” műveik tudományos szempontból „nem számitanak”; a lutheránusok és zsidók „képzett emberek, felvilágosodott férfiak, műveik figyelemre méltók”, a kik pedig oly szerencsések, hogy ama az akadémiaiban és másutt is uralkodó protestáns hitfelekezethez tartoznak, azok műveikkel együtt „portentumok” és föltétlen joguk van arra, hogy a tudományos akadémiaiban helyet foglaljanak. Pár év előtt egy, ma a kolozsvári egyetemen működő katolikus professzornak az akadémiaiba való fölveteléről volt szó. Egy tiszteletbeli tag, kit a politikai szervezlet hozott be az akadémiaiba, mert politikában másfél évtizedig vezérserepet játszott és soha egy sort nem írt, melyre rá lehetne fogni, hogy tudomány, hanem mint politikai szónok a „hogy”-os mellékmondatokban példátlan monstrokot produkált, — ez a kérdéses kandidálás alkalmával aggályát fejezte ki a fölveendő új tag fölött, mert tudomása szerint a „Szent-István-Társulat tudományos és irodalmi osztályának tagja” — és csak akkor nyugodott be az illetőnek taggá választásába, midőn megnyugtatták, hogy az a katolikus irodalmi társaság az illetőt „tudta és beleegyezése nélkül” választotta tagjává!¹⁴

„Sokan az akadémiai tagságra hivatottak közül sohasem lesznek, különböző okokból, választottak, de ezek, ha daczára tudományos érdemeiknek, mindvégig kívül is maradnak az akadémiaiban, vigasztalják magukat azzal, hogy éppen ezáltal az avatlanokkal szemben emelni fogják annak tekintélyét, mert azt fogják hinni, hogy azért nem kerülhettek és nem kerültek be az akadémiaiba, mert annak mértéke ezek érdemeinél sokkal magasabb. És ez is valami!”

„Hogy az akadémia vallásfelekezeti elfogultsága mennyit rombolt le annak tekintélyéből, és mily nagy anyagi hátrányokkal járt és jár reá nézve, az kiszámíthatatlan. És nincs remény, hogy a helyzet e tekintetben hamarosan javulni fog, mert a vallásfelekezeti elfogultság elaggott apostolai, mint korhadtt oszlopok ki fognak ugyan dőlni, de gondoskodtak arról, hogy csak olyanok

⁷⁷⁾ Margalits Ede, Magyar tudományosság, Budapest, 1902. 173—176. 1

jussanak be az akadémiába, kik velők e tekintetben egy követ fujnak. Pedig ebben veszedelem rejlik az akadémiára nézve.⁷⁶

„A mellőzött katolikusok külön akadémiát akartak alapítani már 1889-ben; két főpap 60 000 koronát adott e célra. Az akadémiai főtítkárság akkori helyeltese, egy katolikus pap, minden követ megmozdított arra, hogy „a tudományban a szakadás elkerültessek,” ez sikerült is neki, a további erőgyűjtés abba maradt és katolikus akadémia helyett megalakult a Szent-István-Társulat „tudományos és irodalmi osztálya.” Szembetűnő, hogy egy kis néveserével és céltudatosabb vezetéssel mindenkor, — máról — holnapra, megalkotható a „Katolikus-Magyar-Akadémia!” És senki sem fogja mondani, hogy mi katolikusok idéztük föl a szakadást a tudományban, — mert minket ebbe belekényszerítenek!”

Egyes akadémikusok tehát „szakadásnak a tudományban” nevezik a különálló katolikus akadémiának megalapítását, pedig nem a tudomány szakadna ketté, hanem a katolikusok teremtenének maguknak tudományos testületet ugyanazon tudományok művelésére, melyet a mai „Magyar Tud. Akadémia” művel, de olyan művelésre, mely nem zárja ki a katolikus tudóst csak azért, mert nem „felekezetlen katolikus,” hanem ellenkezőleg olyan művelésére, amely megszerezné a magyar hazában az értelmi és tudományos téren is az őket számuknál fogva megillető vezető szerepet a katolikus hazafiaknak.

A külön „katolikus egyetemet” is „szakadásnak a tudományban” nevezte el a múlt évben a budapesti tud. egyetem jog- és államtudományi kara azon véleményes jelentésben, melyet 1902. május 30-án kelt kari üléséből felterjesztett Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, a miniszter által a hazai jog- és államtudományi karoknak megküldött, a jogi oktatás reformjáról szóló javaslatra vonatkozólag.

Ezen véleményes jelentésnek tartalma igen pikáns, amint ezt Dr. Késmárky István pécsi joggyeumai tanár a múlt évi okt. hóban tartott országos kath. nagygyűlés szakosztályi ülésében: „A kath. jogi szakoktatásról” tartott nagyszabású felolvasásában bemutatta.⁷⁸⁾

A miniszteri előadói tervezet a budapesti egyetem jogi- és államtudományi karán a túlszűfolttság megszüntetése végett a

mai jog- és államtudományi vizsgálatok eltörlésével két új elméleti államvizsgának (egy jogtudományi és egy államtudományi) szervezését vette tervbe, úgy hogy ezentul minden pályára (közigazgatási, bírósági stb.), mely jogvégtelenséget igényel, mind a két elméleti államvizsgának letévesse legyen szükséges, de elégséges legyen az ügyvédi pályára is, fentartatván természetesen a bírói, ügyvédi vagy egyéb gyakorlati vizsgákra való kötelezettség; a jogtudományi doktori és államtudományi doktori fok pedig ezentul ügyvédre sem lesz kötelező, azok csak a beható tudományos képzettség bizonyosságául fognak szolgálni, de csakis akkor tehetők le, ha valaki már a két államvizsgát letette. A két új elméleti államvizsga felöleli a mai jog és államtudományi doktorátus összes tárgyait, kivéve a római jogot, jogbölcsészetet, osztrák polgári jogot, egyházjogot, melyek közül a római jog és egyházjog ezentul csak az alapvizsgák tárgyait fogják képezni.

A pikantéria abban áll, hogy az előadói tervezet törvényerőre emelkedése esetén nemcsak a budapesti egyetemen a joghallgatósnak némi lepadása fognak bekövetkezni, de a jogtudor és államtudományi tudori címért igen kevés ember fog pályázni és így a budapesti tanárok elesnek a szigorlatok és promóciók után kapott szinte mesés mellékjövdelemtől. A dolog világos, ha számbavesszük, hogy 1901/2 tanévben a budapesti egyetem jog és államtudományi karán tartatott összesen 1565 szigorlat (az orvosi karon az évben csak 717 szigorlat volt) és 315 tudori promóció.

A budapesti jogtanárok véleményes jeletése tehát azt kéri, hogy maradjon meg a jogtudományi doktorátusnak minősítő ereje, a szervezendő új államvizsgák pedig ne tartathassanak meg sem az egyetemeken, sem a felekezeti jellegű jogi főiskolákon, hanem csak az állami jogakadémiákon; az ügyvédi pályára (ügyvédjelölt) legyen ugyan elégséges a kétféle államvizsga és az újból szervezendő ügyvédi vizsga, de az ügyvédség önálló gyakorlatára legyen szükséges a jogtudományi doktorátus is, a bírói pályára pedig a mai gyakorlati bírói vizsga az ügyvédi vizsgával volna feleszerelendő. Végre még azt is javaslatba hozták a budapesti jogtanárok ezen véleményes jelentésükben, hogy jó volna azt kimondani, hogy a joghallgató ott legyen köteles szigorlatozni,

⁷⁶⁾ Megjelent a „Pécsi Közlöny” 1902. okt. 21. és 22. számaiban.

ahol a legtöbb félévet hallgatta, egyenlő félévek esetében ott, ahol a korábbi féléveket töltötte.

Ha ezen véleményes jelentés szerint alakítaná át a miniszter a törvényt, akkor megmaradnának az egyetemi tanárok mai mellékjövedelmeik birtokában, viszont pedig a *felekezeti jogakadémiai elcsézésnek az állami vizsgák tartásának jogától. De a felekezeti intézeteknek megmaradna az „oktatási szabadság”* úgy, hogy a náluk töltött tanulmányi féléveket és a két alapvizsgát úgy tekintenek, mintha állami intézetben végezték volna.

Ez olyan „nézze semmi . . .” jog volna, a mely mellett az *öt protestáns és két katolikus jogi főiskola* 2—3 év alatt hallgatóság nélkül maradna vagyis *eltűnnék a föld színéről.*

Hogy a dolog kissé ártatlanabban nézzen ki, a budapesti jog és államtudományi kar az ördögöt festi a falra, midőn utalván a *francia felső oktatás szabadsága és vizsgák tartásának* joga iránt a katolikusok által 1875. évben vívott küzdelmekre és végre 1880-ban az államvizsgáknak monopolizálására, így folytatja:

„Ha a francia viszonyok ecsetelése után még azt említjük fel, hogy mi pedig *felekezetiileg és nemzetiségileg* széttagolt ország vagyunk, Nagyméltóságod mindenestre befogja látni, hogy a mi helyzetünk sokkal súlyosabb. *Valójában különös lenne, ha nálunk Belgiumot találnók utánozni,* hol az 1876. évi törvény erejénél fogva olyanféle állapot létezik, minőt a második előadói tervezet (ez az 1902 ikli) akar. Igaz, hogy ott a doktorátus előfeltétele annak, hogy valaki ügyvédé lehessen, *de ezt a doktorátust egyház felekezeti intézetben* (értsd most: a löweni kath. egyetemen) *is el lehet érni. Ilyen áron nekünk még a doktorát s sem kellene.* Csak azon csodálkozunk, hogy *protestánsainknak vannak* leginkább inyere a Nagyméltóságod előadói tervezetei, kik pedig a *belga állapotokkal egyébiránt* nem tudnak rokonszenvezni.”⁷⁹⁾

A mint látjuk, *nem is egy ördög van a falra festve,* hanem több is: 1. Az összes felekezetek felülkerekedése az állam fölé. 2. A nemzetiségek elhatárolása. 3. A „klerikáлизmus” veszedelme általában. 4. A protestánsok feltékenysége a „klerikáлизmus” elhatárolása felett különösen.

Érdekes az, hogy a véleményes jelentés ismételtlen hangsúlyozza azt, hogy elvileg nem helyesli a felső oktatást illetőleg az

⁷⁹⁾ Id. vélemény. jelentés (kézirat gyanánt nyomtatott) 11. l.

állami monopóliumot és utal arra is, hogy Magyarországon csak a „bevett keresztény történelmi egyházfelekezeteknek” van joguk a felső oktatásra⁸⁰⁾ és az ezen jog alapján a felekezetek által nyitott felső iskoláktól az állam nem vonhatja meg teszése szerint a nyilvánossági jogot.⁸¹⁾ Ők csak (?!) az államvizsgák és állami minősítést adó szigorlatok tartása jogát nem tartják átadhatónak a felekezetek kezére.

„Ignos falit.”

A budapesti jogtanárok is tudják, hogy az ő véleményes jelentésük elfogadása egyértelmű volna az öt protestáns és a két katolikus jogakadémia halálával.

Ők ezt tudják, de hát a haldoklónak szerezzünk örömet némi csecsebecsék meghagyásával („nyilvánossági jog”, „alapvizsgák.”)

Csodálatos cinizmussal ugyanis így írnak véleményes jelentésükben:⁸²⁾

„Az előadói tervezet azzal fenyeget, hogy az autonóm egyházfelekezeti jogakadémiákra nézve valóságos halál volna ha az államvizsgát az ügyvédi pálya elérésére is kiható módon meg nem kapnák. Mintha ezek az akadémiák az alapvizsgákkal be nem érhetnék s azzal, hogy az ő tanfolyamaikon is lehet a jog- és államtudományok tanulását teljesen elvégezni. *Pedig nagy baj számába bizonyára nem menne, ha egyik-másik ilyen intézet esendes kimulása bekövetkeznék.* Szinte csodálatos, hogy a második előadói tervezet nem elevenítette fel kifejezetten az első előadói tervezetnek (Ez az 1893 iki reformtervezet!) azt az ígéretét, hogy az állam az autonóm *egyházfelekezeti jogakadémiákat szerződéses alapon pénzzel is segíteni fogja* olyanképen, mint a hogyan az autonóm egyházfelekezeti középiskolákat szokás támogatni. E nélkül a halállal való fenyegetés mindenestre komolyabbnak látszik és még az is bekövetkezhetik, hogy a pénzbeli támogatás legalább segélyképe nem fogna elmaradni. Előre is jövendéljük. Az autonóm egyházfelekezeti jog- és államtudományi oktatás felgalvanizálásának nem csak oktatási tekintetben lesznek hátrányai, de annak az államra nézve pénzügyi következményei is lesznek. Az állam azért is fizetni fog az egyházfelekezeteknek s majd később az összes felekezeteknek, hogy

⁸⁰⁾ Id. h. 24. l.

⁸¹⁾ Id. h. 14. l. — Ezen helyet szószerint is fogjuk alább közölni.

⁸²⁾ Id. h. 16. l.

neki köztisztviselőket neveljenek. *Annai bizonyos, hogy bevett egyházfelekezeteink autonóm akadémiái s később a többi vallásfelekezeti autonóm jogakadémiák is hatalmasan fejlődésnek fognak indulni. Szinte kezdjük nem érteni, hogy mire való is volt alkotmányos életünkben az állami közhatalomnak fejlesztése egészen a nagyszabású egyházpolitikai reformok megalkotásáig. Ugy tűnik fel, mintha az állami közgazgatás behozatalára még egyáltalában nem kellene gondolni.*"

„Ilyen és hasonló gondolatok kell, hogy bántsanak bennünket Nagyméltóságod újabb előadói tervezetének olvastára. És annival inkább csodálkozunk kell az előadói tervezet törekvésén, ha meggondoljuk, hogy a mi álláspontunk az államvizsgai reformot illetőleg egészen természetes s épen nem keresztülvethetetlen. *Autonóm egyházfelekezeti intézetek fentartó tes-tületeit ugyanis mi sem akadályozza abban, hogy jogtanítással foglalkozó intézeteiket bizonyos fentartásokkal — különösen az alkalmazandó professzorok status legitimitását illetőleg — állami kezelésbe adják. A pozsonyi és nagyváradi jogakadémiák is katolikus alaphól fentartott intézetek, de azért teljesen állami igazgatás alatt állanak. Ez után indulva talán egyik-másik autonóm protestáns egyházfelekezeti jogakadémia is állami kezelés alá adható, mi aztán neki az államvizsgát is meghozhatná s a mi annival könnyebben történhetnék meg, mert — mint azt már említettük — a mi protestáns egyházaink dogmatikus felfogása szerint vallás és jog nincsenek egymással valami benső összefüggésben. A jog ak egészen izlésük szerint való tanításáról ugvis gondoskodva lenne, ha egy-két olyan intézetük maradna, melyekben egészen autonóm módon intézkedhetnének. Az az állapot úgy sem kívánatos s talán az egyházak közötti paritással sem egészen egyeztethető, hogy az államban aránylag a legtöbb intézetben ők tanítanak jogot Katolikusaink beírják azzal, hogy csak két autonóm egyházfelekezeti jogtanító intézetük van. Legyenek ők is méltányosak. Mutassák meg, hogy a nemzet állami fejlődésének e téren is hajlandók bizonyos áldozatokat hozni. Azt leginkább ők fogják tudni, hogy u abb jogfejlődésünk mennyire követeli azt, mit szem előtt tartunk. Semmi kétségünk, hogy a siker el nem maradhat hogy ha Nagyméltóságod férfiasan állást foglal az állam érdekében. Erre igazságügyi s egyetemi téren fejtőttei évei kiválóan képesítik. *Kerkapoly* Károly elhunyt jelesünk idézett beszédében megadja azt a gondolatot, melynek segítségével a kibontakozást jól meg lehetne találni. Ha a megoldás a lyceális tanítással mint már elavulttal nem is volna elérhető, egy-egy állami kezelésbe átveendő jogakadémián a nem egészen tételes tárgyak katedráinak betöltése az illető egyházfelekezetenek fen volna tartható. Ilyen elrendezés mellett az átadandó jogaka-*

démia nemcsak tisztességes dotáczióra tehetne szert, de az államvizsgát is elnyerhetné.⁸³

A budapesti jogtanárok, mint ebből látszik, a felekezeti (katolikus és protestáns) jogakadémiák megszűnését, esetleg államosítását óhajtják, az államvizsgákat csakis az így számban megszorodott állami illetőleg királyi (kath. tanulmányi alaphól fentartott) akadémiákra óhajtják bízni és idővel ezeket vidéki állami egyetemekké is fejleszteni. Csakis a felekezeti és természetesen a katolikus egyetemektől fáznak. Szinte didereghetett a véleményes jelentés szerzője (állítólag: egy protestáns vallású egyházjogtudós budapesti egyetemi tanár) a midőn ezeket leírta: 83)

„Odáig jutottunk, hogy egyházfelekezeti egyetemek keletkezését is inkább emlegetik, mint azt, hogy az állami egyetemi életünk gyarapodjék. Maga az előadói tervezet is azért nem véli a jogtudományi doktorátust államvizsgaként elfogadhatónak, mert majd az egyházfelekezeti jogtudományi doktorátusok is meglesznek.⁸⁴ Mintha ilyenek másutt nem volnának s mégis nem úgy állana a dolog, hogy nem mennek — Belgiumot kivéve — minősítő vizsgák számába. (?! Hát Freiburg és Washington!) Immár az állami értelemben vett egyetemi oktatás iránt szükséges érzék még az irányadó helyen is hanyatlóban van. Így jutottunk mi, budapesti egyetem jog és államtudományi kara abba a helyzetbe, hogy az állami jellegű jog és államtudományi oktatás mezején mindenkor elfoglalt helyzetünket már harmadizben vagyunk kénytelenek óvni.⁸⁵

„Valójában új egyetemek létesítéséhez kellene látni és pedig haladéktalanul. Tudjuk ugyan, hogy nem kell mindent az államtól várni, de az egyetemi intézmény semmiesetre sem olyan, minek fejlesztését egészen a társadalomra lehetne hagyni, már állami szempontból fogva sem. Még pénzühiányról sem volna szabad panaszkodni. Hogy állami egyetemek kellő számban legyenek, elsőrendű szükséglet. Még azzal sem szabad mentegetődni, hogy professzorokkal kellő számban mindjárt nem rendelkezünk. A jövőben még kevésbé lesznek, ha a szomorú állapotot még tovább is összetett kezekkel nézzük. Előbb az intézmények álljanak rendelkezésünkre s bizzunk benne, hogy a megfelelő emberek sem fognak majd idővel hiányozni. Egyébként egész nemzeti fejlődésünkről le kellene mondanunk. A felett vitakozni, hogy az intézmény legyen meg előbb vagy a hozzá való emberek, meddő dolog.⁸⁶

⁸³⁾ I. h. 23. l.

⁸⁴⁾ Alább közölni fogjuk az előadói tervezetnek ezen pontjait.

„Már odáig is eljutottunk, hogy nemesak az állami jellegű egyetemi oktatás nem fejlődik, de már az állami jellegű jog és államtudományi oktatás méltatásához szükséges érzékünket is elvesztettük. Azt mondani, hogy egyházfelekezeti befolyástól tartani a jog és államtudományi oktatás terén — eltérőleg az egyetemek böleszeti karain előadtnál szokott tanulmányi szakoktól — már a tárgyak természeténél fogva sem lehet, igen téves felfogás, mi arra mutat, mintha a jog nem volna egyéb, mint olyan szabályoknak a foglalatja, miket csak egyféleképpen lehet ismerni. Az egész jog- és államtudományi oktatás valami merőben gépies volna, mit az állam minden körülmények között dominálhatna, még ha az egész jog és államtudományi oktatás egyházfelekezetek kezébe kerülne is, melyek alig is tehetnek másképen, minthogy jóformán mindent a saját felfogásuk világából (ratione peccati) tekintenek.“

Ezt és más ilyeneket ír a budapesti jog és államtudományi kara a véleményes jelentésben.

Az az egy az önmagával való ellentmondásokban bővelkedő véleményes jelentésből kétségen kívül kiviláglik, hogy a *budapesti jogtanár urak ellenségei a „katolikus“ egyetemnek.*

Ez megbocsátható nekik.

De az már furesz eljárás, hogy ők a jelentés végső soraiban a katolikusok nevében kijelentik, hogy a katolikusoknak eszök ágában sincs mást kívánni, mint „*tanítási szabadságot*“ az egész oktatásra és így a jogi oktatásra nézve is.

Érdekesek ezen végső sorok, mert itt egyszerre a kereszt hőséivé lesznek a jó tanár urak, mikor írják:⁸⁵⁾

„*Amely állam az ő bevett keresztény történelmi egyházfelekezeteit még mindig leginkább privilegizálja, az bizonyára keresztény állam, bármennyire emancipálta is az egyént a hitkényszeri kötelekek alól. Az azonban egészen külön tekintet alá esik, hogy a jog és államtudományi oktatás terén az állammal szemben ne harapódzzanak el. Ez egyáltalán nem kívánatos. Még a római katolikus álláspont sem kíván ilyet, mely beéri azzal, hogy az ő tanítási szabadsága is meg legyen, a jogot sem véve ki. Semmi kifogásunk ellene. De valamint nem lehet az kívánatos, hogy az állam a theologiai oktatás terén tultengjen, ugy az sem lehet kívánatos, hogy az egyházfelekezetek még a jogi oktatás terén keressenek valóságos erősbödést. Ami épen az egészen az államra tartozó minősítő vizsgák kérdését*

⁸⁵⁾ I. h. 24—25. l.

illeti, az egyházfelekezetek egyáltalán nem követelhetik meg az államtól, hogy azokat az egyházfelekezeti jog és államtudományi oktatásnak kedvező módon rendezze be, különösen nem akkor, ha az egyházfelekezeti jog- és államtudományi oktatás máris tulteng. Ennyi és nem több a mi álláspontunk. Elég sajnós, hogy a magyar állam a jog- és államtudományi oktatás terén az egyházfelekezetekkel szemben máris tulment⁸⁶⁾ az általában elfogadható engedékenységhatárán. Ugy látszik, hogy az egyházfelekezetiség az államiság, a vallás a jog fölé fog kerekedni.“

Igy a budapesti jogtanárok. Bátor keresztények és rettenthetetlen radikálisok ők egy lélekzetvétel alatt.

„*Katolikus*“ egyetemeknek különben vannak a „liberalis“ gondolkodásu közönségben és intéző körökben is pártolók, de nem vallási szempontból, hanem országos kulturális szempontból vagy pedig csupán lokál-patriotizmusból.

Wlassics Gyula dr., a minden iránt érdeklődő közoktatásügyi miniszternek is, ugylátszik, ninesen elvi kifogás jkath. egyetemek felállításá ellen, legalább erre következtetünk két tényből.

Először is az általa közzétett: 1902. évi előadói tervezet („*jogi oktatás reformjáról*“) az általános indokolásban előadja azt, hogy az összes jogvégzettségét kívánó pályákra egységes minősítés szervezésének két módja lett volna t. i. vagy a jogi doktorátust előírni az összes ilyen pályákra vagy pedig egységes új államvizsgákat szervezni (a tervezet az utóbbit választotta.) És azután így ír:

„Az első mód választása ellen súlyos érvek szólnak. *E módozat ugyanis szükségessé tenné, hogy a jogakadémiák (vagy egy részük) helyébe egyetemek állitassanak, mert doktori szigorlatok tartása csupán csak egyetemekre bízható. Új egyetemek felállítására azonban ez időszertint nem allanak rendelkezésre a szükséges anyagi erők.* Bármennyire kívánatos is, hogy hazánkban több állami egyetem álljon a magyar tudomány fejlesztésének szolgálatában: mégis a hallgatók tulzulfaltságának szempontjából a többi karok szaporítására visszautasíthatatlan szükség nem mutatkozik, mert igazi tulmöttség miatt csak a jogi kar szenved.“

⁸⁶⁾ Értik, azt, hogy az 1874. évben behozott államtudományi és jogtudományi államvizsgák tartásának jogát megadták a felekezeti jogakadémiáknak is.

Másodszor pedig *Wlassics* Gyula dr. miniszter a főrendi háznak 1902 május 28-án tartott ülésében *Takács* Menyhért dr. jászói prémontrei prépostnak a vidéki jogakadémiák egyetemekké való fejlesztését sürgető beszédjére így válaszolt:

„Azt hiszem, hogy hibát és mulasztást követnék el, hogy ha a 0 méltóságának a jászói prépost urnak emelkedett beszédére legalább annyit ki ne nyilatkoztatnék, hogy annak legnagyobb részével — teljesen egyetérték. A felvetett tanügyi kérdésekre nézve már igen sokszor nyilatkoztam is és igen örülök, hogy több kérdésben vele teljesen egy nézeten is lehetek. Ez alkalommal különösen egy eszméjét akarom csak kidomborítani, és ez az, amit a vidéki nagyvárosoknak kulturális gócpontokká emelése tekintetében felhozott. Az én egész kulturpolitikám főtörekvése az, hogy minél inkább erősítsük meg a vidéki városokat és e tekintetben nem hagyom magamat eltántorítani semmiféle megrettentéssel és semmiféle áramlat által, a mely a jelenleg közkézen levő jogi oktatásról szóló törvényjavaslat alkalmából bizonyos irányban a budapesti jogászokörök egy részében keletkezett. En ahhoz szigorúan ragaszkodom, én azt a törvényhozás elé viszem, mert igenis azt akarom, hogy a vidéki városoknak kulturgócpontjait olyanokká tegyük, hogy a vidéki városok valóban verseny képesekké váljanak és azzal az ósdi felfogással, a mely azt mondja, hogy csakis Budapest tekinthető olyannak, mely a kulturára alkalmas terep, azzal az ósdi felfogással szakítanunk kell, ha azt akarjuk, hogy ennek az országnak a kulturális nívóját emeljük és hogy annak a felfogásnak véget vessünk, amely a vidékre bizonyos lenézéssel tekint, hogy ő attól félt az országot, hogy a jogi oktatás vidéken való felvirágoztatása által ott csak elparasztosodni lehet. Ez ellen a felfogás ellen küzdeni kell, mert ha ez így van, akkor ez az országra végveszedelem volna.“

„Én minden eszközt és alkalmat megfogok ragadni arra, hogy azon javaslat keretében a melyet a legnagyobb nyilvánosságnak adtam át, a vidéki városokat legalább az ott megjelölt irányban emeljem és ha nem is csonka egyetemek mintájára, mint ő méltósága felhozta, hanem úgy akarom, hogy azon jogakadémiák, a melyek életképesek, a melyek azon feltételeknek megtudnak felelni, amelyeket előírunk, fellendülhessenek. Azt hiszem, hogy a Kassai akadémia jelentékenyen fog felvirágozni, ha azon javaslat törvénynyé lesz és a fejlődésnek egyáltalában semmi sem állja az útját. Ezeket kívántam a méltóságos főrendeknek tudomására hozni.“

Wlassics miniszterhez hasonlóan gondolkodó államférfiu még van több is, és feltehető, hogy az országgyűlés tagjainak jó részénél is meglesz ez a kulturális szempont méltánylása.

Ha a katolikus egyetemet vidéken állítja fel a kath. egyház, akkor a kath. egyetem felállítását sokan pártolni fogják azok közül is, akik nem épen katolikus, de mindenesetre harmadik, új, vidéki egyetemet kívánnak, mert elvégre is az ilyenek is belátják, hogy katolikus egyetemmel szintén elérhető az, hogy decentralizáljuk a fenálló egyetemek túlszufsultságát és a vidéken az új egyetemmel új kulturális gócpontot létesítsünk.

Igy esik össze jelen fejezetünk gyakorlati konkluziója („*Allitsunk kath. egyetemet*“) az előbbeni fejezet végső következtetésével („*Allitsunk új egyetemet*.“)

III. Fejezet.

Kath. egyetem felállításának egyházioldala.

Kár volna magyar kath. egyetem felállításának módozataim törni fejünket, ha annak felállítása akár az egyházjog, akár mint nyilvános jellegű egyetemnek felállítására a magyar közjog szempontjából lehetséges nem volna. Lássuk azért előbb az egyetemek alapításának történeti fejlődését, azután pedig az egyházjog és a magyar közjog mai álláspontját; ez utóbbit külön fejezetben.

I. *Történeti fejlődés.* A legrégebb két egyetem: a *bolognai* és a *párisi* egyetemek, nem pápák vagy császárok vagy fejedelmek vagy városok alapításának köszönik létüket, hanem a tudomány azon korban új, megkapó, magas színvonalon álló módszerének. Így fejlődött ki a 12. század közepén világhírű főiskolává a böleselet (dialektika) és a hittudomány új módszerének alkalmazásával *Párisban* az addig is ott már fennálló iskola; így lett már előbb 12. század elején Európának első jogi iskolájává *Bolognában* is az ottani *római jogi* iskola és a 12. század közepén (1151) az ottani *kánonjogi* iskola (*Gratianus*). A párisi iskolában az új módszer kezdete *Abaelard* és *Guillaume de Champeaux* névéhez, *Bolognában* pedig *Irnerius* névéhez fűződik, de nem ők, hanem egész tanár nemzedék járult hozzá

ahhoz, hogy ezen iskolák az összes európai nemzetek előtt a legfőbb tekintélyre vergődtek és főiskolákká („studia generalia“) egyetemekké („universitates“) fejlődtek.⁸⁷⁾

Denifle ezt úgy módosítja, hogy bár párisi és bolognai főiskolák, virágzását a tudomány újabb tárgyalási módszere indította is meg, de azok soha egyetemekké nem fejlődtek volna ki, ha fejedelmek és pápák kiváltságokban nem részesítik a tanulókat és tanárokat. Így részesültek kiváltságban 1158 évben *Barbarossa* I. Frigyes német császártól a bolognai jogi főiskola tanulóit az u. n. „*Habita*“ című császári kiváltságlevél („*Authentica Habita*“) által⁸⁸⁾, hasonlóképpen *VII. Lajos* francia király a 12. század végén és *Fülöp Ágost* király 1200-ban kiváltságokban részesítették a párisi főiskola tanulóit. A kiváltságok lényege abban állott, hogy a tanulók a főiskolára való utazásuk alatt a fejedelem oltalma alatt állottak és ha perük volt, választhattak, hogy vagy tanáraik által, vagy a püspök által ítéltessenek meg.⁸⁹⁾

Ezen kiváltságok folytán mind több tanuló vonult Bolognába jogot, Párisba pedig dialektikát és teológiát tanulni. Párisban a tanárok, Bolognában a tanulók, később mindkét helyen tanárok és tanulók zárt egyesületeket alkottak, amelyeket autonóm testületeknek ismert el az állam és az egyház.⁹⁰⁾

Hasonlóan a bolognai és párisi egyetemekhez, önmaguktól, fejedelmi vagy pápai alapítás nélkül keletkezett még a 9. században *Salernóban* a híres orvosi főiskola, a 12. században az *oxfordi* és *cambridgei* egyetem Angliában, a 13. század első felében a *reggiói*, *modenai*, *vicenai*, *paduai*, *vercellii* egyetem *Itáliában*, az *orleánsi* és *angersi* Franciaországban.⁹¹⁾

Az első egyetemek tehát *nem fejedelmi vagy pápai alapításnak köszönik létüket*, hanem az alkalmazott *új tudományos módszernek*, a megukban buzgó belső erőnek; a melynek

⁸⁷⁾ P. H. *Denifle* (o. Praed.), Die Universitäten des Mittelalters, Berlin, I. Bd. 1885; 45—6. — P. H. *Denifle* a római pápa levéltárában alleveitáros és munkáját eredeti okmányok alapján írta meg.

⁸⁸⁾ L. 5, Cod. 4, 13.

⁸⁹⁾ P. H. *Denifle* i. h. 55. l.

⁹⁰⁾ Rudolf *Scherer*, Handbuch des Kirchenrechts II. Bd. Graz u. Leipzig 1898. 51. l. köv.

⁹¹⁾ U. o.

csak fokozásához járultak hozzá a fejedelmek, pápák az önjerejükben már „studium generale“ névre és rangra felemelkedett főiskoláknak kiváltságokkal való felruházásával.

De a 13. század második felétől kezdve, mind általánosabba vált az, hogy tényleg már fenálló, de önjerejükben a „studium generale“ nevére, rangjára felemelkedni nem tudó főiskola a pápát vagy a császárt vagy a fejedelmet, vagy pedig a pápát és császárt, illetőleg fejedelmet kérték szervezeti szabályaiknak külön megerősítő oklevél kiállításával által való megerősítésére, illetőleg a kiváltságok megadására, vagy pedig egyenesen a főiskolának, mint „studium generale“-nak külön alapító levéllel való felállítására. És a 14. századtól fogva általában úgy is történt, hogy fejedelmek vagy városok a *pápához* fordultak, hogy az első esziráiból ő keltse életre a „studium generale“ t.

Ugyanezt a jogot *II. Frigyes* császár már 1224-ben gyakorolta, midőn Napolyban csupán saját császári tekintélyével emelt egyetemet. Az ő példáját császár utódai közül *IV. Károly* követte. *Spanyolországban* is a legelső egyetemek királyok alapításai voltak. A 16. századtól fogva a *protestáns* országban a fejedelmek által való alapítás lett általánossá és utat tört *katolikus országokban* is azok manapság uralkodó felfogásnak, hogy az egyetemi név és rang osztogatása merőben állami jog.⁹²⁾

Ezen felfogásnak elhatalmasodása az *egyetemek nemzetközi* jellegének mind jobban *háttérbe szorulásával* járt párhuzamban és maga után vonta az *egyetemi autonómia összehangorodását*, az állami főfelügyeleti jognak teljes intézkedési joggá való kinövését, bár megvolt a jó következtése is, hogy létrehozta az egyetemek mai szerepét, a mely őket egy-egy nemzet *nemzeti kulturájának* hordozóivá tette. Így vált az új berlini egyetem (1810.) Poroszország, majd pedig az egész német nemzet központjává, a mely köré csatlakoztak a régi és újabb vidéki egyetemek.

⁹²⁾ *Scherer* i. m. II. köt. 50—56. Bővebben minden egyes egyetemre 1400-ig kiterjedőleg kimutatja az alapítás mikéntjét: P. H. *Denifle* „Die Universitäten des Mittelalters bis 1400“ I. Bd. (231—630. l.) Eddig még több kötet nem jelent meg; a *pécsei* egyetem összes adatait kimerítően összefoglalja (413—418. l.) *Denifle*.

Katolikus országban a 18. századig általános volt a szokás, hogy új egyetemeknek felállításához a pápától a jóváhagyás vagy egyenesen az alapítás kikérte. A pápák a megerősítő vagy alapító levelet *némely esetben megtagadták*, ha az egyetem nem volt teljes, mind a négy karral. Ez oka, hogy a *jezsuiták* által az *ellenreformáció idejében Németországban, Ausztriában és Magyarországon* megalapított főiskolák részére a pápák nem állítottak ki alapító vagy kiváltságleveleket, mert ezek rendszerint csak theologiai és filozófiai fakultással bírtak és azért nem is „universitas“, hanem „akadémia“ néven nevezetnek. Egész egyféle kategóriák itt sem állíthatók fel, mert az országok szüksége, fejedelmek tekintélye és az egyes pápák felfogása is közbejárt.

Tény az, hogy *Pázmány Péter* bíboros által 1635-ben felállítani kívánt nagyszombati egyetemnek is *megtagadta VIII. Orbán pápa* a megerősítést és az azzal egyetemben megadni szokott kiváltságokat.⁹³⁾ Ennek következtése az volt, hogy *Pázmány Péter*, mint alapítványtevő, *maga állított* ki egy, az új egyetem („universitas“) alapítványáról szóló *adománylevelet* és egyúttal *alapítólevelet* („bulla foundationis“),⁹⁴⁾ a melylyel a nagyszombati kollégium jezsuita rektorának adja át a 60.000 frt készpénzt és 40.000 frtot királyi adóslévélben, azon czélből, hogy a jezsuita rend vegye át a filozófiai és theologiai karból álló főiskolának ellátását tanárokkal. Az adománylevélben az esztergomi érseknek illetőleg az esztergomi főkapitálnak azon jogokat adta meg, melylyel az egyházmegyei hatóságok az egyházjog szerint bírnak az egyetemekkel szemben („nullum aliud ius in hanc Universitatem per nos erectam concedi volumus praeter eam, quae iure communi concessa est ordinariis locorum.“) A levélben *Pázmány* azon kívánságát is kifejezte, hogy az új egyetemen az *akadémiai grádusokat* is el lehessen nyerni („promotionesque ad gradus academicos more alibi consueto peragantur“). *Pázmány* az alapító levélben azt is kikötötte, hogy, ha az ország a török uralom

⁹³⁾ *Fraknói V.*, *Pázmány Péter és kora* III. 162., idézve *Pauler* Tivadar: A budap. m. kir. tud. egyetem története, Budapest, 1880. 6. l. 1. jegyzet.

⁹⁴⁾ Így nevezi ezen alapító levelet II. Ferdinánd király 1635. okt. 18 napján kelt kiváltság-levelében.

alól felszabadul, az *egyetem máshová* helyeztessék at, de azért az esztergomi egyházmegye területén.

Pázmány az új egyetemnek jóváhagyását, megerősítését és a rendes kiváltságokban („consuetis academiarum privilegiis“) való részesítését II. *Ferdinánd* római császár és magyar királytól kérte (II. *Ferdinánd* a megerősítő levélben: „Nobis confirmandum transmissit“) és II. *Ferdinánd* 1635. okt. 18-án római *császári* és magyar *királyi tekintélyvel* kiállította a *megerősítő és kiváltságotló okmányt*, s melyben jóváhagyta a *Pázmány* által alapított egyetemet, azt saját és utódainak különös pártfogása alá vette, azt mindazon jogokban és kiváltságokban („privilegiis, immunitatibus, exemptionibus, praeceminentis, praerogativis, facultatibus, iuribus, indultis et gratiis“) részesítette, a melyekben a németrómai birodalom területén levő főiskolák („caetera gymnasia, studia generalia, academiae et universitates“) bírnak, nevezetesen: a *kölni, bécsi, mainzi, ingolstadt, prágai, olmützi, gráci* egyetemek; továbbá megadja az egyetemnek a doctor, licenciatus magister és baccalaureatus *fokok* (gradus academici) *adományozására* a jogot úgy, hogy azok elismertessenek az *egész keresztény világban*, főképp pedig az egyéb európai akadémiákon, valamint kijelenti azt is II. *Ferdinánd*, hogy a *nagyszombati* egyetem által kiállított *bizonyítványokat mindenféle intézetnek, hivatalnak és bíróságnak el kell ismernie* és az ilyen bizonyítványok alapján lehessen folyamodni *úgy világi, mint egyházi méltóságokra* és javadalmakra.

Ebből látható, hogy a nagyszombati, most budapesti egyetemet II. *Ferdinánd* nem csupán magyar királyi, hanem *római császári tekintélyvel* is állította fel, hihetőleg azért, mert még a 17. században is fenállott az a felfogás, hogy igazi egyetemet *nemzetközi jelleggel* csak *vagy a pápa vagy a császár*, mint a *keresztény világ két feje*, alapíthatnak.

Breznay Béla dr. a budapesti egyetem tudós tanára szólva az egyetem alapításáról azon véleményét nyilvánítja⁹⁵⁾, hogy a

⁹⁵⁾ Dr. *Breznay Béla*, Egy pillantás a budapesti kir. m. tud. egyetem történetére Budapest, 1896. 6. l.

nagyszombati egyetem felállításához az egyházi tekintély hozzájárulása a jezsuitáknak a pápától nyert általános kiváltságaiban keresendő.

Azt hiszem, ezen feltevésre, melyre bizonyítékot Breznay nem is hoz fel, nincs szükség, ha megfontoljuk, hogy a középkorban, sőt még az újkor elején is, az akkor uralkodó nemzetközi felfogás szerint az összes európai keresztény népek és fejedelmek úgy a pápát, mint a római császárt a kereszténység fejének tekintették, a pápát lelkiekben, a császárt a világiakban és hogy ennél fogva, ha a nemzetközileg elismert tanulmányokra és graduálásra a jogot vagy az egyik vagy a másik adta is meg, az a ker. kath. egyház tekintélyével megadottnak tekintett. A 16. századtól fogva a legtöbb európai fejedelem ugyan már nem ismerte el a római császárnak illetően keresztényi f. nhatóságát, de maguk a császárok továbbra is érvényben levőnek tekintették ebbeli jogukat, bár tudvalevő, hogy I. Miksa óta a német királyok nem mentek Rómába a császári koronázásra, hanem a királyi trónralépéssel együtt felvették mindig a „választott római császári” címet. Így lehet megmagyarázni, hogy Pázmány Péter az egyetem alapításának pápai megerősítését és az egyetemi kiváltságok megadását a pápa részéről is nem tartotta szükségesnek. Kötelező törvény, amint alább látni fogjuk, ugyan nem volt akkor sem erre nézve, de Pázmánytól a „quid consilii” betartását is feltételeznünk kell.

II. Ferdinándnak megerősítő és kiváltság levele az egyedüli jogforrás, a melyből a mai budapesti egyetemnek nemzetközi „egyetemi” nevét és rangját bebizonyítani lehet és éppen ez az alapvető okmány arra is, hogy a magyar közjog mit kíván meg ahhoz, hogy valamely főiskola egyetemmé lehessen. A budapesti egyetem jogi karának alapító levele (1667. január 2.)⁹⁶⁾, az egyetemnek Mária Terézia által orvosi karral való kibővítése és e célból a dunaföldvári apátság javaival való dotálása (1769. jul. 7.)⁹⁷⁾, majd a jezsuita rend megszűnése után M. Terézia által a nagyszombati jezsuita kollegium javainak az egyetem javára való adományozásáról kiállított adomány levél (1775. febr.

⁹⁶⁾ Lásd egész terjedelmében: Dr. Pauler i. m. 481. 5. l.

⁹⁷⁾ Dr. Paulernál i. m. 492—3. egész terjedelmében.

13), végre Mária Terézia királynőnek „Diploma inauguralé”-ja (1780. március 25.)⁹⁸⁾ mind már feltételezik, hogy a Pázmány féle főiskola már azelőtt is „egyetem” volt.

(Az összefüggés és a teljesség kedvéért itt jegyezzük meg még azt, hogy a budapesti tudomány — egyetemnek javait 1781-ig maga az egyetem kezelte, 1781-ben a vallás- és tanulmányi alappal együtt a kir. kincstárba ruháztattak át, majd 1791-től a helytartótanács alá, az 1848: 19. t. c. által pedig a vallás és közoktatásügyi miniszter kezelése alá jutottak, aki azokat maga kezeli, míg a kath. vallás és tanulmányi alap kezeléséről a 15 tagú „felügyelő és ellenőrző bizottság” véleményét tartozik kikérni.)⁹⁹⁾

Eddig a történeti fejlődés. Áttérek most a dolog jogi oldalára, vagyis mily uton, módon szeresheti meg valamely főiskola az „egyetem” nevét, rangját és jogait? Ismertetni fogom először az egyházjog követelményeit, azután pedig külön fejezetben a magyar közjog rendelkezéseit.

II. Egyházjogi szempont.

Itt egy igen érdekes dolog áll előttünk, melynek részletes fejtegetésébe belé nem mehetek, és ez az, hogy az „egyetem” felállítása a középkorban és részben az új korban is nemzetközi hatállyal bírt, a törvényes hatalom által felállított és kellően szervezett egyetemet egész Európában elismerték, bizonyítványait elfogadták és a tudoroknak a tanítást mindenütt („ubique docendi licentia”) megengedték.

⁹⁸⁾ Ezen okmány a budapesti egyetemnek, mint „királyi egyetemnek” („Universitas Regia Budensis”) alapító levele, a mely az egyetemnek Budára való áthelyezését (1777. aug. 14.) véglegesen jóváhagyta és az egyetem régi kiváltságait megerősítette és újjakkal bővítette és az egyetemet, mint „királyi egyetemet” újjászervezte, egyuttal az egyetem vagyonát a szegárdi apátság és a pécsváradai apátság és bozsoki prépostság (fele része) javaival gyarapított. Dr. Pauler i. m. 126. l. Dr. Szeredy, Egyházjog III. kiad. 1883. II. köt. 1598. l. Ezen javakhoz I. Ferenc király 1804-ben a tanulmányi alaptól átszabtotta a türöci prépostság javait és a bozsoki prépostság másik felét is, de visszacsatolta helyettük a tanulmányi alaphoz ismét a szegárdi apátság javait. Dr. Pauler i. m. 314. l.

⁹⁹⁾ Dr. Szeredy i. m. II. köt. 1596. l.

Denifle többször idézett művében nagy apparátussal bizonyítja¹⁰⁰ be, hogy az egyes országok *fejedelmének vagy királyainak* már a középkorban is joguk volt országuk részére „studium generale“-t alapítani és felállítani; de ha azt akarták, hogy az általuk alapított főiskolán promoveált tudorok más országokban, más, *külföldi egyetemeken is elismertessenek*, arra szükséges volt vagy a pápai hatalom vagy a császári hatalom közbelépése, akár *pápai vagy császári megerősítés*, rendszerint alapítólevél alakjában, akár pedig csak egy kiváltságlevél kiállítása. Ha közvetlenül a pápa vagy római császár állította fel az egyetemet, akkor ezen egyetemes jogultság mindjárt megvolt.¹⁰¹) A *császárnak*, illetőleg az ország fejedelmének is, joga volt még a *theologiai fakultásnak*¹⁰²) felállítására is, sőt az egyház ellenőrzési jogát gyakorló *kancellár kinevezésére is*, de a kancellárnak egyházi férfinak kellett lennie.

De most ezen kérdéssel nem foglalkozhatunk, mert ez manapság már nem is aktuális.

Az *egyetemek* a nemzeti államok erősödése és a német-római császári fenhatóság alól való felszabadulása óta mindinkább *elvesztették nemzetközi jellegüket*, a reformáció a protestansok által lakott vidékekre egyenesen lehetetlenné is tette a nemzetközi tekintély (pápa, császár) igénybe vételét, viszont pedig a kultúra fejlődésével az egyetemek egy-egy ország szellemi szükségleteit sem tudták már teljesen kielégíteni és így *feleslegesnek látszott* a nemzetközi jelleg megóvása, megszerzése.

Arról tehát manapság már szó sem lehet, vajjon a *pápai megerősítés* szükséges-e valamely nem katolikus jellegű új „egyetem“ keletkezéséhez, és „egyetemi“ jellegének megszerzéséhez, feltéve, hogy azon az egyetemen katolikus theologiai kart szervezni nem akarnak. Csakis akkor, ha az egyébként nem katolikus, talán állami egyetemen, katolikus *theologiai* fakultást akarnak szervezni, vagy ha az egész egyetemet *katolikus* jellegűnek szervezik, akkor lehet szó arról, mily joga van az egyháznak ilyen esetben.

¹⁰⁰) Heinrich *Denifle* i. m. I. köt. 784—792. l.

¹⁰¹) *Denifle* i. h. 779—84.

¹⁰²) U. o. 783.

¹⁰³) U. o. 782.

„*Katolikus*“ jellegű egyetemek felállításához pápai megerősítést szintén nem ír ugyan elő sehol az egyházi törvény, de ezen megerősítés feltétlenül kikérendő.

A pápai megerősítés középkorban sem volt kötelező, mint azt *Denifle* alaposan bebizonyítja¹⁰⁴) *Meiners*-sel, *Gersdorf*-fal és *Paulsen*-nel szemben, a kik ezt *pápai rezervált jognak* mondják és ép azért *II. Frigyes* alapításában a pápa elleni ellenségeskedés megnyilatkozását látják.

A *pápai megerősítés* előny, *nemzetközileg értékelhető előny* volt a középkorban, azt kérni lehetett, de *nem lehetett mindig megkapni*, vagy nem a maga teljességében. Így például a theologiai fakultás felállítását az avignoni pápák megtagadták egyes egyetemektől; ilyenek: a pécsi (1567. V. Orbán), a krakói (1384. V. Orbán), a bécsi (1385. V. Orbán) és más 5 egyetem az avignoni pápák által alapított 18 egyetem kö ül.

*Denifle*¹⁰⁵) szerint a theologiai fakultásnak kizárását az avignoni pápák azért kötötték ki, hogy Franciaországnak kedvezzenek, mert a párisi egyetem volt a legfőbb tekintély a theologiai szakban. Innét van az is, hogy azon egyetemeknél is, melyeknek az avignoni pápák a theologiai fakultást meg is adták, mégis azt követelték, hogy az új egyetem első theologiai tanárai Párisban graduált tanárok legyenek, vagy pedig, hogy újból vizsgát tegyenek Párisban.

Manapság is a még a *katolikus* egyetemre nézve a *pápai megerősítés* előnyt jelent, mert *egyházi fórumban nemzetközileg el kell ismerni* az ilyen pápai megerősítéssel ellátott katolikus egyetemnek grádusait, vizsgáit, tanfolyamhallgatását. Egyházi hivatalokra és méltóságokra a kánonjogi vagy theologiai doktori foknak mirősítő hatálya van az egyházi közjog szerint.

Ha tehát valamely *katolikus* egyetemennek *esakis az állami* elismerést szerezniök meg, az ilyen egyetem *egyházjogilag nem volna egyetem*, mert csakis egy egyházmegyére birna egyházi)

¹⁰⁴) i. m. 763—769. — Érdekes az, hogy a salamancái egyetemnek promócióit (alapított 1243. é.) a többi egyetemek addig el nem ismerték míg a pápa ünnepélyesen „studium generale“-nak (1255. é.) el nem ismerte. (*Denifle* i. h. 485. l.)

¹⁰⁵) *Denifle* i. m. I. köt. 707. l. és 607. l.

hatályllyal, diplomáit már ugyanazon ország más egyházmegyéiben sem kellene elfogadni az egyházi fórumban. A mai állami törvényhozást ugyanis már nem lehet tekinteni a régi róm. császárok jogutódainak, akik teljes egyetemeket, theologiai karral is, jogosultak voltak felállítani. *Egyes püspök* egyházi megyéje határán területjéről hatályllyal, *katolikus főiskolát* egy maga *nem állíthat*; egy ország püspökei különös egyetértéssel ismét csak az ország területére terjedő egyházi hatályt szerezhetnék meg a kath. egyetem theologiai grádusainak. Így értendő *Scherernek*¹⁰⁶⁾ abbéli állítása, hogy *püspöknek nincs joga grádusokat osztogatni és egyetemeket állítani*. Helyesebben: állíthat, de az *nem lesz kath. egyetem*, mert az *nem fog általános elismerésben részesülni és grádusai nem lesznek egyetemi grádusok*. Így értendő a *freiburgi* egyetem szokásos elnevezése is: „*internationale kath. Universität*.”

Világos tehát, hogy a *kath. egyház egyetemességében őrjási előny rejlik*, amely egy kath. egyetemet azzá tehet ma is, ami volt a középkori egyetem: *nemzetközi tényezővé* a tudomány, az egyházi közélet terén.

Ha ehhez hozzá vennők azt, hogy a 16. század óta mennyire bővült ki a kath. egyház tényleges látóhatára, territoriuma, hogy mily hatalmas és virágzó egyházi élet pezsdül fel a tudomány és hitbuzgalom terén *Amerikában, Ausztráliában*, csak akkor látja be az ember, mily imponáló erő rejlik valamely egyetemnek „*katolikus*” jellegében, azaz a katolikus jellegnek az apostoli Szentszék jóváhagyása által való biztosításában.

Tehát *nem kényszerből*, hanem az egyetem jellegének, fenállásának biztosítása és az állami *egyetemeket tulszárnyaló hatálya miatt szükséges a pápai megerősítés*. A ki elmulasztja azt, az *nem szeg* ugyan egyházi törvényt, de megkárosítaná magát az egyetemet és megfosztaná a „*katolikus*” nevet is igazi belső tartalmától.

Ujabb időben, a hol katolikus egyetemet állítottak fel, *rendszert kikérték az apostoli Szentszék megerősítését* ugy az egyetem felállításához, mint az egyetem szervezeti szabályza-

¹⁰⁶⁾ Rud. Scherer, Handbuch des Kirchenrechtes II. Bd. Graz u. Leipzig, 1898. 56. l.

tához. Így erősítette meg *XVI. Gergely* 1833. évi február 13-án a *löweni* egyetemet, *IX. Pius* 1876-ban a *lille-it* és 1877-ben az *angers-it*, *XIII. Leó* 1889. auguszt. havában kelt levéllel a *freiburgi* és 1887. ápril 10-én a *washingtonit*.¹⁰⁷⁾ Hogyha *nem katolikus egyetemnek* felállításáról, hanem csak *katolikus theologiai fakultásnak* felállításáról van szó, akkor is ugyanaz áll, mint a kath. egyetem felállításánál.

Valamely állam vagy magán egyén (fizikai vagy erkölcsi személy) is állíthat ugyan „*katolikus*” egyetemet is, de a mai viszonyok között kevés helyen lehet már arról szó. *Freiburgban* még láttuk a példát. Ha tehát ilyen állam vagy magán egyén által alapított egyetem *nem* katolikus jellegűnek alapítatik, akkor még mindig lehet arról szó, hogy az ilyen egyetemen legyen *katolikus theologiai fakultás* vagy (protestáns, stb. theologiai fakultás mellett) *katolikus is*.

Tudva levő dolog, hogy *Németországban* az állami egyetemen több *paritásos* egyetem van: protestáns (ágostai) és katolikus párhuzamos theologiai fakultásokkal. Katolikus theologiai fakultás van Németországban: *Bonnban, Boroszlóban* (Breslau), *Freiburgban* (i. Br.), *Münchenben, Münsterben, Tübingenben, Würzburgban* és 1902. óta *Strassburgban*,¹⁰⁸⁾ és ezekből, tudtommal, a *bonni, a boroszlói, a freiburgi* és a *würzburgi* paritásos.

Katolikus theologiai fakultás felállításához in specie azért látszik szükségesnek az *általános egyházi (universalis)* tekintély, mert hittanításra adnak minősítést és pedig az egész egyház területére, a mi a legfőbb tanítói hatalom kifolyása. De azért nem lehet azt állítani, hogy a pápa által megerősített egyetemen promoveált theologiai doktornak eo ipso mindenütt tanítási joga van, és nincs szüksége az illetékes püspöktől „*missio canonica*”-ra. *Hinschiusnak* ezen állítását *Scherer*¹⁰⁹⁾ sem fogadja el, de azt állítja, hogy kánonjognak előadására a jogi fakultásnak nem szük-

¹⁰⁷⁾ Dr. Mihályffy Ákos: Katolikus egyetek (megjelent a Kath. Szemle 1898. I–IV. füzetében.)

¹⁰⁸⁾ Dr. Mihályffy Ákos, A papnevelés története és elmélete, I. 329.

¹⁰⁹⁾ R. Scherer i. m. II. köt. 56. lap 22. jegyz. — A dolog legegyszerűbben úgy volna magyarázható, hogy a theologiai doktorátus ugy viszonylik a „*missio canonica*”-hoz mint a gyóntatási *approbatio* a gyóntatási „*iurisdicctio*”-hoz. Az első *minősítés*, a második *felhatalmazás*.

séges „*missio canonica*”, hanem igenis szükséges a theol. fakultáson. Erre azt mondhatjuk, hogy a jogi fakultáson is „kellene” de nem „kéri” — t. i. az állami egyetemen. — Innét van, hogy más vallásu tanárok is előadják a „kánon”-jogot.

Érdekes világot vet a theologiai fakultások felállításának módjára a *strassburgi* állami egyetemen (alapított 1872-ben) katolikus theologiai fakultás felállítását megállapító egység, mely létrejött egyfelől a pápa, másfelől a német birodalmi kormány között. A pápát *Rampolla* bíboros, a császári kormányt *Georg Hertling* báró, müncheni egyetemi tanár képviselte. Az egységet a két képviselő Rómában 1902. decz. 5-én írta alá. Az egység francia nyelven van megfogalmazva és így szól:¹¹⁰⁾

Le soussigné Cardinal Mariano *Rampolla*, Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté, de la part du Saint-Siège, et Monsieur le Baron Georges de *Hertling*, Chambellan de Sa Majesté le Roi de Bavière, membre du Reichstag de l'Empire Germanique, Sénateur du Royaume de Bavière, membre de l'Académie Royale Bavaroise des Sciences, professeur à l'Université de Munich, délégué de la part du Gouvernement Impérial Allemand, sont convenus des articles suivants :

Article 1.

L'instruction scientifique sera donnée aux jeunes clercs de Strasbourg par une faculté de Théologie catholique qui sera érigée à l'Université de Strasbourg. En même temps, le Grand Séminaire épiscopal continuera d'exister et de fonctionner pour l'éducation pratique desdits clercs, qui y recevront l'enseignement nécessaire dans toutes les matières se rapportant à l'exercice des fonctions sacerdotales.

Article 2

La dite faculté comprendra notamment les branches suivantes :

1. La propédeutique théologique à la philosophie ;
2. La théologie dogmatique ;
3. La théologie morale ;
4. L'apologétique ;
5. L'histoire ecclésiastique ;
6. L'exégèse de l'Ancien Testament ;
7. L'exégèse du Nouveau Testament ;

¹¹⁰⁾ Megjelent a „*Nuntius Romanus*” c. folyóirat (Róma) 1903. januári számában.

8. Le droit canon ;
9. La théologie pastorale, et
10. L'Archéologie sacrée.

Article 3.

La nomination des professeurs se fera après entente préalable avec l'Evêque. Avant d'entrer en fonctions, les professeurs auront à faire la profession de foi entre les mains du doyen, suivant les formes et règles de l'Eglise.

Article 4.

Les rapports entre la faculté et ses membres d'un coté, et l'Eglise et les autorités ecclésiastiques de l'autre, sont déterminés par les Règlements établis pour les facultés de Théologie catholique de Bonn et de Breslau.

Article 5.

Si la preuve est fournie par l'autorité ecclésiastique qu'un des professeurs doit être considéré comme incapable de continuer son professorat, soit pour manque d'orthodoxie, soit en raison de manquements graves aux règles de vie et de conduite d'un prêtre, le Gouvernement pourvoira, sans délai à son remplacement et prendra les mesures propres à faire cesser la participation dudit professeur aux affaires confiées à la faculté.

Rome le 5 décembre 1902.

Mariano Card. *Rampolla*.
Baron Georges de *Hertling*.

Világos e szerződésből, hogy „egyetemi” theol. fakultás felállításához pápai tekintély kell, de a kath. egyház érdekeinek további képviselésére (tanárok kinevezése vagy elmozdítása előtt) a megyés püspök illetékes. Az egyetemi *grádusok* tekintetében a *bonni és boroszlói* egyetemeken érvényben levő szabályzatra utal ezen szerződés.

Most már áttérhetünk a katolikus egyetemek felállításának magyar közjogi oldalára. Erről, terjedelme miatt, külön fejezetben

IV. Fejezet.

A kath. egyetem felállításának magyar közjogi oldala.

I A katolikus egyház Magyarországon történeti, szerzett joggal bír az egész oktatásra nézve: a népiskolai, a középiskolai és a felső oktatásra nézve.

Mikor még a mai többi bevett felekezetek nem is voltak vagy legalább országosan szervezve (görögkeletiek, zsidók) nem voltak, — a mikor az államnak még nem volt tanügyi törvényhozása és kormányzása, akkor már voltak katolikus elemi és középiskolák (székese gyházi, kolostori iskolák)¹¹¹) és a főiskolák is a kath. egyház fejének hozzájárulásával és megerősítésével jöttek létre.

A legelső magyar egyetemet¹¹²) a pécsi egyetemet Nagy Lajos alapította, de „studium generale” tekintélyét V. Orbán pápának alapító levelével (1367. szept. 1.) nyerte meg¹¹³). Az ó-budai egyetemet (Univ. Budensis: „Sunda”) Zsigmond király 1389-ben alapította és XXIII. János pápa 1411-ben állította ki az alapító levelet¹¹⁴) megszünt Zsigmond halála után. A pozsonyi egyetemet Hunyady Mátyás király alapította 1465-ban és II. Pál pápa bullája folytán V. tész János esztergomi érsek az egyetemet 1467-ben szervezte; ez volt hazánkban az első teljes négy karu egyetem („Academia Istropolitana”). A pozsonyi egyetem 1491 körül szűnt meg.¹¹⁵) A budai egyetemet is Mátyás király alapította 1475 körül teológiai és filozófiai karral; ezen egyetemre Mátyás király nem kért külön pápai megerősítést, talán azért, mert az 1465 pápai oklevél szabad választást adott az egyetem szék-helyének megválasztására a királynak. A budai egyetem hihetőleg II. Ulászló vagy II. Lajos alatt szűnt meg.¹¹⁶) Mindezen egye-

¹¹¹) Békefy Remig, Árpádházi közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése, Budapest, 1896, 1—26. l., aki okmányszerűleg beigazolja, hogy az Árpád-kori királyok alatt az iskolák tulnyomó részét a szerzetesi, a székesegyházi és káptalani iskolák képezték, amelyek az elemi ismereteken kívül a hét szépművészetet (7 artes liberales, a mai középiskolának felel meg) kövölték. — „Népiskolák”-nak, „városi iskolák”-nak létezését csak sejtteni lehet; királyi iskolának, sőt zsidó iskolának is van nyoma. A nőneveléssel apácák foglalkoztak. U. o. 28—9.

¹¹²) Dr. Békefy Remignek (Árpádházi közokt. stb. 36—45.) az is érdeme, hogy beigazolta, miszerint a IV. László idejében Veszprémben fennállott és IV. László 1276. nov. 18. oklevelében említett iskola nem volt egyetem, hanem székesegyházi iskola.

¹¹³) Dr. Abel Jenő, Egyetemeink a középkorban, Budapest, 1881, 9. l.

¹¹⁴) U. o. 17. l.

¹¹⁵) U. o. 37. l.

¹¹⁶) U. o. 43—46. l.

temek tehát királyok alapításai voltak, de huzamos élete egyiknek sem volt. A történetírók vélekedése szerint, csak a pécsi élte túl a mohácsi vészt, de 1543-ban a török invázió folytán ez is megszűnt.

A mohácsi vész után a hazai elemi és középiskolai oktatásügy fejlesztésében, új iskolák nyitásában a kath. papsággal és a kath. szerzetesekkel a protestánsok kezdtek versenyezni. A 16. század első felében a lutheránusoké és reformátusoké az új iskolák alapítása körül a fölény, de már Oláh Miklóstól kezdve a tulsuly ismét a katolikusok részére esik. És ez a jezsuiták érdeme; 42 helyen volt középiskolájuk (kollegiumuk) és három egyetemük. Ez volt a tudományos és nevelési biztosítása az ellenreformáció sikereinek.

A felső oktatásügynek Mátyás király óta megszakadt fonálának tovább vitele a jezsuiták érdeme. Ők akadémiaikat nyitottak Budán és Győrőrt. És ők vezették Nagy-Szombatban, Kassán, az ott alapított katolikus egyetemeket is a jezsuita rend eltörléséig; hasonlóképpen a kolozsvári egyetemet is („Báthory-egyetem”).

A nagyszombati egyetem alapítása újabb történeti bizonyíték arra, hogy a magyar közjog szerint a katolikus egyháznak és főpapságnak joguk volt egyetemet nyitni és pedig nemcsak kizárólag vallási célból, hanem azon szándékkal is, hogy az egyetem „alkalmas államtisztviselőket” neveljen. Kitűnik ez Pázmány Péter alapítólevelének (1635. május 12.) ezen kezdőszavaiból:

„Saepe nobiscum anxie expendentis, qua ratione et catholicam religionem in Hungaria propagare, et nobilissimae gentis Hungaricae dignitatis consulere possemus; inter cetera adiumenta, primaria illud occurrebat, ut aliqua studiorum universitas erigeretur, in qua et animi bellicosae nationis mansuesceret, et idonei tam regendis Ecclesiis, quam Reipublicae administrandae informarentur.”¹¹⁷)

II. Ferdinánd 1635. okt. 18-án kelt megerősítő és kiváltó okmányában („aranybulla”) már feltételezi, hogy Pázmány Péter már megnyitotta az egyetemet, mert így ír:

„Ut igitur haec tam utilis et necessaria fundatio, Nostra

¹¹⁷) Dr. Pauler Tivadar. A budapesti m. kir. tud. egyetem tört. Budapest. 1880. 473. l.

quoque Imperiali ac Regia autoritate nixa, et firmiter consisteret, et maiore dignitate effloresceret, memoratus Dominus Cardinalis debita eum instantia *petivit a Nobis*, ut non modo tamquam Rex Hungariae, sed etiam ut electus Romanorum Imperator Gymnasium seu *Universitatem* in Regia et Libera Civitate Nostra Tynaviensi *per ipsum erectam approbaremus* simul, ac iuxta tenorem *fundationis* suae Nobis exhibitum *confirmaremus*, etiam consuetis academiaram *privilegiis exornaremus*.¹¹⁸⁾

Ezen „*consuetis academiaram privilegia*” ról már az előbbi fejezetben szóltam.

A nagyszombati egyetemnek hű utánczata volt a *Kisdly* Benedek *egri* püspök által Magyarországon felső részeiben elnyomott kath. vallás felsegítésére (szintén filozófiai és theologiai tanfolyammal) 1660. évben *Kassán* (ahol akkor lakóhelye volt az *egri* püspök és káptalannak) megalapított *kassai egyetem*, melynek I. Lipót 1660. aug. 7-én kiállított megerősítő és kiváltságoló okmányával („*arany-bulla*,” egyező szövegű a II. Ferdinándéval), megadta ugyanazon jogokat és kiváltságokat mint a nagyszombatinak.¹¹⁹⁾ A *kassai egyetem* a jezsuita rend feloszlátása után (1773.) megszűnt létezni, vagyona (170,000 frt.) a kath. tanulmányi alaphoz csatoltatott. A *kassai egyetemnek* mintegy folytatása akart lenni az 1777-ben *Kassán* megnyílt *kir. jogakadémia*, melyet a kath. tanulmányi alapból tartottak fen; *1894-ben*, a jogakadémia átvonult az új épületbe, melyet *Kassa város* emelt saját költségén, és az 1894—5. tanévtől kezdve *Csáky Albin* gróf minisztersége idejében megszűnt a *kassai jogakadémia* kir. katolikus akadémia lenni, hanem lett *állami jogakadémia*, más szóval *államosítottatott*.

A kolozsvári egyetemet *Báthory* István fejedelem alapította 1581-ben, és a jezsuitákra bízta, akik kiűzetésükből visszatérve azt 1698-ban újra megnyitották. *Mária Terézia* jogi és orvosi karral is bővítette az egyetemet 1774-ben, de II. *József* beszüntette 1784-ben.¹²⁰⁾

¹¹⁸⁾ U. o. 477. l.

¹¹⁹⁾ A *Kassai-Egyetem*. Emlékkönyv. Irták és kiadják *Kassa sz. kir. város tanfőrei*, *Kassa* 1901. 36—41. l., valamint 170—173. l.

¹²⁰⁾ Dr. *Márki Sándor*. A kolozsvári tud. egyetem története (1895—6. almanachban), *Kolozsvár*, 1896. 4—23. l.

A *nagyszombati* (majd *budai*, azután *pesti*, végre *buda-pesti*) egyetemnek, valamint a *kolozsvári* egyetemnek (1872.) történetét már fent (III. fejezet és I. fej.) előadtuk. Új alapításnak a *Mária Terézia*-féle alapítás nem mondható (orvosi fakultás).

Igy tehát a régi *pécsi egyetem megszűnése óta* (Erdélytől eltekintve) a magyar állam vagy a magyar király 1872-ig önállóan egyetemet nem alapított, de *állított fel kettőt is* egész ujat, a nem „bevett,” hanem ősrégi egyház: a *kath. egyház*.

A magyar állam csupán *akadémiákat* állított fel, 4 évvel a jezsuita rend eltörlése után (1777.) filozófiai és jogi tanfolyamokkal a kath. tanulmányi alap terhére és pedig: *Nagyszombatan*, *Győrött* (*Pécs* 1785—1802), *Nagyváradon*, *Kassán* és *Zágrábban*.

II. *József* császár 1784-ben eltörölve a kolozsvári egyetemet, *Kolozsvárt* felállította a kolozsvári állami (királyi) joglyceumot, melyet 1850-ben *Nagy-Szeben*be vitték át, de 1861-ben ismét megnyílt *Kolozsvárott* a jogi főiskola „*kir. jogakadémia*” címmel és fennállott 1877-ig, amikor az új egyetembe olvadt bele. A *nagyszzebeni állami jogakadémia* 1887-ben szűnt meg.

De az akadémiák terén a bevett *vallásfelekezetek* is nyitottak filozófiai (a mai 7. és 8. főgimn osztálynak felel meg) és jogi tanfolyamokat.

Igy keletkeztek a reformátusoknak *sáros-pataki*, *debreceni* stb. kollegiumaik. A *katolikusok* sem érték be a *nagyszombati*, *kassai* és *kolozsvári* egyetemekkel, hanem 1740-ben újban *Egerben* filozófiai és joglyceumot alapítottak; alapítója *Foglár György* *egri* kanonok volt.¹²¹⁾ Bővítéséhez *Barkócy* *Ferenc* gróf, *Eszterházy* *Károly* gróf *egri* püspökök és utódaik, valamint sok más alapítványtevő hozzájárultak.

A protestánsoknak az 1790|1.: 26. t. cikk 5. §-a megadta a teljes *autonómiát* az iskolaiügyre nézve ezen szavakkal:¹²²⁾

„*Scholas quoque* tam *triviales*, quam *grammaticas*, non solum, quas habent, retinere, sed et *novas*, ubicumque iis necesse visum fuerit, *prout et altiores accedente tamen praevis quoad hasce assensu regio, erigere*, ibique *ludimagistros, professores rectores, subrectores vocare et dimittere, numerum eorum*

¹²¹⁾ Dr. *Udvarly* *László*. Az *egri érseki joglyceum* története, *Eger*, 1898, 1—3. l.

¹²²⁾ Dr. *Márkus* *Dezso*. *Corpus Juris Hungarici, 1740—1835*. törvény-cikkek, *Budapest*, 1901. 172. l.

augere vel minuere, necnon directores seu curatores quarumvis tam locales, quam superiores et supremos, e suae confessionis hominibus eligere, rationem, normam et ordinem docendi atque discendi (salva antefatae suae majestatis quoad scholas etiam hasce regiae supremae inspectionis, uti praemissum est, via legalium regni dicasteriorum exercendae potestate) ordinare futuris semper temporibus liceat evangelicis utriusque confessionis, coordinatione tamen literariae institutionis erga demissam statum et ordinum propositionem, per Suam Maiestatem determinanda, ad has perinde scholas, huc tamen haud intellectis religionis obiectis, quae cuius religioni propria manere debent, extendenda.“

A kétféle felekezeti *protestánsoknak* adott ezen iskolai autonómiában *bennfoglaltatik a jog felső iskolákat*, esetleg egyetemeket is *állítani*, de királyi beleegyezés előzetes kikérése mellett.

Az 1848. XX. tc. 2. §-ban megállapított „*tökéletes egyenlőség és viszonyosság*“ maga is, eltekintve a fent kifejtett történeti, szerzett jogtól, követeli hogy a *katolikusoknak is hasonló szabadságuk legyen*, felső iskolák állításában, szervezésben és kormányzásban mint a protestánsoknak.

Jól megjegyzendő, hogy a protestánsok iskolai autonómiájának gyökere egy magánjogi forrásban: a bécsi és línci békekötésekben sarkallik; a tételes törvény a szerződészerű jogot csak megerősítette. A *katolikusoknak* joga az iskolához azonban semmivel *sem gyengébb, mert a katolikus egyháznak századokon át szerzett, és tételes szankeióra* nem is szoruló joga volt és van iskolák felállítására.

A katolikusoknak ezen jogát nem is próbálta a 19. századig senki sem kétségbevonni, bár Pázmány és Foglár alapításain kívül joguk gyakorlására nem volt alkalmuk.

Legelső alkalom az 1790/1.: 26. tc. óta a *pécsi püspöki lyceum* megalapításakor volt. Erről külön pontban szölok.

II. Szepeszy Ignác, pécsi püspök 1835 ben 100.500 p. forintot tett le alapítványképen és ezen alapítvánnyal egy bölcsészeti és jogi karból álló, nyilvános jellegű és katolikus, *főiskolát* alapított meg, éppen olyan terv és beosztás szerint, mint volt a *nagyszombati* és *kassai* kollégium, csak hogy theologia helyett jogi kart választott.

Szepeszy alapítványa, a maga idejében, igen nagy jelentőségű

volt. V. Ferdinánd király kiváltságlevéllel, az *országgyűlés* becikkelyezéssel tüntette ki. A püspök alapítólevele és az országgyűlés becikkelyezése egy legújabb bizonyíték arra, hogy a katolikus egyháznak teljes szabadsága van *katolikus* és jogi országos, nyilvános jellegű főiskolákat nyitni Magyarországon és, hogy a katolikusoknak áldozathozatalukkal megalapított „*katolikus jellegű*“ főiskolájukat az uralkodó és a nemzet, nem mint az államnak háttérbeszorítását, jogkörébe való beleavatkozást, hanem, mint a haza oltárára helyezett, a közjó érdekében tett áldozatot fogja fel.

Éppen ezért Szepeszy Ignác alapító levelét, melyet a király kiváltságlevelébe¹²³⁾ egész terjedelmében felvett, szösz szerint közöljük a kiváltságlevéllel egyetemben, eredeti latin szövegben és magyar fordításban:

Nr. 11527/827. 835.

11527/827. 835. sz.

Nos Ferdinandus Primus Divina Favente Clementia Austriae Imperator, Hierosolymae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galiciae et Lodomeriae Rex Apostolicus; Archidux Austriae, Dux Lotharingiae, Salisburgi, Virceburgi et in Franconia, Magnus Dux Cracoviae, Magnus Princeps Transsylvaniae, Dux Stryiae, Carinthiae et Carnioliae, superioris et inferioris Silesiae, Princeps Bertholdsgadenae et Mergentheimii, Comes Habsburgi etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Maiestati Nostrae demisse exhibitae sint et praesentatae certae per fidelem Nostrum Nobis sincere dilectum Reverendum ac Magnificum Liberum Baronem *Ignatium Szepeszy* de Négyes episcopum Quinque-Ecclesiensem I. Ord. S. Stephani Regis Apost.

„*Mi Első Ferdinánd*, Isten kedvező kegyelméből Ausztria Császára, Jeruzsálem, Magyarország, Cseh, Dalmát, Horvát, Slavon, Gács és Lodomórország Apostoli királya, Ausztria főhercege, Krakó nagyhercege, Erdély nagyfejedelme, Steyer, Karinthia és Krajna, felső és alsó Szilézia hercege, Habsburg grófja stb Emlékezetül adjuk ezennel jelentvén mindazoknak, kiket illet: Hogy Felségünknek alázatoan benyújtott és bemutatott kedvelt hívünk tiszteendő s nagyságos négyesi báró *Szepeszy Ignác* pécsi püspök, Sz. István jeles rendjének közepkeresztése, v. b. t. tanácsosunk által, 1835. évi augusztus 8-án kelt, latin nyelven szerkesztett, saját kezével aláírt és pecsétjűvel megerősített, alábbi szövegű alapító levél, mely szerint említett püspök a tudomány és mű.

¹²³⁾ Dr. *Kopcsányi* Károly. A pécsi jogakadémia története. Pécs 1897. 140—146. l.

Commendatorem et Act. Int. Status Consiliarium Nostrum Quinquaecclesiis octava Augusti anni millesimi octingentesimi trigesimali quinti latino idioma concinnatae, propriaeque manus subscriptione ac sigillo roboratae litterae fundationales, quibus mediantibus praenuncupatus episcopus *ex imio in promovendum rei literariae bonarumque artium incrementum, publicam patriae prosperitatem zelo ductus, sine inducendarum in liberam regiamque civitatem nostram Quinquaecclesiensem, sub nomenclatione lycei episcopalis, scientiarum ad juridicam et philosophicam facultatem spectantium, non solum amplas ordinis condam S. Pauli Eremitae aedes cum templo, area et vicino allodio, in praefata libera regiaque civitate existentes propriis sumptibus comparasse, necessariaeque suppellectili instruxisse, sed et novam decoram, in fundo per praedictam liberam regiamque civitatem nostram litteris sacro, domum nomenclatione publicae episcopalis bibliothecae insignitam crexisse, insuper autem in stabilem lycei hujus dotationem singulari prorsus munificentia, summam centum mille et quingentorum florenorum conv. monetae erga annum censum, sex pro centum numerandum iam effective foenori securis locis locatam, modis, formis, et conditionibus in praerogatis fundationalibus litteris uberius et speciatim denotatis ac expressis pro memorato neofundato Lyceo sacrasse dignoscebatur, tenoris in-*

vészetek terjesztése által a haza közjavanak előmozdítását célzó nemes buzgóságtól vezéreltetve, a végből, hogy szab. kir. Pécs városunkba püspöki lyceum neve alatt a jogi és bölseleti karhoz tartozó tudományok bevezetessenek, az ujonnan alapított lyceum részére nemcsak az említett szab. kir. városunkban fekvő, remete sz. Pál szerzetének terjedelmes épületét, a templommal, udvarral és szomszéd területtel saját költségen megszerezte, kellőleg felszerelte, hanem az említett szab. kir. város által a tudományoknak szánt telken új díszes, nyilvános püspöki könyvtárnak megnevezett házat emelt, azonfelül a lyceum állandó javadalmazására — páratlan bőkezűséggel 100500 forintot p. p. évi 6% kamattal biztosan elhelyezett az alapító leveiben bőviben és részletesen megjelölt és kifejezett mód, alak és feltételek mellett, Felsőgünk előtt nevezett püspök legalázatosabban esedezett, hogy az érintett módon szerkesztett alapító levelet, az abban foglaltakat, összesen és egyenként helyeseknek, kedveseknek, elfogadottaknak vallván, kiváltaváltáságos leveleink közé iktatni, kegyesen elfogadni, megerősíteni, helybenhagyni s szabad királyi Pécs városunkban létesítendő püspöki lyceum javára örök időkre tett ezt az alapítványt császári királyi hatalmunkkal megerősíteni méltóztatnánk. Ennek az alapító levélnek a szövege a következő:

frascripti, supplicatum itaque exiit Majestati nostrae per antelatum episcopum debita cum instantia humillime, quatenus nos praeeactas litteras fundationales, modo praevio emanatas, omniaque et, singula in iisdem contenta, ratas, gratas, et acceptas habentes, literisque nostris privilegialibus inseri et inscribi facientes benigne acceptare, roborare, ratificare, praefatamque fundationem proinducendo in praeeactam liberam regiamque civitatem nostram Quinquaecclesiensem lyceo episcopali factam, in perpetuum valituram, auctoritate nostra caesareo-regia confirmare dignemur. Quarum quidem litterarum fundationalium tenor sequitur in hunc modum:

Ignatius liber baro Szepesy de Négyes Miseratione Divina et apostolicae sedis gratia episcopus Quinquaecclesiensis, S. C. R. aplice Majestatis Act. Int. Status Consiliarius, philosophiae et SS. theologiae doctor ac Ins. Ord. Stephani regis commendator. Memoriae commendo tenore praesentium et significo, quibus haec nota reddi oportet, universis desiderium illud, ut scientiae ad juridicam et philosophicam facultatem pertinentes Quinquaecclesiis iterum publice doceantur, auxiliante Deo et caesarea regia apostolica Majestate eminentissime approbante, exploris sequentibus scilicet:

1. Amplae aedes cum templo, area, cella vinaria et vicino allodio primum ord. S. Pauli Eremitae, deinde fundi religionis, postea comitatus Baranya, tandem ab

En négyesi b. Szepesy Ign. Isten és az apostoli szék kegyelméből pécsi püspök, cs. és kir. apostoli Felsőgének v. b. t. tanácsosa, bölcsészeti és a szent hittan tudora és Sz. István jeles rendének középkeresztése. — Jelenlem mindazoknak, kiket illet, hogy azon óhajítás, miszerint a jogi s bölcsészeti karhoz tartozó tudományok Pécsen ismét nyilvánosan taníttassanak, Isten segítségével s ő cs. kir. apostoli Felsőgének legkegyelmesebb jóváhagyása folytán teljesül a következőkben:

1. Azon terjedelmes épület, udvarral, pinczével és adómentes melléképülettel, mely először remete szent Pál rendjé, erre a vallási alapé, későbbben Bara-

eiusdem provinciae universitate episcopali sumptu emtae, restauratae, necessaria suppellectili instructae, et per magistratum liberariae regiaeque civitatis Quinqueecclesiensis, prout semper fuerant, omnis civici oneris immunitate donatae, *nomenclationem episcopalis lycei* habiturae in perpetuum scholis *addicuntur* ita, ut in templo quidem scholastica juvenus divino cultui vacet, in aedificio, quod olim monasterium memorati ordinis fuerat, porro quoque sint auditoria. — duo iuridicae, duo philosophicae facultatis, oecus pro publicis tenaminibus — musaeum physicum, schola experimentalis scholae praeparandorum ludirectorum, graphidis et musicae, *quinqueecclesiasticorum et quatuor ordinis Cisterciensis* professorum gratuita hospitia, item plura cubilia famuli incolere queant; cella vinaria locetur et census in sarta tecta aedium impendatur; in alodio typographia pro emolumento lycei secundum benignum privilegium, quod sua Majestas Sacratissima largiri dignata est, expensis et proventu episcopaliu bonorum suppediandis aperitur.

2. Eidem instituto adiungitur nova decora domus in fundo, quem libera regia civitas Quinqueecclesiensis tributo immunem litteris sacravit, et redditibus Quinqueecclesiensis episcopus erecta, nomenclatione „*publicae bibliothecae episcopalis*“ insignita, in qua publica bibliotheca, musaeum lectionis, conclave diversarum collectionum, duo auditoria theologorum, quatuor theologiae professorum (quorum iunior

nyamegyéé volt, végre ugyanazon megye közönségétől püspöki költségen megvétellett, kijavított, a szükségességekkel ellátott és szab. kir. Pécs hatósága által, miként mindig volt, minden városi teher mentességével megajándékozott. — *püspöki lyceum nevezet alatt örök időre iskolai célokra fordításuk* úgy, hogy a tanuló ifjuság a templomban az isteni szolgálatot végezze, az épületben pedig, mely egykor az említett rend zárdája volt, ezután tantermek legyenek — kettő a jogi, kettő a bölcsészeti kar számára, ingyen lakások *5 egyházmegyei és 4 cisterci rendű tanár*, továbbá több szoba szolgák számára; a pince adas-ék bérbe és a bér az épület jókarban tartására fordítassék; az adómentes mellékterületen azon kegyes szabadalomnál fogva, melyet ő Felsőge adni méltóztatott, a lyceum hasznára nyomda nyitassék a püspöki jószágok jövedelméből.

2. Ezen intézethez esatoltatik egy új, diszes, a pécsi püspökség jövedelméből emelt, „*püspöki nyilvános könyvtár*“ nevezettel jelelt ház azon területen, melyet szab. kir. Pécs városa adómentesítő levéllel ellátott. Ebben nyilvános könyvtár, olvasóterem, különféle gyűjtemények tára, a hittanhallgatók 2 tanterme, a 4 hittanár, kik közül az ifjabb mindig a könyvtár elügyelője leend, ingyen lakásai és

semper praefectus bibliothecae futurus) gratuita hospitia et alia famulis destinata cubilia sunt et maneant.

3. *Necessaria phisica et mathematica instrumenta comparata, item cathedris plura recentioris literaturae opera, emta sunt; quorum prout et in posterum addendorum accuratam signationem prodirector Lycei conservabit, quotannis singula diligenter inspecturus, ac quoties novo professori tradenda fuerint, adfuturus: ut defectus nefors emersurus expensis illius, cuius culpa accidit, sarcietur.*

4 *duo iuniores philosophiae professores Sacratissimae caesareo — regiae apostolicae Majestatis benigno Decreto stabilitam e redditibus bonorum Quinqueecclesiensis seminarii annuum remunerationem accipiunt et quidem convenienter statuto canonicae visitationis in cathedrali ecclesia Quinqueecclesiensis anno millesimo octingentesimo vigesimo nono peractae, singulatim Rhenos ducentos monetae conventionalis, item victum, servitium, hibernam calefactionem, candelas, omnia gratuita.*

5. *Titulo stabilis fundationis huic lyceo donantur centum mille, et quingenti Rhenenses floreni monetae conventionalis et proventu Quinqueecclesiensis episcopus; et qua summa quinquaginta mille et quingenti liberariae regiae Quinqueecclesiensis civitatis, quinquaginta autem mille Rhenenses floreni principi Paulo Eszterházy de Galantha erga annum censum sex pro centum*

a szolgáknak szánt szobák vannak és maradjanak.

3.) A szükséges mér- és természettani eszközök, nemkülönben a tanszékek számára az újabb irodalom több műve megvásárolvák, melyeknek, valamint az ezután veendőknak lajstromát a lyceum aligazgatója (prodirector) tartandja magánál, ki az egyes műveket szorgosan megfogja vizsgálni és valahányszor új tanárnak adandók át, jelen fog lenni: hogy a netán felmerülő hiány annak, kinek hibájából történt, költségén pótolassék.

4) A bölcsészet két ifjabb tanára ó. cs. és kir. apostoli Felsőének kegyelmes rendelete által megállapított évi fizetést huzand a pécsi papnövelde jószágainak jövedelméből, a pécsi székesegyházban 1829-ben tartott canonica visitatio állapítványával megegyezőleg egyenként 200 pengő forintot, nemkülönben élemezést, szolgálatot, fűtést, gyertyát, mindezt ingyen.

5. Állandó alapítvány czime alatt a lyceumnak ajándékoztatik 100,500 p. frt a pécsi püspökség jövedelméből, mely összegből 50,500 frt. sz. kir. Pécs városának, 50,000 pedig galanthai hg. Eszterházy Pálnak adottott 6 százaléki kamatra, kinek az 1825—7. évi országgyűlésen tett ígéréthez híven Miskolczy András nagyprépost és pécsi székesegyházi kanonok is 1000 p. frtot adott

numerandum foenori dati, cui etiam pro erogationibus ad Divinum cultum in templo lycœi requisitis A. Miskolcy prae-positus major et canonicus cathedralis eccl. Quinque-eccl. in regni comitiis 1825/7 promissos Rhen. florenos mille monetae conventionalis mutuos dedit. Equorum annuo censu, scilicet ex mille nonaginta Rhenensium florenorum monetae conventionalis summa, obveniunt:

- a) Prodirectori floreni ducenti.
- b) Seniori iuridicae facultatis, qui semper scientiarum politicarum professor et ecclesiasticus erit, floreni septingenti.
- c) Proseniori eiusdem facultatis floreni sexcenti.
- d) Aliis duobus iurid. facultatis professoribus simul floreni mille.
- e) Seniori philosophiae professori floreni sexcenti.
- f) Proseniori philosophiae professori floreni quingenti quinquaginta.
- g) Junioribus philosophiae professoribus alteri quidem munus actuarii gesturo floreni centum quinquaginta, alteri vero munditiei et suppellectilis curam habituro pariter floreni centum quinquaginta.
- h) Professori doctrinae religionis et exhortatori floreni quadringenti.
- i) Professori linguae et litteraturae ungaricae atque graecae, nec non supplenti impeditore iuridicae et philosophicae facultatis professorum floreni quadringenti.
- k) Curatori scholarum floreni centum quinquaginta.
- l) Mediastinis quatuor simul floreni quadringenti

a lyceumi templomban végzendő isteni szolgálat költségeire. A mely összegek évi kamatából t. i. 6090 p. frt.-nyi összegből jut:

- a) az aligazgatónak 200 frt.
- b) a jogi kar idősbjének, ki mindig a politika tanára és egyházmegyei pap leszén, 700 frt.
- c) ugyanazon kar másod idősbjének (prosenior) 600 frt.
- d) a jogi kar más két tanárának együttvéve 1000 frt.
- e) a bölcsészeti kar idősbjének 600 frt.
- f) e kar másod idősbjének 550 frt.
- g) e kar két ifjabb tanárának: egyiknek, ki a tollvivő tisztét viselendi 150, a másikkak, kinek a tisztaságra és butorra leend gondja, hasonlóan 150 frt.
- h) a hittan tanárának és egyházi szónoknak 400 frt.
- i) a magyar és görög nyelv s irodalom tanárának, a jogi s bölcsészeti kar akadályozott tanárai helyettesének 400 frt.
- k) az iskolák gondnokáinak 150 frt.
- l) a 4 szolgának összevéve 400 frt.

m. Famulo, qui in templo sub divino cultu obsequia praestabit, floreni quinquaginta.

n. Ad fiscum templi, quod scholastica juvenus frequentat, pro cereis et ceteris floreniquinquaginta.

o Pro erogationibus, quas ligna calefaciendis fornacibus necessaria, phisica experimenta, charta, creta, scopae et his similia postulant, floreni centum quinquaginta.

p. Ad rationem sartorum tectorum floreni tercenti quadraginta.

q. Perceptorum rationes reddituro floreni ducenti; omnes praemissae summae solventur in moneta conventionali.

6. Quia mihi integrum est relinquendum facultatum (subductis praeviis legatis, aliisve subtrahendis) tertiam partem, cui placet, addicere, hujus portionis haereditatem instituo Quingueecclesiense episcopale lyceum ita, ut e censu pecuniae foenori dandae, subinde emeriti professores pensiones percipiant, aut aedes reparantur.

7. Quatuor professores philosophiae item professor scientiarum politicarum semper e clero Quingueecclesiensis diocesis, pariter professorem iuris patrii et viris saecularibus episcopus Quingueecclesiensis, professores vero statisticae et iuris naturae, item exhortatorem una doctrinae religionis professorem, nec non linguae ac litteraturae ungaricae et graecae professorem ex ordine Cisterciensi abbas unitarum abbatiarum B. M. V. de Zirc, Pilis

m) a sekrestyésnek 50 frt.

n) a templomnak, melyet a tanuló ifjúság látogat, viaszgyertyákért és egybekért 50 frt.

o) azon költségekre, melyeket a kályhák fűtésére szükséges fa, természettani kísérletek, papír, kréta, seprű és ezekhez hasonlók igénylenek, 150 frt.

p) a tető költségére 340 frt.

q. a felelős számvevőnek 200 frt. — mindezen előre bocsátott összegek pengő pénzben fizetendők

6. Mivel jogom van hagyatékommak — az előrebocsátottak és egyebek levonásával — harmadrészt bárkinek odaajánlani: e rész örököséül a pécsi püspöki lyceumot teszem úgy, hogy az elhelyezendő összeg kamatjából ezentul a kiérdemült tanárok nyugdíjat kapjanak, vagy az épület javíttassék.

7. A bölcsészeti kar 4 tanárát, nemkülönbben a politikai tanárát — mindig a pécs egyházmegyei papságból — hasonlóan a hazai jog világi tanárát a pécsi püspök; a statistika és természetjog tanárát pedig, nemkülönbben az egyházi szónokot, ki egyuttal a hittan tanára, azután a magyar és görögnyelv s irodalom tanárát a cisterci rendből, a bold. Szűzről nevezett és egyesített zirci, pilis- és pásztoi apát nevezendi ki. Püspöki szék-

et *Pásztor idoneos nominabit.* Vacante sede episcopali quidem capitularis generalis vicarius, abbatialis vero superior dictarum abbatiarum hoc iure utetur. Quod si memoratus abbas huic iuri renuntiare, tunc etiam ceteros professores et clero ecclesiastico huius dioecesis episcopus, vel capitularis vicarius Quinqueecclesiensis constituet, famulossemper prodirector conducat et dimittet.

8. *Prodirectoris* officio fungetur, sicut hactenus mos erat, canonicus *et capitulo Quinqueecclesiensi*, per episcopum aut capitulum generale vicarium nominandus, qui etiam aedibus invigilabit, de summis sub n. o. p. memoratis, documentis fultas rationes quotannis reddet, et universam fundationem administrabit sub inspectione ac directione Quinqueecclesiensis episcopi aut capitularis generalis vicarii, quod obsequium abs dubio non recusabitur.

9. Norma Sacrorum, studiorum et scholasticae disciplinae in Quinqueecclesiensi lyceo exactissime observabitur eadem, quae in regia academia lauricensi viget et superiori directori studiorum lauricensi hoc lyceum suberit.

10. Quoties annuae prodirectoris et perceptoris rationes causa absolutionis in trutinam vocandae, pecuniae lycei erga censum mutuae dandae, aut praeter minores quotidianas aliae notabiles expensae faciendae fuerint, semper episcopus vel capitularis generalis vicarius laudatum ab-

üresedés esetén a káptalani helynök, apáti széküresedés esetén pedig a nevezett apátságok főnöke fogja e jogot használni. Ha az említett apát lemondana e jogról, akkor a többi tanárokat is az egyházmegyei papságból e megye püspöke, vagy a pécsi káptalan helynök alkalmazandja; a szolgálakat mindig az aligazgató fogja fogadni és elbocsátani.

8. Az aligazgató tisztét, miként eddig szokásban volt, a pécsi káptalamból a püspök vagy káptalan helynök által ki nevezendő kanonok viselendő, ki a házakra is felügyelendő, az n. o. p. alatt említett összegekről okmányokkal támogatott számat adand évenként, és az egész alapítványt kezelendő a pécsi püspök vagy káptalani helynöknek felügyelete és igazgatása alatt, amely szolgálakat kétségkívül nem fog visszautasíttatni.

9. Az isteni szolgálat, tanulmányok és iskolai fegyelmek rendje a pécsi lyceumban a legpontosabban úgy fog megtartatni, miként a győri királyi akadémiában szokás és a győri iskolai főigazgató alatt lévő e lyceum.

10. Valahányszor az aligazgató és számvevő évi számadásai felmentés végett megvizsgálandók, a lyceum pénzei kamatra kölesön adandók, vagy a mindennapi kisebb kiadásokon felül más nevezetes költségek teendők: a püspök vagy káptalani helynök mindig az említett apátot, a lyceum aligazgatóját, mindkét kar idősb-

batem, lycei prodirectorem, seniores utriusque facultatis, iudicem et consulem Quinqueecclesiensis liberae, regiae civitatis et actuarium lycei ad consultationem invitabit; quod communi consensu statutum, ad effectum deducetur, conclusa horum consensuum peculiari libro inserentur, atque per praesentes signabuntur, librum vero prodirector custodiet.

Eapropter de genu reverentissime supplico sacratissimae caesariae regiae Maiestati apostolicae, ut his fundationis tabulis, benigno privilegio altissimum approbationem elementissime imperituri dignetur Omnia ad maiorem Dei gloriam!

Quinqueecclesiis octava Augusti anno Christi millesimo, octingentesimo trigesimo quinto. Baro Ignatius Szepey episcopus Quinqueecclesiensis. (L. S.)

Nos itaque pro solita, atque paterna, qua erga pias fundationes ferimus cura et sollicitudine, humillima supplicatione nostrae modo quo supra facta Maiestati regiae benigne audita elemeret et admissa, praesertim saepius fatis episcopi Quinqueecclesiensis *Ignatii liberi baronis Szepey de Négyes muniticas fundationales literas* Maiestati nostrae, ut praemissum est, in specie exhibitas, non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes praesentibus literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aequali inserias et inscriptas, quoad omnes

jeit, sz. kir. Pécs város bíráját és tanácsosát s a lyceum tollvőjét tanácskozáásra fogja meghívni, ami közmegegyezéssel határozottat, végre fog hajtani; e gyűlések határozatai — külön könyvbe fognak ígattatni s a jelenlevők által aláíratni, a könyvet pedig az aligazgató őrzendi.

Ezekért alázatosan esedezem cs. k. apostoli Felségéhez, hogy ezen alapítványi oklevélnek kegyelmes szabadalommal legmagasabb jóváhagyással megadni méltóztassék. Mindent Isten dicsőségére!

Pécsett, augusztus 8. 1835 évben. Baró Szepey Ignác pécsi püspök. P. H.

Mi tehát a kegyes alapítványok iránti atyai gondoskodásunknál fogva Felségünk előtt előterjesztett legalázatosabb kérelmet kegyelmesen meghallgatván és elfogadván, a többször említett pécsi püspöknek, négyesi *baró Szepey Ignác*nak előiktatott és Felségünknek az előrebocsátott módon elénkbe terjesztett *alapító levelét*, melyben sem vakarás, sem törlés, sem valamely részében gyanu fel nem merül, sőt minden hiba s gyanu felett áll, *jelen kiváltságos levelünkbe szoról szóra, rövidítés, kiterjesztés nélkül beiktatni s beírni rendeltük* és az ebben foglalt minden korlátozást, záradékot, feltételt és tételt helybenhagyottunk, tetsző-

earumdem continentias et clausulas, conditionesque et articulos ratas, gratas et acceptas habentes, praedeclarata — *authoritate nostra caesareo — regia benignae acceptavimus, roboravimus, approbavimus, ratificavimus* ac pro crebrius fatio lyceo Quinquesecclesiensi modo praeviae fundato *in perpetuum valitura* elementer confirmavimus, ac benignum etiam regium superinde consensum nostrum praebuimus (salvo tamen supremo, quod relate ad quarumvis fundationum administrationem Maies-tati Nostrae competit *inspectio-nis iure prout et alieno*, salvis item et praexistentibus, et quas in futurum defigere Nobis visum foret *in re literaria* altissimis dispositionibus Nostris) harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae apostolicus utimur, in pendentis communitarum vigore et testimonio literarum.

Datum per manus fidelis nostri nobis sincere dilecti spectabilis ac magnifici comitis Adami *Reviczky de Revisnye*, Insignium ordinum S. Stephani regis apostolici magnae crucis, Leopoldi vero imperatoris equitis, et R. Sardinici S. Mauriti et Lazari magnae crucis in adamantibus Equitis, camerarii, et actualis intimi status consiliarii nostri, curiae nostrae regiae per Hungariam ministri, comitatus Borsodiensis supremi comitis, necnon per idem R. Nrum Hungariae Aulae nostrae prout et insignis ordinis S. Stephani regis apostolici *cancellarii, in imperiali urbe nostra Vienna Aust-*

nek és elfogadottnak vallván, *császári királyi hatalmunkkal kegyelmesen elfogadtuk, megerősítettük, helybenhagy-tuk, jóváhagytuk* és a több-szögre említett, ezáltal alapított pécsi lyceum részére *örök idő-re* kegyelmesen megerősítettük és ezen a függő titkos pecsét-ünkkel, melyet mint Magyarország apostoli királya használunk, megerősített levelünknek erejével és bizonyosságával kegyelmes királyi bejegyzésünket megad-tuk, mindazonáltal épségben fen tartván a minden alapítvány igazgatására vonatkozó, Felső-günket illető, *legfőbb felügye-leti, valamint egyéb jogot*, ugyszintén épségben fenntartván a már előbb kibocsátott és be-látásunk szerint jövőben kibocsá-tandó *tanulmányi ügyre* vonatkozó legfelsőbb rendelkezéseinket.

Kelt valóban kedvelt hívünk-nek, tekintetes és nagyságos gróf revisnyei *Reviczky* Adám, Szt. István apostoli király jeles rendének vitéze s a sz. Móricz és Lázár sardinali királyi rendnek gyémántos nagy keresztes vitéze, aranykulcsosunk, és valóságos belső titkos tanácsosunknak, Magyarországban királyi kúriánk-nak mestere, Borsod-várme-gye főispánja, nemkülönbön ugyanazon Magyarországban ud-vari, ugy sz. István apost. király jeles rendjebeli *kancellárunk-nak*, kezei által *császári vá-rosunkban Bécsben*, Ausztriá-ban augusztus hó 27 napján az Úrnak 1835. uralkodásunknak

riae die vigesima septima mensis Augusti anno Domini millesimo octingentesimo trigesimo quinto, Regnorum nostrorum Hungariae, Bohemiae et reliquorum anno 1.

Ferdinandus mp.
Comes Adamus Revicky mp
Franciscus Dusehek mp.
(L. S.) pendentis.

Protocollatum in libro Regio classis I, quod testatum redditur per registraturae et archivi directorem Mathiam Stankovits mp.

Magyar-, Cseh- és a többi orszá-gunkban első évében.

Ferdinánd s. k.
Gróf Reviczky Adám s. k.
Dusehek Ferencz s. k.
(Függő p. h.)

Ugyanez évben a magyar országgyűlés is megörökítette Szepesy püspök alapítását. A megörökítés külön törvényeikkbe való iktatás alakjában történt. A törvényeik, az 1836. évi törvé-nyek közt a 24 ik (1836: 24. tc.), szószertint így szól:

Törvénycikkely

Négyesi Bárod Szepesy Ignác Pécsi püspök által Pécsen alapított Akadémiáról.

Hálaérzéssel fogadják az Ország Rendei Négyesi Bárod Szepesy Ignác, Pécsi Püspöknek, a közjó előmozdításában bizo-nyított munkás buzgóságát, melynélfogva Pécs városában tulaj-don költségein böleselkedést és törvényt tanító intézetet állított fel, mely jeles és követésre méltó alapítványt, Ő Felsőge kegyel-mes megegyezésével, örök emlékül törvénybe iktatják.

Igy a törvény, Bizonyítja, hogy a törvényhozás is jogosult-nak tartotta Szepesyt mint katolikus püspököt egy nyilvános főiskolának felállítására.

Ezen királyi kiváltságlevél (a király nevezi így: „literisque nostris privilegialibus”) kétségbevonhatatlan bizonyíték arra nézve, hogy az 1790/1: 26 4. 5. §-a nem olyan jogot adott a protestansok-nak, amelylyel a katolikusok is nem bírtak volna.

Az alapítványokra és egyéb dolgokra („prout et alieno”) vonatkozó királyi legfelsőbb *felügyeleti jogot* és a közok-tatásügyi („in re literaria”) későbbi országos egyöntetű rendezé-

sek jogát V. Ferdinánd király (mint osztrák császár I. majdnem ugyanazon szavakkal tartotta fene magának, illetőleg az államnak: „salvo tamen supremo quod relata ad quarumvis fundationum administrationem Maiestati Nostrae competit, inspectionis iure, prout et alieno, salvis item et praexistentibus, et quas in futurum defigere Nobis visum foret in re literaria dispositionibus Nostris“ — mint az 1790/1: 26 t. c. 5. §-ában.

„In re literaria“ kifejezés, tekintetbe véve az 1790/1: 26. tc. 5. §-ának hasonló terminológiáját („coordinatio tamen literariae institutionis“) az egész magyar közoktatásügyet, annak idővel állami törvény útján való egyöntetű rendezését jelenti. Erről külön pontban szövegek.

III. A közoktatás ügy („in re literaria“) állami rendezésének lehetséges fokozatai: az állami felügyeleti jog, az állami intézkedési jog és végre az állami iskola — monopólium. Az első az iskolák önállóságát és tulajdonjogát nem érinti, a második korlátozza az önállóságot és tulajdonjogot, a teljes államosítás pedig ezt teljesen elveszi, illetőleg a jövőre nézve megtagadja, a multra nézve pedig a „nyilvánossági jog“ megvonásával illuzóriussá teszi.

Magyarországon sem a nép — sem a közép — sem a felső iskolákra nézve nincs még életbe léptetve az állami iskola monopólium, de erősen érvényesült Mária Terézia óta az állami intézkedési jog, bár a protestánsok iskoláiban az autonomia miatt kevésbé, mint a katolikus iskoláknál.

A népiskolákra nézve az 1868: 38 t.-c., a középiskolákra nézve az 1883: 30. t.-c. állapította meg az állami intézkedési és beavatkozási jog határait és azon módokat, amelyek mellett vallásfelekezetek, sőt magános egyének is állíthatnak fel nyilvános iskolákat. A felső oktatásra nézve mindeddig nincs törvényünk

1777-ig az egész közoktatás ügynek, közötté tehát a felső oktatás ügynek vezetése is úgy szólván kizárólag a vallásfelekezetek kezében volt, az állami törvényhozás sem iskolák felállításának módját, sem azok szervzetét elő nem írta.

Mária Terézia király-ő volt az első, a ki az eddig a hitfelekezetek kezében volt oktatásügyet államosítani és rendeleti

úton újjászervezni akarta. Ezért becsátotta ki 1777-ben a „Ratio educationis“-t¹²⁴⁾, mely érvényben volt 1806-ig, mikor Ferenc király kiadta a „Ratio educationis“-nak átdolgozott második szövegét¹²⁵⁾, mely a katolikus fő, középiskolákra és népiskolákra 1850-ig érvényben volt.

A „Ratio educationis“ csak a katolikus iskoláknál került alkalmazásra, mert a protestánsok azt, mint rendeleti úton történt újítást, elfogadni, autonómiájuk mellett, nem akarták. A régi katolikus népiskolákra nézve is még ma is irányadó a „Ratio educationis“ némely fejezete; a ma érvényben levő legtöbb „visita canonica“ iskolaügyi substrátumát a „Ratio educationis“ által az iskolaügynök és más nevelési egyházi intézményeknek, vagy intézeteknek adott szervezet képezi.

A „Ratio educationis“ az iskolák szervezete és kormányzása tekintetében végrehajtott az államosítást, de mivel az iskolák tulajdonjogát és új iskolák állításának jogát érintetlenül hagyta, azért azt a katolikusok magukra nézve sérelmesnek már ezért sem tekintették.

Ellentétben a „Ratio educationis“ ellenében a katolikusok továbbá azért sem fejtettek ki, mert a benne lefektetett nevelési elvek nagyjából megegyeztek a katolikus nevelési elvekkel és mivel az országos tanügyi kormányzat szelleme is még nem volt paritásos. A paritásos szellem csak a népképviseleti alkotmány és felelős kormány életbeléptetésével kezdett érvényre jutni és a katolikusok iskoláira nézve veszélyes lenni.

1777-évi „Ratio educationis“ szervezte a fentemlített királyi akadémiákat, minden országrészre egyet: Győrött (Dunántul), Nagy-Szombat (Dunán innen,¹²⁶⁾ Nagyváradon (Tiszántul), Kassán (Tiszáninen) és Zágrában (Horvátország). A győrit ideiglenesen (1785—1802) Pécsre helyezték át, a nagyszombatit

¹²⁴⁾ Nyomatásban is megjelent: Ratio educationis totiusque reiliterrae per regnum Hungariae et pvovincias eidem adnexas, Vindobonae 1777., 1—496 l.

¹²⁵⁾ Nyomatásban is megjelent: „Ratio educationis etc., Budae, 1806., 1—315. l.

¹²⁶⁾ Dr. Ortway Tivadar, Száz év egy hazai főiskola (a pozsonyi) életéből, Budapest, 1884, 5-6 l.

pedig 1784-ben maradandóan áthelyezték Pozsonyba; az 1806. iki Ratio Educationis azért már a pozsonyit említi.

A „Ratio educationis“ mindkét kiadása a budapesti kir. *udomány egyetem*et állami intézetnek tekinti, bár az új kir. jogakadémiáktól eltérő szervezeti szabályokkal látta el. Az *egri* püspöki (1804 től fogva érseki) filozófiai és jogi főiskolát a „*püspöki lyceumok*“ neve alá (Ratio Educationis 1777. §. 60.) foglalta, melyek alatt egyes megnevezett szemináriumokban (Kaloesa, Eger, Nyitra, Várad és Pécs) filozófiai (2 év) és theologiai (4 év) tanfolyamokat értettek, de a melyhez Egerben a 2 évi jogi tanfolyam is társult. Mindezen lyceumokat a „*Ratio educationis*“ nyilvános főiskoláknak tekinti, felettük rendelkezési joga csak a megyés püspöknek van, a ki közvetlenül, a királyi tankerületi főgazdától mellőzéseével, érintkezik a kormányhatósággal és maga helyett „*prodirektor*“ által igazgatja a lyceumot. — Az idézett 60 §. explicite is kimondja, hogy a királyi *akadémiák szabályzata* irányadó ezen *lyceumokra nézve is*. A protestáns iskolákról is tesz említést a „Ratio educationis“ (64. §.) és azokat nyilvános jellegűeknek elismeri, amelyekből át lehet menni az egyetemre (Buda) vagy pedig bármely akadémiaira vagy lyceumra.

Mária Terézia közös szervezeti szabályokat írt elő az elemi, a közép és a felső iskoláknak, és ezzel főleg a középiskoláknál nagy hiányt pótol, mert a jezsuita rend eltörlése után 42 gimnázium tanár és szervezeti szabály nélkül állott. *Mária-Terézia tanerő*knek jobbra a volt jezsuitákat törekedett megnyerni, szervezeti szabályokat pedig a „Ratio educationis“-ban adott.

II. *József császár* már az iskoláknak állami kormányzat alá vételével nem érte be, ő a *teljes államosítást*, az állami iskolamonopoliumot iparkodott keresztül vinni.

A *kath. theologiai főiskolákon* kezdte II. József; 1783. dec. 9 én kelt rendeletével felállította Pozsonyban, Egerben és Zágrábban a „*generale seminarium*“-okat, a többi összes magyarországi kath. theologiai főiskolákat beszűntette. A *pozsonyi* „gen. seminarium“-ba, ahová a budapesti egyetem hittudományi karát is áthelyezte, kellett theologiai tanulmányokra menni a bécsi

pázmánitáknak, az *esztergomi*¹²⁷⁾, *nagy-szombati*,¹²⁸⁾ *nyitrai*, *szombathelyi*, *pécsi*, *veszprémi* és *győri theologusok*nak; — az *egribe* a *kalocsai*, *nagyvárad*i és *váci*aknak; a *zágrábi*ba a *horvátok*nak. 1786-ban az *egri* és *zágrábi központi szeminárium megszűnt* és ekkor az *egri* és *zágrábi központi szeminárium növendékei* a *Pestre* jöttek a központi szemináriumba, ide helyezték át 1788-ban a *pécsiek* is Pozsonyból; de maga a budapesti egyetem volt hittudományi kara Pozsonyban maradt, a pesti „*seminarium generale*“ növendékei részére a *zágrábi* és *egri theologiai tanárokból* II. József 1786 ban hittudományi kart rögtönzött. Mikor 1790-ben, József halálakor a „*seminarium generale*“-k megszűntek, úgy a *pozsonyi* mint a *pesti hittudományi kar hallgatók* nélkül maradtak és ép azért a budapesti egyetemnek 1790 től 1806-ig nem volt egyáltalában hittudományi kara. (1786-tól 1790-ig kettő is volt.) 1804. évben I. *Ferenc* király felállítván a most is fennálló *pesti központi papnevelőt*, lehetségessé tette a hittudományi fakultás visszaállítását is, 1806-ban meg is történt.

II. József intézkedései teljesen megfosztották a katolikus egyházfejedelmeket a századokon át szerzett jogaiktól theologiai főiskolák nyitására, sőt mi több a már általuk és bökészüségükkel felállítottaknak is tulajdonjogától és igazgatásától.¹²⁹⁾

¹²⁷⁾ A jelenlegi *esztergomi* szeminárium 2 régi szeminárium egyesítéséből eredt: 1. az *Oláh Miklós* által 1590-ben alapított *nagyszombati* (Stefanum); 2. a *Szelepcsényi György* által 1678-ban alapított „*Marianum*“-ból. Mielőtt *Mária Terézia* 1777-ben az egyetemmel együtt Budára helyezte, majd II. József császár mindkettőt 1784-ben a *pozsonyi* „*generale seminarium*“-ba köbelezte be, ahol maradt a két szeminárium 1802-ig, amikor ismét visszahelyezték *Nagyszombatba*; végre 1849 és 50-ben a theologusokat, 1865-ben a gimnázistákat is *Esztergomba* hozták át az új szemináriumba.

¹²⁸⁾ *Nagyszombatban* a 17. századtól fogva volt még egy szeminárium: a *Lippay György* érsek által 1648-ban alapított „*Seminarium Generale*“ („*Sem. rubrorum*“ vörös ruhájuktól) néven, mely 1777-ben Budára került a másik két (esztergomi) szemináriummal, 1784-ben pedig a *pozsonyi* „*seminarium generale*“-ba beolvasztatott, majd 1802-ben *Nagyszombatba* került, 1804-ben pedig *Pestre* és ebből alapította *Ferenc* király a mostani budapesti központi papnevelőt („*Generale seminarium cleri iunioris Hungariae*.“)

¹²⁹⁾ Fenti adatokat a szemináriumokról vettem ezen munkákból: Dr. *Breznay* Béla, *Papnevelőink* a milleniumon, Budapest 1896 — Dr. *Breznay*

II. József halálával a *theologiai főiskolákra* nézve ismét visszaállott a püspökök szabad rendelkezési joga, de az 1777. és 1806-iki „Ratio educationis“-nak a püspöki liceumok és katolikus theologiai főiskolákra vonatkozó kiválmait a püspökök tekintetbe vették szemináriumaiknak, filozófiai és theologiai liceumaiknak berendezésénél; hasonlóképen követették a vidéki theologiai főiskolák a budapesti theologiai fakultást abban is, hogy a theologiai tanítás tanulmányi rendszerének királyi rendelettel történt újabb szabályozását 1813-ban szintén elfogadták. A legtöbb theologiai főiskola (a pécsi is) ezen 1813-iki rendszer alapján áll még most is, míg a budapesti egyetem 1858-tól fogva elfogadta a konkordatum megkötése után a bécsi püspöki tanácskozmány alapján az osztrák császári közoktatásügyi minister által 1858. március 29-én kelt rendelettel előirt tanulmányi rendet, amely maig is érvényben van Budapesten és Bécsben.¹³⁰⁾

A *jogi főiskolákra* nézve is végzetes volt II. József uralkodása. Ő fent idézett 1783. dec. 9-iki rendelettel a nagyszombati filozófiai és jogi tanfolyamot áthelyezte Pozsonyba; de már 1784. május 10. helytartótanácsi intézmény azt adta tudtára az *egri* főiskolának, hogy ezentul jogi és filozófiai tanulmányokat csak az egyetemen és királyi akadémiákon (*Pozsony, Kassa, Pécs, Nagyvárád, Zágráb*) lehet végezni, ép ezért az *egri* püspöki liceum az 1783/4-iskolaiev végével bezárandó.

Igy esett áldozatul az addig még állam autonom igazgatás alatt álló *egri* érseki joglyceum is az államosító törekvésnek. Csak 1790-ben, II. József halála után nyitotta meg *Eszterházy* Károly

B. „A budap. egy. hittud. karának tanulmányi rendszere, Budapest, 1896. — Dr. *Breznay* B., Egy pillantás a budap. egyetem történetére, Budapest, 1896, Josephus *Brüstle*, Raensio Universi Cleri Dioec. Qu.-Eccles., Pécs 1874. I. köt. 62. l.

¹³⁰⁾ Dr. *Breznay*, A budap. egyetem. hittud. karának tanulmányi rendszere, 1896., 22. és 32. l. Föellérés az 1813. és 1858. rendszer között az, hogy az 1813-iki szerint a dogmatikának első felét a másodévesek; a másik felét a harmadévesek hallgatják, az egyháztörténelmet pedig az első évesek; az 1858-iki szervezet szerint a dogmatika első részét az első, a második részét a másodévesek hallgatják, az egyháztörténelmet pedig a harmadévesek. A vidéki theologiai főiskolákon, mert csak 4 tanár van rendszerint, nem lehetett a 1858-iki rendet behozni.

gróf *egri* püspök a joglyceumot, de a nyilvánossági jogot csak 1792-ben nyerte el. Még egy viszontagságon ment át az *egri* liceum 1850-ben, amikor a császári kormány azt ismét bezáratta. *Bartakovics* Béla *egri* érsek 1861-ben, ismételt kérelmének sikertelensége után, maga tekintélyével nyitotta meg újra a liceumot, most már csakis „joglyceumot“ (a filozófiai tanfolyam 1851-ben beleolvadt a *Thun*-féle szervezet szerint felállított fögimnáziumok 7. és 8. osztályába); a nyilvánossági jogot csak 1862-ben nyerte el, a *Thun*-féle szervezet betartásával.¹³¹⁾

Az 1790-től kezdődő időszak a vallásfelekezeti jellegű jogi főiskolákra békeesebb korszak volt. Most jutott érvényre a „Ratio educationis“ enyhébb iránya, amely felekezeti jellegű iskolák alapítását nem akadályozta meg, a régi autonom katolikus (*Eger*) és protestans jogi főiskolákat is autonómájukban meghagyta.

Ezen időbe esik a *pécsi liceum alapítása* is. 1831. évben nyílt meg a liceumnak filozófiai és 1833-ban jogi tanfolyama. A jogi tanfolyam 1848-ban, hallgatóság hiányában, megszűnt, a bölcséleti tanfolyam ugyan mint magánjellegű tanfolyam még 3 évig fenállott a szemináriumban, de 1851-ben a *Thun*-féle rendelet által újjászervezett fögimnáziumok 7. és 8. osztályába olvasztott belé.

A pécsi liceum jogi tanfolyamát „pécsi joglyceum“ néven *György* pécsi püspök, külön kikért királyi engedéllyel (1865. aug. 2.), nyitotta meg 1865. okt. 15-én; a királyi engedéllyel együtt megkapta a „nyilvánossági jogot és a közérvényességű bizonyítványok kiállítására a jogot.“ De mint az *egri* 1862-ben, úgy a pécsi joglyceum is 1865-ben köteles volt a kir. jogakadémiák új tanulmányi rendszerét (1850. szept. 28.), mely az eddigi 2 év helyett 3-at írt elő, bevezetni és a tanárokat épen úgy fizetni, mint a kir. akadémiákon.¹³²⁾

A *jogi főiskolák* fejlődésére döntő befolyással volt a jogakadémiáknak 1874. évben (1874. május 19. v. és közokt. min. rendelet) történt új szervezése¹³³⁾. Ezen szervezeti szabályzat az eddig 3 évi tanfolyamot 4 évre változtatta és az összes kellőképen

¹³¹⁾ Dr. *Údvardy* i. m. 365. l.

¹³²⁾ Dr. *Kopcsányi* i. m. 36. l.

¹³³⁾ Egész terjedelmében lásd: Dr. *Kopcsányi* i. m. 150—8. l.

szervezett jogtanintézeteket átalakította jog- és államtudományi karokká, amelyeknek belső és külső tagokból álló vizsgáló bizottsága (vegyes bizottság) előtt lehet állami hivatalokra képesítő jogtudományi államvizgát (bírói szak) vagy államtudományi államvizgát (közigazgatási szak) tenni.

Ez a rendelet módosítva az 1883. szabályzat által¹³⁴) mind a mai napig alapvető a jogakadémiáknál és eredménye volt az életre képes, vidéki jogakadémiák és joglyceumok megerősödése, hallgatóik számának emelkedése.

IV. A katolikus egyháznak tehát nemcsak volt, hanem van is a magyar közjog szerint *joga nyilvános jellegű főiskolákat* nyitni. Bölcsészeti és orvosi főiskolákról külön nem beszélhetünk, mert Magyarországon ilyen külön szakiskolák, sem államiak, sem felekezetiék, nem léteznek; ezek nálunk csupán mint egyetemi fakultások állanak fenn.

De állíthat-e a katolikus egyház Magyarországon egyetemet, *nyilvános jellegű egyetemet is?*

Erre a kérdésre is a felelet nem lehet más, mint *igen*.

A régi magyar közjog szerint a katolikus egyháznak volt joga általában felső iskolákat, sőt egyetemet is nyitni; nyitott is tényleg egyetemet Nagyszombaton, Kassán. Az állam is nyitott legújabbban új egyetemet Kolozsvárott. Tételes törvény a katolikus egyházat ezen ősi jogától ugyan meg nem foszthatná, de elismerés legyen ezért a jogász nemzet érzékének, eddig ilyen jogfosztó tételes törvény nem is hozott.

Korollárium: A magyar kath. Magyarországon állíthat egyetemet, és, ha neki tetszik, katolikus jellegű egyetemet is, teljes nyilvánosságú joggal.

Ez természetesen nem annyit jelent, hogy a kath. egyház vagy annak főpapja tényleg fel is állítson, királyi vagy államkormányi elismerés kikérése nélkül is, egyetemet vagy más főiskolát. Pázmány bíboros is csak *felállította* a („per Nos erectam“) vagyis megnyitotta, és *megalapította* („hanc nostram fundationem“) vagyis alapítvánnyal örök időre biztosította az egyetemet, — de Pázmány ezenkívül II. Ferdinánd királytól kérte a nagyszombati egyetem *felállításának jóváhagyását* („Universitatem

... per ipsum erectam *approbaremus* simul, ac iuxta tenorem *fundationis suae* Nobis exhibitum *confirmaremus*, etiam consuetis *academiarum privilegiis* exornaremus“), az *alapítványnak megerősítését és az egyetemnek* az uralkodó alá tartozó egyéb országokban létező és már európai híré egyetemek *kiváltásaiban való részesítését*. Ezen fejedelmi jóváhagyás, megerősítés és kiváltásolás nemcsak szilárdságot, országos tekintélyt ad az ilyen főiskolának, hanem megadja azt, hogy az az uralkodó és kormánya is „egyetem“-nek tekinti az új főiskolát és az ilyen főiskolában elvégzett tanulmányoknak, letett vizsgálatok-szigorlatoknak, promócióknak *minősítő erőt ad*, egyenértékűt a többi már létező régebbi egyetemével.

De jól megkülönböztetendő a *graduálási jog* (szigorlatok és promóció) a minősítő vizsgák tartásának jogától.

1. a *graduálási* jogot vagy *pápai* vagy *fejedelmi* kiváltáslevél vagy mindakettőnek útján nyerték a legújabb időkig az európai egyetemek.

A *nagyszombati*, a kassai egyetemek csakis királyi kiváltással bírtak (pápaival nem) és így promoveáltak doktorokat a theologiai és filozófiai karon, Nagy-Szombaton később a jogin és Budán az orvosi karon is.

A *kolozsvári* állami egyetemnek megnyitását is 1872-ben a király előzetes engedélye alapján tette közzé Trefort miniszter és meg is nyitotta, még mielőtt az országgyűlésen benyújtotta 1872. szept. 17. a kolozsvári állami egyetem felállítására vonatkozó 1872: 19. tc. javaslatát¹³⁵.) Magában ezen törvényekben egy szó sincsen a graduálási jogról, csak utalni látszik arra a 2. §. amelyben ez áll:

„2. §. Addig, míg az egyetemi oktatás *külön törvény által* nem szabályoztatik, a *pesti* magyar királyi tudományegyetemen jelenleg *fennálló szabályok ezen egyetemre nézve is érvényesek*, amennyiben jelen törvény mást nem rendel. A fentebb említett *törvény meghozataláig* megkivántató további szabályokat, az egyetem tudománykarainak meghallgatásával, az *oktatásügyi miniszter bocsátja ki*.“

Dacára az ezen törvényben kapott teljeshatalomnak nem a miniszter, nem is az országgyűlés, hanem Ő Felsége jelentette ki

134.) Dr. Udvardy i. m. 491. 1.

135.) Dr. Márki i. m. 27. 1.

1887. január 4-én a kolozsvári egyetemet örökidőre megalapították és megerősítették és elrendelte az alapító-levelnek kiállítását és kiadását s egyuttal megengedte, hogy az „M. kir. Ferenc József tudományegyetem“ nevét viselje^{136.})

Ugyancsak az 1892. évben a budapesti és kolozsvári egyetem bölcészeti, illetőleg bölcészet, nyelv- és tört. tudományi és mennyiségtan — term. tud. karainál tartandó doktori szigorlatokról szóló szabályzatot a miniszter nem saját hatáskörében intézte el, hanem király Ő Felsege elé terjesztette 1892. nov. 27-én királyi jóváhagyás végett.¹³⁷⁾

A „graduális jog“ adományozása eszerint Magyarországon még mindig a kiváltságadás természetével bír és azért *királyi felségjognak* mondandó.

2. A *minősítő vizsgák* tartásának joga állami kedvezmény, melyet az új főiskolának kérnie kell, de viszont az államkormány (hacsak tételes törvény nem tiltja) meg nem tagadhat, mert illuzóriussá teszi a főiskola nyilvános jellegét. Létezhetne, de de nem lenne hallgatója.

Nem értjük a minősítő vizsgák alatt a főiskolai tanulmányok elvégzését igazoló vizsgák, illetőleg bizonyítványok érvényének kérdését. Ha az állam a főiskola „nyilvánossági jogát“ elismeri, akkor a főiskola szabályai szerinti vizsgálatnak és bizonyítványnak is bizonyítékul kell szolgálnia a tanfolyam elvégzésére nézve. Ez persze ma már, mikor az alapvizsgák is államilag vannak szabályozva, meglehetősen papiron van.

Minősítő vizsgálat a jogi pályára: a) az államtudományi államvizsga; b) a jogtudományi államvizsga; c) az államtudományi doktorátus; d) a jogtudományi doktorátus d) a bírói gyakorlati vizsga; d) az ügyvédi gyakorlati vizsga.

Az utóbbi kettő nem elméleti, hanem *gyakorlati vizsga* és bizottságuk nem egyetemek mellett van rendszeresítve, hanem mint külön bizottság működik. *Ügyvédi vizsgát Budapesten és Marosvásárhelyt, a bírói vizsgát csak Budapesten* a megfelelő vizsgálóbizottságok előtt lehet tenni.

^{136.)} Dr. Márki i. m. 57.

^{137.)} Dr. Márki i. m. 83. l.

A *jogtudományi* és az *államtudományi doktorátusnak* minősítő ereje a promóción kívül fekvő állami kedvezmény; letenni ezen doktorátusokat csak jogi fakultással bíró egyetemen lehet.

A *jog- és államtudományi államvizsgákat* csak az ilyen vizsgálatok megtartása végett a kellően szervezett jogakadémiaiknál (jog- és államtudományi karok) belső és részben külső vizsgáló tagokból összeállított államvizsgáló bizottságok előtt lehet az 1874 évi miniszteri rendeletben általában megadott kedvezmény folytán letenni.

Minősítő vizsga a tanárpályára: a középiskolai tanári vizsga, melyet a budapesti és kolozsvári egyetem bölcészeti (illetőleg Kolozsvárott még a mennyiségtan-term. tud.) kara mellett szervezett középiskolai tanárvizsgáló bizottság előtt lehet letenni. Ez a vizsga elméleti és gyakorlati vizsga, a bizottság vegyes: belső (egyetemi tanárok) és külső vizsgálókból áll.

Minősítő vizsga az orvosi pályára: az orvostudományi doktorátus; letenni csak orvosi karral bíró egyetemen lehet.

Minősítő vizsga a felsőiskolai tanári pályára: a theologiai karon a theologiai doktorátus; a többi karon az egyetemi magántanári habilitáció. Megszerezni csak egyetemen, a megfelelő karon, lehet, előfeltétele a megfelelő doktorátus, a jogi karon a jog és államtudományi doktorátus.

V. Hogy a bevett keresztény vallásfelekezetenek Magyarországon igenis van joguk „*nyilvános jellegű*“ főiskolákat is nyitani, azt a jogi oktatás reformjáról szóló törvénytervezet, sőt a budapesti jogtanárok is fentebb már említett véleményes jelentésökben elismerik, legalább is a jogi oktatást illetőleg, bár az utóbbiak azokat erősen korlátozni szeretnék is, főleg a minősítő vizsgákat illetőleg.

A jogi szakoktatás reformjáról szóló törvényjavaslatnak a miniszteri előadó által készített tervezet szerinti szövege úgy intézkedik, hogy a két katolikus joglyceumon is, ha a feltételeket teljesítik, képesítést lehet majd nyitni minden jogi pályára, kivéve a *jogtanári* pályát, amelyre jogi doktorátus és egyetemi magántanári habilitáció kell, amit azontul is csak az egyetemek adhatnak. Az új tervezet az újabb kedvezményt t. i. hogy valamely jogi főiskolán az újból szervezendő egységes államvizsgákat le

lehessen tenni, feltételekhez köti és pedig: hogy az illető főiskolán annyi tanszék legyen, amennyi a királyi jogakadémiákon van; hogy ezen akadémiák tanulmányi rendjét követni fogják; hogy a kötelező tárgyak tanárai mind habilitált egyetemi magántanárok legyenek; hogy javadalalmazásuk is olyan legyen, mint a királyi akadémiákon és pedig állandóan biztosítva.

Ezen törvény életbelépése esetén a kath. egyház tulajdonképpen csak annak lehetőségét kapja meg, amire kétségen felül álló, ősi, szerzett joga van t. i. „nyilvános jellegű“ jogi főiskolákat nyitani.

A budapesti jogtanárok úgy distinkváltnak, hogy a magyarországi keresztény bevett felekezeteknek van „*oktatási szabadságuk*“, de nincs igényük államérvényességű minősítés megadásához. Ez a distinkció nem magyar földön termett, amint az már fentebbi fejtegetésünkben is kitűnik. Ennek a felfogásnak Franciaországban van az igazi hazája. Magyarországon „teljes nyilvánossági jog“gal bíró iskolákat és főiskolákat nyitottak a katolikus egyház főpapjai. Ezt elismeri II. Ferdinánd szabadalomlevelében, elismeri a „Ratio educationis,“ megerősíti implícite az 1790/1. : 26. tc, 5. §., elismeri a Szepesy-alapítvány királyi jóváhagyása és becikkelyezése.

A pécsi joglyceum reerectiójának okmányában a helytartótanács bizonyos előfeltételek betartása ellenében (Tanárok fizetése stb.) már, mint királyi kegyet említi a „nyilvánossági jellegot“ és „közérvényességű bizonyítványok kiállítás“ jogát.¹³⁸⁾ Ez a 18. századbéli legfőbb felügyeleti és rendezési jognak önkényes kiterjesztése és a nyilvánossági jognak felaprózása volt már.

A budapesti jogtanároknak már ez is kevés. Ők nemcsak azt vitatják, hogy a felekezeteknek nincs joguk a minősítés megadásához, de azt tőlük megvonní javasolják is. Véleményes jelentésükben egészen Jules Ferry álláspontjára helyezkednek: az egyház taníthat jogot, de nem minősíthet. („Üsd agyon, de ne nagyon.“)

Igy írnak ők:

„Ha már most azt kérdezzük, hogy minősítő elméleti vizsgáknak minő reformjára volna szükségünk, erre a kérdésre

¹³⁸⁾ Dr. Kopesányi i. m. 148. l.

a kellő feleletet történelmi fejlődésünk egészének tekintetbe vételével adhatjuk csak meg, mely azt tanúsítja, hogy a kérdés nálunk még mindig az állam és az egyházfelekezetek közötti tusának kérdése. Nem is annyira a vizsga, mint maga jog- és államtudományi oktatás körül folyik a mérkőzés. A kettő szorosan összefügg egymással. A mely egyházfelekezeti jogtanító vagy jogot is tanító intézetnek államérvényes minősítő vizsgája van, az a jog- és államtudományi oktatás terén is sikeresen versenyezhet magokkal az ilyen oktatást nyújtó állami intézetekkel, különösen akkor, ha mindennemű elméleti minősítő vizsgálatra kiterjeszkedhetik. Minél több a versenyző egyházfelekezet s egyházfelekezeti intézet, annál súlyosabb a helyzet. Viszont ha a minősítés jogát az állam csak a saját intézeteinek adná meg, már ezzel eléggé képes a jog- és államtudományi oktatás kezében tartani. Ebből kell kiindulni és semmi szükség arra, hogy a jog- és államtudományi oktatást illetőleg az állami monopólium álláspontjára helyezkedjünk, mit hazai jogfejlődésünk sohasem ismert el, habár sok a barátja. Az állami monopólium már a külföldön sem divk, hol mindenütt bizonyos biztosítékokkal körülövezve az egyént is megillető szabad tanítás az irányadó még a felső kiképzetést illetőleg is. Mi tehát a nálunk létező alapon maradunk meg, melynek értelmében az állam és az egyházfelekezetek vannak csak jogosítva a jog- és államtudományi nyilvános oktatásra. Az egyházfelekezeteknek a jog- és államtudományok oktatására nézve általában megadott nyilvánossági jog természetesen nem öleli fel a minősítő vizsgák tartásához való jogot, mely csak az államot illeti meg. Az azonban bizonyos, hogy nem az állam tetszésétől függ velők szemben a nyilvánossági jogot, megadni vagy meg nem adni. Milyhelyett valamely egyházfelekezet az általában megszabott feltételeknek eleget tett, nyilvános tanításhoz való jogát el kell ismerni. Az 1790/1. évi XXVI. törvénycikk idevágó rendelkezése az egyházfelekezetek között fennálló paritásnál fogva semmiesetre sem magyarázható úgy, mintha az állam egészen szabad belátása szerint járhatna el. De lassuk magát a kérdést, mely a körül forog, hogy minősítő elméleti államvizsgákat illetőleg mifele reformra volna szükségünk.¹³⁹⁾

Hogy a budapesti jogtanárok itt az ő distinkciójukkal és a bevett felekezetek „oktatási joga“ és arra nézve a „nyilvánossági jog“ mellett való látszólagos kardrántásuk dacára is a katolikus és protestáns főiskoláknak halálát akarják, azt fentebb már kimutattuk.

¹³⁹⁾ A budapesti kir. m. egyetem jog és államtud. karának véleményes jelentése (kézirat gyanánt) 17. l.

Ezen, a jogi oktatás állami monopolizálását egyébiránt még a világi jogászok, köztük *Wlassics* Gyula dr. vallás és közoktatásügyi miniszter, sem tekintik Magyarországon keresztülvihetőnek (tulajdonképen a budapesti tanárok sem, mert hisz ők is elismerik a keresztény felekezetek speciális jogát, persze tévednek, mikor a „nyilvánossági jog“-ot annyira redukálják, hogy az magánjellegű oktatással ér fel), mert a miniszteri előadói tervezet nemcsak elismeri a felekezeteknek jogát nyilvános intézetekhez, de az állam érdekében állónak látja ezen nyilvánossági jognak a jövőben való szélesebb, a szervezendő egységes államvizsgára is kiterjesztését.

Az előadói tervezetnek általános indoklásában ezen helyes elfogadás így nyilatkozik meg:¹⁴⁰⁾

„A királyi jogakadémiákon — sőt a legtöbb felekezeti jogakadémián is — gyakorlatban már eddig is megvalósítottatott azon elv, hogy minden nyilvános rendes és rendkívüli tanárnak a budapesti, vagy a kolozsvári egyetemen szerzett egyetemi magántanári képesítéssel kell bírnia.“

„Ezen elvet most már (az átmeneti időszak kivételeitől eltekintve) általános, az összes jogakadémiákra feltétlenül kötelező szabálylává kell tenni.“

„A felekezeti jogi intézetekkel szemben pedig ezenfelül meg kell állapítani a nyilvánossági jognak egyéb feltételeit is.“

„E végből a jelen tervezet ez intézetektől, a tanárok kellő minősítésén felül, még annak igazolását is megkívánja, hogy tanszékeik megfelelnek a kir. jogakadémiákon szervezett tanszékeknek, hogy az oktatás a kir. jogakadémiákon érvényes tanulmányi rendhez teljességgel alkalmazkodjék, hogy tanáraik kellő javadalmazásban részesülnek és hogy az illető intézetnek állandó fenmaradása anyagilag is biztosítva van.“

„A felekezeti jogi intézeteknek ezen követelményekből folyó ellenőrzése, továbbá azon közvetlen befolyás, a melyet az állam, a tervezet szerint az államvizsga körül — e vizsga minősítő jellegére való tekintettel — gyakorolni fog, biztosítékul szolgál arra, hogy az államvizsgának tervbe vett szervezete mellett, az állami érdek a felekezeti jogakadémiákon is kellő érvényesülésre találjon.“

„Ugy véljük, hogy — a mint ezt már jeleztük is, — nem

¹⁴⁰⁾ Az elméleti jog- és államtudományi államvizsgáról és a jogi oktatásról. Előadói tervezet. Közzétesszi a vallás és közokt. miniszter, Budapest, 1902. (kézirattal gyanánt), 6—7. l.

lenne helyes oly rendszabályokat tervbe venni, melyek az — eddigi történeti fejlődés ellenére — a reformtól várható előnyöktől megfosztanák a felekezeti jogi főiskolákat.“

„A felekezeteknek alkotmányunk szerint joguk van jogakadémiákhoz.“

„Ha van joguk, és ezt a törvényhozás megváltoztatni nem kívánja, úgy az államnak nem szabad azon kétes szerepre vállalkoznia, hogy e jog gyakorlását az államvizsga szervezésének módzata révén hiúsítsa meg. Az államnak, azt hisszük, nem szabad e szervezetet és annak keretében az egyes államvizsgabizottságok székhelyét úgy állapítani meg, hogy a felekezeti jogakadémiák a többi jogakadémiákkal való további párhuzamos fejlődésükben e megállapítások miatt legyenek megakasztva.“

„Az adott viszonyok között tehát a helyes ut — nézetünk szerint — egyedül az, a melyet választottunk s a mely szerint a felekezetek jogai nem paralizáltnak, de emellett az állam a tanügyi felügyelet jogát és a minősítésnek állami érdekeit a nyilvánossági jognak, a képzésnek és képesítésnek szervezetében intézményileg hatályosan biztosítja.“

„Az államra anyagilag is hátrányos lenne, de az állam erkölcsi méltóságával sem lenne összeegyeztethető, hogy a midőn a jogi oktatáshoz és a minősítéshez fűződő érdekeit a felekezeti tanügyi érdekeivel ekkép összhangba hozhatja, ne ezt az utat válassza, hanem oly rendelkezéseket tegyen, a mely rendelkezések következtében a felekezeteknek alkotmányos joga válnék hatálytalanná.“

„E tervezet ezen okok miatt — az eddigi jogállapotnak megfelelőleg — a felekezetek által fentartott jogi főiskolákat is a legteljesebb mértékben bevonja a reform körébe, és így — mivel a reformnak érvényesülése a jogakadémiák megnepesedésével jár — a felekezeteknek jogos érdekeit épen nem csorbítja.“

„E mellett azonban a tervezet a kifejtett követelményeknek megállapítása és az államvizsga szervezésének tervbe vett módja révén mindazon érdekeket is a legteljesebben megóvja, a melyek a felekezeti tanügyi alakulásához és a közszolgálat minősítéséhez állami szempontból fűződnek.“

VI. Eddig a pozitív bizonyítás. De nem térhetek ki felállított tétel ellen felhozni szokott ellenvetések elől sem.

1. Némelyek „katolikus“ egyetemnek felállítását, illetőleg annak állami elismerését és kiváltságolását képtelenségnek tartják, mert az egyház nem állíthat egyetemet, mert az egyetem mauapság merőben állami intézet.

Lechner Ágost, hírneves közjogásunk is (jegyzete ben) az

egyetemet így definiálja: „az egyetem felekezeti jelleg nélküli állami intézet, melynek közvetlen igazgatását a karok, a rektor, egyetemi tanács, a miniszternek teljes alávettségében viszik¹⁴¹⁾.”

Ezt talán nem is kell megcáfolni, mert „az” egyetem fogalma még nincs kodifikálva; a két fenálló egyetemnek sincs még megadva a kizárólagosság.

Lechner meghatározása lehet a mostani budapesti egyetemnek (hála a Mária Terézia és József-féle autonómia-fosztó intézkedéseknek), lehet a kolozsvári egyetemnek is hű definíciója, de nem definíciója „az” egyetemnek.

2. Ismét mások azért találják kizártnak a katolikus egyetem felállítását, mert az 1848: 19. tc. és az 1872: 19. tc. az egyetemnek „conditio sine qua non”-jaként a „*tanszabadság*” elvét állította fel. A dolog nem olyan veszedelmes, mint a mi lyennek látszik.

Ha a „*tanszabadság*” alatt az idézett két törvény valóban a teljes, minden korlát nélküli szabadságot még oly veszedelmes új tanok hirdetésére értendő, akkor „katolikus” egyetemről szó sem lehetne, mert hisz az ilyen egyetemeknek és egyáltalán minden „katolikus” iskolának szervezeti szabályaiban már ki kell mondani azt, hogy az intézet katolikus jellegével ellenkező tanok hirdetését tiltja. De a dolog nincs is úgy, a törvény egész mást ért alatta.

Jónak látjuk itt közölni az 1848: 19. tcikk egész szövegét¹⁴²⁾, mert ez nemcsak a tanszabadságnak adja definícióját, hanem a budapesti egyetemet a régi kormányzói kezelés alól kivévén, a parlamentnek felelős kormány egyik tagjának hatósága alá rendelte.

XIX. Törvénycikk.

A magyar egyetemről.

A magyar egyetemre nézve rendeltetik:

1. §. Az egyetem egyenesen a közoktatási miniszter hatóalá rendeltetik.

2. §. Az oktatás és tanulás szabadságának azon elve, hogy

¹⁴¹⁾ Idézve Dr. *Kmetz* Károlynál. A magyar közigazgatási jog kézikönyve, Budapest, 1900., 453. l.

¹⁴²⁾ Dr. *Márkus* Dezső, Corpus J. Hungarici, 1832—68. törvények, Budapest, 1896. 243. l.

egy részről a tanuló arra nézve: mely tant, és melyik tanártól kívánja hallgatni, szabad választást tehessen, más részről, hogy a rendes tanárokon kívül más jeles egyének is, a miniszterium által ideiglenesen megállapítandó, később pedig törvény által meghatározandó feltételek mellett oktathassanak, törvényesen kimondatik.

3. §. Ezen elvnek az egyetemnél alkalmazása a közoktatási miniszterre bízatik, tudósítását ez és egyéb e részben teendőkről a legközelebbi országgyűlésnek benyújtván.

A másik fent idézett törvény (1872: 19. törv. c.) a *kolozsvári egyetem* felállításáról szól és a tanszabadság elvét megismétli ekképen: „1. §. Kolozsvárott a *tanszabadság elvének alapján* magyar királyi tudomány egyetem állítatik fel.”¹⁴³⁾

Ide tartozik még¹⁴⁴⁾ a jog és államtudományoknak az 1874-évi május hó 19-én kelt miniszteri rendelettel életbeléptetett szervezeti szabályzata 7. §-a is, mely a királyi jogakadémiákra és felekezeti jogi főiskolákra nézve ezt írja elő:

„7. A *tanítási szabadság* elve ezen intézetekben annyiban honosítatik meg, hogy a kötelezettfőtárgyakon kívül specialis kollegiumokra és oly szakokra, melyekre nincsenek külön rendszerezett tanszékek, mint pl. a bányajogra, államszámvitelre, törvényszéki orvostanra nézve stb. a közoktatási m. kir. miniszter által oly magántanárokat is jogosíthatók fel előadásokra, kik a két magyar egyetem valamelyike által ugyanazon szakkból az előszabott habilitatio utján magántanári képesítést nyertek.”

Ezen jogforrásszövegek legilletékesebbek a „*tanszabadság*” definíciójára és nyoma nincs bennük a „*kutatás*” és „*véleménynyilvánítás*” korlátlan szabadságának az egyetem katedráin. Nem is lehet. Az egyetemet, az államot, az erkölcsi világrendet magát támadhatnák meg a „*tanszabadság*” örve alatt.

Dr. *Kiss István* közkézen forgó „Magyar közjog” ban így definiálja¹⁴⁵⁾ a tanszabadságot:

„A tanszabadság alatt: a tanulás (illetőleg tanítás) s a tanítás szabadsága foglaltatik. A tanulás, illetőleg tanítás szabadsága alatt azt értjük, hogy az ifju a törvényes feltételek s kellő előképzettsége mellett bármely hazai tanintézetnél tanul-

¹⁴³⁾ Dr. *Márkus* i. m., 1872-ki törv., Budapest, 1896., 40. l.

¹⁴⁴⁾ Dr. *Kmetz* K. i. m. 450. l. így ír: „De a tanszabadság, jelesen a tanulási és tanítási szabadság sem „egyetemi” kritérium többé, *közös kelteke az minden magasrendű tudományoktatásnak*; ép így az önkormányzati igazgatás, más főiskoláknál is indokolt, sőt kívánatos.”

¹⁴⁵⁾ Dr. *Kiss* István, Magyar Közjog, 4. kiadás, Budapest, 1888., 241. l.

hasson, illetőleg a szülők gyermekeiket s a gyámok gyámoltjaikat bármilyen illy tanintézetben avagy az alsóbb tanügy körére vonatkozólag háznál is taníttathassák; továbbá, hogy a hazai ifjuság a külföldön való iskoláztatástól el ne tiltassék, — végre, hogy a felsőbb tanodákon, különösen a tudományegyetemeken s a műegyetemen, az ifjaknak (bizonyos korlátok közt) szabad és lehető legyen választani, hogy mely tárgyakat s mely tanártól kívánnak hallgatni.“

„A tanítás szabadsága alatt pedig azt értjük, hogy tanintézeteket ne csak az állam, hanem egyesek s testületek, egyházi és világi közönségek is állíthassanak fel; továbbá, hogy a felsőbb tanintézeteket az oda kinevezett tanárokon kívül más oly egyének is tarthassanak előadásokat, kik szak-képzettségüknél fogva a tanügyet emelni képesek; végre hogy a főtanodákon a tanárok ne legyenek kötve tankönyvekhez, hanem a tudományt önállóan taníthassák és művelhessék.“

Ime! itt kibukkanik egy közjogásznak könyvéből és annak terminológiájából annak a a neve, mit én fentebb a kath. egyháznak vindikáltam: tanítási szabadság. Ez a tanítási szabadság tehát nemcsak habilitált magántanárnak nyújt módot tanítani, hanem tanítási szabadsága van a kath. egyháznak ősi időktől fogva, nevezük e jogot szokásjognak vagy különleges jognak, vagy szerzett jognak. Ezt a „tanítási szabadságot“ az egyháznak tételesen is megerősítette és körülírta a népiskolákra nézve az 1868: 38. törv. c. a középiskolákra nézve az 1883: 30. törv. c.

A *felső oktatásra, az egyetemi oktatásra* nézve ez a „tanítási szabadsága“ az egyháznak még nincs általános tételes törvénynyel szabályozva; csak a kath. joglyceumok jog és államtudományi karára nézve van eddig rendeteli uton (1874. é. r.) szabályozás.

Kiss I. szerint tehát, ha a tanítási szabadságot ketté hasítjuk is „tanítási szabadság“-ra (magántanárok) és „iskola állítási szabadságra“ (iskolák felállításá felekezetek stb. részéről), akkor is a „tanítási szabadság“ csak vagy azt jelenti, hogy nemcsak a rendes, rendkívüli és helyettes tanárok, hanem bármely más habilitált (egyetemi magántánár) is taníthat, ha akar, az egyetemen, — vagy azt, hogy könyvekhez nincs a tanár kötve.

De hogy nem is jelenti az államközművelődés felfogása szerint

sem a „tanszabadság“ szó a katedrán ülőnek felhatalmazását mindenféle tannak előadására, azt joggal következtethetjük a pécsi joglyceumnak érvényben levő, 1900. évben hozott szervezeti szabályzatából, melyet Ó Felsége 1900. aug. 1. elhatározása alapján *Wlassics* miniszter helyett *Zsilinszky* Mihály államtitkár 1900. aug. 20-án jóváhagyási záradékkal ellátott.

Az ide vonatkozó szakaszrészlet így szól:¹⁴⁶⁾

„20. §. Fegyelmi eljárás megindításának azon igazgató vagy tanár ellen van helye: a) a kinek előadása nyilván alkalmas arra, hogy a hallgatókban az állam vagy vannak törvényei ellen, továbbá az egyház vagy a vallás iránti tisztelettel ellentétes érzelmek keltsenek; b) a ki az egyház által tiltott társulatokba lép vagy más, az intézetnek kath. jellegét súlyosan sértő viselkedést tanúsít; c) ki közbotrányt okoz“ stb. (d. e. f. pontok.)

Abból, hogy a miniszter ezen szabályzatnak most idézett pontját jóváhagyta, világos legalább is az, hogy az állam vagy annak törvényei ellen irányuló előadást a miniszter még az állami egyetemeken sem véli megengedhetőnek.

És ez elég annak bebizonyítására, hogy a tanár *véleménynyilvánítási szabadságának* az egyetemi katedrán is megvannak a maga korlátai.

Katolikus egyetem képtelenségét tehát a „tanszabadság“ akár jól, akár josszul megadott definíciója alapján nem lehet bebizonyítani.

3. Még egy alapon nem vélik sokan lehetségesnek a katolikus egyetem felállítását és ez az, hogy az alapítandó, bármily jellegű egyetemnek, nem szabad „*csonka egyetemnek*“ lennie. Mivel ugyanis azt gondolják, hogy a katolikusoknak egyszerre annyí pénzük még sincsen, hogy négy fakultásos egyetemet egyszeriben felállítsanak, azért azt hiszik, ezen ellenvetés kedvöket fogja szegni kath. egyetemre irányuló törekvésükben.

Ezen ellenvetés egy mellekes, formai és átmeneti szemponttól akarja függővé tenni a tudomány művelését.

A középkori egyetem „*universitas*“ neve, mint fent láttuk, nem jelentette az előadott tudományok egyetemességét, sőt tényleg is a legrégibb „*studium generale*“-k csak az egyik vagy

¹⁴⁶⁾ A pécsi püsp. joglyceum szervezeti szabályzata, Pécs, 1900. 10. 1. — Ez a most is érvényben levő szabályzat.

másik tudományzakot művelték: így *Salerno* az orvostudományt, *Bologna* a római és később az egyházjogot, *Páris* a teológiát és filozófiát; és csak százados fejlődés eredménye volt az, hogy a régi „studiumgenerale“-k a többi akkor már önmállóan virágzó tudományzakokat is belevonták, és megalkották a mai fakultásokat. De a középkor végén sem volt minden egyetem teljes.

De ezen is már régen túl vagyunk.

Manapság, mikor a szaktudományok már mind atomizálódnak, mikor több még csak pár évtized előtt szerény melléktárgyként előadott tudományág egész tudomány-csoporttá fejlődött, és sok tudománynak mélyében még most megy csak végbe az evolúció-elméletben hangoztatott „evolucio-disszolucio“ folyamata, manapság nem lehet arról szó sem, hogy a régi *négy fakultás* vagy akár, ha a mennyiségtan és természetudományokat önálló karként kiemeljük is a bőleseleti karból, öt fakultás teljessé tegye a tudományok képviseletét.

Ez egyszerűen lehetetlen.

Véleményem szerint az eddigi négy fakultás már a jegecedési folyamatból kikerült alakzatnak tekinthető a maga zömében, a melyeknek periferiáiról azonban még mindig leválhatnak újabb tudománycsoportok, de keletkezhetnek egész újak is. Már is szó van arról, hogy a technikai főiskolákat is az egyetemekbe beolvaszták, valamint arról is, hogy a gazdasági iskolákból külön mezőgazdasági karokat állítanak fel. Semmi nehézséget nem látunk abban sem, hogy a mai kereskedelmi felsőiskolák, idővel a felső ipari iskolák stb. külön karokká alakuljanak.

Ez nemcsak az én szerény véleményem. Dr. *Kemény Károly*, a budapesti egyetem jeles tanárának könyvében¹⁴⁷⁾ ugyezen szóban forgó dologra nézve, mint egyébiránt is igen érdekes sorokat olvastam:

„Az egyetemi intézmény mai állásában nehezen definiálható, különösen *nem mondható* róla az, a mit tradicionális neve kifejez, hogy az összes tudományokat egybefoglaló intézet — „*universitas scientiarum*“¹⁴⁸⁾ volna; *nem mondható az sem,*

¹⁴⁷⁾ Dr. *Kemény* K. i. m. 450. l.

¹⁴⁸⁾ Ezt az „*universitas*“ név soha sem jelentette, de így magyarázták sokan később.

hogy a legmagasabbrendű tanításra csak az egyetemek vólnának hivatva. Sokkal inkább mondhatjuk azt, a mi rendszerünk mellett, hogy az *egyetem több különböző tudománykörnek magas tanintézetét* sajátos szervezettel egybefoglaló intézmény, mely az illető tudományok fejlesztésére, oktatására és az intézeti adminisztrációra vonatkozólag jelentékeny szabadságot és önállóságot igényel és élvez. De a *tanszabadság*, jelesen a *tanulási és tanítási szabadság* sem „*egyetemi*“ kritérium többé, közös kelleke az minden magasrendű tudományos oktatásnak; épígy az önkormányzati igazgatás más főiskoláknál is indokolt, sőt kívánatos. Nem mondható a mi egyeteminkről az sem, hogy tisztán tudományos célú intézmények, mert tanításuknak a tudományok előrevitelén, tudományos szellem fejlesztésén kívül kiválóan fontos, mondhatni legfőbb rendeltetése, az egyes életpályák kívánalmái szerinti szakképzés. Ehhez képest az egyetem előkelőleg, mint *magasrendű szaktanodák egysége is jelentkezik.*“

Kitünő szakiskolák legyenek épen olyan magas színvonalon álló tanerőkkel és módszerrel, mint a már meglevő egyetemeken — ezen szakiskolák lépjenek egymással bizonyos autonómikus kapcsolatba és megvan az „*universitas magistrorum*“, a melyhez, ha egy harmadik, negyedik egészen új fakultás járul idővel, egyforma lesz a régi egyetemekkel, sőt ha életképes volt a törzs és alkalmas a talaj, az új egyetemet környező kulturális környék, akkor tulszárnyalhatja az régi egyetemet, a melynek autonómiájából talán a 18. század centralisztikus politikája többet letört, mint a mennyit a mai szabadabban gondolkozó kormányzat új egyetemről elvenni jónak lát, pláne, ha azt az egyetemet valamely az államtól részben független kulturális tényezőnek, mondjuk egy bevett vallásnak, autonómiája, közjog szerinti immunitása is védelmezi.

V. Fejezet.

Kath. egyetem felállításának pénzügyi oldala. Pécs elsősege.

I. Egyetem felállításához mindenek előtt *pénnel kell.*

Szép dolog az, kimutatni kath. egyetem szükségességét, elmondani azt, mikép kellene azt szervezni, hogy tanárok és tanulók valóban a katolikus egyetemnek és közvetve a katolicizmusnak is díszeré váljanak, de egyuttal üdvére a hazának, a társadalomnak és hasznára magának az elvont értelemben vett „tu

dományak"; mindez igen szép, de mégis haszontalan fejtegetés volna, hogyha nincs meg az új egyetem felállításához szükséges pénz.

Külföldön sincs ez máskép, ott is a főnehézség volt a pénz, de némely gazdagabb országban (Belgium, Franciaország, Észak-Amerikai Egyesült Államok, Svájc) ezen a nehézségen mégis sokkal hamarabb átestek.

Érdekes olvasni *Mihályffy*nak sokszor idézett tanulmányát ban, mily gyorsan teremtették ezen országokban elő a *lőweni, lillei, párisi, angersi, lyoni, toulousei, washingtoni* és *freiburgi* kath. egyetemekhez a pénzt. Monumentális palotákat az egyes fakultások főelőadásainak termeiül, a filozófiai, mennyiségtani és orvosi szaknak ezenkívül költségesen berendezett különféle intézeteket, laboratóriumokat, gyűjteményeket stb. emeltek rövid idő alatt.

Már *Ausztriában* ez nem megy olyan könnyen. Ott már 1884 óta folyik az agitáció és gyűjtés katolikus egyetemnek felállítására *Salzburgban*; ezen év óta már egy gyűjtőbizottság „Universitäts-Verein” is van szervezve az egyetemi alap előteremtése végett.

Salzburgban még 1810-ben állott a négy fakultású katolikus egyetem, „Alma et Archiepiscopalis Benedictina Universitas”, a melynek theologiai és filozófiai fakultásait Szent-Benedek-rendi szerzetesek, a jogit és orvosit pedig világiak látták el. Az egyetem első alapítója *Paris von Lodron* salzburgi érsek volt 1619-ben, az egyetemi kiváltságokat és graduálási jogot II. *Ferdinánd* király adta neki 1620-ban kelt és a Pázmány egyetem kiváltságleveléhez hasonló tartalmu levelében. A salzburgi egyetemet 1810-ben a bajor kormány megszüntette, másfélmilliónyi vagyonát elkobozta, később azonban ismét visszatérítette. Tudvalevőleg Salzburgot 1809-től 1816-ig (2-ik párisi bekekötés) a bajor állam szövetségnek engedte át Ausztria, de 1816-ban ismét visszakapta. A régi egyetemnek jogi fakultása teljesen megszűnt, a többi három fakultás: mint theologiai, filozófiai és orvosi másodrangú „lyceum” tovább tengődött. A theologiai és filozófiai tanfolyam tanárai 1824-évtől fogva ismét felvették a „fakultás” nevét, sőt a theologiai fakultás 1831-ben dekán is választott, mely választást a kormány is jóváhagyta. 1831 óta a salzburgi theologia

fakultáson már szigorlatokat is tartottak, 1835-ben volt az első doktori promóció. Végleges elismerését a fakultási jogoknak csak 1850-ben kapta meg a theologiai fakultás („K. K. Theol. Fakultät in Salzburg”), amikor a filozófiai tanfolyam beléolvasztatott a Thun-féle organizáció szerint kiegészített ottani főgimnáziumba, az orvosi tanfolyam pedig mint „Medicinischn-chirurgische Lehranstalt” önálló intézetként fenállott 1872-ig, amikor a lemergi és ölmützi ilyen alsóbb rendű orvosi iskolákkal egyidejűleg bezárattott.

Ma tehát a salzburgi egyetem valóban *csonka*, mert csakis theologiai fakultása van meg. Ezen fakultást akarják az *osztrák katolikusok* kiépíteni egy szabad katolikus egyetemmé. A *salzburgi tartománygyűlés* 1884. okt. 18-án tartott gyűlésében azt határozta, hogy a tartománygyűlési választmány szorgalmazza a császári kormánynál vagy a régi salzburgi egyetemnek mint „szabad kath. egyetem”-nek („als einer freien katholischen Hochschule”) visszaállítását vagy pedig egy egészen új kath. egyetemnek felállítását.¹⁴⁹⁾

Az *osztrák katolikusok* nagygyűléseikben („Katholikentag”) is magukévá tették a salzburgi kath. egyetem felállítását. Az *osztrák püspöki kar* 1891. évben közös pásztorlevélben jóváhagyta a salzburgi kath. egyetem tervét és felszólították az egész osztrák császárság területén lakó katolikusokat az egyetemi alap növelése céljából adakozásra.¹⁵⁰⁾ *XIII. Leo pápa* is 1885 és 1902-ig külön-brevé-ben helyeselte az egyetem alapítását és maga is 1902-ben 2000 lírát küldött a bizottságnak.

A salzburgi egyetemre 4-féle módon gyűjtenek: *Először* rendes *adományok* gyűjtése által. *Másodszor* a megnyitandó egyetem évi kiadásának fedezésére (éltofogytig vagy bizonyos időn át) az u. n. „*subscriptio*” által: a legkisebb évi járulék 20 korona. Ily módon ígért Dr. *Katschthaler* salzburgi érsek 10 éven át évi 4000 koronát. *Harmadik* módja a gyűjtésnek az u. n. hg. *Lichtenstein*-féle pénzszerzési mód, a mely szerint minden egyes katolikus adjon évenként csak 30 fillért; mert ha

¹⁴⁹⁾ Dr. *Hermann Zschokke*, Die theol. Studien und Anstalten der kath. Kirche in Österreich, Wien, 1894., 347—68.

¹⁵⁰⁾ H. *Zschokke* i. m. 368. l.

20 milliónyi osztrák katolikusoknak csak a fele ad évenként 30 fillért, akkor 4 év alatt már 15 millió korona gyűl egybe. *Negyedik* módja az u. n. „*Hilfsaction*“, amely abban áll, hogy 100 koronát kell adni egyszer (fizethető részletenként is 2 éven át) úgy, hogy ha az egyetem 1911-ben nem lesz meg a központi bizottság („*Universitäts-Verein*“) kamat nélkül visszafizeti a 100 koronát.

Ezen négyféle gyűjtés intézésére a központi bizottságon (Salzburg) kívül vannak egyházmegyei gyűjtő bizottságok (27) de legfőbb gyűjtők az egyes plébánosok saját plébániáikban.

A gyűjtés eddigi eredménye a következő:

1884-ben az egyesület alakulása évében a gyűjtés eredménye 32,325 K 34 f.; 1890-ik évi gyűjtés 50 000 K.; 1895-iki 135,000 K.; 1901-iki 120,000 K.; 1902-iki 225,000 K. volt. A legnagyobb összeget adta 1895-ben *Dörfler* prelátus Bécsben, 80,000 koronát egyszerre. Az összes vagyoni állapot jelenleg: 1,251,146 K. 32 fillér¹⁵¹.)

Igy tesznek *Ausztriában*. Van egy igazán csonka (mert csak egy fakultása van) egyetemük, mely csakis katolikus theologiai fakultásból áll, és csinálnak hozzá még két fakultást: jogi és bölcséleti. Amint a gyűjtött összeg kamatai és a „*Subscription*“ utján 200,000 kor. évi jövedelem biztosítva van, megnyitják a 3 fakultásos egyetemet (theol., jog és bölcsélet.¹⁵².)

És nálunk Magyarországon?

Magyarországon is már régi egy kath. egyetem felállításának eszméje, régibb mint általában tudni vélik. Hazánkban szintegy mint Salzburgban, nem mint absztrakt szükségesség folyománya, hanem inkább mint a tényleg már fennálló katolikus főiskoláknak egyetemékké való fejlesztése merült fel elsőben a katolikus egyetem eszméje; legalább is így merült fel *Egerben* a 18. század harmadik negyedében és *Pécsen* a 19. század harmadik negyedében. A *gyula-fehérvári* kath. egyetem eszméje *Fogarassy* erdélyi püspöktől ered, ma már ennek az alapja is konkrét, a *Fogarassy*-féle kétmillió koronás hagyomány. Más város a kath. egyetem helyéül eddig még szóba nem került, mert más

¹⁵¹) „*Vaterland*“ napilap 1903. febr. 6. szám.

¹⁵²) H. *Zschokke*, u. o.

püspöki városban nincsen ott helyben sehol még lényegesebb alap vagy főiskola, amely magvát képezhetné egy felállítandó kath. egyetemnek.

Gyűik sorra az említett három várost, mindegyiket külön pontban.

II. Eger városban kath. egyetem felállításának eszméje *Eszterházy* Károly gróf püspöktől ered. Ő 1763. évtől kezdve építtetni kezdte az egri lyceum épületét, a melyben ő elhelyezni akarta a theologiai, jogi és filozófiai „*studium*“-okat. A lyceum-épület 1774-ben el is készült, ezt *Eszterházy* már 11 év óta csak „*domus universitatis*“ nevezte, sőt egyetemnek felállítását is kérelmezte ő *Mária Terézia* királynőnél 1763. okt. 14-én kelt felségfolyamodványában. Mikor az egész ország érdeklődni kezdett a felállítandó új egyetem iránt, akkor *Eszterházy* püspök 1769-ben orvosi iskolát is nyitott Egerben, mely azonban még még 1772-ben megszűnt¹⁵³.) Az egyetemből nem lett semmi, sőt mint fentebb (IV. fejezet) előadtam, még a lyceum is megszűnt. A lyceum visszaállításával tápot nyert a hamu alatt pislogó párárs is: a kath. egyetem eszméje.

Eger város 1850. nov. 11-én *Bartakovics* Béla egri érsekkel élükön négytagu küldöttség útján kért a bécsi cs. és kir. közokt. minisztertől engedélyt arra, hogy *Eger* városában 1740. év óta fenállott, de 1850-ben beszüntetett joglyceum az ottani theologiai főiskolával egyesíttessék és egyetem rangjára emeltessek

¹⁵³) Dr. *Udvardy* i. m. 33. l. *Eszterházy* püspök így ír: „*civitas Agriensis commodissima foret toti Hungariae superiori, cui nulla huiusmodi generalium studiorum auxilia sunt...*“ Ez persze 1763-ban íratott, mikor a Pázmány-féle egyetem még Nagy-Szombathon volt. Azóta persze a felső Magyarország központja jobban kelet felé nyomult, és így egy egyetem felállítására nézve az általános szempontok (nem a szorosan kath. szempontok) *Kassának* kedveznek. Megjegyzendő az is, hogy *Eszterházy* püspök első sorban „*egyetemet*“ (nem épen „*katholikus*“ egyetemet) akart, de ezen egyetem (feltéve, hogy kath. vagyomból alapítottatott volna meg), katolikus is maradt volna csak úgy, mint maradt az egri joglyceum és pedig azért, mert az egri püspök, később érsek, székhelyén és az ő autonom állandó vezetése alatt maradt volna, míg a *nagyszombati egyetem* a jezsuita rend javainak elkobzása és a *Mária-Terézia*-féle újabb alapítások, de főleg az egyetemnek az érsek székhelyéről való áthelyezése folytán (Az esztergomi érsek 1543-46l 1820-ig Nagy-Szombathon székelték) idővel megfosztatott kath. jellegétől.

(„dass wir aus unseren *privat geistlichen Stiftungen* eine sogenannte unvollständige Universität zu errichten befügt sein sollen, und diese unsere Universität den übrigen öffentlichen Schulen gleicher Kategorie ganz gleich gestellt werden möge“)¹⁵⁴⁾ Thun gróf bécsi közokt. miniszter 1850. nov. 11-én kelt válszában a régi filozófiai tanfolyamnak az akkor szervezett főgymnasium 7. és 8. osztályába való beleolvastását és a jogtanárok díjazásának felemelését hagyta meg, mint a joglyceum nyilvánossági joggal való megnyitásának föltételét, majd áttérve az egyetem felállítására így ír: ¹⁵⁵⁾

„Jedoch würde diess nicht genügen, um dem juridischen Studium den Rang einer eigentlichen *Fakultät* mit dem Rechte *Doktoren* zu kreiren zu erwerben. Das Befugniss hierzu könnte nur durch ein besonderes *von seiner Majestät zu verleihendes Privilegium* erlangt werden und würde als nothwendige Bedingung eine Einrichtung voraussetzen, welche nicht nur der Einrichtung der k. k. Rechtsakademien entspräche, sondern wodurch mehr juristische Wissenschaften durch eine bedeutend grössere Anzahl von Professoren vertreten wären, als diess an den Rechtsakademien der Fall ist, und überdiess neben ihm eine *ausgebildete philosophische Fakultät bestünde*, welche bei dem jetzigen Stande der Wissenschaften kaum weniger als 10 Professoren, zählen dürfte, nicht zu reden von den reichen Lehrmittelsammlungen, ohne welche das höhere Studium der Wissenschaften nicht gedeihen kann. Ob für alles dieses die nöthigen Kräfte gegenwärtig vorhanden sind, oder aufgebracht werden können, ist mir zweifelhaft. Wohl aber dürfte, nachdem die eigentliche Philosophie im Gymnasium künftig nicht gelehrt wird, sie aber für die Theologen ein unabweisliches Bedürfniss ist, und nachdem auch das juridische Studium die Rechtsphilosophie nothwendig in sich schliesst, es zur Ersparung doppelter Auslagen zweckmässig sein, einen Professor der Philosophie zu ernennen, welcher die Verpflichtung hätte den Juristen die Rechtsphilosophie, und auch den Theologen die Metaphysik und praktische Philosophie vorzutragen.“

Az egriek a filozófiai fakultás felállítására nem gondolhattak akkor még, mert még a jogi főiskola tanárait sem fizethették úgy, mint a királyi akadémiakon; ez volt a főoka, hogy a császári kormány az egri joglyceum újból való megnyitását megtagadta és csak 1861-ben hagyta azt jóvá, mikor az egri érsek

és az egri főkáptalan elvállalták a joglyceumban az új tanszékek felállításával járó költségtöbbletnek fedezését¹⁵⁶⁾. A katolikus egyetemnek eszméje azóta Egerben nem került le a napirendről sohasem, különösen 1880 évben a mikor a jelenlegi egri érsek: Dr. Samassa József költségén egy egri jogtanár (Dr. Kiss István) adott ki egy névtelen röpiratot: „A magyarországi jogtanodák kérdéséhez különös tekintettel a fenálló jogakadémiákra s a tervezett egyetemekre. A felsőbb tanügynek egy barátjától Eger. 1880.“, a melyben a szerző az egri érseki joglyceum „*katolikus egyetemmé való fejlesztésének okszerűségét*“¹⁵⁷⁾ mutatta ki. Ennek keresztülvitelére természetesen nem került sor, mert az egri joglyceum évi kiadásainak fedezésére a régi Foglár és Eszterházy püspöki és egyéb alapok már régóta nem voltak elégségesek és így az egri érsek és főkáptalan, kik az intézet fentartásának folyton fokozódó terhét önként magukra vállalták, a jogin kívül más fakultásnak önjerejükből való felállítására nem gondolhattak. De maig megvan az egriekben a vágy, hogy amit Eszterházy Károly gróf egri püspök már 1763. okt. 1-én Mária Terézia királynőhöz intézett felségfolyamodványában kért, beteljesedjék, t. i. hogy Egerben, mint a felső Magyarországnak legalkalmasabb városában, egyetem álltassék fel.

III. Pécs városban felállítandó egyetemnek eszméje, tekintettel a Nagy Lajos király által állított, római és kónoni jogot művelő „studium generale“-ra, gondolata mindig konzenzvens lehetett azok előtt, a kik a török kitarodása után a régi kulturális tényezők felélesztésével régi dicsőségünk feltámasztását joggal remélhették.

Klímó György pécsi püspök, Mária Terézia királynőnek kegyeltje, a királynőhöz intézett felterjesztésében olyan főtanoda felállítását kérelmezte felterjesztésében, amelyen a hittudományokat, a kánonjogot, az egyháztörténetet, bölcészetet és mennyiségtant adnák elő és ezen tárgyakból szigorlatokra bocsátani és graduálni is lehetne. A helytartótanács kérdést is intézett a püspökhöz a szükséges pénzalap iránt; a püspök, úgy látszik, a

¹⁵⁶⁾ Dr. Udvardy i. m. 361. l.

¹⁵⁷⁾ Dr. Udvardy i. m. 641—2. l.

¹⁵⁴⁾ Dr. Udvardy i. m. 856. l.

¹⁵⁵⁾ Dr. Udvardy i. m. 857.

székese gyház és a szeminárium feleslegét is számba vette a tervezett főtanodánál, mert a káptalan ily irányban adott véleményyt a püspök felhívására. *Klimót* azonban 1777-ben kekövetkezett halála megakadályozta abban, hogy keresztülvigye nagyszabásu tervét.^{158.)}

A győri kir. akadémiának (filozófiai és jogi tanfolyam) Pécsre való áthelyezése (1785—1802) Pécsnek a Dunántulra nézve központi, vezető szerepét elismerte és annyira közmeggyőződésé érlelte, hogy az akadémiának Győrrre való visszahelyeztetése után épen ezen közmeggyőződés adta meg Pécs város és Baranya vármegyének azt a lankadhatatlan kitartást, melylyel ilyen főiskolának idehelyezése vagy ujnak felállítása céljából minden követ megmozgattak. *Szepesy* Ignáz püspök megalapítván 1835-ben a jogi és a filozófiai „fakultást,¹⁵⁹⁾ ismét visszanyerte Pécs régi vezető szerepét és teljes egyetemnek fejlesztéséhez megvolt teremtve az alap.

„Katolikus“ egyetemről azonban akkor még nem volt szó. Még 1872-ben is, mikor a kolozsvári m. kir. tud. egyetemet állította fel az állam, csak hasonló, tehát állami, egyetem felállításának eszméjét akarta népszerűsíteni az a „Több pécsi és baranyamegyei polgár nevében, egy pécsvárosi bizottsági tag“, aki 1872. aug. 29-én kiadta a „Nyílt kérelem a Pécssett felállítandó m. kir. egyetem érdekében“ című röpiratot.¹⁶⁰⁾ A röpirat szerzője az emelendő pécsi állami egyetembe a pécsi katolikus joglyceum alapját is beléolvasztani javasolta. Ez ellen a kath. közvélemény nevében a „Magyar Állam“ és a „Religio“ lapok

158.) Dr. *Kopcsányi* i. m. 3. l.

159.) Dr. *Kopcsányi* K. i. m. 135. 137. 140. Ugy a királyi kiváltságlevélben (1835. aug. 27.), mint *Szepessy* püspök második alapító-levelében (1835. aug. 8.) a felállított felső iskola e néven szerepel: „scientiae ad iuridicam et philosophicam facultatem spectantes (pertinentes)“, sőt Pécs szab. kir. város 1824. május 25. okmányában (a mai bibliotéka helyének átengedéséről szól) a mondatik, hogy *Szepesy* püspök szándékozik emelni épületet (a mai bibliotéka) három fakultás részére: „aedem, nomine Lycei Episcopalis venturam, ac facultatum theologiae, iuridicae et philosophicae, publicas cathedras complexuram.“

160) *Szauter* Antal, „A szervezendő országos kath. autonómiai congressus egyik főteendője“, Pécs, 1873, (1—44. l.) 1. lapján.

protestáltak és az utóbbi lap felvetette egy „katolikus egyetem“nek Pécssett való alapítását, amelyet „a katolikus világ egész lélekkel fog támogatni.“ *Szauter* Antal pécsi főreáliskolai igazgató ennek visszhangjaképen adta ki az alant jegyzetünkben előbb idézett füzetet, amelyben 1. hittudományi, 2. jog és állam tudományi, 3. bölesészet, nyelv és történelem tudományi és 4. matematikai és természettudományi —, tehát 4 korból álló egyetemnek a „szervezendő országos autonómiai congressus“ által való felállításának lehetőségét bizonyítja. *Szauter* szerint a szükséges alapot a magyar fő és alpapság, a vallás és tanulmányi alap, a pécs—környékbeli földbirtokosok, egy az összes kath. tanintézetek segélyezésére rendelt „köznevelési s oktatási egylet“ (*Szauter* terve volt csak) tagsági díjai, az egyes egyházmegyékben felállítandó „egyházmegyei bankok“ tiszta nyereségének egy hányada és végre a nép közadakozása — volnának együttvéve képesek előteremteni.

Pécsnek kilátásai azonban a kath. egyetem felállítására 1873-ban távolabb állottak a megvalósítástól mint valaha

A pécsi joglyceum 1865-ben történt visszaállításának föltétele volt,¹⁶¹⁾ hogy a joglyceum tanárainak javadalmazása egyenlő legyen a királyi jogakadémiák tanárainak javadalmazásával. Igaz, hogy a helytartótanács a rendkívüli tanároknál eltért a szabálytól és „a fenforgó helyi viszonyokra és az alapnak állására való méltó tekintettel,“ ezen (rendkívüli) tanároknak fizetésének leszállítását megengedte. Ezen kivételtől eltekintve¹⁶²⁾ 1865-ben a pécsi joglyceumi tanárok fizetése megegyezett a királyi jogakadémiák tanárainak fizetésével. Csak akkor lön szembeszökő a különbség, mikor az 1870. évi január 17-én

161) Dr. *Kopcsányi* K. i. m. 149. l.

162) Dr. *Kopcsányi* K. u. o. — Ezen pont körül éles irodalmi polemia támadt 1894. és 1895. évben, amelyben 1894. évben „a pécsi jogakadémia nyilv. rendes tanárai“ egy „Emlékirat“-ban követelték fizetésük emelését, esetleg egy Pécssett felállítandó kir. jogakadémiába olvasztás útján is —; az „Emlékirat“-ra pedig megjelent a névtelen válasz „Észrevételek a pécsi püspöki joglyceum jogtanárainak emlékiratára,“ amely vindikálta a joglyceumnak kath. jellegét és elidegeníthetlenségét.

991. sz. a. kibocsátott vallás és közoktatásügyi m. kir. ministeri rendelettel a kir. jogakadémiák rendes tanárainak fizetése 1500 forintra (és ezen kívül 100 frtos ötödéves korpótlék), a rendkívüli tanároké 1200 forintra, a helyetteseké pedig 1000 frtra emeltetett, mindnyájánál ezenkívül megfelelő lakbérre. Dr. Kovács Zsigmond pécsi püspök a tanárok ismételt kérésére 1874 jan. 1-ével a kir. jogakadémiák tanárainak imént említett fizetési összegeig kiegészítette a pécsi jogtanárok fizetését. Megjegyzendő, hogy Szepesynek eredetileg 100.500 p. é. frtnyi alapítványa 1848-tól 1863-ig, a részben felhasználatlanul maradt kamatokkal felnövekedett 118641 frtra. Ehhez járult az a 9186 frt 17 kr., melyet Ferdinánd király Szepesy általános örökösének a lyceumi alapnak mint a Szepesy hagyaték ellenében fenálló kir. kinstári követelést átengedett; továbbá a joglyceum visszaállításakor a városban megmaradt közadakozáshól egybeüült 6277 frt.¹⁶³⁾ Ezen tőketermészetű vagyonon kívül 1873. évtől Pécs sz. kir.¹⁶⁴⁾ város évenként 870 frttal járulta jogtanárok fizetésének emeléséhez. A jogi főiskolának 1874. évben (máj. 19.) ministeri rendelettel 4 évfolyamu (addig 3 évf. volt) jog- és államtudományi karokká való átváltoztatása két új tanszéknek felállítását (addig 6 volt) tette szükségessé¹⁶⁵⁾ a minék következtében a megyés püspöknek évi hozzájárulása is megfelelően fölemelkedett.¹⁶⁶⁾ Ezen évi hozzájárulást már átvette elődjétől Dr. Dulánszky Nándor pécsi püspök is 1877-ben, bár az ötödéves korpótlékokkal a teher folyton súlyosbodott; évenként több ezer forintra rugott. Egerben az érsek csak felerészben vállalta magára 1874. évben a fizetésemeléssel és két új tanszék felállításával járó költségöbbletet, a másik felét az egri főképtalan vett magára.¹⁶⁷⁾

1880-ban a *harmadik magyar egyetem* eszméje ismét határozottabb formában felmerült és ennek, úgy látszik, még a tanügyi kormányzatra is hatása volt. *Trefort* Agoston vallás- és

¹⁶³⁾ Ezen 6277 frthól 3050 frt *Girk* György pécsi püspöknek adománya (1865. és 1868. é.), 500 frt pedig a „Pécsi Nemzeti Casinó”-é. Dr. Kopcsányi i. m. 41. l.; „Észrevételek stb.” (i. m.); 39. l.

¹⁶⁴⁾ 1873. dec. 1-én 470/10.826. sz. a. hozott közgyűlési határozattal.

¹⁶⁵⁾ Dr. *Kopcsányi* K. i. m. 44. l. ¹⁶⁶⁾ Id. „*Emlékirat*” 5. lap.

¹⁶⁷⁾ Dr. *Udvardy* id. m. 447. l.

ismét határozottabb formában felmerült és ennek, ugylátszik, még a tanügyi kormányzatra is hatása volt. *Trefort* Agoston vallás- és közoktatásügyi miniszter legalább épen ezen évben azon konkrét ajánlatot tette az *egri* érseknek és a *pécsi* püspöknek, hogy vagy teljesen szüntessék be joglyceumaikat és fordítsák alapjait más egyházmegyei tanintézetre, vagy pedig egyeznének belé abba, hogy azok valamely királyi jogakadémiával egybe olvasztassanak; a miniszter maga is szándékozik 1—2 kir. jogakadémiát beszüntetni. A miniszter átiratában explicite kimondja, hogy sokalja a 13 jogakadémiának számát. (Most már csak 10 van: 1 állami, 2 királyi, 2 püspöki kath., 4 ev. ref., 1 ág. ev. felekezeti; akkor volt még: *Nagy-Szebenben* állami jogakadémia 1887-ig; *Győrött* kir. kath. 1892-ig, *Pápán* ev. ref. 1885-ig. Azt is felhozta okul a miniszter, hogy a jogi pálya tulzsfolva van. *Trefort* tervéből semmi sem lett. Ugy az *egri érsek* mint a *pécsi püspök* hajlandók voltak egy királyi akadémiának Egerbe, illetőleg Pécsre való áthelyezése esetén, azzal saját lyceumukat egyesíteni; az *egri érsek* mégis csak oly formán, hogy az egyesítésből származó intézet nem királyi jogakadémia, hanem továbbra is érseki joglyceum legyen.¹⁶⁸⁾

Újabb katasztrófa elé juttatta a *pécsi*, és, amint *Udvardy* művéből a sorok közt kiolvashatjuk, az *egri joglyceumot* is a királyi jogakadémiák tanárainak 1892. évben dec. 1-én 54422 sz. a kelt vall. és közokt. ministeri rendelettel történt *fizetés-emelése* (1500 frtról 2000 frtra és megfelelő lakbér emelés.) Dr. *Dulánszky* Nándor pécsi püspök, a ki a pécsi püspöki tanítóképző intézet évi kiadásainak fedezéséhez is évenként másfél-ezer forinttal járult (1895. évben 1561 frt, 46 krral, ugyanannyi volt a pécs egyházmegyei pénztárnak: a „diocessana cassa”-nak hozzájárulása is)¹⁶⁹⁾ ezen újabb fizetésemelést sajátjából fedezni képtelennek érezte magát, ezt a miniszternek is tudtára adta. Ép azért a pécsi jogtanárok három ízben előadott kérelmét nem teljesíthette, utolsó kérelmükre adott megtagadó válasza Arcoban 1894. nov. 9-én kelt. Megjegyzendő, hogy az *egri érsek* sem telje-

¹⁶⁸⁾ Dr. *Udvardy* i. m. 471. lap, Dr. *Kopcsányi* i. m. 68 l.; *Samassa* egri érsek levelét *Udvardy* i. m. 914—22. százerint közli; remeke ez a jogász tudásnak és a szindüs irálynak.

¹⁶⁹⁾ *Dóbróssy* Alajos: A pécsi püspöki tanítóképző intézet történelmének rövid vázlata, Pécs, 1896. 87. l.

sitette az ottani joglyceum tanárainak ugyanesak háromszor megismételt kérelmét a fizetésemelés iránt, csak a tanárok lakbérét emelte fel¹⁷⁰⁾ 1895. január 1-től fogva (r. tan, 200 frtről 300 frtra, rk. tan. 150 frtről 240 frtra vagyis a törzsfizetés — nem összfizetés — ötdödéig); Pécsen a lakbér maradt annyi, mint 1878 óta volt: 200 ft (a kir. jogakadémiánál is annyi volt 1892-ig).

Ezen állapot Pécsen tartott *Dulánszky* püspök halála (1896 jan. 25.) után is az egész „*sedis vacantia*” idején keresztül és az új püspök kormányzásának első évében is; a „*sedis vacantia*” alatt a miniszter az interkaláris jövedelmekből is csak a régi nagyságban utalványozta ki a lyceumi tanárok fizetését, illetőleg a lyceumi alap kiadásainak fedezetlen részét.

Hetyey Sámuel, a pécsi egyházmegyének 1898. január 27-én intronizált megyéspüspöke, elfoglalva Szepeszy Ignácznak örökét, annak alapítását is: a *pécsi püspöki joglyceumot* erősíteni, örök időkre biztosítani, elhatározta. Ezért a pécsi káptalan hozzájárulásával 1899. évben kiesszközölte a király Ő Felségének (1899. évi szeptember 25-én kelt) jóváhagyását ahhoz, hogy a pécsi székese gyháznak évi jövedelem-feleslegeiből felszaporodott tőkéjéből egyszer s mindenkorra 140.000 korona engedjék át alaptőkeként (a Szepessy alapon kívül, mely egyéb gyűjtésekkel és járulékokkal akkor már 405.146 kor. 23 fillérre emelkedett) a joglyceumnak; ezenkívül pedig a jövőben a székese gyház évi jövedelemfeleslegéből még évenként 38 % adassék át (1899 évben ez a 38 % rugott 60800 koronára) a joglyceumnak, hogy abból és a Szepeszy-féle (405146 kor. 23 fillér) és a székese gyházi alap (140.000 K) kamataiból fedeztesenek a joglyceumnak évi kiadásai, a még fennmaradó összeg pedig „*Lycealis alap*” czimén külön kezeljék és csakis „rendkívüli szükségletek fedezésére” lesz igénybe vehető.¹⁷¹⁾ Ezenkívül a székese gyházi (1899-ig felszaporodott) jövedelemfeleslegéből 39235 K 50 fillért fordítottak a joglyceumi épületnek gyökeres átalakítására.

Ezenkívül *Hetyey Sámuel* megyés püspök 1899. évben *sajátjából is 200.000 koronát* örök alapítványul letett fele-

170) Dr. *Udvardy* i. m. 529. lap.

171) A pécsi püspöki joglyceum szervezeti szabályzata, Pécs, 1900. 3. 1.

részben a pécsi püspöki tanítóképző intézet javára, oly kikötéssel, hogy a joglyceumot illető 100.000 korona „*Hetyey Sámuel pécsi püspök alapítványa*” czimén a pécs egyházmegyei alapítványi hivatal által külön kezeljék, kamatai évenként tőkésítsenek és csakis akkor használtassanak fel, ha a Szepeszy alapítvány (405.146 K 23 fill.), a székese gyházi alapítvány (140.000 K), a „*Lycealis alap*” (1903. január 1-én volt: 130.562 K 61 fill.) már nem leendenek elégségesek a joglyceum kiadásának fedezésére. Így tehát ezen 100.000 koronás alapítvány előreláthatatlan időközé gyarapítani fogja a joglyceum alaptőkéit, méltán tekinthető az a joglyceum „pót-tartalék-alapjának” mert az első sorban igénybevehető „tartalékalap”, a „*Lycealis alap*” is csak évtizedek múlva („rendkívüli szükségletek fedezésére”) lesz majd tényleg igénybe véve.

Világosabb lesz a püspöki joglyceumnak így előállott előnyös vagyoni helyzete, ha az évi főbb bevételeket és kiadásokat is szemügyre vesszük.

Folyó bevételek 1903. évben:

1. Szepeszy alap kamataiból	— — — — —	22,613 Kor.
2. Székese gyházi alap	— — — — —	7700 „
3. A székese gyháznak 1902. évi jövedelemfeleslegének 38 ^{0/0} ¹⁷²⁾	— — — — —	71,440 „
4. Városi hozzájárulás	— — — — —	1740 „
5. Lyceumi nyomda bérlejtől	— — — — —	2812 „
6. Tandíjából 5 ^{0/0}	— — — — —	400 „
7. Lyceumi épület házjövödelme	— — — — —	2472 „

Folyó bevétel összesen: 109177 kor.

Folyó kiadások 1903. évben:

(előirányzat szerint):

1. Személyi kiadások:	— — — — —	50,528 Kor.
2. Dologi	— — — — —	9,490 „

Folyó kiadások összege: 60,018 kor.

¹⁷²⁾ A székese gyházi jövedelem feleslegeket mindig csak a székese gyház múlt évi kiadásainak teljes kiegyenlítése után, tehát a jövő év első hó-

Előrelátható vagyonállapot 1904. jan. 1-én :

1. Szepesy-alap : 405146 K 23 fill.
 2. Székese gyházi alap : { (állandó nagyságuak)¹⁷³⁾ 140000 —
 3. Lyceális alap :

a) 1903. január 1-én volt 130562 kor. 61 fill. }
 b) ezen összegnek 1 évi kam. 7180 „ 95 „ } = 183,006 Kor. 87 fill
 c) 1904. január 1-én hozzá- }
 jön, mint a folyó bevé- }
 telek valószínű feleslege 45000 Korona.

4. „*Hetyey S. p. p. alap*“

a) 1903. január 1-én 117,244 kor. 54 fillér. }
 b) 1903. évi kamatok 6448 „ 45 fillér. } = 123,692 kor. 99 fill.

Összes vagyon 1904 január 1-én lesz : 851846 kor. 09 fill.

A pécsi püspöki joglyceumnak magának tehát összes gyümölcsöző vagyona 1904 jan. 1-én lesz *851846 kor. 09 fillér.* Mindezen pénz tulnyomó részben a pésegyházmegyei alapítványi hivatalnál van gyümölcsözőleg elhelyezve 5½ % kamat mellett ; csupán a Pécs városnak még Szepesy püspök által kikölcsönzött alapítvány részlet van takarékpénztári könyvben elhelyezve úgy, hogy kamatait a város 6% ig kiegészíti.

Ezt a vagyont azonban évenként szaporítja nemcsak a „*Hetyey S. p. p. alapítvány*” és pedig évenkénti nagyobb összeggel (mert kamatai folyton tökécsítettnek), hanem szaporítja még inkább a „*Lycealis-alap*” és pedig azon arányban, amily arányban emelkedik a székese gyháznak a *kőszénbányák* utáni jövedelme.

A bérlő *Dunagőzhajózási Társaság* ugyanis az évi *állandó bérllet-összege*n kívül az aknázott szén súlyegysége után is fizet megállapított illetéket és épen ezen *aknázási illettékek* után, az aknázás az évi eredménye szerint, a székese gyháznak bányabérllet-jövedelme is változik.

Ezen jövedelem egyesítve a székese gyházzal földbirtokainak és

nappjaiban szolgáltathatja be a székese gyházi javak jószágigazgatója, az örkaonok, az alapítványi hivatalba.

¹⁷³⁾ Azért „*állandó*” ez a két alap, mert kamataik évenként a folyó bevételéhez számítottak és a folyó kiadások fedezésére szolgálnak.

erdőségeinek jövedelmével adja ki a székese gyház összes jövedelmeit, amelyekből fedezik a székese gyház és a székese gyházi uradalom évi kiadásait, a fölösleget pedig az 1899. évben a király Ö Felseje által (1899. szept. 25.) jóváhagyott felosztási tervszert évenként felosztják ugy, hogy abból kap évenként :

1. a pécsi püspöki <i>joglyceum</i>	38 %-ot
2. a „ „ <i>tanítóképző-intézet</i>	15 % ot
3. a kath. <i>tanulmányi</i> alap (Budapest)	25 %-ot
4. a pécsi püspöki <i>árvaház</i>	5 %-ot
5. maga a <i>székese gyház</i>	17 %-ot

A székese gyháznak jövedelemfeleslegei az említett felosztás életbeléptetése óta a következők voltak :

1899. év végén 160,000 kor. Joglyceum (38%-ot kapott)	60,800 K,
1900 „ „ 180 000 „ „ „	68,400 „
1901 „ „ 200,000 „ „ „	76,000 „
1902. „ „ 188,000 „ „ „	71,440 „

Mivel pedig a joglyceum évi kiadásainak (1903-ban : 60,018 kor.) körülbelül felerészét a Szepesy és székese gyházi alapok kamatai, valamint a városi hozzájárulás, nyomdabérllet, boltjövedelem fedezik és így a székese gyháztól kapott évenként 60,000-tól 70,000-ig variáló jövedelemnek körülbelül csak felerészére van szükség — világos, hogy a „*Lyceális alap*” évenként körülbelül *30–40 ezer koronával gyarapodik.*

Ezen „*Lyceális alap*” évi szaporulata csak akkor fog kisebb lenni, ha az évi kiadások emelkedni fognak.

1900. évi decemberben kapta a „*Lycealis alap*” az első részt a lyceumi 1900 évi fölös bevételekből és azóta még két ízben (1901. és 1902. év végén) szaporodott és ezen háromszori szaporulat már 130,562 K 61 fillerre rugott. Folyó év végén körülbelül 45,000 K-val fog a lycealis alap ismét szaporodni és így meggy ez évenként tovább. *1913-ban* meg fogja közelíteni egymaga a „*Lycealis alap*” az *egymillió koronát* (855437 K.) 1923-ban pedig már *meghaladja a két millió koronát* (2.106.000 K) és így tovább. A szaporulat oka tehát minden évben kettős: egyrészt a régebbi összeg kamatai, másrészt az évenkénti töke-természetű hozzászátolás.

Folyton, bár nem kettős forrásból, fog szaporodni a „*Hetyey Sámuel pécsi püspök alapítványa*” is. 1899. évtől fogva 1903.

január 1-ig felszaporodott már 117,244 kor. 54 fillérre, 1913-ban már eléri a 200,000 koronát (200,412 K), 1923-ban már nem messze fog járni a 400,000 koronától. És így tovább.

1923-ig tehát a *joglyceumi összes alapok* megközelítik a 3 millió koronát (2 500,000 K.) vagyis olyan összeget, a melynek kamata egy kellően szervezett egyetemi jogi fakultásnak költségeit örök időre meg fogják birni. Pedig bizonyosra vehető, hogy a székesegyház bányáinak aknázása 1923 éven túl sem fog megszünetelni és így az azontulí tőkeszaporulat más célokra (orvosi fakultás?) fog fordíthatatni.

Ép azért, ha előbb, talán mostantól számítva pár év múlva emelnék is fel a pécsi joglyceumot egyetemi fakultás rangjára, akkor is, már most is, a fakultás összes kiadásai fedezetet nyernének és mindig maradna a „*Lycealis alap*” növelésére, ugyan nem mint eddig 30—40000 kor., hanem évenként 15—20000 korona, nem is szólva a „*Hetyey Sámuel pécsi püspök-alap*”-ról, a mely még mindig éريتetlenül maradhatna és minden évben hatványozódó fokban emelné a lyceum vagyonát.

Ez a sarkpont, a honnét a pécsi katolikus egyetemnek felállítására kiindul.

A pécsi katolikus egyetem nem fantazmagória, az valóság. Mihelyt a végső, döntő szó elhangzik az erre illetékes egyének ajkairól, megvan a katolikus egyetem, nemcsak a jogi, hanem, mint azonnal rátérek, a theologiai és filozófiai fakultás is. Magának a jogi fakultásnak fentartásáról, sőt örök időkre való biztosításáról gondoskodnak a pécsi püsp. joglyceum fentartói¹⁷⁴.)

174) A pécsi püspöki joglyceum szervezeti szabályzatának 2. §-a így szól: „2. §. A joglyceum fentartói: 1. Szepesy Ignác püspök alapítványa; 2. a pécsi székesegyház; 3. az ugynevezett „*Lycealis-alap*”, mely az egyes adományok, az évi hozzájárulások és az évi bevételek körül elért megakarításokból és fölöslegekből képződik és a melynek tőkéje csak rendkívüli szükségletek fedezésére vehető igénybe; 4. Hetyey Sámuel pécsi püspök alapítványa. Az egyes fentartóknak az intézethezi jogviszonyát a felsőbb helyen jóváhagyott alapító-levelek s azon megállapodások és rendelkezések szabályozzák, amelyek részint az Ó Felsége által 1899. évi szeptember hó 25-én jóváhagyott vezérokormányban, részint a jelen szervezeti szabályokban foglaltaknak.”

Fentebb ismertettem a *pécsi joglyceum évi kiadásait*, ott elősoroltam azt is hogy a folyó évben a személyi kiadások 50,528 koronára rúgnak. Ezen összegben bennefoglatatnak a *jogtanárok fizetéseit* az 1892. évi miniszteri rendelet értelmében (vagyis: rendes tanároké 2000 frt. azonkívül 200 frt. ötöd-éves korpótlék és 400 frt. lakpénz) számítva. Itt megjegyezzük, hogy pécsi jogtanárok 1899-ben megkapták kiegészített fizetésüket visszahatólag is 1896. évig.

Ha az állami tisztviselők *fizetésrendezéséről* szóló új javaslat törvénnyé lesz, akkor a kir. jogakadémiák tanárainak és velők a pécsi jogtanárok fizetése is tetemesen emelkedni fognak és pedig: törzsfizetés 4800 kor. és ezenkívül ötszöri a 600 kor. ötödéves korpótlék és megfelelő lakbér. Ennek megfelelően a személyzeti kiadások is 14—15000 koronával fognak évenként emelkedni, a mi az évi összes kiadásokat évi 72—73000 koronára emelné fel, amit a jelenlegi évi bevételek még mindig 30000 koronával fölülmulnak a nélkül, hogy a Hetyey püspök alaphoz nyulni kellene; csak a „*Lycealis alap*” tőke szaporulta lenne 14—15000 koronával kevesebb.

Ha a jövő tanévben emelnék fel a pécsi joglyceum egyetemi fakultás rangjára és tanárai az előbb említett, a képviselőház asztalán fekvő törvényjavaslat szerint egyetemi tanár törzsfizetés: 6000 kor. utóli 3-szori 1000 koronás, végre 2-szeri 1500 koronáskorpótlék (6000, 7000, 8000, 9000, 10,500 12,000) és megfelelő lakbér. Így tehát a jelenlegi 8 tanárt renndes tanárnak véve és az egyetemi színvonal kedvéért feállítandó két-három újabb katedrának felállítása és helyettes tanárokkal való ellátása esetében a személyzeti kiadások ismét 16—20000 koronával emelkednének. Ezt is még mindig megbírják a lycoumi évi bevételei sőt maradna még 10—15000 korona a „*Lycealis alap*” évi gyarapítására, a régi „*Lycealis alap*” tőkéjének kamatain kívül; a Hetyey püspök alaphoz nem kellene ekkor sem nyulni.

Vagyis, ha jövő évben lenne Pécesst egyetem jogi fakultással, úgy áll a dolog, hogy lyceumi összes alapok nemcsak a „*Lycealis alap*” és a „*Hetyey püspök*” alap évi kamataival, hanem még ezenkívül 10—15000 koronával gyarapodnának, vagyis még ez esetben is 30—40 év múlva egybegyűl az egyetem fentartására szükséges örök alapítvány. Egyetemi jellegű jogi fakultás

évi személyi költségei évi 85—90000 koronába, dologi kiadások a mai 10000 koronába irányozhatók elő, aminek fedezésére két millió koronányi tőke elégséges; ha több lesz, akkor szükség szerint örök időkre új katedrákat is lehetne felállítani magának a lyceumnak jövedelem feleslegeiből.

Ez az első fakultás a jogi fakultás pénzügyi biztositása.

Jó lesz megjegyeznem, hogy a pécsi joglyceumon már most is több rendszeresített külön tanszék van, mint a pozsonyi kir. jogakadémián.

Igy például *Pozsonyban* a folyó 1902—3. évben a jog és államtudományi karon nyilv. rendes jogtanár (igazgatóval együtt) volt 7, a nyilvános jellegű bölcsészeti tanfolyamon pedig nyilvános rendes tanár volt 3; van azonban a pozsonyi akadémiának a 3 orvosi előadón kívül 1 bölcsészeti előadója (adjunktus) is.

(A pozsonyi akadémiai „*bölcsészeti tanfolyamának*“ megértésére tudni kell, hogy ő császári és apostoli királyi Főlségének 1875. évi január hó 6-án és 27-én kelt legfelsőbb elhatározásaival — az 1875/76. tanévtől kezdve — a pozsonyi királyi akadémián külön bölcsészeti tanfolyam állítottatott föl és rendszeresítettet oly módon, hogy mindazok, kik az említett tanfolyammal összekötött, szorosán vett bölcsészeti tantárgyakat a szabályszerűen megkivántató idő alatt rendes tanulói minőségben s az egyetemi bölcsészeti hallgatókra nézve fennálló szabályzat által megállapított óraszámban hallgatják, az egyetemi pályavégzett bölcsészeti hallgatók számára biztosított jogokat élvezik s az illető szigorlatokhoz becsáttatnak. (1875. évi január hó 13-án 932. szám, február hó 6-án 2745. szám és július hó 18-án 9207. szám alatt kelt közoktatásügyi miniszteri rendeletek.) Azoknak pedig, kik a középiskolai tanári képesítést is elnyerni óhajtják, az 1883. XXX. törv. c. intézkedései s a nagyméltóságú vallás-és közoktatási magyar királyi miniszteriumnak 1883. évi aug. hó 10-én 19598. szám alatt kelt rendelete értelmében azon szakmáknál, melyekre ezen tanfolyammal tanszékek rendszeresítve vannak, nevezetesen a magyar, a klasszikai és a német nyelvészetnél, történelemlnél, az itt eltöltött évek a középiskolai tanári vizsgálatnál teljesen beszámíthatnak. És amennyiben végre az 1883—4. tanévtől kezdve, a nevelés és oktatásatra és ezek történelmére vonatkozó előadások tartása is elrendeltetett, a tanárjelöltek a középiskolai tanárvizsgálathoz megkivántató pedagógiai tanulmányozást is végezhetik e tanfolyamon. Ezen nyilv. jellegű bölcsészeti tanfolyamnak csak az a hibája van, hogy nincsenek bölcsészeti hallgatói (azelőtt az evangélikus pap-jelöltek vették

igénybe, most azok sem) csak jogászok járnak tehát az előadásokra. Ép azért egyes bölcsészeti katedrák megüresedvén nem is töltettek be. Most csak a magyar nyelvészetet, irodalomtörténetet, világtörténelmet, magyar történelmet és művelődéstörténetet, okirattant és kortant adják elő.)

A *kassai állami jogakadémián* éppen annyi tanszék van, mint a pécsin, vagyis 8. A *kolozsvári* egyetem jogi fakultásán van 14 tanszék és még egy előadó, összevéve tehát a tanári személyzet létszáma 15. A *budapesti* egyetemen 1869—70-iki tanévben még csak 8 kinevezett jogtanár volt.

Ezekre hivatkozva Dr. Zorn Vilmos kassai jogtanár „*A Kassai Egyetem*“ című emlékkönyvben (megjelent 1901-ben) bebizonyította, hogy egyetemi színvonal elérése céljából nem okvetlenül szükséges több, mint 8 tanár, mert új tanszékek alapítása ugyan könnyebbég számba megy a tanároknak, mert két-három tárgy helyett (Pécsett is így van) egy tárgyat adnak elő és így egy tárggyal több órán át foglalkozhatnak, de azért a tanszékeket annyira emelni, hogy egy és ugyanazon tárgyat két tanár adhassa elő és így a tanulási szabadság elve érvényesülhessen, Kolozsvárott sem tartják szükségesnek, ott sincsenek még párhuzamos katedrák felállítva.¹⁷⁹) A *kassai* állami jogakadémia tanári kara ily értelemben felterjesztést intézett a miniszterhez kifejtve azt, hogy a fennálló jogakadémiának jog- és államtudományi kara a felállítandó kassai egyetembe minden költségemeles nélkül beléilleszhető.

A Pécsett felállítandó kath. egyetemnek másik fakultása a theologiai fakultás leszen; rangra ez lesz természetesen az első. *Ezt a fakultást is fel lehet állítani minden idegen hozzájárulás nélkül.*

Kassa sz. kir. város tanfériai által kiadott fentemlített emlékkönyvben 16 érdekes cikk van, mind megannyi szakférfitől, nagyobbbrézt ottani jogakadémiai tanároktól. Ezen könyvben két cikk is szól a hittudományi karról, az egyik általában, írta Dr. *Vajó* József kassai tanár, a másik részletesen, írta *Hoffmann* Arnold theologiai tanár. Ezen utóbbi eikkező a theologiai fakultás felállítását úgy véli megoldhatótnak, hogy a kassai tanítóképzőintézetet át kellene engedni az államnak és az így a kassai egyház-

¹⁷⁹) „*A Kassai Egyetem*“, Kassa, 1901, 240—1. l.

megyei pénztárnál felszabaduló 12 ezer koronát kellene a theologiai fakultás 4 tanárának fizetésére (egyenként 4000 korona) fordítani. A cikkező ugyanis azt tervezi, hogy a nyolc tanszéknek csak felelérését töltenék be kassai egyházmegyei pap tanárokkal, a többi 4 katedrát a átengednék jászói premontrei rendnek és ezen rend látná el a rendhez tartozó tanárokat. A theologiai fakultá hallgatói volnának a kassai egyházmegye növendékpapjai és a ászóvári premontrei rend növendékei.¹⁷⁶⁾ Így a kassaiak.

Nekünk pécsieknek nem kell ilyen tekervényes „konverziós művelethez” fordulnunk (*Hoffmann* is így nevezi el), hogy megvalósíthassuk a pécsi egyetem theologiai fakultását.

A pécsi püspöki szeminárium, hála az évtizedeken át folytatott okszerű gazdálkodásnak és szigorúan betartott takarékoságnak, jelenleg úgy áll, hogy a mostani négy tanszék helyett *Sztanszéknek rendszeresítésével járó költségeket is megbirja*, sőt az iránt sem lenne legyőzhetlen nehézség, az eddigi takarékos ságnak szem előtt tartása mellett, hogy a pécsi kath. egyetem felállítás esetében mind a 8 tanárnak javadalmazását tetemesen idővel talán az egyetemi tanárokéhoz hasonlóan is, feljavítsa.

Már most is a pécsi püspöki theologiai főiskola tanárainak javadalmazása, más egyházmegyékhez képest, eléggé rendezve van, mert a rendes tanárok 1900. év óta a teljes ellátás és lakáson kívül (ez ér legalább 1200 koronát) 2000 korona törzsfizetést és ötszörös a 20) koronás ötdéves korpótléket élveznek. Ezen fizetést részben a szeminárium fődözi, részben pedig az 1900. évben a pécsi székesegyház fölös jövedelméből örök alapítványként (theol tanárok fizetésének felemelése) kihasított 60977 K 08 fillérnek évi kamata.

Hetyey Sámuel megyéspüspök már ki is jelentette, hogy határozott szándéka a theologiai tanszékeket ketté választani úgy, hogy minden theologiai tanár ezentul nem két, hanem csak egy főtárgyat adjon elő és így a négyévi theologiai tanulmányok nem 2—2 évi ciklusokban végeztesse, hanem négy, teljesen különálló évfolyamban. *Hetyey Sámuel megyéspüspök* ezen tervet — tekintet nélkül a Pécssett esetleg felállítandó kath. egyetemre — *amint annak idejét elérkezettnek*

¹⁷⁶⁾ U. o. 236—7. l.

látja, végrehajtani szándékozik. Ez volna a legkézzelfoghatóbb bizonyíték arra, hogy a pécsi egyházmegye nemcsak pénzügyi tekintetben képes egy theologiai fakultást szervezni, de megvan a szükséges számú és pedig kellő minősítéssel bíró *tanerők* is a tanszékek betöltésére.

A Pécssett felállítandó egyetemnek harmadik fakultása lesz a bölcsészeti fakultás. Ennek pénzügyi biztosítása tulajdonképpen a katolikus természetű vagyonból a következőképpen történhetnék.

A pécsi székesegyháznak évi jövedelem feleslegéből (180—200000 korona) 25%-ot kap az országos tanulmányi alap, helyesebben *katolikus tanulmányi* alap. Ismeretes, hogy ezen alap a Jézus-Társaság, XIV. Kelemen pápa által 1773. évben történt, felosztása után, a volt jezsuita kollégiumok¹⁷⁷⁾ Mária Terézia által 1775. évben kifosztott vagyonából ered. Ezen kbl. 19 millió korona értéket képviselő tanulmányi alap évi jövedelméből tarják fen a kir. kath. középiskolákat (13) és a pozsonyi és nagyváradi kir. kath. jogakadémiákat, de közzahirek szerint ezen alap fölöslegéből kapnak más iskolák is, sőt protestáns jellegűek is. Ha ez igaz volna, akkor mindenesetre jogszerűen történik, mert az 1791. 26. tc. 12. §-a kijelenti, hogy kath. alapok csak katolikusok javára fordíthatók, sőt a kath. vallás és kath. tanulmányi alapra nézve az 1793. aug. 12-án kelt *királyi intimátum megtiltja, hogy azok „közalapok-nak” („fundi publici”) neveztesse*nek¹⁷⁸⁾.

Az 1899. évben Pécssett a székesegyház jövedelemfeleslegének felosztásáról tárgyaló bizottság (miniszteri kiküldöttek, a megyés püspök képviselői és a székeskáptalan képviselői) azt

¹⁷⁷⁾ A jezsuiták vagyonából csupán a nagyszombati kollégium javait nem esatoltatták a tanulmányi alapoz, hanem azok képezik most is az 1769. óta királyi egyetemmé átcserélt (Dr. *Breznay* B., Egy pillantás a budap. m. k. egyetem történetére, Bpest, 1896. 17. l.) budapesti kir. egyetemnek a jezsuita rend felosztása után is alapvagyonának főrészét, amelyet M. Terézia 1775-ben, 1780-ban és II. Ferencz 1804-ben még más fekvőségekkel gyarapított. Lásd fent a IV. fejezetben.

¹⁷⁸⁾ Bővebben lásd a kath. vallástanulmányi és a tud. egyetemi alapok „katolikus” jellegének megbizonyítását: Dr. *Szeredy* i. m. II. köt. 1596. és 1599. lap.

javasolták király Ő Felségének, hogy ezen jövedelemfeleslegekből a régi hasonlélvezőkön kívül (székesegyház) a fentebb már ismert százalékszámok szerint székesedjenek helyi és országos, de kath. tanulmányi célok, nevezetesen: a pécsi püspöki-joglyceum (38%) a pécsi püsp. tanítóképző intézet (15%) és az országos kath tanulmányi alap (25%)

A kath. tanulmányi alapnak így átengedett 25% /0 évenként közel 50.000 korona összegre rug

Ha Pécssett kath. tudomány egyetemet állítanak, akkor természetesen el fog esni az a szempont, a mely a bizottság tárgyalásainak idejében még fenállott, t. i. hogy a helybeli kath. tanügyi célok nem igénylik a székesegyház jövedelmeinek teljes feleslegét: és így akkor már nem lesz indokolt, hogy a pécsi székesegyház fentartson egy egyetemi fakultást (a jogit), de fizet ezenkívül a pécsivel rivalizáló kir. kath. jogakadémiának évi 50.000 koronát, mikor itthon is még nagy szükségé van az egyetem fejlesztése céljából az oda ajándékozott 25% -ra Pécs város és vidéke közoktatás céljainak van elsősorban igényük az itt fenálló egyházi természetű vagyon fölöslegeire.

A Kassai tanférfiak által kiadott emlékkönyvben¹⁷⁹⁾ Dr. Gerevich Emil szakértelemre valló részletességgel kimutatja, hogy egy új vidéki egyetemnek böseleti fakultásának felállításához 12 (tizenkettő) tanszéknek szervezése és mellettük 8 magántanár alkalmazása elégséges. A kolozsvári egyetem megnyitásakor a szorosan vett böseleti karnak csak 14 tanára, a mennyiségben term. tudományi karnak pedig csak 3 tanára volt; 1896. évben gyanott a bölesészeti karnak 13 tanára és 3 magántanára, a mennyi-ég-term. tudományi karnak pedig 9 tanára és 3 magántanára volt, vagyis 23 év mulva sem emelkedett fel a tanárok száma kétszerakkorára, mint az alapítás évében.¹⁸⁰⁾ Ha Kolozsvárott még 1893-ban is elég volt 23 tanszék és még 6 magántanár, akkor egy vidéki új egyetemen is elég lesz 20 tanerő.

Ugyanek Dr. Gerevich meg is csinálja a költségvetést egy ilyen 12 tanszékkal bíró filozófiai fakultásnak és pedig így:

12 tanár fizetése á	4000 korona =	48.000 korona
12 „ lakbéré á	840 „ =	10.080 „
8 magántanár tiszteletdíja á	800 „ =	6400 „
<i>Dologi kiadások</i>		35.520 „

egy évi szükséglet 100.000 korona.

A francia, olasz és angol nyelveket magántanítók adhatnak elő, csupán a szedett tandíj ellenében. Magántanárok is megkapnak a tandíjrészüket.

Ha Dr. Gerevichnek ezen számítását, tekintettel a küszöbön álló fizetésemelésre, optimisztikusnak is mondaná valaki, azt hiszem, nem állok mégsem irreális alapon, ha egy kezdetleges méretű filozófiai fakultásnak (böseleti, nyelvészeti, történelmi és mennyiség-tani, term.- tud. alesoportokkal) felállításához évi 150.000 koronát elégségesnek mondok.

Ezen évi 150.000 koronának, lássuk már most, miképezik fedezetét!

Először is a tanulmányi alapnak a pécsi székesegyház jövedelemfeleslegéből járó évi 25%: 50.000 kor.

Másodszor Bonnaz és Schusztér püspökök által a felállítandó kath. egyetemre hagyott egyenkint 200.000 koronát kitevő végrendeleti hagyományai, melyek eddig már kamataikkal tetelesen felszaporodtak.

A négy év előtt elhunyt Schusztér Konstantin váci püspök által 200.000 koronányi hagyomány közéleti feltételeiről és jelenlegi nagyságáról nem tudtam megkapni a pontos felvilágosítást. Ahogy én emlékezem, nem kötött ki a boldogult püspök semmiféle feltételt, csak „katolikus“ jellegű egyetemre hagyta, vagyis megkaphatja azt az a kath. egyetem, amelyet legelsőnek felállítanak. Ha Pécssett előbb lesz meg az egyetem, mint Gyulafehérvárott vagy Egerben, akkor Pécs kapja meg ezt.

A Bonnaz Sándor (†1889.) esanádi püspök által 1889. évben végrendeletileg hagyott¹⁸¹⁾ 200.000 korona, a kamatok

¹⁷⁹⁾ A „Kassai Egyetem“, Kassa 1901., 250—266. l.

¹⁸⁰⁾ Dr. Márki S. A kolozsvári m. k. tud. egy. története, 1896, 73. l.

¹⁸¹⁾ Bonnaz Sándor püspök 1888. ápr. 5-én kelt és 1889. aug. 10-én kihirdetett végrendeletének nyomtatott másolatát is Wittenberger A. esanádi kanonok, p. irodaigazgató szivességéből megkapván, jónak látom annak a szóban forgó célra tett hagyományt érintő pontját szösz szerint közölni: „IV. a) Cum ad institutionem inventuris in spiritu religionis catholice moderandum et scientificam culturam ad Illum, qui omnis verae scientiae fons et principium

tökésítése folytán 1903. évi január 1 én már 325.739 kor. 47 fillérre emelkedett fel. Ezen összegből 12.000 kor. földterhermentesítési kötvényekben, 13.000 kor. „I. Temesvári Takarékpénztár-“i záloglevelekben, a többi 300 739 kor. 47 fillér pedig három megbízható tartott temesvári pénzintézetben van részben 4, részben $4\frac{1}{2}\%$ -ra elhelyezve. Utána jártam a dolognak és illetékes helyről azon felvilágosítást nyertem, hogy: „*az a városi zálog megkapni, a mely a kath. egyetemet legelőször felállítja.*“

A *Bonnaz*-féle 325 739 Kor. 47 fillért tehát Pécs megkapja, ha Pécs lesz az első, amely a kath. egyetemet felállítani fogja. A fentiek előrebocsátása után nem lehet kétség az iránt, hogy *Pécs csinálhatja meg leggyorsabban a kath. egyetemet*, mert két fakultásnak költségei már fedezve vannak, a filozófiai pedig már az eddig felsorolt tőkék által is jórészt. De még nem soroltuk elő mindazon tőkéket és pénzforrásokat, amelyek a pécsi kath. egyetemnek még rendelkezésére állanak. Térjünk vissza az elejtett fonálhoz.

est, Deum reducendam optimis quibusque exoptatissimum videatur, ut scientiarum universitas catholica, directioni et moderationi auctoritatis ecclesiasticae obnoxia erigatur, pro conflando fundo ad erigendam huiusmodi universitatem requisito lego 100.000 — centum mille — fl. in parato, respective in libello Cassae Parsimonialis I. Temesvarensis. Legatum hoc usquedum erigendae universitatis catholicae manus admota fuerit, Venerabile Capitulum Cathedralis Ecclesiae Csanadiensis administrabit, foenori locabit et census, detractis solum administrationis expensis, quotannis capitali addet. Ut vero legatum hoc, etiam in illum casum, si erectio universitatis catholicae propter insuperabilia impedimenta nec longioris temporis decursu in effectum deduci posset, intentioni meae conformiter promovendo bono publico impendatur, dispono: a) Si intra spatium triginta annorum a tempore obitus mei computandos universitas catholica reipsa erigeretur, legatum hoc una cum censibus illucisque aderescentibus ex toto huic fini cedat. b) Sivero intra spatium praedefixum universitas catholica erigi haud posset, volo, ut legatum 100.000 fl. in fines sive institutionis et educationis catholicae, sive in alios fines catholicos per Episcopos Hungariae in communi defigendos cedatur quidem, census attamen triginta annorum decursu accrescentes erigendo Instituto surdomotorum impendantur. Institutum surdomotorum pro re nata erigendum inominis intra ambitum Diocesis Csanadiensis erigatur, erectionis modalitates cum consensu Venerabilis Capituli Csanadiensis, respective cum consensu Magistratus illius civitatis, in cuius gremio illud erigi intenditur, stabiliet Episcopus Csanadiensis pro tempore existens*.

Harmadszor fedezetül szolgál a filozófiai fakultás évi kiadásainak azon összegek, amelyeket egész Magyarországtban, de főleg a pécsi egyházmegyében gyűjtöttek a *felállítandó magyar kath. egyetem céljaira*. Hogy magunknál kezdjük:

1. A pécsi egyházmegyében *Hetyey* Sámuel megyés püspököknek 1899. szept. 24 én kelt (XV. sz. körlevelében) a pécsi egyházmegye papságához intézett lelkes felhívása után, melyben a magyar keresztény haza 900 ik évfordulóját a legalkalmasabbnak jelzi kath. egyetemnek felállítására és felhívja papságát e célból gyűjtésre és adakozásra; pár hónapra valóban meg is indult az adományok és évi járulékok felajánlása. Ezen felajánlott összegek összesen 43.767 kor. 50 fillért tettek ki, a miből 1901. végéig 32.782 korona 39 fillér, 1902 végéig pedig 34 517 kor. 50 fillér folyt be. Kamatokkal együtt 1903. jan. 1-én ezen pécsi egyházmegyei gyűjtés kitett 39,860 kor. 17 fillért. Megjegyzendő, hogy a legtöbb felajánlás 1899-től számítva 10 évre szól s így még 6 éven át fog maga a tőke szaporodni, ehhez jön még a kamatos kamat. A fentemlített 43.767 kor. 50 fillér összegben benne foglaltatik *Troll Ferenc pécsi káptalani nagyprépost*, vál. püspök 20.000 koronás adománya, melyről ő kezdte meg az adakozást és a melyet ő azonnal be is fizetett

2. *Más egyházmegyékben* is — részben már előbb is, mint a pécsiben, voltak és vannak gyűjtések, adakozások kath. egyetemre. Nem volt módomban, hogy ezen adományok jegyzékét megszerezsem (talán más alkalommal újabb iratban ezzel is szolgálhatok.) Csak annyit tudok, hogy a kalocsai egyházmegyében nagyobb arányú gyűjtés indult még 1899. évben az apatini és a szabadkai kerület kezdeményezésére; az előbbi kerületben Dr. *Valihora* István priglevica-szent-iváni plébános életfogytáig évi 800 koronát, az utóbbiban pedig *Mamuzsics* Mátyas szabadkai prépostplébános életfogytáig évi 1000 koronát ajánlottak fel.

Negyedszer lényegesen, döntően hozzájárulhat a filozófiai fakultás fentartásához és benépesítéséhez is a *Ciszterci Rend Zirc-Pilis-Pásztó Szent-Gotthárdi* egyesített apátságainak *zirci apátpraelátusa*, ha a pécsi érdekelte körök fölkérésére módját ejti annak, hogy a rend-ek most Budapesten saját házukban levő *hitadományi tanfolyama és középiskolai tanár képző in*

tézete Budapestről Pécsre helyeztessék át olyaténképen, hogy a rendnek növendékei itt Pécsen hallgathassák az egyetemen a theologiai előadásokat és egyuttal elvégezzék a bölcseleti karon is az előirt négy évet, mellesleg pedig a pécsi főgimnázium nekik mint gyakorló iskola is szolgáljon csak úgy, mint Budapesten a Trefort utcai gymnasiumban gyakorolják magukat a bölcseleti karnak tanárjelölt hallgatói.

A mennyiben az egyetemi theologiai és bölcseleti dupla tanfolyam keresztülvitele akár az egyetemi órarend, akár az egyetem szervezeti szabályai értelmében, lehetséges nem volna, még mindig megmaradna azon kiviteli mód, hogy a ciszterci rendű növendékek a pécsi egyetemen csak a bölcseleti karon hallgathassák az előadásokat, a theologiai tanulmányaikat pedig názi studiumként (úgy mint most Budapesten) végezzék. Azonban az is lehetséges volna, hogy a közoktatási minisztertől kiváltságot eszközölnének ki a rend növendékei, hogy egy a theologiai mint a filozófiai karon az előirt óra számnál kevesebb heti óra hallgatásával is eleget tehesse nek kötelességüknek. Így választhatnának azután párhuzamos 10 órát a theologiai és 10 órát a filozófiai tanfolyamon és mindkét karon vizsgákra és szigorlatokra becsáttathatnának. Ez a kiváltság nehézség nélkül lesz megszerezhető, mert már van rá praecedens: 1895. évben Wlassics Gyula dr. miniszter az erdélyi ev. ref. egyházkerület theologiai fakultásának (sic!) megnyitásakor megengedte,¹⁸²⁾ hogy az ev. ref. theologusok heti 10 órával a bölcsezettudományi karon az egyetemi rendes hallgatókat megillető összes jogokban részesüljenek.

Ha a nagyérdemű Cisterci Rend nevezett intézetét Pécsre hozná, akkor a bölcseleti kar személyzeti évi kiadásai jóval alább szállának mert a bölcseleti karon a Rend képviselt egyetemi magántanár tagjai részére lehetne fenntartani a tanszékek egy részét. Pénzben értékelné a cist.

¹⁸²⁾ Dr. Márki i. m. 89. l. Nem tudtam kibetűzni Márki könyvéből, hogy ezen ev. ref. theologiai „fakultás“ a kolozsvári egyetembe bele van olvasztva vagy sem? Az almanach végén levő tanrend-prospektusokban és a tanári kar névsorában sem láttam a theol. „ev. ref. fakultás“ felemlyítését. Így tehát értem, miért neveztek el az erdélyi ev. ref. „kerület“ theol. fakultásának.

rendnek ez uton való hozzájárulását előre biztosan nem lehet, mert ez függ a szerződészerűen kölcsönösen megállapított feltevélektől és az egyetemi tanszékeket elvállaló szerzetes-tanárok számától, de azt hiszem nem tévedek, ha a rendtől az egyetem bölcseleti fakultására háramló előnyt, illetőleg megtakarításokat 50 000 koronára becsülöm. És így ha 50 000 korona a székesegyház által fedeztetnék (tanulmányi alap), ha további 50 000 koronát az eddigi adományok (kath. egyetem céljára), hagyományok és gyűjtések, valamint a jövőben a pécsi kath. egyetem javára megindítandó gyűjtés és „subscriptio“ összegeinek évi kamatai fedeznek, akkor a cist. Rendnek részéről való hozzájárulás fedezné az évi költségeket. Első években évi 100 000 korona is bőven elég lesz, csak idővel lesz szükség a 150 000 koronára; addig pedig a már felállított kath. egyetemnek bizonyára akadnak új maecenasai.

Orvosi fakultást egyelőre nem lehetne még felállítani, de az arravaló képesség fejlődni fog idővel, amint a jogi fakultásnak fentartása a kamattökésítések folytán örök időkre, mint fent előadtam, biztosítva lesz. Az országban a már felállított pécsi kath. egyetem iránt felkeltett érdeklődés és áldozatkészség pár évtized alatt megteremthetik az orvosi fakultás pénzügyi lehetőségét.

Egyetemi épületet emelni okvetlenül nem szükséges.

A hittudományi kar részére szükséges 4 tanterem a pécsi püspöki szemináriumban bármikor berendezhető, sőt az összes tanárok is kaphatnak ott és a püspöki könyvtár épületében (Szepesy-alapító levele alapján) megfelelő lakást.

A jog és államtudományi kar részére továbbra is a saját tulajdonát képező Lyceum-épület fog intézeti épületül, sőt több nőtlen tanár lakásául szolgálhatni. A bölcseleti kart is el lehet a Lyceum-épületben helyezni, ha a püspöki tanítóképző intézet részére más alkalmas helyen szerezne új épületet maga a tanítóképző intézetnek alapja, melynek szintén vannak évi feiseslegei.

De ha a Cisterci Rend fentemlített hozzájárulása elértékné, akkor még kívánatosabbnak látszik, hogy a bölcseleti fakultás a cist. rendi pécsi főgimnázium-épület tőszomszédságában nyerjen elhelyezést. E célból természetesen nagyobb-szá-
básu olyan épülettel kellene a főgimnázium és rendház mai

komplexumát *kibővíteni*, amely a főgimnáziumban szükséges párhuzamos osztályok felállítását, tornacsarnok és egyéb most szükséges levő mellékhelyiségek elhelyezését és egyuttal a bölcséleti kar 15—20 tantermeinek felállítását, megoldhatná és egyuttal a rendi növendékek és tanárképző intézet és előjáróik részére is a szükséges lakást, a házi (esetleges) hittudományi tanfolyam részére szükséges tantermeket is szolgáltathatná.

Itt van főképen szükség, Pécs sz. kir város áldozathozatalára.

Ugy a *főgimnázium kibővítése*, mint az új egyetem és így a *bölcsészeti fakultásnak felállítása is a városra nemcsak szellemi, hanem anyagi előnnyel is jár*, amelynek megszerzésére a városnak áldoznia is kell. Az említett épületelemelést csak befektetés, amely a város lakóinak közvetlenül hasznot fog hajtani.

Pécsnek követendő szép példát adott Kassa városa.

Mikor a harmadik magyar (állami) egyetemnek esznieje a 80-as évek elején élénkebben felmerült, és Pozsony, Kassa és Szeged versenyre keltek egymással, ekkor történt az, hogy Kassa város 1882. évi július 27-én megtartott közgyűlésben egyhanguan azt határozta,¹⁸³⁾ hogy azon esetre, ha a harmadik egyetem Kassán állíttatnék fel, ezen ajánlatot teszi:

1. Az egyetem épülete számára telket ad.
2. Gondoskodik egyetemi *fűvész-kertről*.
3. Rendelkezésre bocsátja *kő- és mészbányáit*.
4. *Épületfűt* ad saját erdejéből 10.000. frt. értékben.
5. *Készpénzben* 200.000 frtot ad, tíz évi részletekben.

Ezen ajánlatot memorandumba foglalva felterjesztette Kassa város a vallás és közoktatásügyi n. kir. miniszterhez és 1893. okt. 14. üléséből megújította az ajánlatot. A miniszterium eddig még nem reflektált az ajánlatra.

Ílymenü, sőt talán *nagyobb áldozathozatalra is vállalkoznia kellene Pécs városának is.*

Az említett új épület emeléséhez egyszeriben, valamint a filozófiai és idővel az orvosi fakultás évi *kiadásainak* fedezéséhez bizonyos összegnek örök időkre — míg egyetem lesz — való elvállalásával kellene a városnak hozzájárulni csakugy, mint

¹⁸³⁾ *Dr. Eszterházy Sándor* „A Kassai Egyetem“ c. Emlékkönyvben. Kassa, 1901. 299. l.

hozzájárult a mostani joglyceum évi kiadásainak fedezéséhez is. Ez is kath. jellegű intézet és a város mégis hozzájárult. A „katolikus“ jellegű egyetem is kulturális és anyagi hasznot jelent magára a városra és annak bármely vallásu polgárára is.

IV. Eger és Pécs városokon kívül a katolikus egyetemért még *Gyula-Fehérvár* versengezik. Más városról nem tudunk, hogy számot tartana „katolikus“ egyetemre. *Kassa* állami egyetemet kér: jogakadémiája ugyis már állami, a bölcsészeti fakultást is állami pénzen kívánják felállítani és az új állami egyetembe (harmadik egyetem) kath. hittudományi fakultást akarnak beállítani, melynek tanszékeit fele részben a kassai egyházmegye, fele részben a jászói prémontrei rend tisztségei látnák el,¹⁸⁴⁾ kiket mind az állam nevezne ki.

Gyulafehérvár versengése a katolikus egyetemért *Fogarassy* Mihály néhai erdélyi püspök által 50 éves papságának jubileuma alkalmával, 1873 évben tett 100.000 forintos alapítványnak idejéből származik. Dr. *Márki*¹⁸⁴⁾ szerint Fogarassyt az ev. reformátusoknak abbéli törekvése bírta az alapítvány tevésére, hogy az akkor megnyílt kolozsvári tud. egyetem ev. ref. theologiai fakultást kapjon. *Fogarassy* a 100.000 forintnak kamatoztatását rendelte el mindaddig, míg az 800.000 forintra fel nem növekedett és ekkor állítsanak fel egy „Lyceum academicum“ című „olyan felsőbb tanintézetet, amelyben nemcsak a hittudomány, hanem a bölcsészeti, történelmi, jogi és államtudományok is a római keresztény katolikus anyaszentegyház csalhatatlan irányelvei szerint adatanak elő. „Azon esetre, ha a tervezett főiskola felállítása vagy fentartása elháríthatatlan akadályokba ütköznék, ugy rendelkezett Fogarassy, hogy a tőke kamatainak fele fordíttassék: „szegényebb parochiák s azok elemi iskolái segélyezésére és ujaknak alapítására, másik fele pedig a püspöki lyceum és papnövelde, valamint egyéb iskoláink és nevelő intézeteink nagybővítésére és javítására, ugyszintén jobb tehetségű kath. ifjak felsőbb tudományos kiképeztetésére kath. országok katolikus egyetemein“.

Fogarassy hagyománya már 1896. évben elérte a 800.000 forintot, de a katolikus egyetem felállítását ezen alap még nem bírta el. 1902-ban már 2 millió koronára emelkedett fel a Fo-

¹⁸⁴⁾ Dr. *Márki* i. m. 46. l.

garassy alap. *Majláth* Gusztáv gróf erdélyi püspök ekkor az erdélyi róm. kath. státus igazgatótanácsának véleményét kérte ki az iránt, mire fordították a Fogarassy alap. Az igazgatótanács abban a véleményben volt, hogy a theologiai és bölcseleti fakultások azonnal nyitassanak meg. A külön kiküldött hármas bizottság pedig 1902. május 14-én egész határozottsággal azt javasolta, hogy csakis az elsőrendű cél vételesség tekintetbe, mert a *Fogarassy* által intendált másodrangú célokról már másképp van gondoskodva: az elsőrendű cél kivitele céljából elsőben csak a theologiai fakultás állíttassék fel (illetőleg a jelenlegi theologiai főiskola bővítették ki), az alap felszaporodott kamatainak egy részén a papnevelői épület építtessék fel.¹⁸⁵⁾

A gyulafehérváriak is jól tudják, hogy 2 millió korona csak egy fakultást bír ellátni örök alapítványképen, azért folyó év elején az ország valamennyi egyházmegyéjéhez kérdést intézett Báró *Jósika* Sámuel, mint az erdélyi róm. kath. státusnak igazgatója, az iránt: van-e a kath. egyetem céljaira tett alapítványa, vagy van-e valami olyan alapítványa, amely át volna engedhető más helyt állítandó kath. egyetem céljaira?

Ebben áll a gyulafehérvári kath. egyetem ügye.

Gyula-Fehérvárnak van 2 millió koronája, *Pécsett* magának a joglyceumnak van épen annyi évi jövedelme, mint a mennyi a kamata a 2 millió koronának. De *Pécsett* van egy jól dotált szeminárium, amely önerejéből képes dotálni egy egész theologiai fakultást. És végre *Pécsett* megvan azonnal arra is a lehetőség, hogy a filozófiai fakultás is felállíttassék.

A *Bonnaz*-alapítványt az kapja meg, aki előbb csinálja meg a kath. egyetemet. 1919-ben pedig egyáltalában nem vehető már fel a *Bonnaz*-féle hagyomány, mert az alapító halálától 30 évre, ha nem lesz még feállítva a kath. egyetem, más célokra fog az összeg fordíthatni.

A közel jövőben, talán már a jövő évben kell tehát *Pécznek*, *Gyula-Fehérvárnak* és *Egernek* akcióba lépni. Aki megkezdí, az nemcsak a *Bonnaz* alapítványt, hanem az egyéb gyűjtéseket, hagyományokat, valamint a jövőben *teendő adományokat* is

¹⁸⁵⁾ Az erdélyi róm. kath. Státus Igazgatótanácsának 1902. évi jelentése stb., Kolozsvár, 1902. 13—21. h.

meg fogja kapni, főleg akkor, ha a „magyar katolikus“ egyetem felállítására legilletékesebb tényező, a *nagyméltóságú magyar kath. Püspöki Kar*“ is magáévá teszi a legelsőnek konkrét formában felmerülő „vidéki“ új egyetem ügyét és azt „országos“ kath. egyetem tervezetét elfogadja, annak helyét, esetleg Pécs városát, mint célszerűségét és főleg *pénzügyi* szempontból legalkalmasabbat, akceptálja.

VI. Fejezet.

Kath. egyetem és különösen a pécsi kath. egyetemnek életképessége.

Az előző fejezetekben beigazoltam magyar kath. egyetemnek szükségességét (I. és II. fej.), azután megismerttettem az egyházjog és a magyar közjog szerinti módját (III. és IV. fej.) az ily egyetem felállításának, amivel egyuttal bebizonyítottam az ily egyetem jogi lehetőségét Magyarországra, végre kimutattam azt, hogy annak felállítása a katolikus egyházra nem fizikai képtelenség, mert megvan a hozzá szükséges pénz (V. fej.).

Az utolsó (VI. fejezetben) „kath.“ egyetemnek általában, és in specie a „pécsi“ kath. egyetemnek életképességét akarom beigazolni. Ennek beigazolása nélkül nem érne fentebbi összes fejtegetésem, mert egyetemet nem máról holnapra állít az ember, hanem állandó fenmaradásra, közhasznú működésre. Ezen fejezetben vezérfonalul a szokásos ellenvetések szolgálnak.

I. Ellenvetések „katolikus egyetemek“ életképessége ellen.

Nemcsak Magyarországon, hanem a külföldön is, kath. egyetem felállítása ellen azt szokás felhozni, hogy az ily egyetem épen a „katolikus“ jelleg és szellem miatt, nem tud mint „egyetem“ soha zöld ágra vergődni, másodsor (ezt „intra muros“ hallani) pedig, hogy ilyen egyetemen a „katolikus“ jelleg és szellemnek betartását és így az alapításnak specifikus célját nem lehet biztosítani, más szóval ugy szól ezen ellenvetés: a katolikus egyetemek általában nem életképesek.

Lássuk a két ellenvetést külön-külön.

A.) Az első ellenvetés pontosabban formulázva annyit tesz,

hogy egy katolikus egyetem épen „katolikus“ jellege és szel-
leme miatt nem kaphat elegendő számu *hallgatóságot*, sem
elegendő számu és főképp minőségű *tanárokat*; és nem fog ré-
szesülni a további fejlődés egyik eszközében: a maecenások
adományaiiban. Ezen ellenvetés, mint első szempillantás
észrevehető, azon „praemissa“-ból indul ki, hogy a „katolikus“
jelleg és szellem a tudomány szabadságát, a tévesen definiált
„tanszabadság“-ot, no meg az akadémiai szabadságot korlátolja
és így a szabadságot és féktelenséget szerető hallgatóság, továbbá
a szabad kutatás jogát követelő szaktudó-ok elkerülnek az ilyen
egyetemet.

Hát ez elméletileg szépen ki van eszelve, a praxisban azon-
ban még sincs ugy.

A *hallgatóságot* a mi illeti, jól tudja azt mindenki,
hogy a kellően szervezett új egyetemet a környékben lakók kö-
zül igen kevesen kerülnek el csak azért, mert „katolikus“ jel-
legű, feltéve mégis, hogy az ilyen egyetemen végzett tanulmá-
nyai neki ugyanazon előnyöket (minősítés) hozzák, mint az állami
egyetemeken. Hogy a főváros a kenyérkereseti mellékfoglalkozás
miatt a szegényebbek közül, a fővárosi élet csábjai pedig a va-
gyonosabbak közül, a fővárosi tanulmányok alapján a későbbi
„carrière“-re való reménykedés az ambiciózusabbak közül néhá-
nyat mindig el fog vonni a vidéki akár állami, akár kath. egye-
temtől, az bizonyos. De viszont lesz nem egy buzgó katolikus
ur vagy főúr, aki katolikus egyetemre küldi messze földről a fiát.

A *francia egyetemek* gyér népességét nem lehet az ellen-
vetőknek állításuk bizonyítására felhozniok, mert a francia egyete-
meknek nincsen joguk minősítő vizsgákat tartani. Így tehát az
ottani állami egyetemek (szakiskolák, facultés) és a kath. egye-
temek közt nincs egyenlő alapja az összehasonlításnak.

Mihályffy szerint (i. m. II. r.) a francia kath. egyetemek
népességének adatai a következők:

A *lillei* egyetem (5 kar) összes hallgatóinak száma 1895/6.
tanévben 546 volt és ezek közül volt 51 a theologiai karon, 166
a jogi karon, 225 az orvosi karon, 64 a nyelvészeti karon, 40 a
természetudományi karon; tanárok száma volt 83 és pedig:
theologiai 9 rendes tanár, jogi 13 rendes (1 hely, 4 ideig. gya-

korló), orvosi 11 rendes (3 segéd, 11. helyettes), nyelvészeti 6
rendes (4 hely., 3 gyak.), term. tud. 7 rendes 3 (segéd 6 hely., 2 gyak.)
tanár. A hallgatók létszáma emelkedőben van. A *párisi* kath.
egyetemen (Institut catholique de Paris) 1896/7. tanévben a
tanárok (4 kar) összes száma 55, hallgatók száma 300, nagyobb-
rész joghallgatók. Az *angersi* egyetemen (4 kar) a tanárok száma
ugyanazon évben 42 volt, hallgató 167; a *lyoni* egyetemen (4
kar) 47 tanár és körülbelül 150 hallgató.

Már *Belgiumban* a *lőweni* (Louvain) kath. egyetemen
volt 1475 hallgató, a *bruxelles-i* liberális (szabad) egyetemen
volt 1309 hallgató, a *lütichi* (Liège) állami egyetemen 1260
hallgató, a *genti* (Gand) állami egyetemen 660 hallgató.¹⁸⁶⁾

Svájcban *Freiburg* kanton két és fél millió frank alap-
tőkével és 80.000 frank évi hozzájárulással vetette meg az alap-
ját a freiburgi állami, de egyuttal katolikus egyetemnek, („katho-
lische internationale Universität Freiburg“) amelynek alaptöké-
jét Freiburg város 1892. évben félmillió frankkal gyarapította;
most van 4 kara: theologiai, jogi, bölcsészeti és természettudo-
mányi. Hallgatója még kevés van: 1890/1. iskolaévben volt 143
(ekkor még nem volt meg a mennyiségtan természetudományi
kar), 1896/7-ben volt 263 (köztük csak 119 svájci, 86 németor-
szági, a többi külföldi) rendes hallgatója és 112 rendkívüli hall-
gatója volt, 1898/9-iki iskolaévben 400 volt a hallgatók száma.
Az emelkedés tehát állandó, bár a régebbi bázei, zürichi és berni
német nyelvű, és a genfi, lausanne-i, neufchatel-i francia nyelvű
egyetemek mellett a svájci lakosságból alig számíthat több hall-
gatóra 1895 évben a svájci egyetemek hallgatóinak létszáma ez
volt: *Freiburg* 235 (4 fakultás, de orvosi nélkülül), *Basel* 434
(teljes egyetem), *Zürich* 670 (teljes egyetem), *Bern* 605 (teljes
egyetem), *Genf* 665 (teljes egy.), *Lausanne* 426 (teljes egy.),
Neufchatel 67 (orvosi fak. nélkül). Ha a freiburgi egyetemnek
fentemlített 1898/9 évi létszámát vesszük alapul és a többi svájci
egyetemről (adatok hiányában), mint régebbi egyetemekről, állandó
létszámot tételezünk fel, akkor a freiburgi egyetem jövője elég
biztatónak ígérkezik De mivel Svájcban gyér lakosságához mérve

¹⁸⁶⁾ Dr. *Mihályffy*, Kath. Egyetemek. (Kath. Szemle, 1898. I. füz.),
Mayers, Konversationslexikon 1897, 17. köt. 92. l.

a 7 egyetem ugyanis túl sok, világos, hogy Freiburg valóban csak mint nemzetközi kath. egyetem számíthat fejlődésre, főleg, ha diplomáit az egyes külföldi államok törvényhozása szerződésszerűleg érvényeseknek elismeri. Svájcban (az összes kantonokban) államérvényeseknek vannak elismerve; középiskolai tanári képzést is adhatnak az összes egyetemek¹⁸⁷.)

Az 1889-ben alapított *washingtoni* kath. egyetemet nem lehet a többi amerikai egyetemekkel a mi európai fogalmaink szerint összehasonlítani, mert ott még a felsőiskolák nem különböztethetők meg mindenütt a középiskoláktól, ép azért az „*Universities and Colleges*“ név alatt a statisztikában szereplő főiskolák (1878-ban volt ilyen 358, ezek közül 89 állami, a többi felekezeti vagy magán, katolikus volt 52.) alatt nagyobbbrézt középiskolákat, felsőbb leányiskolákat vagy szakiskolákat kell érteni. Az egyetemek rendszerint középiskolákkal vannak összekötve.

A *washingtoni* egyetem az egyetlen kath. egyetem É.-Amerikában (kath. szakiskola egy-egy karral van többs.) Hallgatóinak száma 1897/8-ban a theologiai karon 61, a bölcsészeti karon 45, a társadalomtudományi karon 42, technológiai iskolán 7 — összesen 155; 1901/2-ben theologiai karon 44, bölcsészeti 64, társadalomtudományin 38, technológiai iskolán 8, összesen 154.

A hallgatóság csekély számának megfejtését az adja, hogy a *washingtoni* egyetem teljes középiskolai előképzettséget követel hallgatóitól, míg a többi amerikai egyetem anélkül is felveszi az „immatriculation“-ra jelentkezőket.

Az „Egyh. Köz.“ szerint *Mayer* azt írja a „Grenzboten“ című lapban, hogy a *washingtoni* egyetem is elhatározta magát arra, hogy a hallgatókúl jelentkezőkkel szemben kívánalmait le-szabálja s nem az eddigi szigorúsággal jár el a fölvetel körül. „S nem is lehet kárhóznati ezt a szabadabb eljárást — írja az „*Egyházi Közölny*“ f. é. április 10. számában — hisz minden iskolának vagy főiskolának alkalmazkodnia kell az illető ország viszonyaihoz, szelleméhez, felfogásához. Ha a többi amerikai egyetem tulságos liberálitással cselekszik e tekintetben, a *washingtoninak* sem szabad mereven elzárkózni, mert nagyon

¹⁸⁷) Dr. *Mihályffy*, Kath. Egyetemek, III. (Kath. Szemle, 1898. III. füz.)

is kívánatos, hogy hallgatóinak száma s ezzel a tanároké is emelkedjék, akik pedig nem egyszer kénytelenek vándorolni fakultásról fakultásra, ami tulterhelésüket idézi elő. A számok emelkedése a többi egyetem előtt is fogja emelni a *washingtoni*-nak respektusát.“

A *washingtoni* egyetem államérvényes bizonyítványok kiállítására fel van hatalmazva úgy mint minden más bejelentett és bejegyzett iskola. A tanulmányi rendszert nem írja elő állami törvény Amerikában; az egyes államok összes tanügyi törvényhozása abban áll, hogy az intézetek külső szervezetét és az iskolai vagyonkezelést szabályozzák.¹⁸⁸)

A fentiekből világos, hogy a külföldi analógiák után ítélve is már nem lehet attól tartani, hogy „katolikus“ jellegű és irányú egyetemnek Magyarországon nem lesz elegendő *hallgatója*. De a magyar viszonyokat tekintetbe véve, elesik minden ilyes aggodalom.

A *theologiai* karnak és részben a *filozófiai* karnak a magyarországi egyházmegyék és tanítószervezetek növendékei közül mindig szép számmal lesznek hallgatói. Ha alkalmas helyen állítják fel a kath. egyetemet és az tudományos hírnévre tesz szert, akkor más egyházmegyék és az illető helyen nem rezidáló szervezetek is fognak arra törekedni, hogy tehetségesebb növendékeik közül néhányat a „katolikus“ egyetemre küldjenek theologiai vagy filozófiai tanulmányokra. Így a katolikus egyetem idővel természetszerű fejlődés útján létrehozhat egy „generale seminarium“-ot, a budapesti „központi papnevelde“-nek mintájára, csak azzal a különbséggel, hogy a kath. egyetemen a theologia is valóban „alma mater“-nek nevezheti majd az egyetemet és nem kell éreznie magát saját vagyonán szűken élő mostohának. Természetes, hogy a felállítandó magyar kath. egyetem főleg azon tanítószervezetre számíthat, amelynek van az illető helyben középiskolája, mely a tanárképző-intézethez szükséges gyakorló iskolát és tanárjelöltek részére az internátust is szolgáltathatja.

De a világi hallgatóság sem fogja elkerülni a kath. egyetemet *csak* azért, mert katolikus. Így például ismételtlen lehetett

¹⁸⁸) Dr. *Mihályffy* Á. Kath. Egyetemek, IV. 569. l. (Kath. Szemle 1898. IV.)

olvasni vidéki, nem keresztény irányú napilapban azon óhajtat, sőt a püspökhöz és a papsághoz intézett nyílt interpellációt, hogy miért nem veszik ismét fel a kath. egyetemnek pár év előtt felvetett eszméjét?

Jogi, filozófiai és orvosi fakultásokkal bíró vidéki katolikus egyetemnek megnyitása elé nemcsak az illető vidék katolikus vallású polgárai, hanem a másvallásúak is sóvárgó szemmel néznek, mert gyermekeiknek jövő életpályájára nagyobb választási szabadságot nyújt. Jól tudják az ilyen másvallású polgárok azt, hogy valamint a kath. jellegű és szellemű *középiskolákon* és joglyceumokon is bántódás nélkül végezhettek el tanulmányaikat az ő gyermekeik, úgy a „katolikus” jellegű *egyetemen* is meglesznek azok, még akkor is, ha a „katolikus” jelleg nemcsak papíron, hanem az intézet, a tanárok és a hallgatók közszellemében érvényesülni, kifejezésre is jutni fog.

A *tanárok* elegendő számát és minőségét a mi illeti, némi aggodalomról inkább lehet szó. Eleinte elegendő számban kapni magas tudományos színvonalon álló, de egyttal katolikusan gondolkodó és élő férfiakat, tudósokat, nem lesz olyan könnyű dolog: láthatuk eddig is kath. jogakadémiáinknál. De végre is ez „*circulus vitiosus*”, amelyet meg kell oldani úgy, hogy maga az egy tem szervezete, a vezetőség tapintata és lelkesedése teremtsen meg idővel azt, ami egyszerre el nem érhető. Erről különben lesz még alább szó. Attól nem lehet azonban semmi esetre sem tartani, hogy a „katolikus” jelleg és szellem és irány miatt nem akad *pályázó* a kath. egyetem katedráira, vagy hogy a legjava (tudományos érték szerint) nem fog pályázni csak azért, mert az új egyetem „katolikus.” Manapság nem ilyen ideális fel fogásúak az emberek; sajnos, a kenyérért kész bővíteni vagy szűkíteni is elvein (?), meggyőződésén (?).

A mí végre a *maecenások* adakozási kedvét illeti, fölösleges aggódnunk a „katolikus” jelleg miatt. Magyarországon úgy áll a dolog, hogy a legtöbb nagy ádomány és alapítvány első sorban a főpapoktól, másodsorban a főrendektől és csak harmadsorban egyéb tőkepezésektől ered. A főpapokra és a főnemesek nagyobb részére éppen a „katolikus” jellegű *egyetem* jobban számíthat, mint bármely más jellegű egyetem; de fog akadni idővel nem mágnás, tőkepezés hazafi is, aki hazáján a

hoz majd áldozatot olyan módon is, hogy a „katolikus” egyetemnek fejlesztésére adja fölös millióit.

Észak-Amerikában persze mások a viszonyok, ott sok a tőkepezés ember, köztük van elég katolikus is; azok adtak milliókat katolikus egyetemre is. Miss Gwendolin *Cadwell* 300 ezer dollárt adott 1884-ben, *Mac Mahon* nevű kath. pap 1891-ben 2 millió frank értékű ingatlanokat, *O Brien Patriek* ezredes 1897-ben 150.000 dollárt adott a washingtoni katolikus egyetemnek. Mindezen vagyon után a *washingtoni* egyetemnek évi 250.000 forint tiszta jövedelme van.¹⁸⁹⁾

A *Löweni* egyetemet megalapították a belga püspökök, papok és buzgó hívek, valamint maga Löwen város; de az alapok nem győzik az évi kiadásokat. Úgyancsak közadakozásból fedezik tehát az évi tulkiadásokat is. A nagybőjt két első hetében Belgiumnak minden kath. templomában nyilvános gyűjtést rendeznek a löweni kath. egyetem céljaira. Ezenkívül: „alig hal meg kath. pap vagy vagyonosabb világi — írja dr. *Mihályffy* Ákos „Kath. Egyetemek” c. tanulmányában¹⁹⁰⁾ — aki végrendeletében meg ne emlíkezne az egyetemről. A könyvtárt és a különböző szertárakat évről-évre tetemes ajándékokkal bővítik.”

Jó lesz el nem felejteni: *Magánadakozásra, maecenások alapítványaira éppen egy állami egyetem sohasem számíthat.* („Dunába nem hordanak vizet”).

Katolikus egyetemnek felállítását tehát megakadályozni nemcsak annyi, mint a kulturális működésből kizárni a katolikusokat, mint ilyeneket, hanem annyi, mint eltönni a magánadakozásnak, ha eleinte még oly vékony, de értékes forrásaik és erecskéik a felsőbb oktatásnak, a legnagyobb-szerű kulturális intézménynek extenzív előmozdításánál és intenzív fejlesztésénél.

Ezt jó lesz megjegyezniök a felső oktatás állami monopóliumát hirdető tanférfiaknak (főleg a budapesti jogtanár uraknak!) és az azt nem elég eréllyel vis-zautasító államférfiaknak. Katolikus püspökök minden időben méltányoltak az 1548 : 6. és 12.

¹⁸⁹⁾ Dr. *Mihályffy* i. h.

¹⁹⁰⁾ Kath. Szemle, 1898. I. füz. 31. l.

te. intencióját,¹⁹¹⁾ t. i., hogy az *egyházi javak egyik rendeltetése a hazai közoktatásügynek felsegítése*, ápolása. Ezért hivatkozik Szepesy Ignác püspök is explicité az említett 1548: 6. törvényekre első alapítólevelében (1830. szept. 1).¹⁹²⁾

B) Második áltaános ellenvetés „katolikus” egyetemek ellen az szokott lenni, hogy a „katolikus” *jelleget és szellemet nem lehet biztosítani* és így az fog bekövetkezni idővel, hogy az *egyetem csak névleg lesz katolikus*, de sem tanárai sem hallgatói nem lesznek katolikus szelleműek, sőt a katolikus szellemet biztosítani akaró szervezeti vagy fegyelmi szabályok sem lesznek betartva.

Ha ezen ellenvetésben foglalt lehetőség, nem csupán lehetőség és, sajnos, néha tény is, hanem szükségszerűség is volna, akkor valóban kár volna katolikus egyetemet alapítani. De mégsem olyan vigasztalan még a helyzet.

A katolikus jelleg és szellem részére meg kell teremteni a kellő garanciákat, *biztosítékokat*.

Az *egyetemi hallgatóknak* szelleme csak részben, bár sajnos, nagyobb részében, függ az intézet szellemétől, a tanárok előadásainak szellemétől. Ép *azért lehetséges* felekezetlen vagy más felekezeti (nem kath. jellegű) egyetemen is a kath. vallásu hallgatóság egy részét kath. jellegű és szellemű egyesületekbe tömöríteni és így bennük, a kath. gondolkozást és életet fejleszteni. Látjuk, mily szép eredmény mutatkozik már eddig is e tekintetben Budapesten és Kolozsvárott az egyetemi ifjúság körében, az ottani állami egyetemek mellett.

De ha a *kath. szellemet* ápolni és fejleszteni *lehet* „nem” *kath.* egyetemek *kath. hallgatóságában* is, érthetetlen volna, *miért nem lehetne* ezt éppen „katolikus” *jellegű egyetemen* is?

¹⁹¹⁾ Az 1548: 6. t. c. 4. §. így szól: „Iidem etiam praelati pro facultati bus ipsorum, scholas erigant, in quibus bonae literae et vera religio doceatur sic in dies magis prava dogmata tollantur et vetus religio repullulet: praedicatorumque boni per regnum dispergantur.” Dr. Márkus D., Corpus J. H. 1526—1608. törvények, Budapest, 1899. 224. l. — Az 1548: 12. t. c. az elpusztult templomok és kolostorok vagyonának iskolák felállítására való fordítását rendeli el.

¹⁹²⁾ Dr. Kopesányi i. m. 9. l.

Nemcsak *lehet* a „katolikus” szellemet ápolni és fejleszteni „katolikus” egyetemen, de éppen csak *itt lehet teljesen*, gyökerelesen, mélyen és általánosan.

Kath. egyetemen azonban meg kell teremteni a *kath. szellem negatív biztosítékait* a szervezeti és fegyelmi szabályokban úgy, hogy a tanárok előadásából, életéből, de a hallgatóság viselkedéséből is kizárassék mindaz, ami a kath. meggyőződést sérti. Kath. egyetem katedrájáról nem lehet az egyházat támadni; kath. egyetem hallgatósága nem helyezkedhetik szembe a kath. egyház elveivel, szellemével. A kivétel nem könnyű, de lehetséges. A *szikofantériát* nem szabad ápolni, de a „*tanszabadság*”-nak kinövéseit sem szabad gyáván elnézni. Példa rá legujabban a nagyváradi Somló-eset. A nagyváradi tanárok, bár az intézet most már csak névleg katolikus („királyi katolikus”!), nem türték szóltanul Dr. Somló-nak kirohanásait, bár azok nem is a katedráról, hanem egy tud. egyesület gyűlésén hangzottak el. Ugyanezen Somló az, aki a „Tudományos Zsebkönyvtár”-ba irt szociológiájában is a vallást, és nevezetten a keresztény vallást is, merőben, természetes álmokképekből és kísérlet-képekből származtatja.

Dr. Somló Bódog ezen, 1901-ben kiadott „*Szociológia*”-jában (58. l.) így ír:

„Az a körülmény, hogy a vallásos eszmék és érzelmek hiányzanak a civilizált társadalmak ama tagjaiban, akik hiányos érzékeik folytán el vannak vágva a tanítástól és hogy hasonlóképpen nincsenek meg különböző régi népeknél, a mellett bizonyít, hogy származékosak. A vallásos eszméknek nincsen tehát természetfeletti eredetük, miként azt rendszeren felteszik . . . Kérdés azonban már most, hogy ama számos különböző vallás között, amelyeknek ez a közös eredetük, nincsen-e egy, amelynek más az eredete; kérdés, nem kell-e különbséget tennünk arra a vallásra nézve, a mely mi közöttünk általános? Ha azonban ezt a kivételesnek hitt vallást másokkal hasonlítjuk össze, azt fogjuk találni, hogy távolról sem annyira eltérő amazoktól, hogy eltérő eredetét kellene felvennünk. Sőt ellenkezőleg nagyon jelentékeny megegyezéseket tüntet fel és ez a kiinduló pont teljesen érthetővé teszi az egyházi intézmények keletkezését.”

Dr. Somló a közetközű fejezetben (60. l.) ezt mondja:

„Nehéz elegendő megkülönböztetést tenni a javasemberek és a papok között. Mindakettőnek természetfeletti képességeket tulajdonítanak, amelyek eredeti alakjukban szellemek”. És így tovább.

Ilyen és ehhez hasonló tanokat nemcsak könyvekben írnak le manapság, hanem katedrákról is hirdetnek. Ezt kath. főiskola m-g nem engedheti. Az ilyen tanszabadság a lélekgyilkolásra való felszabadtatás volna. A pécsi joglyceumnak erre vonatkozó szakaszát már közöltük fentebb.

Kath. egyetemen azonban meg kell teremteni a kath. szellemnek *pozitív biztosítékait* is. Nem elég, ha a tanárok és hallgatók nem bántják a kath. vallást, ilyen szerény kívánsággal be nem érheti a kath. egyház, de nem éri be semmiféle magánygyén vagy felekezeti sem.

Pozitív garanciáinak tekintjük a tanárok és a kath. vallású hallgatók nyilvános részvételét a kath. hitéletben és a kath. társadalmi életben. E tekintetben a belgák és franciák mesterek, *Mihályffy*nál épüléssel olvassuk, milyen vallási buzgóságot tanusítanak a *löweni* kath. egyetem és a *francia* kath. egyetemek tanárai és tanulóinak a templomban, hanem a különféle vallásos, jótékonyági és társadalmi egyesületekben.

A *franciák* példáját nem akarom előtérbe állítani, mert a mostani francia viszonyok nem így látszanak a mellett bizonyítani, hogy a francia katolikus nevelés a helyes középúton maradt.

De a németekhez közelebb álló, higgadt gondolkodású és teljesen „modern” felfogású *belgákat* bátran fel lehet hozni például, habár tudom azt is, hogy Belgiumot a „klerikalizmus” eldorádójának mondják a mi liberálisaink. De engedjék meg ezen jó urak is, hogy a *löweni* egyetem a legnépesebb belga egyetem és teljesen modern színvonalon áll.

Csak idézem Dr. *Mihályffy* Ákos művéből, amit ő a *löweni* egyetemen uralkodó katolikus szellemről ír: ¹⁹³⁾

„Az eddig elmondottak eléggé feltüntetik, hogy a belga katolikusok áldozatkészségéből fennálló egyetem a modern tudományosság minden legkritikusabb követelésének is megfelel; már most nézzük — bennünket ez érdekel első sorban — mennyiben felel meg a katolikus jeizónek, melylyel ékeskedik, a tudományok előadása mellett tanítja, neveli e katolikus vallásosságban és erkölcsösségben is az ifjúságot?”

¹⁹³⁾ Dr. *Mihályffy* Ákos, Kath. Egyetemek I. (Kath. Szemle 1898. I. füz. 32—37. l.)

„E tekintetben is a belga katolikus egyetem az első helyen áll minden ilyenmü intézet között.”

„Amint az egyetem minden évkönyvében az első helyet foglalja el a Bold. Szűzhöz, mint az egyetem pártfogójához intézett imádság: úgy az egyetem fölve, mely egész berendezésében kidomborodik, a katolikus hitélet és erkölcsiség ápolása a tudományok művelése mellett.”

„Már említettük, hogy az egyetemen csakis kipróbált, hitű katolikus tanárok nyernek alkalmazást; akik előadásaikban sem a kath. vallást, sem az erkölcsiség tanait nem veszélyeztetik, támadás, gúny vagy megvetés tárgyává nem teszik, ami sajnós, oly gyakori az állami egyetemen minden országban. Sőt az egyetem tanárai, bár kiváló tudósok, magas állami kitüntetésben részesült férfiak, valóban vallásos emberek is, akik példával is tanítják az ifjúságot.”

„Nemcsak hogy teljesítik az egyház törvényeit a vasárnapi mise-hallgatást, husvétii gyónást stb. illetőleg, hanem a valódi katolikus jámborság, vallásosság, cselekvő felebaráti szeretet gyakorlataiban is résztvesznek.”

„Már maga ez a körülmény rendkívül kedvező az ifjúság szellemének kialakulására.”

„Ami magát az ifjúságot illeti, az egyetemre csak katolikus vallású ifjak vétetnek föl. Az egyetemi szabályok intézkednek arról, hogy az összes hallgatók pontosan teljesítsék vallási kötelezéseiket. Azon hallgatókról, akik valamely kollégiumban, internátusban laknak, az illető intézet szabályzata gondoskodik e tekintetben. A magán házakban lakó hallgatóknak előírja az egyetemi szabályzat, hogy vasár- és ünnepnapokon, amennyire csak lehetséges, saját plébániájuk templomában vegyenek részt az isteni tiszteleten. Ugyancsak az egyetemi szabályzat melegen ajánlja a hallgatóknak a gyakori járulást a szentségekhez.

„Vannak az egyetemen vallásos konferenciák, melyeken minden hallgató köteles résztvenni. Ide tartozik az is, amit már fent említettük, hogy a theologusok kivételével, minden éves évfolyam hallgató egy kollégiumot tartozik hallgatni, mely a hitigazságok beható magyarázásával foglalkozik.”

„A magán házakban lakó hallgatók kötelesek 3 nap alatt lakásuk és házigazdájuk pontos címét közölni a vice-rektoral. A szabályzat 15-ik pontja előírja, hogy minden egyetemi hallgató esti 10 órákor lakásán legyen, s a szabályzat fölkéri a lakásadókat, hogy ezen rendelet pontos betartása felett őrködjének. A 18-ik pont eltilt minden gyűlést vagy társulást az egyetemi hatóság előzetes engedélye nélkül. A 19-ik pont megtiltja a színházak látogatását, a 20-ik tiltja a gyanús házakba való belépését.”

„Mindezen intézkedések üdvös eredményei is észlelhetők.

A löweni egyetem hallgatói között nemcsak katolikus szellem, hanem pezsgő hitélet, az életet átható s megnevezhető vallásosság is honol, melynek legfényesebb bizonyítékai az ifjuság körében virágzó társulatok, melyek a vallásosság ápolására és a keresztény felebaráti szeretet gyakorlására alakultak. Ezek működését is évente ismerteti az egyetem hivatalos évkönyve.

„Első helyen kell itt megemlítenem az egyetemi ifjak Oltáriszentség imádó egyletét (Adoration eucharistique des étudiants), mely 1891-ben alakult meg 70 taggal, 1894-ben 460, 1895-ben 502 taggal bírt. Tiszteletbeli elnöke maga a rektor; az egyesület igazgatója pedig a löweni Picpus atyák főnöke. Az egyesület tagjai közül mindegyik havonként egyszer végez egy óráig tartó szentségimádást. Az Urnapi körmeneten az egyesület testületileg résztvesz egő gyergyákkal; sőt itt-ott az egyület 20—30 tagja egő gyertyákkal kíséri a papot, midőn beteghez viszi az Oltáriszentséget. Az egyesület tagjai ezenkívül a szegény elhagyatott gyermekeket az első szt. áldozásra szokták előkészíteni. Így 1895-ben 300 szegény munkás gyermeknek ök adták meg az első szt. áldozás előtt a szükséges előkészítő oktatást. Valóban boldognak mondhatjuk azt az országot, melyben 500-nál több egyetemi hallgató tagja az Oltáriszentséget imádó egyesületnek!”

„Nagy virágzásnak örvend a löweni egyetemen a Szent-Vincez-egyesület is, melyben tanárok és tanulók egyesülten buzgólkodnak az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásában, saját és embertársaik lelke megszentelésén.”

„A löweni egyetemen 17 konferenciája és osztálya van a Szent-Vincez egyletnek, s az ember lelke örül, ha olvassa, hogy az egyes konferenciák elnökei és alelnökei a jogi, orvosi, természettudományi s bölcséleti karok legjelesebb tanárai közül valók. Az 1895-ik évben több mint 15 ezer frank értékű segélyt (tüzélopanyag, élelmiszer, ruhák stb.) osztottak ki a szegények között, — de ennél becsesebb a keresztény felebaráti szeretet melege, melylyel a szegényeket meglátogatták, vigasztalták s azoknak lelki üdvét is gondozták. A belga katolikus intelligencia megtalálta az egyedül hathatós ellenmérget a szocializmus fertőző betegsége ellenében.”

„Rendkívül nemes irányú a harmadik egyesület is, mely a szegény osztályok, első sorban az iparosok és munkások felserdült gyermekeinek tanításával foglalkozik (étudiants de l'Université catholique). S ez annál figyelemre méltóbb, minthogy éppen napjainkban nálunk is kísérleteket tesznek az angol és amerikai Settlements és Extension University meghonosítására. Nem kell oly messze mennünk, a belga katolikus egyetem hallgatóinak egyesülete megmutatja a fiatalágnak az irány, melyben a szegény osztálylál szemben jótékonyágát gyakorolhatja.”

„Az iskolának négy osztálya van: francia, flamand osztály, szaktanfolyamok (cours spéciaux) és rajziskola. A két első (francia és flamand) három szakaszból áll: az elsőben szám-tant, Belgium földrajzát, francia vagy flamand nyelvtant, bibliát és katekizmust tanítanak. A másodikban ezekhez járul a belga történet és egészségtan. A harmadikban természettant, társadalmi jogot és egyháztörténelmet tanítanak.”

„A szak tanfolyamok tárgyai az idegen (angol, német) nyelvek, kereskedelmi szám és könyvvitel, természettan, vegytan, mértan. Ugyancsak ezen osztályban készítik elő az ifjakat az alsóbbrendű postai és vasúti szolgálathoz szükséges vizgákra.”

„Előadásokat téli 6 hónapban tartanak, hetenként egy-egy órában. 1895-ben 93 egyetemi hallgató tartott előadásokat s 250 gyermek vagy felserdült ifju vett részt azokban.”

„Ezek után aligha fogunk csodálkozni azon, hogy Belgiumban virágzó és pezsgő a hitélet.”

Löwenben ez a buzgó kath. szellem azonban éppen semmi ártalmára sincs a tanárok és hallgatók tudományosságának.

A löweni egyetem mellett van nagy könyvtár, göresövi és sejtéletlani intézet, embriológiai, általános vegytani, elemző vegytani és vegytani gyakorló intézetek, iparvegytani muzeum és intézet, gazdasági vegytani intézet, természettani intézet, erjesztő intézet, természettani kísérletek intézete, ipari villamosság intézete, fűvészkeret, növénytani muzeum, ásványtani muzeum, bányászati, régészeti muzeumok. állattani intézet, bonctani intézet, muzeum és boncterem, egészségügyi muzeum és intézet, fiziológiai intézet, szövettani, körbonctani intézetek, végre rajzintézet — összesen 27 különféle intézet, mindmegannyi otthona a fáradhatatlan tudományos kutatásnak. Az orvosi karnak van ezenkívül még öt kórháza: sebészeti klinika, belgyógyászati klinika, testegyenészeti kórház, szülészeti kórház, elmebetegek kórháza.¹⁹⁴⁾

A Németországban és újabban Magyarországon minden szaktudomány mellett szervezett szakszemináriumok helyét *Löwenben* a tanulókból (tagok) és tanárokból (elnökök) alakult tudományos körök és társulatok pótolják. Van orvosi kör, történelmi kör, nemzetgazdasági kör, gazdasági kör, jogászok köre, nyelvészeti és szépirodalmi diák-egyesület, egyháztörténelmi szem-

¹⁹⁴⁾ Dr. Mihályffy Á., Kath. Egyetemek I. 25—28. l.

nárium, nyelvészeti kör, ipar-kör, földmivelő-kör, görög és latin irodalmi kör, böleseleti kör.¹⁹⁵⁾

A tanárok nagy irodalmi munkásságot fejtenek ki, kiadják a „*Revue catholique*“ című havi folyóiratot. Általános, szemle-szerű tartalommal, és a „*Le Muséon*“ című orientalista és összehasonlítóvallástudományi évnegyedes folyóiratot. Épen ezen szaktudományos és irodalmi működésüknek köszönhetik a *l'Œweni* egyetemi tanárok, hogy a tanároknak majdnem fele a belga, francia és angol tudós társaságoknak választott tagja és sokan belga állami megbízásokkal (állami bizottságokban) és érdemjellel vannak kitüntetve.¹⁹⁶⁾

A vallásosságot a hallgatóságban nemcsak a hitéletben való részvétellel erősítik, hanem öntudatosá is törekednek tenni az által, hogy az egyetem az összes karok világi hallgatóit (a theologiai, kánonjogi és thomisztikain kívül) kötelezi, hogy az első egyetemi évben, a rendes kötelező tárgyakon kívül, egy külön kollegiumot hallgassanak meg, amelyben nekik a tanár a vallás igazságait tudományos apparátussal megmagyarázza.¹⁹⁷⁾

Itt a példa. Így lehet felkelteni, ápolni és megerősíteni a katolikus érzületet, szellemet.

Ilyen szellemtől vezérelt tanárok hasonló szellemtől lelkesedő hallgatóság előtt elmehetnek a legvégsőbb határig a tudomány szabadságában, ameddig a hit sérelme nélkül lehet, és nem értik őket félre, de tudományos tekintélyük és az egész tanári karnak a katolikus hitben és vallási buzgóságban való szolidaritása megvédi őket az elmaradottság, a retrográd irányzatnak ráfogásától is.

II. Ellenvetések a „pécsi“ kath. egyetem életképessége ellen

Az előző részben beigazolván általában „*katholikus egyetemek*“ életképességét, most rá kell térnem azon állításnak megcáfolására, mintha Pécs sem egyetemnek általában, sem különösen kath. egyetem helyének nem volna alkalmas, és így ha mégis

¹⁹⁵⁾ U. o. 28—30. l.

¹⁹⁶⁾ U. o. 25. l.

¹⁹⁷⁾ U. o. 23.

felállítatnék a pécsi kath. egyetem, az nem leszen életképes. Ezen ellenvetésnél rendszerint szerepe van a lokálpatriótizmusnak és előítéletnek, nemcsak Pécs ellen, hanem Pécs mellett is. Azért nem is akarom Pécsnek előnyeit kimerítően felsorolni,¹⁹⁸⁾ jól tudva azt, hogy bizony mindenféle előnyöknek megvannak a maguk „szépséghibái“, és ép azért ellenbizonyítást nemcsak ki nem zárnak, sőt provokálnak, és az ellenfél helyzetét könnyűvé teszik.

Inkább csak a főbb dolgokat egységes szempont alá foglalva akarom kiemelni amelyek Pécsét egyáltalában „*egyetem*“ szék-helyévé predestinálják (A) pont), továbbá azokat, amelyek miatt épen „*katolikus*“ jellegű egyetem alapítására alkalmas (B) pont).

A) *Egyetemnek*, bármily jellegű egyetemnek, székhelyül olyan várost kell választani, amelynek története geográfiai fekvése, lakóinak száma, műveltsége, iskolái közlekedési utai — szóval egész multja és jelene, a fenálló egyetemek periferiái is tekintetbe véve, olyan, hogy ujabbkulturális fejlődés gócpontjává a környéken legalkalmasabb. Mivel Budapesten és Kolozsvárott már vannak egyetemek, világos, hogy a felállítandó új egyetem helyének semmi esetre sem szabad Budapest, sem Kolozsvár közelében lennie, mert az csak természetes, hogy a már fennálló és még hozzá, állami egyetemek jobban fogják magukhoz vonni az egyetemi hallgatókat, mint az ismeretlen új egyetem, még a katolikusok közül is; viszont pedig, ha az új egyetem távolabb esik a régi egyetemektől, akkor képes önálló periferiát eremteni a helyi érdekeltsegből, a régi egyetemeknek periferiáit pedig visszaszorítani.

Ezen egységes szempontból keresve a helyet a jövőben felállítandó új egyetemeknek, arra a következtetésre kell jutni, hogy új periferiák alakítására a *Dunántúlnak déli* vagy nyugati része, valamint *Magyarország északkeleti* része az egyedül alkalmas. *Gyula-Fehérvár* egyetemét mindig paralizálná, sőt elfojtáná Kolozsvár, *Eger* egyetemét pedig Budapest. A nagyszombati egyetemnek Budapestre hozatala Eger fölött Kassának geográfikus fönyét szerezett.

¹⁹⁸⁾ Pontosan felsorolta Pécsnek előnyeit és ezek alapján vindikálta igényét a kath. egyetemhez Dr. *Szilvek* Lajos: „Hol állítsunk kath. egyetemet?“ (Pécs, 1900.) című 88. oldalra terjedő füzetében, ahol összefoglalva megtaláljuk a Pécs mellett szóló összes (a pénzügyi oldalról is) érveket.

Dunántúlnak a geográfiai helyzet előnyösségén kívül van még műveltségi és népsűrűségi előnye is más országrészek felett.

Műveltség tekintetében már a honalapítás óta felülmulta Dunántúl az ország egyéb részeit. Az 1900. évi népszámlálás adatait összefoglaló „Magyar Statisztikai közlemények“ I. kötetének bevezetésében „A népesség műveltsége“ című fejezetben ezt olvassuk: „Az anyaországnak nyugati része, a Dunántúl a legelőre haladottabb a népesség műveltsége tekintetében; a Tisza balparti részeken és a Királyhágón túl áll a nép műveltsége a legalacsonyabb fokon. A Dunántúl több városának aránya még Budapest iskolázott népét is felülmulja az írás-olvasás általános-sága tekintetében.“¹⁹⁹) A műveltséget az írni és olvasni tudók számából szokás megállapítani; e tekintetben Dunántúlé az első-ség, mert itt a lakosság (6 éven felül) 78,4% - a tud írni és olvasni, míg Királyhágón túl csak 41,3%.

Népsűrűség tekintetében Dunántúlnál előbbre csak a Duna-Tisza köze (Pest, Heves, Jász-Nagyk.-Szolnok, Csongrád, Bácsme gyék) áll és ez is csak azért, mert Budapestet is ide számítják be, a többi országrész mind ritkább népességű. Egy □ kilométernyi területre Dunántúlnban esik 65 lakos, Duna-Tisza közében 90 lakos, Duna balpartján 62 lakos (Árva, Bars, Esztergom, Hont, Liptó, Nógrád, Nyitra, Pozsony, Trencsén, Turóc, Zólyom me gyék), Tisza jobbpartján 52 lakos (Abauj, Bereg, Borsód, Gömör, Sáros, Szepes, Ung, Zemplén), Tisza balpartján 53 lakos (Békés, Bihar, Hajdu, Mármaros, Szabolcs, Szatmár, Szilágy, Ugocsa me gyék), Tisza Maros szögében 56 lakos (Arad, Csanád, Krassó, Temes, Torontál me gyék), Királyhágón túl 43 lakos.²⁰⁰)

A népesség abszolút számára nézve is a Dunántúl a legnépesebb országrész. Dunántúlnak területe (44.585 □ km.) 1/7-ed része Magyarország összes területének (Horvátország nélkül számítva 282.327 □ km.), Dunántúlnak 1900. évi népessége pedig (2,923,401 lakos) majdnem 1/5-öd része Magyarország összes

¹⁹⁹) Magyar Statisztikai Közlemények, I. köt., A m. kor. országainak 1900. évi népszámlálása, I. Rész. A népesség általános leírása községeinként Budapest, 1902, 8* l.

²⁰⁰) U. o. 10.* és 11.* l.

lakosságának (Horvátország nélkül számítva : 16,838.255 lakos.) A fent elősorolt többi országrészek lakosságának összes száma (1900 ban) jóval kisebb, csak a Duna-Tisza közének (területe 36.124 □ kilométer) van 350 ezerrel több lakosa, de ez ismét Budapestnek tulajdonítandó, melynek lakosságát is ezen országrészhez számítják (Budapest maga : 732.322 lakossal bir, Duna-Tisza köze pedig Budapest nélkül 2,551.911 lakossal). A Királyhágón túli országrész (Erdély) területre jóval nagyobb (57.244 □ km.), mint Dunántúl, de népességre nézve sokkal Dunántúl mögött marad (Királyhágón túl lakik : 2,476.998 lakos).²⁰¹)

Jól megjegyzendő, hogy valamely új egyetemnek Dunántulon való felállítására nagyon kedvező körülmény az is, hogy egközelebb kiépül a *baja-bátaszéki vasuti híd* és vele a nagy tranzverzális műút Szegedről Baján és Dombóváron át Fiuméig. Ezen műút által Dunántúl közvetlen vasuti összeköttetést kap a Duna-Tisza közéval, melytől eddig jobban el volt különítve, mint Budapesttől vagy Zágrábtól.

Dunántúlnak minden előnye javára esik bármely dunántúli városnak, de a budapesti egyetem *decentralizációja* azt javasolja, hogy az új egyetem Budapesttől lehetőleg messze, annak nyugati vagy déli részében legyen, állitassék fel. *Ezért alkalmas elsősorban* Pécs.

De vannak Pécsnek egyéb előnyei is.

Pécs a legnépesebb város a Dunántulon. 1900-ban volt 43.982 lakosa, közülök magyar 78% . Az írni és olvasni tudók számára nézve ugyan Dunántúl több városa (Sopron, Győr, Fehérvár) felül is mulják Péceset, de viszont Pécs (írni és olvasni tud 81,2%) felülmúlja Kassát (78,8%), Nagyváradot (77,5%), Kolozsvárt (71,6%), Szegedet (72,3%), és kevéssel marad el

²⁰¹) U. o. — Meg kell különböztetni a népsűrűséget és az abszolút népességszámot a népszaporodástól. Ebben, sajnos, Dunántúlt más országrészek megelőzik. Százalékokban kifejezve a Dunántúlnak szaporodása 1890-től 1900-ig 5,5% míg a Dunai balpartjáné 8,5%, a Duna-Tisza köze-é 18,2%, a Tisza jobbpartjáné 9,5%, a Tisza balpartjáné 12,5%, a Tisza-Maros szöge-é 7,1%, Erdélyé 9,2%. Vagyis Dunántúl a legnépesebb és a legsűrűbben lakott országrész, de lakossága nem nő a természetes arányban.

Budapest (87·6 ‰), Pozsony (87·7 ‰) és Debrecen (81·4 ‰ mögött.²⁰²)

Magasabb műveltség tekintetében Pécsé az elsőség Dunántúlon. *Jogi főiskolája Dunántúlon csakis Pécsnek van.*

A régi dicsőség is e téren Pécsét illeti. Itt állította fel már Nagy Lajos az első magyar egyetemet. V. Orbán pápa, a pécsi „studium generale” felállítását magában foglaló bullában („In supremae dignitatis apostolicae specula”, 1367. szept. 1.) Pécs városát elnevezi „civitas insignior et magis ad hoc accommodata et idonea”-nak vagyis az ország városai közt legjelesebbnek és egyetem-alapításra leghozzáférhetőbbnek és legalkalmasabbnak. V. Orbán a „hozzáférhetőség”-et is számba vette, mert ugyanis ezen alapítólevél szerint Nagy Lajos az egyetemet nemcsak Magyarország, hanem a szomszéd országok hasznára is alapította: „non solum ad utilitatem et prosperitatem huiusmodi reipublicae et incolarum regni sui Hungariae, sed etiam aliarum partium vicinarum”.

Pécs központja: a pécsi egyházmegyének (Baranya, Tolna megyék és Verőce és Somogy egy része), Baranya vármegyének, továbbá kir. itélőtáblai, kir. főügyészségi, postaigazgatósági, pénzügyigazgatósági kerületeknek, ügyvédi, kir. közjegyzői, kereskedelmi és iparkamarának, vasuti forgalmi főnökségnek, hadkiegészítő parancsnokságnak

Pécsi tanintézetek: Theologiai Főiskola, Püspöki Joglyceum, Közigazgatási Tanfolyam, Kath. Főgimnázium, Állami Főreáliskola, Felső Keresk. Iskola, Kath. Tanítóképző-intézet, Kath. Tanítónőképző intézet, Kath. Polgári Leányiskola, Községi Polgári Leányiskola, Magán Polgári Fiuiskola (nyilv. jell.) — és különféle elemi fiu és leányiskolák.

Pécsnek intelligenciájára vall az, hogy képes virágozó állapotban fentartani *három uri kaszinót* (Kath. Kör, Nemzeti Kaszinó és Polgári Kaszinó), melyekhez a külvárosi kath. polgároknak kaszinója is mint negyedik („Pécs-budai külvárosi Kath. Kör”) járul; továbbá azt, hogy hírlapja van 4: *Pécsi Közlöny* napilap (kath.), *Pécsi Napló* napilap, *Pécsi Ujság* krajcáros napilap, *Fünfkirchner Zeitung* hetenként kétszer megjelenő lap.

²⁰² U. o. 10.* és 11.* l.

Pécs magyarosodás tekintetében a legelső város a Dunántúlon, mert 1890-ben Pécs népességének csak 74 2‰-a volt magyar, 1900-ban 78‰, tehát 10 év alatt 4‰ emelkedés. Ugyanazon idő alatt Székesfehérvár magyarosodása csak 1‰ (96·7‰—97·5‰), Győré 2‰ (92·5‰—94·8‰) volt; Soproné ugyan 9‰, de így csak 38·5‰-a a lakosságának magyar, 1890-ben 29·8‰-ot tudott csak magyarul. *Sopron tehát magyar tulnyomólag (56‰) német város*, Pécsét pedig a németiség csak 17·1‰-ot, a horváttság 1·5‰ tesz ki.²⁰³ *Pécs iskolái mind magyar tanítványok.*

Pécsnek több rendbeli elsőségét elismerik másféle is az országban.

1872-ben dr. *Pauler* Tivadar közoktatási miniszter és *Toldy* Ferenc az évi budapesti tud. egyetemi rektor hozták szóba Pécs városát egy felállítandó kir. egyetem helyéül.

De Pécsre még most is kedvező a hangulat Budapesten.

Bizonyíték erre Dr. *Margalits* Ede budapesti egyetemi tanárna^k „*Magyar Tudományosság*” (Budapest, 1902) című műve, amelyben szerző szólván a budapesti műegyetemen uralkodó visszaszállásokról, azon véleményét nyilatkoztatja, hogy nincs szükség harmadik állami egyetemre, különösen nem Pozsonyban, az ország határszélén, és nem Szegeden, mely közel van mind a két állami egyetemhez, ép azért egyik helyen sem lenne fejlődésképes az új egyetem.

Dr. *Margalits* további fejtegetését jónak látom szöszszerint közölni.²⁰⁴

„A harmadik egyetem kérdésénél sokkal aktuálisabb a *második műegyetem kérdése*, mert ez föl fog virulni. Ennek természetes helye *Kassa*, a mellőzött felső Magyarországnak eddig mellőzött metropolisa. *Kassa*, mint az országban a második műegyetem székhelye, ezzel az intézettel sokkal többet fogna nyerni, mint azzal, ha a harmadik tudományos egyetemet oda helyeznék. Mennyit nyerne a kassai műegyetemmel a felsőmagyarországi részek magyarosodása is! Ne remélje azt se *Pozsony* se *Szeged* se *Kassa*, ha akármelyikök is elnyeri a harmadik egyetemet, hogy az új egyetem erőteljes és fejlődésképes intézet lesz. *Budapest* ezentúl is ellentállha-

²⁰³ U. o. 22.* és 23. l.

²⁰⁴ Dr. *Margalits* Ede, *Magyar Tudományosság*, III. kiadás, Budapest, 1902, 120—122. l.

tatlanulvonanzi fogja egy a gazdagabb családok sarjait nagyvárosi büvkörébe, mint eddig, nemkülönben a szegényeket is, mert a világváros emberáradatában a szegénység jobban elbujhat és nem oly piritó, ezenkívül itt sokkal több mód és alkalom van mellékkeresetre, mint akármelyikben az említett városok közül . . . A *Kolozsvári* egyetem lassu, de fokozatos emelkedését nem annyira saját érdemeinek vagy Kolozsvár csábító előnyeinek, mint inkább a budapesti egyetem főképen a jogi fakultás ányoldalainak köszönheti, mert a mai eljárás mellett a jogi vizsgálatok és szigorlatok eredménye hasonló készültség mellett Budapesten sokkal köckázottabb, mint Kolozsvárott . . .“

„Az országnak nem kell egy harmadik egyetem felállításának gondjával bibelődni, csak állítsa fel a második műegyetemet. *Két helyen is erős készülődés* és erőgyűjtés foly *új tudományegyetem felállítására, Pécsen* egy katolikus és *Debrecenben* egy protestáns egyetem felállítására iránt. Akármelyik létesül is, vagy, ami még jobb, ha minkettő létrejö, az állam egy nagy gondtól és nagy teherrel szabadul meg hosszú időkre, mert még tudomány egyetem (Budapest, Kolozsvár, Pécs, Debrecen) legalább egy századra elégti ki hazánk kulturális közszükségleteit a főiskolai képzés tekintetében.“

„*A pécsi egyetem a Dunántúl és a katolikus tudományosság országos gócpontja volna*, Debrecen a Tiszántúl és a protestáns tudományosság és magyarságé. *A két új egyetem*, mely az ország anyagi megterhelése nélkül fog létre jönni, *épen felekezeti jellegénél fogva*, kétségkívül népes, *erőtéljes és fejlődés képes* leend.“

„Ezekre is szükség van, de égető szükség a második műegyetemnek felállítására, melynek helyévé országos szempontok predestinálják *Kassát*.“

Nemcsak Budapesten, hanem az *ország más részeiben is Pécs városát* új egyetemnek alapítására alkalmas városnak tartják, sőt „*katolikus*“ jellegű egyetemre *épen csakis Pécsen látják meg a szükséges előfeltételeket*.

Igy például a kassai tanférfiak által kiadott emlékkönyvben Dr. *Eszterházy* Sándor kassai jogtanár előadván Kassának igényeit egy háromtakultásos (kath. theologiai, jogi és bölcsesleti karok) állami egyetemhez, a jövőnek perspektíváját így rajzolja meg:²⁰⁶⁾

„Mai viszonyaink között a *csonka vagy egész egyetem*, közoktatási politikánknak egyik legfontosabb kérdése. Mert ha a döntő tényezők belenyugszanak abba, hogy *orvosi kar nélkül* is lehessen Magyarországon egyetemet szervezni, akkor rövid

időn belül *négy új egyetem keletkezhetik*; ha ellenben az *orvosi karhoz* ragaszkodnak, akkor harminc-negyven éven belül *egy új egyetemet sem lehet állítani*. Orvosi kar nélkül ugyan is rövid idő alatt létesítheti az állam a *kassai egyetemet és egy másikat Pozsonyban vagy Szegezen*; az *ev. református* és a *katolikus* egyetem is létrejöhet *Debrecenben*, és *Pécsen*. Ellenben *orvosi karral* az állam évtizedekig még egy új egyetem költségeit se bírja meg; a *felekezeteknek* pedig ha az eddigi arányban halad a gyűjtés, legalább *harminc-negyven év kell* hogy a szükséges tőkét összehozzák “

„Észerint, ha az illetékes tényezők a csonka egyetem mellett döntenek, haladéktalanul kiépíthetjük egész felsőoktatásunkat; a jövőnek csak a fejlesztés, a kiegészítő: maradván fennn. Ha ellenben a csonka egyetemet elvetik, akkor évtizedekig még csonka marad meg a felső oktatás. Valóban, *létesíteni ezt a négy egyetemet*; gondoskodni arról, hogy a felekezeti egyetemek ne holtan jöjjenek a világra, hanem alapításukkor már egészséges szervezetet nyerjenek: *olvan nagyszerű és mégis kivihető vállalkozás, amely főülmulná Pázmánynek az alkotásait* “

A fentiek után azt hiszem, nem fogja senki sem vakon hívó lokálpatriótizmusnak mondani, ha Pécs városát új egyetem alapítására alkalmas városnak, sőt *Dunántulban a legalkalmasabb* városnak mondjuk.

Nemcsak most, hanem már sok száz éve Pécs a súlypontja Dunántúlnak. Nagy-Lajos korát már említettük II. József császár is Pécs városát elébe helyezte Győrnek, mert az 1777-ben Győrött megnyitott királyi jogakadémiát 1785-ben Pécsre helyezte át és itt is maradt 1802-ig. Ezen évben Győr város kérelmére az akadémiát a király (1802. máj. 28-án kelt 5137. sz. kir. rezolucio) ismét visszahelyezte Győrre, dacára Pécs város (1794. ápril. 26.) és Baranya vármegye (1802. ápr. 3.)²⁰⁶⁾ előzetes tiltakozó felterjesztésének; nem használt semmit a Baranya vármegye által utólagos a magyar országgyűléshez beadott „Speciale gravamen“je sem, amelyben pedig Pécsnek akkori összes földrajzi, néprajzi, klimatikus, nemzetiségi előnyeit felhozta a vár-

²⁰⁶⁾ A Kassai Egyetem, Emlékkönyv, írták és kiadják Kassa sz. kir. város tanférfiai, Kassa 1901., 310. l.

²⁰⁶⁾ Mindkét felterjesztés egész terjedelmében olvasható : Dr. *Kopcsányi* i. m. függelékben a 119—123 lapon. Tartalmuk jórésben megegyezik Baranya vármegye „Speciale gravamen“-jének tartalmával, melyről fent a szövegben szözlünk.

megye, valamint azt is, hogy az akadémia áthelyezése Pécsre és vidékére óriási szellemi és anyagi károsodással járna.

1802-ben Győr győzött Pécs felett. De Győrött nem volt életképes a jogakadémia: 1892-ben maga a közigazgatási kormány beszüntette, mert különben magától is csendesen ki-
mult volna.

1883/4 ig a győri kir jogakadémia még fölényben van a pécsi joglyceum felett (1883 ban Győr 47, Pécs 39.) A reákövetkező tanévben a két dunántuli intézet létszáma majdnem egyenlő volt (Győr 43, Pécs 42), egyformán stagnáló. De 1885/6-tól Pécs kezd felülkerekedni.

1871/2	Győr	138	hallg.	Pécs	113	h
1872/3	"	153	"	"	88	
1883/4	"	47	"	"	39	
1884/5	"	43	"	"	42	
1885/6	"	44	"	"	58	
1886/7	"	51	"	"	69	
1887/8	"	58	"	"	78	
1888/9	"	48	"	"	91	
1889/90	"	36	"	"	82	
1890/1	"	21	"	"	70	
1891/2	"	8	"	"	79	
1892/3	G y ö r m e g s z ü n t			Pécs	82	
1893/4	— — — — —			"	94	
1894/5	— — — — —			"	76	
1895/6	— — — — —			"	86	
1896/7	— — — — —			"	107	
1897/8	— — — — —			"	105	
1898/9	— — — — —			"	118	
1899/900	— — — — —			"	130	
1900/01	— — — — —			"	145	
1901/2	— — — — —			"	143	
1902/3	— — — — —			"	137	

Ezek a számok mutatják a pécsi jogi főiskolának életképességét, amely a baja bátaszéki híd kiépítése folytán még emelkedni fog. Ezen számok a pécsi egyetem jogi, sőt bölcsészeti karának benépesítésére is kedvező prognosztikont nyújtanak.

A világi karok (jogi, bölcséleti) beépesítésénél első sorban Pécs városnak középiskolái: a pécsi ciszt. r. Kath. Főgimnázium és Pécsi Állami Főreáliskola jönnek számba, de ezekhez fognak járulni Dunántul alsó részének és a Duca-Tisza közének középiskolái, melyek a közelség sorrendjében ezek: Szegzárdi Áll. Főgimnázium, Kaposvári Áll. Főgimnázium, Nagykanizsai kegyes t. r. kath. Főgimnázium, Zala Egerszegi Áll. Főgimnázium, Veszprémi kegyes t. r. kath. Főgimnázium, Bajai ciszt. t. r. kath. Főgimnázium, Szabadkai községi Főgimnázium, Zombori Áll. Főgimnázium, Ujvidéki kir. kath. Főgimnázium.

Ez a kulturális gyűrű, amelyre Pécs mint egyetemi város számíthat; nem is említve Horvátországot és Fiumét.

Fiuméből a pécsi joglyceumra az utóbbi évtizedben számos ifju jött jogot hallgatni, hogy azután megnyerve a magyarországi jogi minősítést a fumei közigazgatási hivatalokban vagy az oltani bíróságoknál alkalmazást nyerjenek.

Horvátországból a kiélesedett nemzeti ellentétek miatt alig számíthat Pécs ezidőszerint hallgatóságra, annival kevésbé mert egyrészt az 1868: 30. tc. 48. § a értelmében a belügy, vallás- és közoktatásügyi és igazságügy Horvátországnak autonóm ügyei, mind a törvényhozást mind a kormányzatot illetőleg, másrészt pedig Horvát-Szlavonországban a közigazgatás és a törvényhozás nyelve a horvát (1868: 30. tc. 56. §.), sőt még a Magyarországgal közös ügyek kormányzatának nyelve is Horvát-Szlavonorszá-
gok határai közt a horvát. Így tehát a zágrábi egyetemmel²⁰⁷⁾ a felállítandó pécsi egyetem versenyre nem kelhet, csakis a theologiai karnak lehetne idővel, ha a nemzeti ellentétek elsimulnak, a horvátországi szemináriumokból valamelyes „succrescentia“-juk, ha onnét, emlékezetül a régi időkre, mikor a diakovári egyházmegye növendékpapjai is Pécselt a szemináriumban tanultak, ismét küldenének legalább néhányat a „katolikus“ egyetem theologiai fakultására. Sok remény nincs erre különben.

Fentebb elsoroltam a pécsi joglyceum hallgatóságának létszámát és ezzel beigazoltam a felállítandó jogi fakultásnak is életképességét.

De még nem szóltam a theologiai fakultás életképességéről.

207) Dr. Gyürky Ödön, i. m. 187. l.

géről, illetőleg arról, vajjon a jelenlegi pécsi theologiai főiskola beléhelyezhető-e, mint theologia fakultás, az új egyetembe?

Dr. *Mihályffy* Ákos²⁰⁸⁾ jeles írónk az 1901. kath. nagygyűlés II. szakosztályában („Kath. nevelés”) tartott felolvasásában azon véleményét nyilvánítja, hogy a felállítandó kath. egyetem theologiai fakultásának az illető városban levő püspöki szeminárium theologiai főiskolájától egészen külön állónak kell lennie, ennél fogva magasabb színvonalúnak kell lennie, amelyen nem az otthelybeli theologiai tanárok tartják meg „egyházmezei növendék papok praktikus szükségleteihez mért theologiai kézikönyvek kivonatos előadását”, hanem úgy, mint a külföldi kath. egyetemeken, 10–15 tanár, a legkiválóbb tudósok adják elő az egyes theologiai tanszakokat a magasabb theologiai tudományosság után törekvő klerikusoknak s felszentelt papoknak.“

Bármily tisztelettel is viseltetem egyébiránt említett jeles írónk véleménye iránt, a mi magyar viszonyaink között az ő véleményét helyesnek nem tartom, magamévá nem teszem.

Magyar katolikus papnak a maga szakmájában éppen olyan képzettnek kell lennie, mint a főiskolát végzett világi embernek a magáéban.

Ha azt az érettségít tett világi ifjat képesnek tartja a törvény az egyetemi tanulmányok megkezdésére és sikeres bevégzésére, akkor bármely egyházmegyének növendékpapjai is képesek a theologiai fakultás látogatására is. Sőt még inkább, mert a főgimnáziumban is már a jobb „emberanyag”-hoz tartoznak a klerikusok (pl. 1902/3. tanév végén Pécsen a főgimnáziumon 7 jelesen, érett tanuló közül 4 klerikus volt) és mikor az egyetem theologiai fakultására kerülnek, minden idejüket tanulásra fordítják, míg a világi „akadémiai polgártársak” a 10 hónap közül 7 hónapon át „pihennek”.

De másrészt ha valaha, akkor napjainkban kell a papnak mély tudománnyal bírnia. Jól tudják ezt a nem egyetemi jellegű theologiai főiskolákon már most is, és azért tudományos színvo-

²⁰⁸⁾ A *zágrábi* országos egyetemet („*Ferenex-József*-egyetem”) 1874-ben alapították 3 karral (theologia, jog és bölselet), és tervezik az orvosi kart is. Tanárok száma 1895-ben 52 volt (közülök csak ny. 24 r. tanár). Hallgatószám: 1875-ben 285, 1884-ben 307, 1892-ben 330, 1896-ban 382, 1897-ben 436. Lásd: Dr. *Margalits* Ede által megírt rovatot („*Horvát-Slavonország*”) a *Pallas Nagy Lexikon* I. pótkötetében, XVII. köt.

nalon álló kiképzést nyújtanak a hittanhallgatóknak, amelynél különben az egyetemen tanuló theolusok sem kapnak, általában szólva. Az egyetem, helyesebben a főváros bizonyos szélesebb látókört ad az egyetemi hallgatónak, de ez csak formális dolog, amelyet másképp is meglehet szerezni.

Van azonban még egy harmadik ok is arra, hogy *Mihályffy* véleményét el ne fogadjuk, és ez az, hogy az általa kontemplált magasabb theologiai tanulmányokra Magyarországon alig jelentkeznék hallgató, és így az új egyetem helyén levő kath. theologiai fakultása hallgatók nélkül maradna. Míg, ha az új egyetem helyén levő kath. theologiai főiskolát szerveznék kellőképpen, felállítva legalább 8–10 katedrát, akkor a theol. fakultásnak eo ipso megvolna a biztos hallgatósága az ottani szemináriumi növendékekből. Bécsben az összes bécsi egyházmegyei növendékpapok a theológiát az egyetemen tanulják, és semmi baj. Keleti nyelveket csak azok hallgatnak, kik doktoratúra készülnek. A praktikus kiképzésről (liturgia stb.) a szeminárium külön szokott gondoskodni.

Mihályffy a Kath. Szemlében megjelent „Kath. egyetemek” című tanulmányában maga is elismeri, hogy a szemináriumok theologiai főiskoláinak elválasztása (ez a francia és belga rendszer) az ugyanott levő egyetemről „a gyakorlati életben kevésbé bizonyult célravezetőnek”, és azért helyesli a freiburgi kath. egyetemnél szervezett dupla theologiai tanfolyamot: egy 7 évig tartó magasabb (cursus maior) a doktori diplomára törekvők részére és egy 4 évig tartó elemi (cursus brevior) a többi hittanhallgatónak, mely utóbbiról így ír: „Ez felőleli mindazt, amit a szemináriumokban szoktak tanítani, de emellett a hallgatónak megvan az az előnye, hogy tehetsége és hajlamai szerint egyes tárgyakból magát alaposabban kiképezhesse; a hirneves tanárokkal s a magasabb tanfolyam hallgatóival való folytonos érintkezés és határozottan buzdító befolyást gyakorol rá.”²⁰⁹⁾

Hasonlóképpen kétféle tanfolyamot javasol a felállítandó kassai állami egyetem kath. theologiai fakultásán is *Vajó* József dr. a „*Kassai Emlékkönyv*”-ben, és pedig egy bővebbet a „tehetségesebb jelöltek” részére, és egy kisebbet a „kevésbébb tehetsé-

²⁰⁹⁾ Dr. *Mihályffy* Ákos, Kath. Szemle, 1898. III. 434. l.

gesek" részére, és erről azt monja: „de amely egy lelképásztornak tökéletesen elegendő volna.“²¹⁰⁾

Köszönjük az ilyen letakszálást. Ha az a vidéki jogász elvégezheti a 4 jogot és az alap- és államvizsgákat ép úgy, néha még szigorubban, mint Budapesten vagy Kolozsvárt, már miért nem tudná az ugyanazon előképzettséggel bíró növendékpap elvégezni a teológiát, ha kell, egyetemen is. Doktorátust nem *kell* tenni; azon melléktárgyakat, melyek csak a doktorátust tenni akarókra kötelezők, nem hallgatja a többi theologus. Erre nem kell kétféle tanfolyam, hanem csak a tárgyak kötelező voltának megállapítása.

Pécsre rátérve in specie, bátran kimerem mondani, hogy a pécsi theologiai főiskolának *hallgatói* mind megtudnak felelni az egyetemi követelményeknek, ha egyetem lesz; és akik nem tudnak megfelelni, azokat az egyházmegye bátran nélkülözheti.

Hogy a pécsi theologiai *tanárok* beválnak-e egyetemi katedrákra, annak megállapítására magamat nem érzem jogosítottnak. Magam is azt hiszem, hogy jó volna, ha a pécsi egyetemre az ország jeles tudósai közül is meghívnak tanárokl néhányat. Ez már az illetékes egyházi ténnyezők dolga lenne. Ha a Cisterci Rend Pécsre hozná theologáját, akkor komolyan szóba jöhetne az is, hogy ezen rendnek egy-két tagja is alkalmaztatnék theologiai tanszékre.

B) De ha kénytelen is valaki elismerni azt, hogy Pécs egyetem felállítására alkalmas, sőt a Dunántulon a legalkalmasabb város, azért lehetséges még mindig az az ellenvetés, hogy Pécs nem alkalmas „*katolikus*“, ezidőszerint még csak „*egyetlen*“ katolikus egyetem felállítására.

Tekintélyérvül ezen ellenvetés ellenében utalok Dr. *Margalits* és Dr. *Eszterházy* tudósainknak fentidézett nyilatkozataira, amelyekben „*katolikus*“ egyetem helyéül még csak szóba sem hoznak más várost, még Egert sem, de Gyula-Fehérvárt sem.

Tárgyi bizonyítékokat is fogok alább felhozni; bár megvallo, ezen ellenbizonyítás igen kényes reánk pécsiekre nézve,

210) A Kassai Egyetemi Emlékkönyv. Kassa, 1901. 229. l.

mert a *nagyzásnak látszatával bir*, mintha t. i. Pécs város vezető szerepet követelne magának a magyarországi katolikusok körében.

Ha a dolgot az ellenfél jobban kiélesíti, akkor más város szóba sem jöhetne, mint Esztergom: a székhelye a legfőbb papi méltóságnak Magyarországon, a hercegprímásnak.

De talán ilyen formában való vitatását Pécs város helyzetének és rangsorának — a katolicizmusban — nem kívánják Esztergomban sem. Elvégre is mindenki tudja, hogy nem az lényeges az egyetem helyénél, hogy nincs-e nála bizonyos tekintetben előkelőbb város, hanem az, hogy mindent egybefoglalva, *hol lehet leggyorsabban és mégis életre képes egyetemetet* felállítani.

Természetesen akkor, ha a *budapesti egyetem katolikus alapjait*²¹¹⁾ vagy pedig a kath. tanulmányi alapot megkapnák a katolikusok, akkor *Esztergom, Kalocsa, Temesvár, Győr* stb. érseki, püspöki városok, mind szóba jöhetnének.

De mivel ezen alapoknak megnyerésére mostanában még hiába várunk, azért „*katolikus*“ egyetem felállításánál *csakis azon városok jöhetnek szóba*, amelyekben már vannak a katolikus egyetembe beolvasható katolikus jellegű *főiskolák* és állanak rendelkezésre *megfelelő épületek*, vagy van rendelkezésre álló *pénzalap* is. Ezen pénzügyi szempontból, mint azt már az V. fejezetben kimerítően kifejtettem, ez idő szerint csak *Eger, Gyulafehérvár* és *Pécs* jöhetnek számításba és *ezen 3 város közül is Pécs áll pénzügyi szempontból a legelőnyösebben*, az alapítandó egyetem tekintetében.

Ezt elismerik Budapesten és Kassán is, amint a fentebbi idézetek (*Margalits* dr., *Eszterházy* dr.) mutatják, de elismerik másutt is az országban, főleg ha ezen tanulmányomban foglalt pénzügyi részt elolvassák.

De az ország katolikusai *nemcsak* azért tartják Pécs városát alkalmasnak a *katolikus* egyetem befogadására, mert itt van reá a *legtöbb pénz*, hanem *azért is*, mert Pécsnek a *katoli-*

211) Dr. *Szilvek* L. i. m. („Hol állítsunk kath. egyetemet“) 53. l. azon véleményét nyilvánítja, hogy a budap. egyetem kath. jellegű alapjainak kiadása a katolikusok kezéhez „csak idő kérdését képezne.“

cizmus jelenében és multjában elfoglalt helyénél fogva épen a Pécselt felállítandó *katolikus* egyetemet tartják életképes intézménynek.

Magyarországnak megkülönböztetni szokott országrészei közt *Dunántulban lakik a legtöbb katolikus, vagyis Dunántulban van a katolikusoknak legfőbb otthona.*

Az 1900. évi népszámlálás szerint Magyarországnak (Horvátország nélkül) van 8,198 497 latin szert. róm. katolikus és 1,841 272 gör. szert. katolikus, vagyis összesen 10,039.769 katolikus hívő, akik a római pápát ismerik el fejüknek. A katolikusokkal szemben áll 6,798.486 más vallású (Magyarország összes népessége 1900-ban volt: 16,838 255), és pedig ezek között: 2,199.195 gör. keleti vallású, 1,258,860 ág. ev., 2,427.232 ev. ref. vallású, 68,551 unitárius, 831.162 izraelita és 13.486 egyéb vallású és felekezeten.

Ezen vallások oszágrészek szerint az egyes vallásfelekezetek között, *abszolút számokban*, így oszlanak meg:

Országrész neve	Latin szert. katolikus	Gör. szert. katolikus	Gör. kel.	Ág. ev.	Ev. ref.	Unit.	Izr.	Egyéb vallású
1. Duna jobb partja (Dunántul)	2.225.156	1033	16117	250805	333471	599	94812	1408
2. Duna bal partja (Dunán innen)	1.599.096	1141	550	300904	57411	96	90213	200
3. Duna-Tiszaköze (Budapest nélkül)	1.746.257	13255	144829	135375	425193	875	81489	4648
Budapest maga	445.023	5806	4422	38811	67319	1058	168985	898
4 Tisza jobb partja (Tiszán innen)	715.147	401209	723	123558	300610	131	132742	121
5. Tisza bal partja (Tiszántul)	340.240	672860	224034	121902	799319	939	174475	2335
6. Tisza-Maros szöge	760.275	53999	1,068,889	64898	78782	358	34209	3302
7. Királyhágón tul (Erdély)	331.199	691896	748928	222346	364704	64494	53065	366
8. Fiume	36.104	73	703	261	423	11	1172	208

Vagyis: *Dunántul lakik az ország latin szert. katolikusainak 27.1%*

Relatív számokban, a többi vallásokkal összehasonlítva, a különféle országrészekben az összes népesség vallásra nézve így oszlik meg százalékok szerint:

	Lat. szert. kath.	Gör. szert. kath.	Gör. kel.	Ág. ev.	Ev. ref.	Unit.	Izr.	Egyéb v.
1. Dunántul	76.1	—	0.6	8.6	11.4	—	3.2	0.1
2. Duna bal partja	78.0	0.1	—	14.7	2.5	—	4.4	—
3. Duna-Tisza köze	66.7	0.6	4.5	5.3	15.0	0.1	7.6	0.2
4. Tisza jobb partja	42.7	24.0	—	7.4	18.0	—	7.9	—
5. Tisza bal partja	14.6	28.8	9.6	5.2	34.2	—	7.5	0.1
6. Tisza-Maros szöge	37.0	2.6	51.5	3.2	3.8	—	1.7	0.2
7. Királyhágón tul	13.4	27.9	30.2	9.0	14.7	2.6	2.2	—
8. Fiume	92.7	0.2	1.8	0.7	1.1	—	3.	0.5

Tehát *relatív számokban* tekintve a vallások százalékszerű eloszlását a Dunabalszéli *országrész* ugyan *előbbre van*, vagyis Pozsony, Bars, Hont, Nőgrád, Esztergom, Nyitra, Trencsén, Turócs, Árva, Liptó, Zólyom megyékben 2%-al sűrűbben laknak a katolikusok, mint Dunántulban, *de a többi országrészben* a katolikusok, már mindenütt sokkal *ritkábban laknak*, mint Dunántulban, még ha a latin és görögkatolikusok százalékait összevonnak is. De az inémt előbb említett megyék lakosai tulnyomóan (62.2%) *tótajkuak és műveltség* tekintetében is *hátrább vannak Duna balpartján* az irni és olvasni tudók száma 68.2%, *Dunántulban* 76.4%, *Duna-Tisza közeben* 73.2%. *Tisza jobbpartján* 58.5%, *Tisza balpartján* (Tiszántul) 50.9%, *Tisza Maros szögeben* 52.5%, *Királyhágón tul* 41.5%, *Fiumében* 74.9%. Igaz, hogy *Dunántulban* is vannak nem magyar ajkuak, és pedig 576,040 *németajku* és 170,346 *horvátajku*, akik közül a horvátokat mind, németeknek pedig kétharmadrészt véve katolikusoknak (*Dunántulban* van 250.805 ág. evang.likus), a *Dunántulra* még mindig marad 1.700.000 magyarajku katolikus, míg a *Dunabalszéli* 900 000 tótajku katolikkussal szemben csak 600.000 magyarajku katolikus van.

Dunántul tehát tagadhatatlanul vezérszerepre van hivatva a magyar katolikusok összes mozgalmáiban.

Emelkedik még sulyban ezen számbeli és szellemi tekintély az által is, hogy *Dunántulban* fekszik a mai magyarországi egyházi nagyobb javadalmak és azok ingatlan vagyonának tekinté-

lyes része. *Pécsett* Szent István király alapított (1009 év) püspökséget és székeskáptalant, mindkettőnek nagy kiterjedésű javai vannak, de a pécsi papnevelőnek és székesegyháznak is nagy fekvőségei vannak (a pécsi székesegyháznak és a pécsi püspöknek vannak gazdag szénbányái is). *Veszprémben* áll a Sz. István által alapított (1000. év) püspökség és káptalan nagy birtokokkal. *Győrött* hasonlóképpen Szent István alapította (1009. é.) a püspökséget és székeskáptalant, ellátva bő javakkal, *Sopronban* társas káptalan van mai napig. A *pannonhalmi Szt. Benedek*-rendi apátságot (főapát) Géza vezér alapította és Szent-István király gazdagította; a *bakonybéli* Sz. Benedek-rendi apátság is Szent-István alapítása (1037. év.) Hasonlóképpen fenáll mai napig *Tihanyban* (I. András király alapítása, 1055) és *Dömölkön* a Szt.-Benedekrendi apátság. Fenáll *Zircen* a III. Béla király által alapított ciszterci apátság, melyhez csatolta I. Ferenc király 1814-ben a pilis és pászttói volt ciszterci apátságok birtokait (ezek nincsenek Dunántul); Ferenc József király pedig 1878-ban a volt szent-góthárdi apátság birtokait csatolta. (A *zirci* apátság birtokai-val jár a kötelezettség a székesfehérvári és *pécsi* főgimnáziumokat —, a pilis-pászttói apátság birtokaival a kötelezettség az egri főgimnáziumot —, a szt. góthárdival pedig a kötelezettség a bajai főgimnáziumot fentartani). Dunántul áll még a *Prémontreiek* prépostsága Csornán (II. István alap. 1130-ban), melyet I. Ferenc állított vissza 1802-ben. Dunántul vannak a Mária-Terézia királynő által 1777-ben alapított *székesfehérvári* püspökség és káptalan, *szombathelyi* püspökség és káptalan. Dunántul bírnak ingatlanokkal a *Jézus Társasága*, a *Kégyes Tanító-Bend*, valamint itt fekszenek a budapesti központi papnevelő-intézet uradalma és a kath. egyetemi alap és kath. tanulmányi alap uradalmainak nagy része.

A felállítandó kath. egyetemre ezen tekintélyes egyházi ingatlan vagyon nagy tényező, mert megadja a katolicizmusnak a Dunántulban azon súlyt is, amelyet, sajnos, manapság a vagyon és pénz szokott megszerezni.

De a dunántúli birtokkal rendelkező tanítórendekre ezen birtokokból folyik már bizonyos köteles nagyobbfokú érdeklődés a felállítandó kath. egyetem bölcsészeti fakultása iránt.

Dunántulban katolicitás tekintetében is Pécs az elsőség.

Pécs lakosságának (43 982) túlnyomó része katolikus : 37.196, ami a többi vallásfelekezetek számához viszonyítva 84.6 % -nak felel meg. A másvallásuak száma Pécssett a következő : 68 gör. kath., 183 gör. kel., 1049 ág. ev. (2.4 %), 1460 ev. ref. (3.3 %), 12 unit., 3973 izr. (9.0 %), 41 egyéb vallásu.

Pécssett van a Szent-István által 1000-ban alapított *pécsi kath. püspökségnek székhelye*, melynek határai pár száz év előtt a Szávaig terjedtek. Itt áll díszesen restaurálva, az első alapfalaít tekintve Szent-István királyig visszanyúló és Szent Péter apostol tiszteletére szentelt *ősi bazilika*, melynek hazánk templomai közt eddig csak a kassai dómban akadt méltó versenytársa, de korra nézve még ezt is sok századdal fölülmulja; a kassai dóm építése Nagy Lajos király idejébe esik. Itt koronáztatta 1064-ben harmadizben királlyá Salamont Géza vezér.

De Pécsnek katolikus multja még régibb Szent-Istvánnal is. Latin neve : „*Quinque-Ecclesiae*” („*Quinque basilicae*”) már a 9. századbeli okmányokban (Arnulf, II. Otto és Fülöp frank királyok) előfordul, és mutatja, hogy Pécssett már akkor több templomban hirdették a kath. hívek Isten dicsőségét. A latin nevet a német lakosok „*Fünfkirchen*” re, a szlávok „*Pet cerkve*”-re (öt templom) fordították le, amely utóbbiból a magyarok ajkán rövidítés utján a „*Pécs*” név maradt meg.²¹²⁾

Pécsnek ezen régi keresztény multja tette Pécssett az Árpád-királyok, majd pedig az Anjou-házból származó királyok alatt is az országnak egyik legjelesebb városává. Abban az időben ugyancsak kizárólag az egyházi intézmények (püspökségek, szerzetek) épületek és egyházi méltóságok voltak azok a tényezők, a melyek valamely várost mások fölé helyeztek. Pécsnek már a 13 században volt püspöke, székeskáptalana, két társas káptalana²¹³⁾, több szeretháza, sok temploma; így csodálni nem lehet,

²¹²⁾ Paulus Aigl, Historia brevis Ven. Capituli C. E. Quinque-ecclesiensis, Pécs, 1838, 161. l. Dr. Gerece Péter, A pécsi székesegyház, Budapest, 1883., 24. l.

²¹³⁾ Az egyik a pécsi székesegyház tőszomszédságában, a mai püspöki székház udvarának észak nyugati részében birt templommal; ez volt „Capitulum Collegium Eclesie S. Joannis Baptistae de Castro Qu. Ecclesiensi. A másik volt a pozsegai társas káptalan : „Capitulum coll. Poseganum S. Petri. Lásd : Aigl i. m. 17—19. l.

hogy Nagy Lajos király és V. Orbán pápa 1367-ben az ország legjelesebb városának nevezik Pécs városát és hogy királyaink főleg Mátyás király²¹⁴⁾, szívesen időztek benne.

Legjobban szemeknk elé varázsolja Pécsnek katolikus múltját és jelentőségét V. Orbán pápának bullája, amellyel Pécs városában felállítja a „studium generale“-t, az egyetemet. A pápai bulla szó szerinti latin szövegben²¹⁵⁾ (a régies ortografiával) és magyar fordításban így szól:

*Urbanus Episcopus Servus Orbán püspök, Isten szolgálta-
Servorum Dei. nak szolgálja.*

Ad perpetuam rei memoriam.

In supreme dignitatis apostolice specula, licet immeriti, disponente Domino constituti ad universas fidelium regiones eorum profectus & commoda tanquam universalis gregis Domini Pastor commisse nobis speculationis atiem, quanto nobis ex alto permittitur, extendentes fidelibus ipsis ad quenda litterarum studia, per quae *Divini Nominis* *sanque fidei catholice cultus* *pro* *tenditur, justitia colitur,* tam publica quam privata res geritur utiliter, omnisque prosperitas humane conditionis augetur, libenter favores gratiosos impedimus & oportune commoditatis auxilia liberaliter impertimur.

Cum itaque, sicut nuper pro parte carissimi in Christo illi nostri Lodovici Regis Hungariae

A dolog örök emlékezetére.

Az apostoli legfőbb méltóság magasságára Isten rendeléséből, bár a mi érdemeink nélkül, felemeltetvén, mint az Úr egész nyájának pásztor, éles figyelmünket a hívek minden országaira, az ő előmenetelőkre és előnykre, fordítjuk, amennyire az nekünk ily magaslatról lehetséges, és nekik szíves örömet kedvezünk és megfelelő alkalmatossággal bőven segítséget nyújtunk a tudományos tanulmányok felkeresésére, amelyek által az Isten nevének és az ő katolikus hitének tisztelete terjesztetik, az igaz élet gyakorol-
tatik, az állam csak úgy, mint a magán ügyek jól vitetnek és az emberi társadalom mindennemű jöléte előmozdittatik.

Mivel tehát, amint multkor a mi consistoriumunkban előtűnk, Krisztusban legkedvesebb fiunk

²¹⁴⁾ Érdekes különösen az a pécsi tartózkodása Mátyás királynak, midőn a pécsi káptalani prépost levezette Mátyást a pécsi bazilika kriptájában Janus Pannonius volt pécsi püspök sírjához. A király sírásra fakadt a korporsó láttára, amelyben volt kegyeltjének holtteste fektűt, ki azonban halála előtt részt vett a Mátyás király elleni Vitéz-féle lázadásban. Lásd: Dr. *Karácson Imre*, Janus Pannonius élete és művei. (Kath. Szemle, 1893. II. füz. 202. l.)
²¹⁵⁾ Jos. *Koller*, Historia Epp. Qu.-Eccles., III. köt. 96—99. l.

Illustris fuit propositum in Consistorio coram nobis, ipse Rex non solum ad utilitatem & prosperitatem huiusmodi reipublice & incolarum Regni Sui Ungarie, sed etiam aliarum partium vicinarum laudabiliter intendens in civitate Quinque Ecclesien. in Regno predicto consistente, tamquam insigniori & magis ad hoc accommodata & ydonea, plurimum desideret fieri & ordinari per Sedem Apostolicam Studium generale in qualibet licita facultate, ut ibidem fides ipsa dilatetur, erudiantur simplices, equitas servetur, Iudicii crescat ratio & intellectus huiusmodi augetur

Nos premissa, ac etiam eximiam fidei puritatem, quam tam ipse Rex & progenitores sui Ungarie Reges, quam ejusdem Regni Incole ad sanctam Romanam Ecclesiam gessisse, prout ipsi Rex Incole gerere dignoscuntur, attente considerantes ferventi desiderio ducimur, quod Regnum ipsum scientiarum muneribus amplietur, fiatque litterarum fertilitate fecundum, ut viros produceat consilii maturitate conspicuos, virtutum redimitos ornatibus, ac diversarum facultatum dogmatibus eruditos, sitque illi scientiarum fons originis²¹⁶⁾ de cuius plenitudine hauriant universi litterarum cupientes imbui documentis; his igitur omnibus & presertim ydoneitate diete Civitatis, que ad multiplicanda doctrine semina & germina sa-

Lajos, Magyarország hírneves királya részéről előadottak, nevezett király nemcsak az ő állama és királyságának, Magyarországnak, hanem más szomszéd országok lakosai hasznára és ilyetén boldogulására törekedvén, nagyon kívánja, hogy nevezett királyságban fekvő Pécs városában, mint másoknál jelesebb és inkább hozzáférhető és alkalmas városban az Apostoli szék által állították és rendeltessék egy studium generale minden megengedett tudományra, hogy ottan maga a hit terjesztessék, a tudatlanok taníttassanak, a méltányosság megtartsassék, a törvénykezés módja fejlessék és ennek megértése erősödjön.

Mi figyelmesen megfontolva az imént előadottakat, valamint azon hitbéli rendkívüli tisztaságot, amelyről úgy maga a király és elődei, Magyarországnak királyai, mint ugyanazon királyság lakói is ismeretesek voltak, sőt a király és a lakók most is ismeretesek, azon forró óhajástól vezéreltetünk, hogy ezen ország a tudományok ajándékaival gazdagíttassék és legyen termékeny talaja a tudományoknak, hogy így legyenek érett itélőképességűek nevezetes, erények ékeivel koszorúzott és a különféle tudományok tenaival kiművelt férfai, és legyen az országban a tudományoknak bugyogó forrása, a melynek bőségéből merítsenek mindazok, kik a tudományok műveibe beavatlatni akarnak; mi tehát szorgosan megfontolván

²¹⁶⁾ Olvasd: irriguus.

lutaria producenda magis acco-
moda & ydonea inter alias Civi-
tates dicti Regni fore dicitur,
diligenti examinatione pensatis,
non solum ad ipsorum Regni &
Civitatis, sed etiam Regionum
circumjacentium Incolarum com-
modum & profectum paternis
affectibus anelantes, dicti Regis
in hac parte supplicationibus in-
clinati de fratrurum nostrum con-
silio *statuimus ac etiam ordi-
namus*, ut in dicta Civitate Quin-
queeclesien, de cetero sit studium
Generale, ibique²¹⁷⁾ perpetuitem-
poribus inibi vigeat tam in Juris
Canonici & Civilis quam alia
qualibet licia²¹⁸⁾ preterquam in
Theologica, facultate, & quod Le-
gentes & studentes ibidem om-
nibus privilegiis libertatibus &
immunitatibus concessis Docto-
ribus, Legentibus, & studentibus
commorantibus in studio gene-
rali, gaudeant, & utantur, quod-
que illi, qui processu tempor-
bravium fuerint in illa facultate,
in qua studuerint, assecuti, sibi-
que docendi licentiam, ut alios eru-
dire valeant, ac doctoratus seu
Magisterii honorem petierint elar-
giri, per Doctores seu Doctorem
& magistros seu magistrum illius
facultatis, in qua examinatio fue-
rit facienda, Episcopo Quinque-

mindezeket és főleg nevezett vá-
ros alkalmatosságát, amelyről
mondják, hogy a tudomány mag-
vainak szétszórására és ydvo-
gyümölcsök létrehozására hozzá-
férhetőbb és alkalmasabb lesz,
mint az említett ország egyéb
városai, és nemcsak ezen ország
és város de a körökörül fekvő
országok lakóinak hasznára és elő-
menetelére is atyai érülettel töre-
kedvén, nevezett királynak ez irá-
nyu kérését teljesítve, testvéreink
tanácsát is kikérve, elhatározzuk
és el is rendeljük, hogy nevezett
Pécs városában legyen studium ge-
nerale, es álljon fen örök időköz
ugy a kánonjog és civil-jogban.
mint minden más megengedett
tudományban, kivéve a teológiát,
és hogy az ott tanítók és tanulók
birják és élvezzék mindama ki-
váltságokat, szabadságokat és
mentességeket, melyek a studi-
um generale-ban időző doctorok-
nak, tanítóknak és tanulóknak
megadattak, és hogy azok, akik
idő multával azon tudományban,
melyet hallgattak, borostyánt nyer-
tek el, és most mások tanítására
tanítási licentiát t és a doctora-
tus vagy magisterség tisztjét ké-
rik, mutattassanak be az illető fa-
cultásnak, melyen megfognak
vizsgáltatni, doctorai vagy doc-

217) Olvasd: illudque.

218) Dr. *Jellasic* István, a pécsi joggyeumon a törvényszéki orvostan és közegészségtan tanára, a „Pécsi Közlöny” 1903. évi június 7. számában: „Az orvostan a pécsi egyetemen” című cikkben azon véleményt nyilvánítja, hogy, mivel a pécsi egyetemen a pápa csak a teológiai fakultást tagadta meg, azért az orvosi fakultás mindenesetre megvolt a pécsi egyetemen. Pozitív bizonyíték erre nincs; nyoma csak a jogi karnak van. A teológiának kizárásáról már fent (63. l.) bővebben szöveltem.

clesien. qui pro tempore fuerit
vel Ecclesia Quinque eclesien.
pastore carente, Vicario seu
Officiali dilectorum filiorum
Capituli ipsius Ecclesie presenten-
tur, idem quoque Episcopus aut
Vicarius seu Officialis Doctoribus
& Magistris in eadem facultate
actu inibi regentibus convocatis,
illos in his que circa promovendos
ad Doctoratus seu Magisterii
honorem requiruntur, per se
vel per alium juxta modum &
consuetudinem que super talibus
in generalibus studiis observan-
tur, examinare studeat diligenter
eisque, si ad hoc sufficientes &
ydonei reperti fuerint, huiusmodi
licentiam tribuat & doctoratus
seu Magisterii conferat honorem.

Illi vero, qui in eodem studio
dicte Civitatis examinati &
approbati fuerint ac docendi li-
centiam & honorem huiusmodi
obtinuerint, ut est dictum, ex
tunc absque examinatione & ap-
probatione alia, regendi & docen-
di tam in Civitate predicta. quam
singulis generalibus studiis, in
quibus voluerint regere, docere,
statutis & consuetudinibus qui-
buscunque contrariis apostolica
vel quacunque firmitate alia val-
latis nequaquam obstantibus, pe-
nam & liberam habeant facultate-
tem.

Volumus autem quod Magis-
tris et Doctoribus, qui in huius-
modi legendi studio, per Regem
Ungarie pro tempore existentem
in competentibus stipendiis pro-
videatur: alioquin presentes lit-
tere nullius sint roboris et momenti.

tora és magisterei vagy ma-
gistere által az időszerinti pécsi
püspöknek, vagy ha a pécsi
egyháznak nincs pásztora, ked-
ves fiaink, a székesegyház kápt-
talan helynökének vagy tisztviselő-
jének, és öket ugyanazon püspök
illetőleg helynök vagy tisztviselő
egybehíván ugyanazon fakultás
tényleg ott működő doctorait és
magistereit, szorgosan vizsgálja
meg a doctoratus vagy magis-
terium tisztségéhez szükségesekre
nézve vagy maga vagy más által
olyan módon és azon szokás
szerint, amilyen ezen dologban
studium generale-kon megtartatik-
— és nekik, ha erre képeseknek
és alkalmasoknak találtak, ezen
licentiát adja meg és a doctora-
tus vagy magisterium tisztségét
adományozza.

Azok azonban, kik nevezett
város említett studium-án meg-
vizsgáttak és képesítették és a
tanítási licentiát és az említett
tisztséget, mint említettük, elnyer-
ték, attól fogva minden más vizsga
és képesítés nélkül, ugy nevezett
városban, mint minden egyes
más studium generale-ban, ahol
akarnak intézkedni és tanítani,
teljes szabadságuk legyen
intézkedni és tanítani, da-
cára mindenféle ellenkező ha-
tározatnak és szokásnak, még ha
apostoli vagy bármiféle más te-
kintélyvel erősítették is meg.

De akarjuk, hogy az ezen
studium generale-ban tanuló ma-
gisterek és doctorok megfelelő
díjazásáról a mindenkor magyar
király gondoskodjék: különben
jelen levelünknek szünjön meg
ereje és jelentősége.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre constitutionis ordinationis & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire: Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignationem Omnipotentis Dei & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Dat. Viterbii Kal. Septembr. Pontificatus nostri Anno V.

Ezen pápai bulla vetette meg alapját a pécsi egyetemnek, amelyre messze külföldről, Itália földjéről jöttek tanárok jogot tanítani, vonzatva az olasz földről hazánkba átláptált Anjou-házbeli királyok főleg Nagy Lajosnak bőkezősége által, de buzdítva a magyar püspökök tudományszeretete és áldozatkészségétől is. Vilmos pécsi püspök *Galvano Bethininek*, a bolognai egyetemen az egyházjog tanárának, („decretorum doctor et iuris canonici“) és a tanszéken utódainak 1372-ben évi fizetésül 300 ezüst márkát vagyis 600 arany forintot és Ürög („Yruch“) falunak 70 arany forintot érő tized-jövedelmeit adományozta és ezenkívül lakásul egy házat is engedett át. XI. Gergely pápa ezen donatiót 1372. szept 29-én kelt levelében *Bethini* személyére nézve megerősítette. Bethini fizetése a mai értékben 7200 frtnak felel meg. Lásd: *Koller* i. m. III. 129—131., Dr. *Ábel* i. m. 13. és 52. l.

Tehát semmiféle embernek nem lesz szabad ezen határozatunknak, rendeletünk és akaratunknak levelét megsérteni vagy azzal vakmerő vállalkozással ellenkezni. Ha pedig mégis valaki ezt megkísérelni merészlendi, az tudja meg, hogy a mindenható Isten és Szent Péter és Pál apostolok haragját vonja magára.

Kelt Viterbó-ban szept. 1-én pápaságunk 5-ik évében.

Befejezés.

A legközelebbi teendők a pécsi kath. egyetem felállítására céljából.

Új magyar egyetem, katolikus egyetem, a pécsi katolikus egyetem mellett felhozható fő érveket és adatokat, legjobb tudásom szerint és igaz, őszinte törekvéssel, adtam elő. Nem hiszem, hogy egy is lesz olvasóim közül, aki vagy egyik vagy másik érvelem alapján tágit az eszme kivihetősége iránt táplált előítéletéből. Teljes, minden oldalról való meggyőzés nem lehet céltom, azt csakis az általam csak előmozdított eszmetisztázás alapján az illetékes tényezők által kezdeményezendő akció és annak végleges sikere fogja elérhetni. Ha meglesz a pécsi kath. egyetem és megmarad és felvirágzik, akkor a kivihetlenséget hangoztató Kassarák majd elnémulnak és átalakulnak a meglevő új intézmény árgusszemű bírálóivá és így akaratlanul is a kezdet hibáinak kívánatos ostorozóivá, a teljes kifejlődés szükséges tényezőivé.

De még nem vagyunk ott. Az illetékes tényezők még nem léptek akcióba.

Kik a felállítandó pécsi kath. egyetem felállításának iniciálása tekintetében az „illetékes“ tényezők? és kik az eszme megvalósulásának, végrehajtásának tényezői?

Eddig a katolikus magyar egyetem felállításának kérdését rendszerint a lokális szempontokat kikerülve országos szempontból tárgyalták és azért folyton az országos faktortól: a nagyméltóságú magyar püspöki kartól vagy a szervezendő országos autonómiától várták a kath. egyetem felállítására a kezdeményezést.

Az 1900. évi kath. nagygyűlés (1900. aug. 17—19.) elfogadta Dr. Mihályffy Ákos, a III. szakosztály („Kath. nevelés“) egyik előadójának ezen határozati javaslatát: ²¹⁹⁾ „Az Országos Kath. Nagygyűlés a magyar kath. intelligencia megmentésére kath. egyetem felállítását szükségesnek és elodázhatatlannak tartja. Ez okból felkéri a Nagymélt. Püspöki Kart, hogy még e jubiláris esztendőben egy, kath. egyetemet építő bizottságot kinevezni kegyeskedjék, amely a kath. egyetem érdekében országos mozgalmat indítson s egyáltalában e nagy mű mielőbbi megalkotásán fáradozzék.“

Az 1900. évben az autonómiai szervező kongresszus által általánosságban elfogadott országos autonómiai szervezeti szabályzat 129. §-a így szól: „Az országos kath. gyűlés a kath. egyetemet az e célra létező alapok felhasználásával létesíti.“

Az 1901. évi országos kath. nagygyűlés pedig elfogadta Dr. Mihályffy Ákos előadó (II. osztály: „Kath. nevelés“) ezen határozati javaslatát: ²²⁰⁾ „I. A Kath. Nagygyűlés egy kath. egyetem felállítását szíves lélekkel kívánja. II. Megbizzza a Kath. Egyesületek Országos Szövetségét, hogy a maga kebeléből e nagyfontosságú ügy tanulmányozására és előkészítésére egyetemi bizottságot alakítson.“

Az országos szempontból való kezdeményezésnek eddig nem volt eredménye. Sem a Püspöki Kar sem a Kath. Egyesületek Országos Szövetsége a (kétségkívül a salzburgi mintára tervezett) „kath. egyetem-építő bizottság“-ot meg nem alakította; az országos autonómiától pedig, mivel annak sorsa nagyon bizonytalan²²¹⁾, várni a kath. egyetem felállítását annyi, mint a dolgot beláthatatlan időkig elhalasztani.

Fenti fejtegetéseim ilyen halogatásnak és bizonytalanságnak elejét veszik, mert „Pécs“-nek előtérbe tolásával pontosan meg-

²¹⁹⁾ Kath. Egyetem. Két beszéd stb. Mondotta: Mihályffy Ákos dr., Budapest, 1900, 16. l.

²²⁰⁾ Dr. Gyürky Ödön, A magyar katolikusok II. Országos Kath. Nagygyűlése stb., Budapest, 1902., 269. l.

²²¹⁾ Ő Felsége 1902. márc. 13-án fogadta az aut. szervező kongresszus küldöttei és a szervezeti szabályzatot tőlük átvette azzal, hogy „megfontolás tárgyává fogja azt tenni és véleményadás céljából magyar kormánynak fogja kiadni.“

határozzák az illetékes tényezőket is, melyeknek eo ipso itt helyben, Pécsen is, érdekelt tényezőknek kell lenniök.

A pécsi püspököt látjuk a pécsi kath. egyetem létesítésére hivatott tényezők közt előkelő helyen. A pécsi kath. egyetemet theologiai, jogi és bölcészeti karokkal azonnal fel lehet állítani. Kettő ezen karok közül a pécsi püspök igazgatása és rendelkezése alatt áll a bölcészeti kar épületéről is a püspök rendelkezése alatt álló épületek: joglyceum, püsp. könyvtár jönnek első sorban tekintetbe. A pécsi püspököt is illeti meg tehát a főresz abban, hogy az eddigi akadémiai jellegű főiskoláknak az egyetemi jelleg és azzal járó előnyök és terhek megszerzessenek, illetőleg elvállaltassanak, és az említett épületek az egyetem céljaira felhasználhatók legyenek.

A pécs egyházmegyének jelenlegi főpásztorja melegen óhajtja a magyar kath. egyetem felállítását, és csak természetes, hogy, ha Pécsen megvannak rá az előfeltételek, főleg pénzügyi tekintetben, a pécsi püspök óhajtáná, hogy Pécsen állíttassék fel a magyar katolikus egyetem.

Hetyey Sámuel megyés püspök püspöki kormányzásának kezdetétől (1898.) fogva szíven viselte a magyar kath. egyetemnek felállítását Ennek legvilágosabb bizonyítéka a körlevél, amelyet a pécsi joglyceum javára 100.000 koronás alapítvány letévése után pár hónapra (1899. szept. 24.) bocsátott ki papságához, a melynek parenetikus részében a kath. egyetemeknek általában, de főleg a kath. egyetemnek korszerűségét (tekintettel a magyar keresztény kath. egyház 900 éves fordulójára) eseteli, majd fel- említvén a Nagy Lajos által alapított pécsi egyetemet, kegyelettel emlékezik meg nagy elődéről: báró Szepesy Ignác püspökről, mint a pécsi lyceum alapítójáról, végre a felállítandó magyar katolikus²²²⁾ egyetemre való gyűjtés elrendelésével fejezi be a körlevelet. A körlevélnek utolsó bekezdései így hangzanak szó- ról szóra: ²²³⁾

„Exeunte hoc saeculo novies centenarium gens Hungara celebratura est faustissimi sui in gremium Ecclesiae Catholicae

²²²⁾ Hetyey S. megyéspüspök — ez jól megjegyzendő — sehol sem említi, hogy a magyar kath. egyetem „Pécsen“ állíttassék fel.

²²³⁾ A Pécsi püspöki körlevelek közt XV/1899., 175—6. l.

ingressus memoriari. *Feliciori sub omine, limina saeculi decimi gens nostra ad Christum conversa vix posset transgredi, quam condendo seu instaurando palaestram illarum scientiarum sacrarum, quarum principiis et virtuti per novem saecula gentis nostrae internis dissidiis laceratae, externis hostibus cinctae et impugnatae, mille calamitatibus expositae, non tantum illaesa conservatio, verum etiam ad florentem culturae statum evectio in acceptis referri debet.*

„Quibus omnibus perpensis, summo mihi gaudio et solatio fuere omnium *omnino districtuum* in conferentiis pastoralibus nuperrime eatenus manifestata unanimia vota, ut initiante Clero dioecesano, spontanee sibi impositis annuis tributis, conflatur fundus, qui variis auctus fontibus in fines litterarios inservientibus et contributionibus, tandem aliquando commune et ardentissimum Hungariae catholicorum desiderium: condendi nempe catholicam scientiarum universitatem, faustissimum tempus propius redderetur. Votis his districtum iam manifesta opera accenseri debent, quatenus nonnulli Ven. Fratrum ad finem dictum quotannis fixam summam contributuros sponte semet obligarunt.“

„Pervula utique sunt haec grandis operis initia, ast opitulante benedictione Illius, in cuius gloriam tendunt, crescere, multiplicari et fructibus abundare poterunt. Flumina, maria inundantia, e guttis rivulorum tumescunt; montes et micis terrae formantur; Ecclesia, divinante suo fundatore, e grano synapis evoluta, ramos suos, sub quibus requiescunt gentes, ad universum extendit orbem; 12 pauperes piscatores elegit Deus ad universam terrae faciem renovandam.“

„Agite fratres Dilectissimi! *progrediamur in campum operum*, factis enim et *non suspiriis aut querelis mala huius mundi sufferenda*, mentes cordaque hominum immutanda sunt *Non multum, sed multi offeratis ex obolis vestris ad aram Ecclesiae et Patriae* communis prosperitatis promovendae, causa, et coaevorum aestimum, posteriorum gratam memoriam, maxime vero Dei omnipotentis, elemosynam large remunerantis, abundantem lucraturus estis gratiam.“

„Conflatae stipem ad praelaudatum finem cancellariae meae submittendam quotannis in litteris Circularibus notam redditurus sum et fructificationis gratia Cassae foundatione ali generalis dioecesanae, curae et administrationi Ven. Capituli mei Cathedralis obnoxiae illaturus.“

A pécségházmegyei gyűjtésnek eredményét már fent (V. fejezet) ismertettem. A *pécsvárosi papság* a nagyszabású „*subscriptio*“-t kifejezetten azon feltételhez kötötte, hogy a *kath. egyetem Pécssett* állitassék fel, és ha ez annak idején még sem

volna lehetséges, vagy ha egyáltalában létre sem jön soha az egyetem, fentartja magának a rendelkezési jogot a „*subscriptio*“-k összege iránt.

Nagy szerep jut továbbá a pécsi kath. egyetem felállításánál: *Pécs sz. kir. városnak*. A fenti V. fejezetben már jeleztem, mily arányú és mérvű hozzájárulást lehet joggal várni Pécs sz. kir. várostól a *bölcséleti kar* felállításánál, elhelyezésénél (új épület) és állandó biztosításánál.

Pécs sz. kir. város jól tenné, ha *Kassa város példáját* követve, *mennél előbb tenné meg ajánlatát a felállítandó pécsi kath. egyetem bölcsészeti fakultásának költségeihez való hozzájárulás mérvére nézve. Ezen ajánlat*, főleg ha feltűnő nagy áldozatra szánja magát a város, *döntő lehet az egyetem azonnali felállítására* vagy pedig annak elhalasztására nézve.

Nagyfontosságu tényező végre a pécsi kath. egyetem felállításánál a *Ciszterci Rend* apátja, jelenleg *Vajda Ödön* zirci apát. Hogy mily irányú és mérvű hozzájárulásról, az ő részéről, lehetne szó, azt fent (V. fej.) már előadtam.

A zirci apát és a vezetése alatt álló magyarországi Ciszterci Rend hozzájárulásának sarkpontja a körül forog: áthelyezze-e a Ciszt. Rend a jelenleg Budapesten levő tanárképző-intézetét és theologiai házi studiumát Pécsre? *Nem lehet célunk* távolról sem a *kapacitálás*, csak azt a nem irányadó véleményünket nyilvánítjuk, hogy a Ciszterci Rendet a Dunántulhoz és Pécshez félt nemesak birtokainknak és kéti főgimnáziumuknak (Pécs, Székesfehérvár) dunántuli fekvése és a bajai főgimnáziumnak is közelsége (főleg a baja báttaszéki hid felépülése után), hanem jáz is, hogy a zirci apátság javainak adományozása 1814-ben épen a pécsi és székesfehérvári főgimnázium fentartására tététt,²²¹) továbbá az, hogy a nagyerdemű Rend már birt is két tanszékkal (latin nyelv és görög nyelv, hittan) a pécsi lyceum bölcséleti tanfolyamán 1831. évből 1851-ig, a jogi tanfolyamon pedig szintén két tanszékkal, (statisztika és jogbölcsélet) 1835-től 1848-ig. 1865-ben a Ciszterci Rend zirci apátja: Rezutsek Antal lemondott a négy tanszék betöltésének jogáról, a 4 tanár ellátási költségeinek, összesen: évi 1600 frtnak kikötésével. 1874-ben pedig

²²¹ „Néhány szó a pécsi lyceum és gymnasium kérdéséhez. Egy pécsvárosi polgártól.“ Pécs, 1863. 22. l. (Szerzője e füzetnek híri szerint: Dr. Kajdi Imre pécsi főgimn. igazgató — világi pap — volt.)

ezen évi járadékról is lemondott, de fenntartotta magának és utódainak az alapítványi levélben alapuló jogait minden lehető és nem vélt esetre. Ezen jogfentartást kellene tehát csak a jelenlegi zirci apátnak érvényesíteni és megvan önként a kezdet arra, hogy a Rend a filozófiai fakultás 4. esetleg több katedráját is elvállalja és tanár-jelölt növendékeit is Pécselt a saját rendbeli tanárok által vezetett filozófiai fakultás mellé telepítse le, ide hozván Budapestől azoknak tanárképző-intézetét és teológiai studiumát, hogy így benépesíteni segítsék a pécsi kath. egyetem filozófiai és esetleg a teológiai fakultását is.

A *Ciszterci Rendnek* jeles tagja: Dr. Mihályffy Ákos is, az 1901. évi orsz. kath. nagygyűlésen ezeket mondta²²⁵⁾:

„A kath. egyetemen a bölcseleti kart illetőleg első sorban a tanító szerzetesekre kell számítanunk, úgy a tanári kart, mint a hallgatókat illetőleg. Ha azonban a katolikus egyetemmel nem kapcsolja össze az állam a *tanárvizsgáló bizottságot*; ha a katolikus egyetem hallgatói kénytelenek lesznek az állami egyetem tanárai előtt vizsgázni s így a kath. egyetem tanárai tulajdonképpen csak az állami egyetem tanárainak korrepetitorai lesznek: ez esetben először is nem remélhetjük, hogy a *tanítószervezetek legkiválóbb erőit ilyen szerepre odaadják*, de főleg nem várhatjuk, hogy az állami egyetemek mellett nagy költséggel berendezett kollegiumaikat feloszlassák, s a kath. egyetemre küldjék növendékeiket, ami által csak megnehezítenék a tanári oklevél megszerzését. Mondom, ezt a tanítószervezetektől nem várhatjuk, nem remélhetjük. Beállana tehát egy óriási anomália: volna katolikus egyetem s a katolikus világ mégis azt látná, hogy a *szervezetek nem a katolikus, hanem az állami egyetemeket látogatják*. Ily módon valóban a kath. egyetem nagy botránnyá lenne a kath. világ előtt.“

„Tehát okvetlenül szükséges előfeltétel a kath. egyetem megalapításához, hogy az törvényben megállapított *ugyanoly jogokkal bírjon, minőkkel az állami egyetem van felruházva*. Ez esetben igenis számíthatunk a tanító szerzetesrendekre is, sőt rájuk első sorban. S ez esetben a kath. egyetem már egy rendkívül nagy célnak szolgálna: a tanító-szerzetesek szellemének, lelkiületének lehetne védőbástyája. Igen, m. t. szakosztály, engedjék meg, hogy én, mint egyik tanító szerzetesrendnek tagja, s mint ilyen egyik tanárképző-intézetnek tizenkét éven át tanára, hosszas tapasztalaton és megfigyelésen át leszűrődött meggyőződésemet itt e helyen kimondjam: *A tanító-szerzetes-*

rendek Magyarországon egy olyan testületet alkotnak, amelyhez hasonló nincs az egész kath. világban. Hazánkban 40—45 államilag elismert közsépkisváros van a tanító-szerzetesek kezében; legalább is ötszáz szerzetes bír állami oklevéllel, ezenfelül közülök 70—80 még a bölcselet doktora is. Egész Franciaország szerzetesei között nincs annyi diplomás ember. Ennek a nagy intelligenciával bíró testületnek azonban sok nehézséggel kell megküzdenie. Bár a szerzetesrendek óriási erőfeszítéseket tesznek, hogy tagjaikban a szerzetesi szellem, az igazi kath. világnézet, jámborság és hitélet az intelligenciával kapcsolatosan fejlődjék és erősödjék, mégis annak az óriási erőfeszítésnek, melyet e téren kifejtjenek, nincs meg a kellő eredménye, amit, hogy mást ne említsék, a gyakori aposztaziák is bizonyítanak.“

„És ennek legmélyebb, legvalószínűbb oka az, hogy a *szervezet-növendékek kénytelenek az állami egyetemek tanárait hallgatni*, az ő előadásait, az ő tudományukat, az ő szellemüket, az ő világnézetüket magukba szívni és ezt kénytelenek tenni az elvek, a meggyőződés kialakulásának, meggyőződésének korában. Tessék csak elképzelni egy fiatal szerzetes növendékét aki négy éven át *protestáns vagy racionalista szellemű világtörténetet* hallgat, *pozitivistá bölcseletet és esztétikát*, akinek folyton ilyen forrásmunkákat kell olvasnia, minő hatással lesz mindez az ifjú szerzetes lelkiületére, hitére, kegyeletére, jámborságára? Én megvallom őszintén, bámullat adozom azoknak a szerzeteseknek, akik ilyen körülmények között is megőrzik hitük buzgóságát, katolikus öntudatuk szilárdságát.“

„Jól látta a *Szentatya* ezt a veszedelmet, mely a fiatal papok lelkiületét az állami egyetemeken körülveszi, ezért adott ki csak nemrégiben *Itália püspökei* számára utasítást, amely a *fiatal papoknak az állami egyetemek látogatását a lehető legszűkebb korlátok közé szorítja* és szigorú ellenőrzés alá helyezi.“

„Mi más lenne a helyzet, m. t. Szakosztály, ha volna egy valóban *katolikus egyetemünk*, amelyen a tanítószervezetek fiatal tagjai hitük, vallásos meggyőződésük veszélyeztetése nélkül készülhetnének elő magasztos hivatásukra, ahol minden katolikus szellemet lehel, ahol a bölcselet és a természettudományok katedráin nem igyekeznek azt lerontani, amit a theologia tanszékein hirdetnek, ahol az egyes tudományszakok teljes összhangban vannak a hittel a vallással?“

Dr. Mihályffy-nak ezen szavai világot vetnek a felállítandó kath. egyetem filozófiai fakultásának szervezésére és biztos reményt keltenek az iránt, hogy nemcsak a Ciszterci Rend, hanem más hazai tanítórendek is, mint: a csornai Prémontreiek, a

²²⁵⁾ Dr. Gyürky Ödön, A magyar katolikusok II. Orsz. Kath. Nagygyűlése, Budapest. 1902. 185—6. l.

Kegyességek, a Jézus Társasága is fognak rendi növényeket küldeni a felállítandó pécsi kath. egyetemre, esetleg a mellett internátusokat is emelni. Ha a jászói Prémontreick is készek a budapesti tanítóképző-intézettel felhagyni és a felállítandó kassai állami egyetem mellett ilyen intézetet felállítani, miért ne lehetne ugyanezt várni más hazai tanító rendtől a pécsi „katolikus” egyetemnek?

Az imént elősorolt három helybeli tényező, nézetem szerint, az, amelynek állásfoglalásától és akaratától függ első sorban az, hogy a pécsi kath. egyetem felállítható legyen, mert ők teremthetik meg az új egyetem anyagi fenállását.

Hogy ki kezdeményezze az egyetemnek ügyét, arra nézve több mód kínálkozik, de talán a legalkalmasabbik az volna, ha legelőször Pécs sz. kir. város tenné szót a pécsi kath. egyetem ügyét. Ezt helyeselni fogják a város összes polgárai valláskülönbség nélkül. Jó volna, ha Pécs sz. kir. város törvényhatósági bizottsága közgyűlésből kifolyólag ajánlatot tenne Kassa városnak fentemlitett (V. fej. III. pont) példájára, az iránt, mennyivel kész hozzájárulni a felállítandó kath. egyetemhez, és egyúttal ugyanezen város törvényhatósága ez alkalommal a pécsi egyházmegye főpásztorát formálisan is felkérhetné arra, hogy ő nyerné meg a nagyméltósú Püspöki Karnak hozzájárulását ahhoz, hogy annak tagjai a tervezett magyar katolikus egyetemnek Pécsen való felállítását Pécsen elfogadják és helyeseljék és híveiknek, az egész ország katolikusaiknak figyelmébe és pártfogásába ajánlják.

Ugyanakkor kellene Pécs városának a *Ciszt. Rend zirci apát-praelátusát* is felkérnie, hogy tenné megfontolás tárgyává a pécsi egyetem bölcsészeti fakultásához való hozzájárulást, főleg azt, hogy a *Rendnek tanárképző-intézete Pécsre áthozható-e*, tekintettel arra, hogy a főgimnázium kibővítése is ugyanakkor a város hozzájárulásával meg lesz valósítva.

Ha a nagyméltósú magyar Püspöki Karnak állásfoglalása Pécsre kedvező lesz és az ennek folytán az ország katolikusaiknak figyelmébe Pécs felé irányult, akkor lesz szükség a pécsi kath. egyetem pontos tervét kidolgozni, a tervezetnek megfelelő költségelőirányzatot elkészíteni, a költségek fedezésének lehetőségét rigoróze kimutatni.

Ekkor lesz az ideje egy országos egyetem-építő bizottság megalakítására, mely egyúttal gyűjtőbizottság lesz úgy, mint Salzburgban, a különbség csak az, hogy Pécsen már most kezdetben előbbre vagyunk, mint ahova Salzburg 20 évi gyűjtés után jutott.

És ha mindez kész, akkor jött el az idő arra, hogy a király Ő Felségétől az egyetem megnyitására és grádus-osztásra a jog és kiváltság kikérések, és egyúttal a pécsi székesegyház fölölegeiből a kath. tanulmányi alapba évente befizetett összegnek (25 %) a pécsi kath. egyetem részére való felhasználása felségfolyamodvány alakjában Ő Felségétől kéressék, továbbá az államkormánytól²²⁰) a minősítő vizsgák tartására vonatkozó jog, az állami egyetemekkel teljesen egyenlően, megnyeressék, és végre a kath. egyház fejétől a „katolikus” egyetem felállításához a pápai elismerés és kiváltság is megnyeressék.

Meglesz-e ez a kezdeményezés, meglesz-e a céltudatos tervezés, az akadályok elhárításában a fáradhatatlan munkásság és bátor kitartás, meglesz-e a terv megvalósítása és a létesített egyetem állandó biztosítása? — ezek mind olyan kérdések, amelyekre választ adni nem tudok, nem merek.

Az bizonyos, hogy nem egy ember, nem egy tényező akaratán fog mulni az ügynek, a pécsi kath. egyetem ügyének, sikerülése vagy zátonyra jutása; de bizonyos az is, hogy nem megvetendő a legcsekélyebb ok és alkalom, ha kedvez a célnak. A szegénynek óhaja és fillérje úgy, mint az előkelőnek

²²⁰) Dr. Eszterházy Sándor „A Kassai Egyetem. Emlékkönyv” 301. lapján ezeket írja: „Jól tudjuk, hogy se Debrecenben se Pécsen semmi legkisebb hajlandóság sincs arra, hogy a létesítendő fejekezeti egyetem tanárainak kinevezését átengedjék az államnak. Ennek azonban egyik főoka az, hogy mind a két helyen sok gondot ad az anyagi eszközök előteremtése és e miatt alig értek rá eddig arra, hogy tisztázzák, megérleljék azokat a nagy kérdéseket, amelyeknek eldőlésétől függ a létesítendő fejekezeti egyetem egész sorsa.” Megjegyzendő, hogy Kassán állami egyetemet terveznek, de „katolikus” theologiai fakultással (a theologiai tanárok javadalmazását nem az állam adná) és ezen kedvezmény elérése végett (t. i. hogy bár állami egyetem és mégis csak „kath.” theolog. fakultása volna), a theologiai tanárok kinevezése jogát is az államnak akarnák bizni. Az V. fejezetben előadott érvelésem, azt hiszem, eléggé beigazolta azt, hogy nincs szükség ilyen koncesszióra a nagyon kétes kimenetelű lenne az a kath. egyetem „katolicitására” nézve. Ily áron alig kellene egyikünknek is „katolikus” egyetem.

és gazdagnak hatalmas pártfogása és nagy adományai, az önálló becsei irodalmi művek (a kath. egyetemről) ép úgy, mint a folyóiratok és hírlapok cikkei, a népes gyülekezetek állásfoglalása csak úgy, mint az egyes emberek érdeklődése, rokonszenve: mindez együttvéve és összesen, sűrű egymásutánban és összhangban fogja létrehozni a nagy művet, a magyar katolikus egyetemet Pécs városában.

Az is bizonyos, hogyha a magyar kath. egyetem eszméje a mai ködfátyolszerű határozatlanságban marad, akkor a magyar katolikus egyetemből soha sem lesz semmi. A hagyományozott óriási összegek jórésze időhöz és feltételhez van kötve; az emberek lelkesedése a hosszú halogatás és látszólagos sikertelenség után csak apadni, nem növekedni fog.

Pedig beszélhet-e valaki sikertelenségről?

Foglalkozott-e már konkrét alakban a magyar kath. egyháznak képvisellete a felállítandó kath. egyetem magyar közjogi és pénzügyi lehetőségével? Megkísérelték-e már kieszközölni a szükséges királyi és kormányhatósági engedélyt?

Nem.

Sikertelenségről tehát nem lehet szó, hanem igenis siker iránti bizalmatlanságról. A bizalmatlanságnak oka jó részben az, hogy a kath. egyetem felállításának jogi és pénzügyi lehetőségével és jövőendő életképességével sokan nincsenek tisztában.

Az eszmetisztázás volt céloim ezen tanulmányom megírásánál.

Én elértem céloimat, ha majd azt látom, hogy az csak valamivel is hozzájárult ezen eszmetisztázáshoz, a kath. egyetem eszméjének felelevenítéséhez és a közfigyelem felkeltéséhez.

Másoknak, az általam felsorolt tényezőknél dolga lesz az időnek és a módnak megválasztása az akcióba lépést illetően.

És akik a nagy mű létrehozásában tevékeny részt veendek, azok olyan munkát végeznek, amelyre bámulva fog visszatekinteni az utókor, mert hirdetni fogja a magyarnak tudományos termőképességét, a magyar katolikusoknak a keresztény hithez is való hűségét, áldozatkészséget, az idők jellegének, a jövőendő veszedelmes konjunktúráinak felismerésében éleslátásukat, okos aggodásukat és szerencsés, gyors elhatározásukat.

De a felálitott pécsi „katolikus“ egyetem leginkább hirdetni fogja a katolikusoknak az eddigi *csüggetettség*ből való *felébredését*.

Valljuk be őszintén, mi magunk között, a katolikusok között, a katolikus papok között is, vannak a „katolikus“ egyetemnek nemesak leglelkesebb hivei, de legsötétebben látó *Kassandrái* is.

A külföldi katolikusoknak a kath. egyetemek teljes nyilvánossági jogáért, főleg a teljes állami minősítés jogáért folytatott és részben (*Franciaország*) sikertelen küzdelmeire utalnak ezek szüntelen, de nem veszik tekintetbe, hogy *Belgiumban, Svájcban és Amerikában teljesen egyenlő joguk a katolikus egyetemek az államiakkal*, továbbá azt, hogy a *francia egyházellenesség* nem alkalmazható sehol kevésbé, mint *Magyarországban*, ahol a *katolikus vallásnak és a többi régebb bevett vallásnak közjogunk által védett és az állam-mével versenyző*, sőt történetileg és tényleges alkalmazásra nézve azt *megelőző, joga van*: az „*oktatási szabadság*“-ra az iskolák összes fokozatain.

A katolikus egyháznak „*oktatási szabadságát*“ az elemi iskolákra tételesen is elismerte az 1868: 38. tc., a középiskolákra az 1833: 30. tc., de nem veheti el azt a kath. egyháztól a felső iskolákra nézve a felső oktatásnak majdani kodifikációja sem, de kötheti szigorú feltételekhez (karok száma, tanszékek minimális száma, tanárok fizetése, intézeti felszerelés, tanulmányi rendszer stb.). A feltételeket teljesíteni kell majd. És ha új egyetemek felállításához feltételül tűzik ki az *országgyűlés hozzájárulását, a külön törvények* által való megerősítést, ezt is kieszközölheti a kath. egyház a katolikus egyetemnek csak úgy, mint nem lesz ellenzője katolikus részről a felállítandó protestáns jellegű egyetemnek.

Bárhonnét is kell azonban majd kieszközölni az egyetemi jelleget és a minősítési jogot, mindig az *lesz a döntő: van-e Pécsset valóban annyi pénz és más az egyetemhez szükséges érték, hogy Pécsset egyetemet nem állítani mulasztás volna?*

Ha igen, akkor háttérbe szorul majd még a hatalmas kérdés is, amelyet a közoktatás terén az úgy kárára szítottak és szítanak az állam és egyház között.

Pécsett a joglyceumnak akkora évi jövedelmei vannak, hogy azoknak megfelelő tőke már most is *3 millió korona*, de ezen tőkéérték évenként még emelkedni fog, még akkor is, ha a jövő évben is állítják fel Pécsett az egyetemet. A joglyceumnak van ezenkívül nagy kétemelems jó karban levő főépülete, nagy könyvtára, kéttornyú díszes temploma, kapcsolatos és kiépítésre alkalmas nagy telke, a szomszédos telken könyvnyomdája épülettel és felszereléssel, továbbá a joglyceumé a „püspöki könyvtár”-nak²²⁷⁾ monumentális épülete. Mindezen ingatlanok együttevére (a felszereléssel együtt) ismét egy millió korona értéket képviselnek.

Pécsett a theologiai főiskolának fentartója a jól dotált pécsi szeminárium, amelynek rengeteg nagyságú, kétemeles és teljesen jókarban álló pécsi főépülete (itt vannak a theologiai tantermek, a theologiai hallgatók internátusa, tanárok és internátusi előjárók lakása), egy maga is már felszereléssel együtt egy millió korona értéket képvisel.

Ezen — a theologiai (egyetemi) tanárok majdani fizetéscinek megfelelő tőkét (egy millió korona) is hozzászámítva, — összesen 6 millió koronára becsülhető érték most még csak szűk körben és lyceális szintájon álló oktatásban hozza meg szellemi gyümölcsét, de ha győz a jog és a kulturális érdek, ha létesül a pécsi kath. egyetem, akkor az országra

²²⁷⁾ A püspöki könyvtár megkülönböztetendő a lyceumi könyvtártól, mert a „püspöki” könyvtárnak csakis épülete a lyceumnak tulajdona, de 30.000 kötetten is tullelkező számu könyvei (értékes inkunábulumok régi díszművek, okmányok, kéziratok stb.) az egyházmegye tulajdonát képezik. Ezen „püspöki könyvtár” az egyetem hasznára is fog szolgálhatni, mert már most is nyilvános könyvtár külön felügyelővel és könyvtár-szolgálával. A „püspöki könyvtár” épülete a szeminárium közelében fekszik, a „lyceumi” könyvtár pedig magában a lyceum főépületében, mint a tanárok és hallgatók könyvtára, van elhelyezve (6000 kötet). A püspöki könyvtár alapítója Klimó püspök (1774. é.) volt; gyarapították összes püspök-utódjai és a pécsi kanonokok, főleg könyv-hagyatékukkal. Klimó püspök a „püspöki” könyvtárt (15.000 kötet) a püspöki székházban helyezte el, de Szepesy püspök (1830. é.) a város által ajándékozott telken (mai helyén) építette fel a „püspöki könyvtár” épületét és azt (nem a könyvtárt) a lyceumnak adományozta és azután a „püspöki könyvtárt” ezen új épületbe áthelyezte.

kihatólag és egyetemi színvonalon álló tudományos munkásságban szőrja majd áldásait, önerejéből is, de gyarapítva az egész ország katolikusainak már eddig is milliót (Bonnaz, Schusztar alapok stb.) kitevő anyagi hozzájárulásáva és szellemi támogatásával.

Es a katolikusok nem csupán maguknak áldoznak ezen filléreiket, mert tiszteletet tudó vendégekként rendes hallgatókúl befogadják más vallású honfitársaik gyermekeit is.

Pécs, 1903. jun. 24.

A szerző.

A pécsi püspöki hittudományi tanári kar tagjai.

A hittudományi intézet főfelügyelője

Méltóságos és főtisztelendő

HETYEI HETYEY SÁMUEL ur,

Isten és az apostoli szentszék kegyelméből pécsi megyés püspök stb.

I g a z g a t ó:

Dr. Wurster József, hittudor, székesegyházi kanonok, papnőveldei kormányzó, az elaggott papok házának igazgatója, a pécsi főgimn. hittanításánál püspöki biztos, zsinati vizsgáló, szentszéki ügyész.

T a n á r o k:

Dr. Szilvek Lajos, bekebelezett hittudor, ő apost. királyi felsége t. b. udvari káplánja, püspöki könyvtárőr, szentszéki ülnök, a tanári kar seniora, szt. István Társulat irodalmi osztályának és az Aquinoi Szt. Tamás-társaságnak tagja, szegények ügyvédje, zsinati vizsgáló, az alapvető és ágazatos hittan és bölcsélet ny. r. tanára.

Dr. Rézbányay József, bekebelezett hittudor és kánonjog tudor, a Szt. István társulat irodalmi osztályának s a Pázmány Egyesület választmányi tagja, zsinati vizsgáló, szentszéki ülnök, az erkölces és lelkipásztorkodásban ny. r. tanára.

Dr. Hanuy Ferencz, hittudor, zsinati vizsgáló, a Pázmány Egyesület választmányi tagja, a Pécsi Szent-Vince-Egylet titkára az egyházjog és történelem ny. r. tanára.

Valdinger István, a hittudományok baccalaureusa, papneveldei tanulmányi felügyelő, tanítónőképző-intézeti hitszónok, a szent Gyermekség művének egyházm. igazgatója, az ó- és új szövetségi szentírásban h. tanára.

Virág Ferencz, a nagy szeminárium lelkiigazgatója, a pécsi kath. legényegylet elnöke, a kath. legény-egyesületek s oltár egyesület egyházmegyei igazgatója, tanítóképző-intézeti hittanár, a "Szent Család Kiskövete" cz. hitbuzgalmi lap szerkesztője, a szociologia és pedagogia rendkívüli tanára. Előadja a gyakorlati szertartást.

Dr. Bahula József, orvostudor, gyakorló orvos, előadja a közegészségtant.

Somssich Béla, akadémiai segédtanár, a főt. egyházmegyei hatóság engedélyével a földmivelésügyi miniszterium által a pécsi tanítóképző-intézethez beosztott gazdasági szaktanár, előadja a gazdaságtant.

Glatt Ignác, székesegyházi énekiskola igazgatója, székesegyházi karmester, t. b. pápai káplán, előadja az elméleti s gyakorlati egyh. éneket.

III.

A hittudományi intézet tanterve.

A püspöki hittani intézet tanterve a következő:

1. Theologia Dogmatica Fundamentalis. (A specialis egyrészének anticipálásával) Két félév. Heti 7 órával I. II. év (váltakozó.)
2. Theologia Dogmatica specialis. Két félév. Heti 7 óra. III. IV. év (Váltakozó.)
3. Erkölcstan. Két szemeszter. Heti 9 óra III. IV. évek (Váltakozó.)
4. Lelkipásztorkodástan. Két szemeszter. Heti 9 óra. III. IV. évek (Váltakozó.)
5. Egyházjog. Két szemeszter. Heti 9 óra III. IV. évek (Váltakozó.)
6. Egyháztörténelem. (Patristikával) Két félév. Heti 9 óra. I. II. évek (Váltakozó.)
7. Ó szövetségi szent könyvek általános és részletes ismertetése. Két félév. Heti 5 óra I. II. évek (Váltakozó.)
8. Ó-szövetségi szövegmagyarázat: Heti 4 óra. I. II. évek (Váltakozó.)
9. Új szövetségi szentkönyvek általános és részletes ismertetése. Értelmezéstan. Két félév. Heti 5 óra. I., II. évek (Váltakozó.)
10. Új szövetségi szövegmagyarázat. Két félév. Heti 4 óra I., II. évek (Váltakozó.)
11. Bölselettan. Theologia naturalis és Psychologia 4 félév. Heti két óra III., IV., évek.
12. Bölselettan Noetika és Ontologia. 4 félév. Heti két óra. I., II. évek.

13. Szociologia. Két félév. Heti egy óra. III., IV. évek.
14. Pedagógia. Két félév. Heti egy óra. III., IV.
15. Gazdaságtan Négy félév. Heti egy óra III., IV. évek.
16. Egészségtan Két félév. Heti egy óra. IV. évek.

Ezen kívül a növendékek gyakorlati kiképzésére szolgálnak:

1. Gyakorlati szertartástan. Nyolc félév. Hetenkint kétszer. I—IV. évek.
2. Egyházi ének. Nyolc félév. Hetenkint kétszer. I—IV. évek.
3. Káté-émlézés. Nyolc félév. Hetenkint egyszer I—IV. évek.
4. Hittani szeminárium. Szónoklati, értekező és felolvasó iskola (Szent Pál Társulat.) Hetenkint egyszer.
5. Gyakorlati szónoki föllépés az intézet kápolnáján. Fel-
lép valamennyi növendék ; év végén kötelező versenyszónoklat.
6. Gyakorlati hitelemzési föllépések a püspöki tanítóképző
intézethez csatolt gyakorló iskolában a 4. pont kiegészítése
gyanánt.

IV.

Az 1902/03. tanév alatt elvégzett anyag.

1. *Alapvető hittan.* — A theologia tárgya, megkülönböztetése a bölcelettől, positiva és scholastica theologia, haszna, célja. Loci theologici. Methodus. Systema. A vallás fogalma, szükségessége, kutatása. A kinyilatkoztatás lehetősége haszna, szükségessége, megismerhetősége, pozitív és negatív criteriumai, esoda és jövődölés lehetősége, eredete, megismerhetősége, bizonyító ereje. Ellenvetések cáfolata. Az ó- és új szövetség könyveinek tekintélye. Ós kinyilatkoztatás, A mózesi kinyilatkoztatás és ennek viszonya a kereszténységhez. A kereszténység isteni voltának bizonyítása ab extrinseco et intrinseco, annak kötelező volta, egyéb vallások téves volta. Az egyház alapítása, természete, tulajdonságai, jegyei. A római pápa primatusa. A jegyek megvan-
nak az egyházban, hiányoznak más vallási társulatoknál. Hítség-
bály. A szentírás sugalmazottsága, canonja fordításai, értelmezése. A hagyomány szükségessége, létezése, fenntartása. Csalat-
kozhatatlan tanító hivatal. A csalatkozhatatlanság tárgya, alanya.
— *Agazatos hittan* : Isten létezése, lényege, metafisikai, phi-
sikai, erkölcsi tulajdonságai. A Szentháromságra vonatkozó mű-
szavak bölceleti kifejtése. A Szentháromság titka az emberi
észhez való viszonyában. Annak pozitív — speculatív bizonyí-
tása. A Szentháromság u. n. characteri közösen és különösen.
Nincs és nem volt nép vallás nélkül. Az ós vallás a monotheis-
mus. A vallás hagyományos és modern eredete. — Barthélemy-
Saint Hilaire a magyar tud. akadémia fordításában megjelent
értekezésének : *A philosophia és a vallás bölcelet-hittudo-
mányi fejtégsé és bírálata. Társadalmi reform és dogmatica. De*

unitate ecclesiae püspöki körlevélnek fejtegetése tekintettel az egyházi e'oadott tananyagra.

Heti óraszám: 7. Hallgatták I. és II. évesek. Előadási nyelv: latin. Tankönyv: Schoupe: *Elementa Theologiae dogmaticae*. Tanár: Szilvek Lajos dr.

2. *Erkölestan*. Az erkölcs és erkölestan fogalma. Az emberi cselekedetek. Az emberi cselekedetek beszámíthatósága. Az erkölcsi-beszámítás kettős zsinormértéke. Lelkiismeret. Törvény. A probabilismus rendszere. Az emberi cselekedet összhangzásban a lelkiismerettel és törvénnyel. Az erény. Az érdem. A bűn. A bűnnek különböző nemei Isteni erények. A religió s a vele kapcsolatos erények s ellentétes bűnök. Az erények és bűnök Isten tizparancsolatának sorrendjében. Az igazságosság s a vele kapcsolatos erények s ellentétes bűnök. Az igazságosság megsértése. A visszatérítés kötelem. Ennek elvei. Jó-, rossz és kétes hizemű birtokos. A szerződés és egyes nemei. Az egyház parancsolatai. Az elmélettel gyakorlati esetek fejtegetése és megvitatása volt összeköelve.

Heti óraszám: 9. Hallgatók a III. és IV. évesek. Tannyelv: latin. Tankönyv: Lehmkühl. *Compendium Theologiae Moralis*. 1 kötet. Tanár: Rézbányay József dr.

3. *Egyházjog*. A.) *Bevezetés*. A jog és az egyházjog fogalma, felosztása. Az egyházjog forrásainak felsorolása és azoknak története az apostoloktól a mai napig. Az egyházi hatalomról általában. Az egyház és az állam egymáshoz való viszonya; erre vonatkozó elvek és jogfejlődés napjainkig. Ezen viszony változásai Magyarországon. A főbb határkérdésekről általában, és a tetszvényjogról, holtkézi törvényekről egész részletességgel, tekintettel a hazai törvényhozásra is. A kath. egyháznak viszonya a keresztény felekezetekhez és a kereszténységen kívül álló vallásokhoz. A magyar államnak viszonya a haza területén meglévő vallásokhoz, nevezetesen a bevett vallásokhoz. A vallásközi viszonyokra vonatkozó törvényeknek: 1608: 1. tc., 1647: 5. tc. 5. 7., 1790/1.: 26. tc., 1844: 3. tc., 1848: 20. tc.. 1868: 53. tc., 1894: 32. tc., 1895: 43. tc. — pontos ismertetése. A latin szertartású katolikusok viszonya a más szertartású katolikusokhoz.

B.) *Egyházi alkotmányjog*. Az egyház tagjairól. A kereszttség, mint a kath. egyház tagjai közé való felvétel. A kereszttség érvényességéhez vagy megengedett voltához a keresztelendőben megkívánt kellekekről. Elszakadás az egyháztól és visszatérés abba.

A *papságról*. Klerikusok és laikusok közti különbség. Laikusok jogai a kath. egyházban. A magyarországi katolikusok autonómiaira törekvései; az erdélyi katolikus autonómiai ismeretése. A felszentelésről és az egyházi rend szentségének fokairól. Az egyházi rend kiszolgáltatójáról. Felszentelési cím. Az egyházi rend felvevőiről; érvényességi kellekek. A szabálytalanságokról (irregularitases). Az egyházi rend kiszolgáltatásának törvényes idejéről, helyéről és egyéb körülményeiről. A papság jogai és kiváltságai; papi kötelezettségek (obligationes clericorum,) nevezetesen a papi nőtlenségről, breviáriumból.

Az *egyházi hivatalokról*. Javadalom jellegű hivatalok, azoknak felállítása, átalakítása, betöltése. A kisebb és nagyobb javadalmak betöltésének módja hazánkban. Zsinati vizsgálat. A javadalmak kötelezettségei. A javadalmak megüresedésének módjai; eljárás üresedés esetében. A kegyurasági jogról általában és annak jogalanjáról megszerzési módjáról különösen. Kegyurak egyes jogosítványairól részletesen. A római pápa, az érsekek egyes püspökök, káptalani helynökök jogköre az egyes jogok pontos felsorolásával. Az egyetemes és részleges zsinatokról. Káptalanok, egyházmegyei egyéb tisztviselők jogköre. A plébánia-hivatalok. Hogyan szerzi meg a hívó a plébániai illetőséget? A katonai lelkészi hivatalokról. Segédlelkészek fajairól és kötelezettségeiről. — A szerzetes rendekről, mint a klerikusok és laikusok mellett létező harmadik, külön jogu, rendről az egyházban. Szerzetek betelepítése a magyar közjog szempontjából. Belépés szerzetbe, kilépés. A kongregációkról, a testvéretelekről és más egyházi jellegű egyesületekről.

C.) *Egyházi közigazgatási jog*. A tanítói hivatal kezelése és az arra vonatkozó jogszabályok. Az iskolágyról általában és részlegesen a magyarországi iskolákról ismertetve a fennálló országos törvényeket (1868: 38. tc. stb.) A megelőző és az utólagos egyházi cenzura célja, jogtörténeti fejlődése és mai for-

mája (Index, decreta generalia.) A *papi hivatal gyakorlásáról*. Különösen az *egyházi házasságról* (szentségi házasság) és annak érvényességéhez (bontó akadályok) és megengedett voltához (tiltó akadályok) megkívánt feltételekről. Az egyházi házasság viszonya a polgári házassághoz általában és különösen Magyarországon; részletes ismertetése az 1894: 31. tc. összes szakaszainak, a megfelelő egyházjogi egyes anyagrészeket előadása után. Eljegyzés és annak kellékei, továbbá az eljegyzés hatálya és megszűnése. Egyházi házasságkötés (trienti forma) és a vele kapcsolatos irodái, valamint liturgiai eljárás. Házassági együttélés megszűnése, köteleki felbontás (szerzetesi fogadalom, pápai felbontás „non consummatum“ esetében) és érvénytelenné nyilvánítás. A vegyes házasságok kötéséről teljes részletességgel, tekintettel a hazai törvényekre. Házassági felmentvények; folyamodványok a pápához, a püspökhöz; püspökök felmentési joghatóságának terjedelme. Érvénytelen házasságok utólagos érvényesítése, rendes és rendkívüli módon (sanatio matr. in radice). Másodszori és további házasságkötés. — Templomok, kápolnák, temetők és egyházi edények, tárgyak, ruhák szenteléséhez szükséges előfeltételek és joghatóság. Az egyházi *temetkezési* jogról részletesen, különös tekintettel a hazai törvényekre. A *papi hivatal* funkcióinak részbeni nyilvántartása: az egyházi anyakönyvek. Azok története; a vezetésükre vonatkozó egyházi és magyar állami jogszabályok, törvényszakaszok ismertetése. Az állami anyakönyvvezetésre vonatkozó főbb jogszabályok és törvényszakaszok (1894: 33. tc.) ismertetése. — A *kormányzói hivatal* gyakorlásáról. A plébániai iroda vezetéséről részletesen. — Az egyházi vagyon kezeléséről, az erre vonatkozó közjogi és péces egyházmegyei jogszabályok előadása. (Egyházi vagyon és jövedelmek nemei; főleg a párbérről). Papok szerzési és végrendekezési joga. A lelkesíki kongruáról Magyarországon. A „visita canonicá“ król.

D.) *Egyházi igazságszolgáltatás*. Jogszolgáltató hatalom cselekvő és szenvedő alanya, továbbá tárgya. Peres rendtartás; bírói rendszer. Büntető rendtartás. Az egyházi büntetésekről általában és az egyházi gyógybüntetésekről („censurae“) és megtorló büntetésekről és fajaikról különösen.

Heti óraszám: 9. Tannyelv latin. Hallgatják a III. és IV.

évesek. Tankönyv: *Demkő* György dr. I—II. kötet (595. és 465 lap). Eger 1888. Első kiadás, valamint az előadó tanárnak hektografált jegyzetei (268 ivnagyságu lap). Tanár: *Hanuy* Ferencz dr.

4. *Ó Szövetségi szentírás*tan. Történeti rész. — A törvénykönyv tartalmának kritikai és apologetikus kifejtése. A mózesi kozmogonia, annak különféle magyarázata, — összhangja a természetudományi tételekkel. Az emberi nem teremtése, rendeltetése egysége. Bűnbeesés; a religio naturalis ideje Vizözön, a noachita korszak; nemzetségtábla (Móz. I. 10.) Polytheizmus; oka nyilvánulása és eredményei. — Ó szövetségi egyháztörténet: páriárkák kora, régiségáni részletekkel. Az egyiptomi tartózkodás, a pusztai vándorlás, Mózes szerepe, a törvény kinyilatkoztatása. Vallási régiségán: szent helyek, cselekmények, papság; jelképi és előképi részletek; az ószövetségi egyház berendezésének absolut és relativ hittani érvénye. Politikai és társadalmi régiségán. — Mózes öt könyve; pentateuchus — kritika pozitív és polemikus kifejtéssel. A Birák királyok korszaka; a királyság kettéválása, asszír és chald fogság ezek kihatása és jelentősége. Fogság utáni állapotok Judeában: a szír görög és római harcok korszaka; diaspora, vallási és politikai pártalakulások; mindenütt a megfelelő hiterkölesi és régiségáni jellemzéssel. — Jozsua Birák, Sámuel (2) Királyok (2) Krónikák (2) Ezdrás makkabeusok (2) könyvének ismertetése szerző, keletkezési hely és idő, történeti és hittani érték, — tartalom beosztás, nyelv szövegépség és források szempontjából. Történeti szentirási monografiáknak: Ruth, Tóbiás, Judith, Eszter könyvének hasonló módon való ismertetése.

A szentirási költészet külső és belső alkatrésze: gondolatritmus, annak nemei, — rim és időmérték kérdése, versszak alkotás, — a külső forma egyéb sajátosságai; — költői könyvek: Zsoltárok könyve, Példabeszédék és Sírak fíának könyve — Predikátor és Bölcsesség könyve, — Job könyve, — az Énekek Éneke, Síralmak könyve, az ismert módon tárgyalva. — A prófétai tiszttség célja jellege, Élőszóbeli és leirt prófécia viszonyuk egymáshoz; a prófétai stílus sajátossága: látomások jelképes cselekmények; hasonképek a korholó és vigasztaló részekben. Prófétai könyvek: Izaiás, Ozeás, Joël, Amos, Abdias, Jonás, Micheas, Nahum, Habacuc, Sophoniás, Jeremias, Baruch, Ezechiél,

Dániel, Aggeus, Zacharias és Malachias könyve, a többször említett szempontok szerint ismertetve.

A szentirási könyvek összefoglaló ismertetése. A szentirás ó-szövetségi könyveinek héber szövege. E szöveg természete, nyelvtani jellege, története, kiadásai és hitforrások tekintélye. A görög fordítás története; az alexandriai (LXX, septuaginta) fordítás: Aquilas, Theodotion és Symmachus fordításai, az ötödik, hatodik és hetedik fordítás. Az alexandriai görög szöveg természete hűsége nyelvi sajátága, tisztasága és története, kritikai munkálatok ezen fordítás szövegének megállapítása iránt, ezen fordítás hitforrás tekintélye.

Heti órák száma: 5. — Tankönyv: Cornely R. S. I. Historicae et criticae introductionis in ll. SS. compendium. Paris. — H. Zschokke: Historia Sacra Antiqui Testamenti. — Tannyelv: latin. Tanár: Valdinger István.

5. Ószövetségi szentirási szövegmagyarázat. — Job győzelmi éneke (Job 27—29.) A theodiceai vitaközös végleges megoldása (Job. 38—42). Messiási zsoltárok. (Zsolt. 2, 15, 21, 44, 71, 109) a közvetett messiási zsoltárok közül: Zsolt. 8, 18, 39, 138. Olvastattak még a zsoltárok könyvéből: Zsolt. 4, 22, 40, 41, 42, 45, 47, 50, 84, 86. A bölcsesség eredete és kiválósága (Péld. 8, 9.) Gyakorlati tanácsok a bölcsesség megszerzésére (Pred. 6—8). A jegyes magánbeszéde (Énekek Éneke II.) A bölcsék és esztelenek közötti különbség életben és halálban (Bölcs. 2—5.) A bölcsesség dicsérete (Sirák f. 24, 39) Emmanuel, népének szabadítója (Jz. 7—9, 11, 12.) Az újszövetségi egyház győzelme és dicsősége (Jz. 60—66.) Új szövetség Isten és Izrael között (Jer. 31.) A siralmak könyvéből a nagyheti breviáriumi részletek. A kegyelemnek kiadására (Joél. 2.) Siralom Izrael romlása miatt (Ámosz 5, 6.) Jónás könyörgése szabadulásáért (Jónás 2.). A megtorlás napjának rettenetessége (Hab. 3.) A papság visszaállított szentsége (Zach. 3, 4.) A messiási ország ereje és áldása (Zach. 12—14.)

Heti órák száma: 4. Tankönyv: A. C. Fillion: Vulgata — kiadása (Paris, 3-ik kiadás) — Cornely R. S. I.; Analysis ll. SS. u. T. Paris, Lethielleux, 1899 — Jegyzetek több szerzőből. — Tannyelv: magyar latin. — Tanár: Valdinger István.

6. *Theologia naturalis*. Isten létezésének és lényegének bőveleti fejtegetése, bizonyítása a tévtanok cáfolásával. A negatívum attributumok. Az affirmatívum attributumok. Az isteni érzelem és akarat működéseiről. Teremtés, fentartás, concursus naturalis. — Büchner *Isten létéről* szóló értekezésének cáfolata.

Heti óraszám: 2. Hallgatták a III. és IV. évek. Előadási nyelv: latin. Tankönyv: Egger: Propaedeutica philosophico theologia. Tanár: Szilvek Lajos dr.

7. *Ontologia*. — Bevezetés. A lényről általában. Lényeg, Actus, potentia. Egység, sokaság. Igaz, hamis. Jó, rossz. Azonosság, különbség. Tökély, szépség. Ratio, principium, causa. Causa efficiens, materialis, formalis, finalis, exemplaris Véges, végtelen. Ens absolutum et relativum, simpliciter et secundum quid. — a se et ab alio, participatum et impatiicipatum, necessarium et contingens, mutabile et immutabile, simplex et compositum: Substantia, suppositum, accidens Qualitas, quantitas. Tér, idő.

Heti óra szám 2. Hallgatták az I és II. évek. Tannyelv: latin. Tankönyv: Egger: Propaedeutica philosophico-theologica. Tanár: Szilvek Lajos dr.

8. *Neveléstan*. A nevelés célja. A nevelő hivatás magasztossága. A nevelési eszközök: a) szoktatás, b) példa, c) oktatás, d) jutalmazás és büntetés. Elvek jutalmazások alkalmazásában. Fegyelmi eszközök. Elvek a büntetések alkalmazásánál. A felügyeletről. A természetfeletti nevelő eszközök.

A *keresztény nevelés alapelvei*. Alapelvek, melyek a növendék természetéből folynak: 1. legyen a nevelés korai, 2. legyen a nevelés teljes és 3. vegye figyelembe a nevelés a növendék egyéniségét. Alapelvek, melyek közvetlenül a nevelés céljából folynak: 1. legyen a nevelés keresztény, 2. legyen a nevelés korszerű. A nevelőt illetőleg legyen a nevelés 1. egységes, 2. igaz, 3. történéjk ész- és tervszerűen, 4. párosuljon benne a szelidség a komolysággal.

A *növendék testi és lelki ápolása*. A testi ápolás módszere, és követelményei a levegőt táplálékot és ruházatot illetőleg. Az érzékek ápolása és gyakorlása. Mozgás, nyugalom. A különféle betegségek. A lelki ápolás módszere. A külső világ megfigyelése és az erre vonatkozó nevelői intelmek. A belérzők

Az emlékező tehetség ápolásáról; A fantáziára vonatkozó nevelői bánásmódról. Az értelem műveléséről. A vallásos érzelem ápolásáról. Az érzelem — (kedély) világ ápolása. Az ösztönök nevelése. A különböző véralakokra vonatkozó nevelői bánásmód.

Nevelői tényezők. I. A család: 1. az anyának, mint főnevelői tényezőnek nevelői befolyásáról. 2. Az atyának nevelői tiszte 3 A nevelői segédszemélyek (testvérek, rokonok, háznép, játszótársak) II. Az intézeti nevelésről általában. A nevelői gyógyító intézetek (siketnémák, vakok és hülyék intézetei, lelenzházak) Egyéb fontos nevelői intézetek: a gyermekmenedékházak, gyermekóvóházak, gyermekkertek, árvaházak, konviktusok vagy tápintézetek fiúk és leányok számára Az egyház viszonya a neveléshez. Az állam joga és kötelessége a neveléssel szemben. Az iskola hivatása.

Heti óraszám: 1. Hallgatták a III. és IV. évesek. Előadás nyelve magyar Tankönyv: Haszmann R. — Virág-Amberger: Általános neveléstan. Tanár: Virág Ferencz.

9 *Gazdaságtan.* — Az állattenyésztés képezte a jelen év tananyagát Foglalkoztunk pedig vele a következő sorrendben:

Az állattenyésztésről általában. Az állattartás különféle célja. Az állattenyésztés célja. A házi állatok csoportosítása a természetrajz alapján. Nemi, faji és fajtulajdonságok. Az egyes állatfajok és fajták e tulajdonságainak átörökítő képessége és ennek fontossága a tenyésztésben. Az egyes állatfajok és párok célszerű megválasztása tenyésztés céljából. Általános elvek az állatok tenyésztésbe fogásának és onnan való kiküszöbölésének idejére. Tenyésztő eljárások: beltenyésztés, keresztezés. — Az állatok takarmányozásáról. A takarmányozás célja. A takarmányok felosztása. A takarmányozás elvei és módjai az állat különböző korában, nemében és állapotában

Az egyes állatfajok tenyésztése — A *szarvasmarha tenyésztése.* A szarvasmarha tenyésztés elterjedtségének okai, A szarvasmarha tenyésztés célja és haszna A szarvasmarha természetrajzi és bonctani leírása és csoportosítása. Az állatfajta megválasztása és a magyar lörvény rendelkezése e tekintetben. A tenyésztésbe fogás ideje Az egyes tenyészegyek kiválasztása Szabályok az állatnak vemhesség idején való gondozására. A szarvasmarha tenyésztésének szabályai az állat korának különböző

szakában és a tenyésztés céljának különfelesége szerint. A szarvasmarha célszerű takarmányozása a tenyésztés idejének különböző szakában és különböző célja szerint. A tej kezelése és értékesítése a magánhasználatban vagy szövetségés által a kereskedelemben.

A ló természetrajzi és bonctani leírása. A különböző lófajták és ezek ismertető jelei, előnyös és hátrányos tulajdonságai. A lófajták és egyedek célszerű kiválasztása tenyésztés számára. Tenyésztési eljárás a ló korának különböző szakában és rendelkezésének különfelesége szerint, A lovak takarmányozásának szabályai.

A *sertéstenyésztés.* A sertéstenyésztés haszna A tenyészésre használt fajták és azok a viszonyoknak megfelelő célszerű megválasztása. A sertés értékesítése.

Szőlőművelés. A talaj és felosztása A szőlővessző kiválasztása. A talaj előkészítése. A telepítés módja a telepítésre szánt vesszők különfelesége szerint. Az ojtvány készítésének módja és a dugvány mint szőlőszaporítás eljárások.

Heti óraszám: 1. Hallgatják a III. és IV. éves növendékek Tanár: Somssich Béla gazd akad. segédtanár

10. *Közegészségtan.* A légkör és alkotó részei. A hőmérsék; a levegő mozgása; a levegő tisztátalanságai; az éghajlat. A víz Milyen vizet igyunk? Az esővíz; a talajvíz és források; a kutak, folyók, patakok, tavak vize. Az ivóvíz tisztítása, ásványvizek. A víz, mint a tisztaság fenntartója. A táplálkozás. Szüksége és mérve Légenytartalmú tápszerek. Széntartalmú tápanyagok. Egyéb tápanyagok. Étlék. Diaeta. Vetemények, burgonya, gombák Mérges gombák. A tej. Hamisításai. Hus; beteg állatok husa; romlott hus; a hus eltartása; hurkafélék; élvezeti szerek; konyha és evőeszközök. Ruházkodás. Lakás. A talaj. Az egészséges lakás. A ház szellőzése, fűtése, a közönséges vaskályha; a központi fűtés. A világítás. Csatornázás. Mezőöntözés. A közegészség gondozása. A község fekvése. A szemét eltávolítása. Műhelyek, ipartelepek, gyárak. Az utcák tisztítása. Vízellátás. Élelmiszerek vizsgálata. Az iskola. Gyermekek-menhely. Árvaház, szegényház, aggápoló, kórház, tébolyda. Temető, temetkezés. Fertőző betegségek. Fertőző betegségek keletkezése. A kórcsír.

A járványok. A fertőző betegségek pusztítása. Védekezés. A bejelentés. Az elkülönítés. A fertőtlenítés. A kanyaró. A vörheny. A kiütéses hagymáz. A hólyagos himlő. A hiraló ojtás. A bárányhimlő. A hasi hagymáz. Gyomor bélhurut. Cholera-nestras. A cholera Vérhas. Szamárhut. Influenza. A difteritis A tüdővész. Szembetegségek Veszettség. A gyöngykór Galand- és fonál-féreg Segítség-nyújtás. Kuruzsolás. Csontrakók. Babona. Törvények Sebesülések és ezek folytán fellépő vérzések. Kis sebzések. Verőeres vérzés. A viszér sérülése. Sebesülése nélkül is támadhat vérzés. Zuzódás. Ficzam. Rándulás. Csonttörés. Harapott-seb. Kigyómarás. Égési sebek. Maró vegyszerek, Mérgezések. Maró mérgek. Más mérgezések Ájulás. Nehéz nyavalya. A gutaütött ember. Fulladás. Vibefulladt ember. Leomló földdel eltemetett; élesztési kísérletek. Napzúzás. Megfagyás. Villámsujtott ember. Kötés. Kötszerek. Heti óraszám: 1. Tanár: Bahula József dr.

Ezen kívül:

1. Gyakorlati szertartástan: Szent mise szertartásainak begyakorlása; rubrika magyarázat. Assistentia. Breviarium kezelés. Kézikönyv: Erker József: Enchiridion liturgicum.

Hetenkint kétszer. Tanítja: Virág Ferencz.

2. Egyházi ének: A choral-ének fogalma, története és értéke A hangok nevei, összekötetése (scala). Hangközök, hangjegyrendszer. kulcsok; ríthmus, — A hang, beszéd- olvasási szabályok, szótagok hangsúlyozása, hangtaláló gyakorlatok. A nyolcad nemek származása, az oktávnevek nevei, az egyházi hangnemek ismertető jelei, az I—VIII hangnemek mivolta és tulajdonságai, transpositio. diésis Liturgikus könyvek, egyházi év és naptár, római missale és breviarium berendezése. — A szent mise énekei részének gyakorlása: intróitus, kyrie, gloria, oratio lectio, evangelium, credo, praeformatio dallamok (sollemnis, ferialis). Pater-noster, communio, ite missa est. — A zoltár éneklés s az egyházi év rendkívüli ünnepei alkalmával előforduló szertartások begyakorlása.

Hetenkint kétszer: I—IV. évfolyam Kézikönyv: dr. Haberl X. Ferenc: Magister choralis (Fordította: a pécsi nőv. papság III. kiadás).

Előadja: Glatt Ignác.

3. Gyakorlati szónoki fellépések.

A IV—III. évesek szeptembertől december végeig dogmatikus és erkölc-tani, — II.—I. évesek febr.-tól áprilisig liturgikus szent beszédekkel léptek fel az intézet kápolnájában az előjáróság és növendékek jelenlétében jobbára vasár és ünnepnapokon. A szónoklatok tartama: 20 perc. — Május 18—19-én. verseny szónoklat az előjáróság és tanári kar jelenlétében, tetszészerinti egyházi beszédnemmel; a beszédek átlagos tartama 6 perc. Az előjáróság és tanári kar titkos szavazata után az első jutalmat (30 kor. 60 fillér) Kóbor Antal alapítvány kamatját, Cserti István IV. éves, a második díjat (20 kor. 40 fill.) ugyanazon alapítványból Szeitz József III. éves nyerte el. A papnevelő intézet részéről egy-egy 10 koronás arany jutalomban részesültek: Braun István IV. Cindery András IV. Pichler Alajos III. Tolnai Bertalan I. éves. növendékek — Felléptek ezenkívül dicsérendő számmal és buzgalommal önként az intézeti kápolnában tartott májusi ájtatosság alkalmával minden második napon; az egyes szentbeszédek tárgya a „lorettoi litania” imádság hitani és erkölcstani tartalma köréből vététt.

A növendékek sorban, hetenkint kettenként meg jelennek a püspöki gyakorlóiskolában, ahol a kitzűzött anyagból, gyakorlati hitelemzésre vannak kötelezve, első félórában egyik, a második félórában a másik. Megelőzőleg tartoznak a tárgyalandó anyagot kidolgozni. A dolgozatot a hitelemzés tanára nézi át és hagyja helyben. Megelőzőleg a növeudékek jelenlétében a hitelemzés tanára tart gyakorlati hitelemzői előadást.

Ezenkívül minden növendék tartozik egyszer, az előjáróság jelenlétében hitelemző szentbeszédet tartani. A szentbeszédet szintén a hitelemzés tanára vizsgálja át.

A tavalyi *egyháztörténelmi* előadások kiegészítéseképen Hanuy Ferenc dr. tanár a pécsi székesegyház tőzsomszédságában levő IV. századbéli, római építményü, földalatti „*cubiculum*”-ban tartott ezen cubiculumról és főleg annak festményeiről és szimbolikájukról egy practicumot a hittanhallgatók egy részének.

A váltakozó *tantárgyak közül a tanév folyamán nem adattak elő a következők: az ágazatos hittan, a lelkipásztorokodástan, egyháztörténelem, újszövetségi szentirástan és szövegmagyarázat és szociologia.*

A hittani intézet hallgatói.

Név. Évfolyam.	Születési hely és idő.	Érettségített	Beszélt
<i>IV. évek:</i>			
Blandl György	Maiss. (Bar. m.) 1879. okt. 13.	Pécsett	m. n.
Braun István	Német-Keér. (T. m.) 1878. dec. 10.	Pécsett	m. n.
Cserti István	Csokonya (Somogym.) 1879. dec. 30.	Pécsett	m.
Czindery András	Mohács (Bar. m.) 1878. nov. 24.	Pécsett	m.
Dubniczky László	Högyész (Tolna m.) 1879. jun. 21.	Kalocsán	m. n.
Folnegovic György	Zágráb, 1879. okt. 28.	Zágrábban	m. n. h.
Hoffer Gergely	Szabar (Zala m.) 1878. szept. 10.	N.-Kanizsán	m.
Hofman Károly	Kaposvár (Somogym.) 1878. okt. 24.	Kaposvárott	m.
Jung Ádám	Zomba (Tolna) 1876. jan. 16.	Pécsett	m.
Körmendy Izidor	Kővágó órs. (Z. m.) 1877. szept. 14.	N.-Kanizsán	m. n.
Percsics Ferenc ²	Perlak (Zala m.) 1880. nov. 13.	Zágrábban	m. h.
Stefan Arthur	Miskolcz (Borsód. m.) 1879. decz. 24.	Pécsett	m. n.
<i>III. évek:</i>			
Fábiánics József ³	Högyész (Tolna m.) 1878. okt. 14.	N.-Kanizsán	m. n.
Hortobágyi József	D. földvár (Tolna m.) 1881. aug. 28.	Pécsett	m.
May Vilmos	Pécs (Bar. m.) 1880. ápr. 18.	Pécsett	m.
Pichler Alajos	Pécs (Bar. m.) 1880. jun. 17.	Pécsett	m.
Szeitz József	Várdomb (Tolna m.) 1880. febr. 11.	Pécsett	m. n.
<i>II. évek:</i>			
Faludi Ádám	Maiss (Bar. m.) 1883. febr. 10.	Pécsett	m. n.
Fent Gyula	Högyész (Tolna m.) 1882. jun. 7.	Pécsett	m. n.
Feyerbach Pál	Duzs (Tolna m.) 1882. okt. 26.	Pécsett	m. n.
Gaál János	D. földvár (Tolna m.) 1881. aug. 13.	Pécsett	m.
Gartner Elek	Strém (Vas m.) 1880. szept. 2.	Szombathelyen	m. n.
Hardy Ernő	N.-Kanizsa (Zala m.) 1880. okt. 30.	Pécsett	m.
Kun Lajos	Budapest, 1882. jan. 20.	Kalocsán	m.
Nagy István	Szeged (Csongrád m.) 1883. aug. 13.	Pécsett	m.

Név. Évfolyam	Születési hely és idő.	Érettségít tett	Beszél
<i>I. évek:</i>			
Bauer József	Apatin (B.-Bodrog) 1883. aug. 10.	Pécsett	m. n.
Bendly József	Kerla (Veszprém m.) 1881. máj. 31.	Pécsett	m.
Csáky Benjámin ⁴	Püs. Sz. Erzsébet (Bar.) 1883. m. 1.	Pécsett	m.
Csukly Gyula	Szakály (Tolna m.) 1880. nov. 27.	Zentán	m.
Isgum Ádám	Tolna (Tolna m.) 1881. decz. 21.	Pécsett	m. n.
Németh Lajos	Csabrendék (Zala m.) 1883. jan. 3.	Pécsett	m.
Ódor Gvula ⁵	Homok (Somogy) 1883. máj. 15.	Pécsett	m.
Rózner Béla	Regöly (Tolna) 1882. szept. 1.	Pécsett	m.
Schneider Gyula	Palacs Bar. m.) 1881. máj. 3.	Pécsett	m.
Schwartz Béla	Óppova (Torontál) 1882. jún. 2.	Hódmezővásárhelyen	m. n. sz.
Tisztl János	Német-Bóly (Baranya) 1881. jan. 1.	Pécsett	m. n.
Tolnai Bertalan	Nagy-Atád (Somogy) 1882. okt. 13.	Pécsett	m.

1. A latin nyelv ismeretét, mint szükséges előkészületet, külön nem tüntettük ki. 2. 1902. szept. 23. távozott 3. 1902. szept. 26. távozott. 4. 1903. jan. 5. távozott. 5. 1902. decz. 27. távozott.

VI.

Kimutatás a félévi vizsgálatok eredményéről.

A tantárgy neve	Vizsgázott			Visszavettelt	Nem vizsgázott	Magánvizsgát tett
	kittünően	jól	egyszerűen			
I. félév						
Alapvető hittan	10	3	3	1	—	—
Erkölestan	7	6	1	—	—	—
Egyházjog	3	6	5	—	—	—
Őszöv.: szentirástan	7	6	4	—	—	—
Bölcséleti vallástan	8	4	2	—	—	—
Lénytan	9	3	3	2	—	—
II. félév.						
Alapvető hittan	8	6	2	1	—	1
Erkölestan	9	4	1	—	—	—
Egyházjog	3	7	4	—	—	—
Őszöv.: szentirástan	8	7	1	1	—	1
Bölcséleti vallástan	4	7	3	—	—	—
Lénytan	11	4	2	—	—	1

Ágazatos hittanból (I. félév) egy vizsgálat: kittünően; lelképáztortokodásstanból (két félévről) két vizsgálat, mindkettő kittünően.

A lefolyt tanév története.

1. A hittudományi intézet hallgatói valamennyien a pécsi püspöki papnevelő bennlakó növendékei voltak. A papnevelő intézet főhatósága :

Méltóságos és föltisztelendő

HETYEI HETVEY SÁMUEL úr

Isten és az apostoli szentszék kegyelméből pécsi megyés püspök stb.

Előljá r ó s á g :

Intézeti kormányzó : *Wurster* József dr., székesegyházi kanonok, a hittudományi intézet igazgatója.

Alkormányzó : *Körmendy* Károly, szentszéki ülnök.

Lelkiigazgató : *Virág* Ferenc, theol. rendkiv. tanár.

Tanulmányi felügyelő : *Valdinger* István, theol. h. tanár.

2. A papnevelő intézet számára megyés püspök úr Ő méltósága 1898. nov. 1. ujonnan kibocsátott törvénykönyv szabványai szerint munkálkodtak a növendékek a lelki kiképzésen, a papi hivatással és működéssel járó erényeknek megszerzésén, vettek részt a nyilvános és az itthon tartott istenitiszteleteken és a törvénykönyvben megszabott napirend intézkedése szerint végeztek tanulmányaikat.

3. Az 1902—1903-iki tanév az intézeti igazgató által 1902. szept. 14. a székesegyházban celebrált ünnepélyes szent misével, a Szent-Lélek Isten felvilágosító kegyelmének segélyül hívásával vette kezdetét ; az első félév 1903. jan. 16, 17, 26, 27, 30, 31. megtartott félévi vizsgálatokkal záródott le. Második félév febr. 3-án elkezdődvén a jun. 8, 9, 18, 19, 22, 23. megtartott vizsgálatok után jun. 28. a székesegyházban végzett ünnepélyes „Te Deum“-mal fejeztetett be.

4. A tanári testület az intézeti igazgató elnöklete alatt több alkalommal tartott tanári gyűlést részint a tananyag megállapítására, részint a vizsgálati sorrend összejegyzésére és egyéb ügyekre nézve, mely tanácskozmányi megállapodásokról fölvett jegyzőkönyvek jóváhagyás végett Megyés Püspök Ur Ó Méltóságához fölterjesztettek.

5. Az ünnepélyek sorrendjében első helyen említjük, hogy növendékségünk Szent Pál Társulata az intézeti előljárásság engedelmével 1903. febr. 19-én nyilvános ünnepélyvel ülte meg dícsőségesen uralkodó Szentséges Atyánk, XIII. Leó pápa negyedszázados pápai jubileumát. Az ünnepélyre a társulat összes alapító, tiszteletbeli és pártoló tagjain kívül meghívtak: az egész város papsága, a megyei és városi közigazgatás vezérémberei és a városi világi intelligenciának számos tagja.

Az ünnepély az intézet dísztermében folyt le, melyet ez alkalommal Szeredy József dr. pápai praelátus apátkanonok kertjének dísznövényei és szép virágai gazdagon ékesítettek. A terem keleti oldalán virágok és fehér-sárga drapéria-dísz között függött XIII. Leó pápa mellképe. A fényben uszó kép, melyről a Szentséges Atya mosolygó arccal tekintett alá és a gazdag dísz kellemes hatással volt egybegyűlt vendégeinkre, kik közt ott volt Hetvey Sámuel püspök ur Ó Méltósága es udvari papsága, a papnevelő-intézeti előljárásság, a városi világi papság csaknem teljes számmal és a cisztercita rendház több tagja és számos városi világi ur.

Az ünnepélyt a papnevelő-intézet férfikarából és a székesegyházi énekkola gyermekkarából egyesült vegyeskarnak Glatt Ignác, pápai t. káplán, székesegyházi karnagy karvezetése mellett előadott éneke, Thielen P. H. „Tu es Petrus-“a vezette be, mely után Czindery Endre IV. é. hh. mint a Szent-Pál-Társulat elnöke, megtartotta elnöki megnyitó és egyuttal ünnepi beszédét, melyben a pápaságnak, mint erkölcsi hatalomnak nagy fontosságát fejtegette, kimutatva azt főleg XIII. Leó pápa negyedszázados uralkodásából, egész működéséből, alkotásaiból és hirdetett elveiből, melyekkel méltán megérdemli, hogy e ritka alkalommal ünnepelje az egész művelt világ és elzarándokolva sz. Péter székeéhez gyermeki szeretet, ragaszkodását és fiúi hódolatát mutassa be az egyháznak minden hű fia, tiszteletét és elismerését az egyházon kívül álló is. E megnyitót Watzek „Memoire-“ja követte, melyet

a papnevelőintézeti zenekar adott elő Stefan Arthur IV. th. karmester vezetése mellett Ezt Blandi György IV. é. hh., társulati főegyző felolvasása követte, melyben XIII. Leó pápának korunk kérdéseivel szemben a tudomány, politika és társadalom terén hangoztatott elveit ismertette. E kérdéseknek, melyek sürgős és gyökeres megoldást követelnek, oka és forrása a keresztény elvektől és személtől való elpártolás. A reformáció elve: kutas és a mit belátsz, hidd! a vallás terén a hitet az ész belatásától tette függővé, a filozófiában eljutott az atheizmusig. Ez a filozofia átszivárogva a természettudományokba a materializmust hirdeti, a politikában pedig, elvetve Isten tekintélyét, az állami mindenhatóság elvére vezetett, mely alapjául a mindennél gyengébb népfenség elvét fogadja el és hatalma körébe vonja az egész embert. nemesak testét, de lelkét is. Hogy ez atheistikus alapon nyugvó politika hova vezet: az élet mutatja. A filozófiában hirdetett atheistikus eszmék végre leszivárogva a nép körébe ez elől elzárják az eget, egész létének határául e szűk földet szabják ki. Ehhez járult még e szellemnek teljesen megfelelő új gazdasági rendszer, mely a társadalmi bajok félelmetes komolyságát idézte elő. Megoldása e bajnak — XIII. Leó szerint — nem lehet más, mint keresztény szellem visszaállítása az egész vonalon a tudományban, a politikában és a társadalmi életben „Ne restelje a tudós összetenni kezét a végtelen Bölcseség előtt és világosságot kérni tőle, hogy el ne tévedjen! Ne vonakodjék a hatalmasság meghajtani térdét a Mindenhatóság előtt; e térdhajtás szerez számára hódolatot az alattvaló részéről! Ne szégyelje a gazdag, a munkaadó, hogy közös Atyja az Isten neki és a szegénynek is! Tanuljon korunk újra hinni, remélni, szeretni Istenét és Istenért embertársát; tanuljon élni és cselekedni e hite, reménye és szeretete szerint és megoldást nyernék a kérdések.“

A felolvasást a a papnevelő intézeti énekkar éneke követte, mely Filke M. „XIII. Leó jubileumára“ e. szerzeményét adta elő. Ezután Cserti István IV. é. th elszavalta Bán Aladárnak XIII. Leó jubileumára irt alkalmi ódáját. Erkel Ferenc Hunyadi indulójának az intézeti zenekar által történt előadása után Valdinger István, teológiai tanár, tanulmányi felügyelő, a Szent Pál Társulat igazgatója záróbeszéddel fejezte be az ünnepély műsorát.

A záróbeszéd utalt arra a különös szempontra, mely az

általános fiui kegyeleten és hódolaton kívül a társulatot vezette, midőn az ünnepélyt ő szentsége tiszteletére rendezte s e szempont: Ő Szentsége tudományos munkálkodásának szelid emlékei és fényes sikerei. Az első keresztény egyház már sokat köszönt a hitvédelemnek s részben annak erejével ment világhódító utjára; ma, a második évezred alkonyának uj, finom pogánysága ellenében a szent atya újra célul tűzte ki: a ker. böleseletnek jogaiba való visszahelyezését és általában az ige bajnokainak az irodalmi működés és tudományos készség hatalmas fegyver-készletével való felszerelését. És ezáltal is gyógyítja a lazult állapotokat és vezeti a ker. hitéletnek ügyét azon jobb és szebb idők felé, melyekről írva van, hogy azon időben feltámasztja ismét Isten Dávidnak leesett sátorát. kijavítja kőfalainak repedezéseit és a mi leomlott, megépíti: hogy birtokukba vegyenek minden népeket azok, kik az Ő nevéől nevezetnek. (Amos, 9. 11.) Köszönetét fejezte ki Püspök ur Ő Méltóságának a megjelenésért és az abban rejlő buzdításért és bátorításért, Végül az irtalomban mindig gazdag Isten folytonos és állandó segítségét kérte Ő Szentsége apostoli munkálkodásának hátralevő szolgálataira. Szavait ő szentsége, XIII. Leo pápa éltetésével végezte.

Végül még a megyés püspök Ő Méltósága ragadta meg az alkalmat, hogy a Szentséges Atya tiszteletére, a Szentszékhez való ragaszkodásra buzdítsa az ifjuságot. Beszédét a Pécsi Közlöny gyorsírójának feljegyzése szerint itt adjuk:

Édes Fiaim!

„Ti gyermeki hódolástokat akartátok ma a Szentatya jubileuma alkalmával bemutatni. Sikerült. Szívetek szólott, lelketek dolgozott és a mi szívünk megifjult. Köszönöm édes Fiaim min azt, a mit dolgoztatok, a mit tettetek a mai ünnepség létrehozására, fényének emelésére.

„Istennek negyedik parancsolata rendeli el a szülőknek és elöljáróknak tiszteletét. S az elöljárók ezen tiszteletét szeretetét senki úgy meg nem érdemli a világon, mint a Szentséges Atya, a római pápa. Oly tisztelettel, szeretettel engedelmességgel mi senki iránt a világon nem tartozunk, mint a Szentséges Atya iránt.

„Nem szándékozom a tételt bővebben, tudományosan bemutatni, elég ha theologusok előtt hivatkozom az apologeták sark-

igazságaira, hogy pápaság nélkül nincs kereszténység, kereszténység nélkül ott, a hol a nép keresztény volt, nincs vallás. És épen ezért a pápaság az egyháznak, kereszténységnek, a vallásnak alapeleme, principiuma.

„Épen ezen okból a keresztény közlélek oly címekkel tiszteli meg a pápát, melyek nem üres szölamok, hanem a méltóságnak, a hivatásnak, a rendeltetésnek jeles kifejezései. Ez a közlélek elnevezi a pápát: „Sanctissimus dominus” Szentséges Urunknak, Beatissimus Páter boldogságos atyának, egyetemes patriarchának, az egyházi rend fejének, a papok fejedelmének, a püspökök püspökének, királyok atyjának, a világ gyámjának, az emberiség gondnokának Krisztus helytartójának, az ujszövetség örakulmánának, a Szentlélek Isten szájának. És valóban kedves fiaim, ha gondolkoztok az említett címek felett, ezek mind a pápaságban meg vannak elevenítve, a pápában élnek és ebből folyólag mondja a közlélek, hogy a pápát tisztelni illik, miként a pátriarchák között tisztelet illette Ábrahámot, engedelmesség illetti a pápát, miként a törvényhozó között engedelmesség illetti meg Mózes, szeretet illetti meg a pápát, mint a lélek pásztorát, mint a megváltás sáfárját, mint Krisztus érdemeinek kinstárasát.

„És úgy van kedves fiaim! a ki ezeket a méltóságokat melyeket a pápai tisztség egyesít, meggondolja, lehetetlen, hogy hívő lélekkel ne hódoljon neki, rendelkezéseinek, melyek különben Jézuséi, ne engedelmeskedjek. És ez a méltóság XIII. Leo pápában szentséges Urunkban van összpontosítva.“

„Ézt a szent Atyát tiszteltétek, ennek ajánlottátok fel a szeretetet ünnepélyét Fogadjátok köszönetemet.“

„Most pedig velem főpásztorokkal együtt mondjátok: Tartsa Isten szent Atyánkat XIII. Leót!“ (Lelkes és hosszantartó zajos éljenzés)

Ezzel véget ért az ünnepély és a püspök ur a vendégekkel együtt Langsteiner jezsuita atyának eddig még kiadatlan művének, „Salvator“ indulójának kellemes hangja mellett hagyta el az ünnepély színhelyét.

6. Az intézeti növendékség továbbá karácsony estéjén az intézet dísztermében az előljáróság tanárok és nagyszámu vendégek jelenlétében tombolával összekötött karácsonyfa ünnepélyt tartott, mely-

nek műsorából kiemeljük Cserti István IV. éves hh. felolvasását és Czindery András IV. éves hh. szavalatát; a tombolatárgyak értékéhez az intézeti kormányzó 40 koronával járult. — Jan. 25. ünnepelte a növendékség intézetünk védőszentjének, a nemzetek apostolának, szent Pálnak emlékét; az ünnepi beszédet fényes hallgatóság jelenlétében latin nyelven Braun István IV. é. hh. tartotta. — Kirándulások és szórakozások sorában fölemlítjük, hogy az intézet kaszárnya-utcai kertjének az 1903 tavaszi szezójára való megnyitása oszonnával és tekeversenynyel kapcsolatban az intézeti előljáróság jelenlétében máj. 7. történt. 1903. jun. 2-án pedig reggeli 5 órakor gyalogszerrel az intézet kökényi birtokára rándult a növendékség, hol az erdei kápolnában 1/28-kor szent misét hallgatott s a napot különféle szórakozásokkal (ének, zene, séta, teke) eltöltvén, este kocsival visszajött. E kirándulás az intézet szentpáli gazdaságának és kökényi szőlőjének gazdaságtani megtekintésével volt összekötve.

VIII.

Szent Pál Társulat.

A hittudományi intézetnek kebelében fennálló Szent Pál Társulat a lefolyt iskolai évben is a mult értesítőben jelzett irányban és terjedelemben folytatta működését.

Társulatunk a jelen iskolai évben 33 tagot számlált. Alakuló gyűlését 1902. szept. 18-án tartotta meg, melyen a szüneti bizottság beszámolója és lemondása után az 1902—903. év tisztikara Valdinger István theol. tanár, tanulmányi felügyelő, társulati igazgató vezetése alatt a társulat titkos szavazása útján következőképen alakult meg Elnök lett: Czindery András. IV. é. th., főjegyző: Blandl György IV. é. th., főkönyvtáros: Braun István IV. é. th., alkönyvtáros: Pichler Alajos III. é. th., pénztáros: Cserti István IV. é. th. I. aljegyző: Tolnai Bertalan I. é. th., II. aljegyző: Tisztl János I. é. th. E tisztikar vezette változás nélkül a társulatot az egész tanévben át.

Társulatunk s lefolyt iskolai évben 19 rendes, 8 rendkívüli és 2 ünnepi gyűlést tartott. A rendes gyűléseken elhangzott 13 szónoklat és 10 felolvasás és bírálat alapján elfogadtak 13 rendes művet. A rendkívüli gyűlések sorában, melyek közt az elsón megalakult, a zárógyűlésen pedig befejezte évi működését a társulat, 2 gyűlés tárgyát a szónoki versenyek képezték. Az első ízben, 1902. decz 21-én tartott versenyen, melyen a Wurster József dr. kanonok, intézeti kormányzó, Körmendy Károly szentszéki ülnök, intézeti alkormányzó és a Szent Pál Társulat által együttesen kitűzött 4 díjra nyolcezen versenyesetek, Cserti István IV. é. th., Czindery András IV. é. th., és Pichler Alajos III. é. th. 1—1 arany, Tolnai Bertalan I. é. th. pedig 6 korona jutal-

mat nyert. A második ízben, 1903. márcz. 1-én tartott versenyen pedig Acsay Ferencz, győri főgimnáziumi igazgató díjára, Bossuet beszédeinek 2 kötetére pályáztak a versenyzők, kik között Braun Isván IV. é. th. vitte el a díjat.

A rendes közgyűléseken elhangzott felolvasások irányának ismertetése végett czélszerűnek tartjuk néhányak czímét itt közölni. Czindery András IV. th. „A munka keresztény szempontból“, Blandl György IV. é. th. „A keresztény népszövetség-ről I—III.“ Gartner Elek „A katakombákról“, Nagy István II. é. th. „A szentírás nem mindenkinek a kezébe való“, Pichler Alajos III. é. th. „A szocializmus és az ünnepek I—II.“ stb. címen tartott felolvasást. Az elfogadott rendes művek közül a következők címeiket iktatjuk ide: „A vallás szükségese“, „A három isteni személy jelképei a katakombák freskóin“, „Melyek Magyarországon az összes lehetőségek az 1895. év után egy törvénytelenül született gyermek vallási neveltetése iránt az 1894: XXXII. és 1895 XLIII töve szempontjából?“, „Cselédyünk“, „Los von Rom“ stb. Ünnepi gyűlést a Szent Pál Társulat 1903. febr. 19-én Szentséges Atyánk XIII. Leo pápa negyedszázados pápai jubileumának megünneplésére, (ez ünnepélyünkről az év történetében számolunk be részletesebben) és 1903. márcz. 15-én a nagy nemzeti ünnep évfordulóján tartott.

Zárógyülésünket 1903. május 31. tartottuk meg. E gyűlésen történt a Wurster József dr. kanonok, szeminárium kormányzó, Rézbányay József dr. theologiai tanár, Acsay Ferenc győri benedekrendi főgimnáziumi igazgató, Eröss Károly baranya-lőcsi plébános és a Társulat által kitűzött pályadíjak kiosztása.

1. Wurster József dr. kanonok, intézeti kormányzó pályadíjára (1 drb. 10 koronás arany) beérkezett egy mű, melyet bírálói jutalomra is méltattak. A mű címe „Ész és vallás.“ Szerzője Nagy István II. é. th.

2. Rézbányay József dr. theol. tanár négy pályátételt tűzött ki.

a) Mi az oka annak, hogy értelmiségünk a hit dolgában járatlan.“ A tételre beérkezett egy mű, melyet bírálói jutalmaznak. A mű szerzője: Feuerbach Pál II. é. th

b) „A szónoki kifejtés.“ A tételre beérkezett egy mű, melyet bírálói szótöbbséggel jutalomra érdemesienek. Szerzője: Hardy Ernő II. é. th.

c) „Mi a papi korona haszna? A beérkezett művet bírálói szótöbbséggel a jutalomra méltatták. Szerzője: Hoffer Gergely IV é. th.

d) „Miben áll a föltételes vagy közvetett feloldozás és melyek alkalmazhatóságának esetei?“ E tétel meddő maradt

3. Acsay Ferenc, győri főgimnáziumi igazgató pályadíját (Bossuet beszédei, 2 kötet) az anyaszentegyház egységéről szóló szent beszédére tűzte ki a társulat. A díjat Feurbach Pál II. é. th vitte el művével.

4. Eröss Károly baranya-lőcsi plébános két tételre tűzött ki egy-egy 10 koronás aranyat.

a) „Elhagyta volna-e menni Jézus apostolait is köréből, a mint eltávozni engedte sok tanítványát, kik azt mondták: Durus est hic sermo et quis potest eum audire (Joan. VI. 61.)? Miért hagyta ezeket elmenni Az, a ki a századik juh felkeresésére is sietve siet?“

b) „Jézus sok és nagy kinokat és mindenféle meggyaláztatást békével tűrt; azt is mondta: a ki egyik orcádat megüti, nyujtsd neki a másikat is (Máté V. 39.), mégis miért szólalt fel, mikor a főpap szolgája arcul ütötte?“ Mindkét tételre beérkezett egy-egy mű. Az elsőt bírálói szótöbbséggel jutalmazták a másodikat azonban nem. Mindkét mű szerzője Nagy István II. é. th.

5. A társulat szabad tételére kitűzött pályadíját (10 kor. arany) a „Reformkatholicizmus“ cz mű nyerte el, melynek szerzője Hardy Ernő II. é. th.

Végre még felolvasásokra is tűzött ki a társulat három 10 koronás aranyat. E pályázatra öt felolvasás érkezett be, melyek közül a bírálók a „XIII. Leo és a vatikáni jóslat“, a „Magyarosítás akadályokkal“, és a „Futólagos visszapillantás 18 század történetére, mint az egyház apologiája“ czíműeket a kitűzött díjjal jutalmazták, „A papság socialis feladata“ czíműt díszretel elfogadták. A pályanyertes felolvasások szerzői a művek sor-

rendjében Cserti István IV. é. th. Braun István IV. é. és Kun Lajos II. é. th. A dicséretet nyert felolvasás szerzője pedig Nagy István II. th.

A pályadíjak kiosztása után az évi tiszti kar lemondott és a társulat megválasztotta szünidei bizottságát, melynek elnöke lett: Pichler Alajos III. é. th., könyvtárosa May Vilmos III. é. th. és pénztárosa: Schneider Gyula I. é. th.

A társulat belső életében is nevezetesebb változások fordultak elő a lefolyt évben. Rada István dr. prépost, veszprémi székesegyházi kanonok a társulat alapító tagja lett. A társulat ezenkívül tiszteletbeli tagjaivá választotta Hanny Gábor pápai prelátus, apát, pécsi székesegyházi kanonokot aranymiséje és Wajdits Gyula székesegyházi kanonok, plébános kanonokká történt kinevezetése alkalmából.

Itt soroljuk fel egyszersmind mindazokat, kik társulatunk iránt való érdeklődésüknek feltünőbb jelét adva azt akár pénz-, akár könyvadományokkal megtisztelték. Köztük a pályatételeknél már felsoroltakon kívül első hely illeti Kemenes Ferenc, pápai prelátus veszprémi székesegyházi nagyprépostot, ki 50 koronát küldött a társulat céljára, kivüle Hanny Gábor pápai prelátus apátkanonok 30 koronát, Wajdits Gyula székesegyházi kanonok plébános 20 kor., Rézbányay János pápai kamarás, Körmendy Károly intézeti alkormányzó és Virág Ferenc lelkiigazgató 10—10 koronát ajándékoztak a Szent Pál Társulatnak. Könyvtárunk szaporításához is többen járultak hozzá könyvadományaikkal. Így első helyen említjük Hanuy Ferenc dr. theol. tanárt, ki egymaga 27 könyvet és 21. évfolyam különböző folyóiratot adott könyvtárunknak. Kivüle még Majláth G. Károly gr. püspök, Békefi Remig dr. egyetemi tanár, Glatt Ignác székesegyházi kanonok, Wolkenberg Alajos dr. szatmári theol. tanár Schell Antal esp. plébános stb. E szives adományokkal és a vétel útján beszerzett művekkel együtt könyvtárunk 1326 művet számlál 2303 kötet és 145 füzetben; folyóirataink pedig 328 évfolyamra szaporodtak fel. Kiadványaink közül a „Magister choralis,” III. kiadásából még 378 példánnyal, a Dr. Dippel „Korunk két főkérdése” c. műből 25, és Secondo Franco „Gyakorlati utmutatás a gyermekek keresztény nevelése” c. könyvéből 79 példánnyal ren-

delkezünk. A lefolyt iskolai évben a Szent Pál Társulat a következő lapokat, illetőleg folyóiratokat járatta: Alkotmány, Magyar Allam, Új-Lap, Hazánk, Pécsi Közlöny, Egyházi Közlöny, Religio-Vallás, Hittudományi folyóirat, Bölesészeti Folyóirat, Magyar Sion, Kath. Szemle, Quartalschrift, Ebredünk, Egyházi Zeneközlöny, Szent Ferenc Hirnöke, Ambrosius (Erős Károly bar. löcsi plébános előfizetése útján).

Ami a társulat pénzügyi állapotát illeti: jelenleg 634 koronával rendelkezik.

TARTALOM.

I. Katolikus Egyetem Pécsert. Tanulmány.

Irta: Hanuy Ferenc dr.

Részletes tartalomjegyzéke:

Bevezetés.

A régi pécsi egyetemről (3—4 l.) Főiskolák Pécsert a 18. és 19. században. (5—6 l.) A felállítandó pécsi egyetem terve és motívumai főbb vonásokban, az egész tanulmány vázlatja (7—9 l.)

I. Fejezet. Egyetemekre szükség van.

I. Az egyetemek az egyház alkotásai (9—12 l.) II. Az „egyetemesség” szempontja (11—14 l.) III. „Tanítási szabadság” (14—19 l.) IV. A tudományos kutatás kollektív végzésének előnyei, főleg a tudomány szeretetének felkeltése. Az amerikai egyetemek hibájáról. (19—23) V. A tényleg már fenálló két magyar egyetemnek, főleg a budapestinek, *túlzsúfoltsága* illusztrálva a külföldi egyetemek számát és népességét feltüntető adatokkal (23—29 l.)

II. Fejezet. Kath. egyetemekre is szükség van.

I. A *külföldi katolikus egyetemek* keletkezésének története és szervezetőknek rövid leírása (29—35 l.) II. A kutatás korlátlan szabadságáról és az *evolucionista filozófiának* e tekintetben való szerepéről a modern tudományosságban (36—42 l.) A „felekezetenlküli” iránynak uralma a magyar tudományosságban. A „*M. Tud. Akadémia*”-ról és a *budapesti jogtanárok* támogatásáról a felekezetek jogi iskolái ellen. (42—55 l.)

III. Fejezet. Kath. egyetem felállításának egyházjogi oldala.

I. A régi egyetemek keletkezésének története és azok felállítása körül szereplő tényezők megjelölése a történeti fejlődés különféle szakáiban; különösen a *nagyszombati* egyetem felállításáról (55—61 l.) II. Katolikus egyetemek vagy kath. theologiai fakultások felállításához kell-e *pápai megerősítés* vagy a pápa általi felállítás? (61—67 l.)

IV. Fejezet. Kath. egyetem felállításának magyar közjogi oldala.

I. A kath. egyháznak a magyar közjog értelmében „oktatási szabadsága“ van Magyarországon az egész oktatásra, a felső oktatásra, az *egyetemekre vonatkozólag is*. Tétéles törvény hiányában történeti érvek hozhatók fel, különösen a *nagy-szombati és kassai*) egyetem*, valamint az *egri és pécsi joglyceumok* alapításának tényeiből, valamint az analógia — érv a *protestánsok iskolai autonómiáját* kimondó 1791: 26. te 5 §-ából. (67—73 l.) II. *Szepesy Ignác püspök alapító levele* a pécsi lyceum jogi és bölcsészeti fakultásának felállításáról (73—83 l.) A pécsi lyceum becikkelyezése az orsz. törvények közé (83. l.) III.) Államosítási törekvések a felső oktatás terén M. *Terézia*, II. *József* és utódaik alatt. „*Ratio educationis*“ 1777. és 1886. évekből. Jogfejlődés a népképviselési alkotmány idejében (84—90 l.) IV. *Graduálási jog adása királyi felségjog. Vizsgák minősítő hatálya állami kedvezmény* (90—93 l.) V. *Polémia a budapesti jogtanároknak* a „minősítési jogra“ vonatkozó álláspontjával szemben (93—97 l.) VI. *Polémia* mások ellen, kik „katolikus“ egyetemnek felállítását a „magyar közjog“ szempontjából megengedhetőnek nem tartják azért, mert az egyetem eo ipso „állami“ intézet, abban korlátlan „*tanszabadság*“-nak kell lennie és nem szabad „*esonka*“ egyetemnek lennie (97—103 l.)

V. Fejezet. Kath. egyetem felállításának pénzügyi oldala. Pécs elsősege.

I. A külföldi egyetemek keletkezési módja. Részletes ismereteket a *salzburgi* kath. egyetem felállítására az osztrák katolikusok által megindított gyűjtésnek és eddigi eredményének (103—107 l.)

II. *Eger* város törekvése egyetem után. Az *egri joglyceum* vázlatos története (107—109 l.)

III. *Pécsett állítandó egyetemnek* első hangoztatói. (109—111 l.) A pécsi joglyceum vázlatos története a visszaállításól (1865.) napjainkig (111—114 l.) A *pécsi joglyceum jelenlegi kedvező vagyoni helyzete* és folytonos gyarapodása a jövőben is (114—119 l.) *Pécsett* a joglyceum alapjainak jövedelmeiből azonnal fel lehet állítani az egyetem jogi fakultását a szükséges tanszékekkel és még mindig marad a joglyceumnak 27—28.000 korona feleslege és azután a tökesített feleslegek utáni kamatokkal évenként több és több (119—121 l.) A pécsi egyetem *theológiai fakultását is azonnal fel lehet állítani*, az iskola

*) A *kassai* jogakadémiaéről, mint a régi egyetemnek folytatásáról, szó van a 70. lapon.

fentaró, a pécsi szeminárium, képes fedezni az új tanszékek felállításával és a fizetésemeléssel járó költségtöbbletet. (121—123 l.) A *Pécsett felállítandó kath. egyetem bölcsészeti fakultásának évi költségtervezete*: 50.000 koronát a kath. *tanulmányi alapnak* a pécsi székesegyház fölöslegeiből átengedett rész (38 0/0) fedez, 50.000 koronát a kath. egyetemre befolyt és befolyandó *gyűjtések* kamatai (Bonnaz, Schusster, pécegyhym. papok gyűjtése stb. alapok) fedeznek, 50.000 koronát a Ciszt. Rend és a város *hozzjárulása* a filozófiai fakultáshoz fedezhetne. Pécs város részvételéről különösen is (123—131 l.)

IV. A *gyula-fehérvári* kath. egyetem eszméjéről és eddigi vagyona állapotáról (131—133 l.)**)

VI. Fejezet. Kath. egyetem és kül. a pécsi kath. egyetemnek életképessége.

I. A) pont: „*Katolikus egyetem*“ Magyarországon ez idő szerint rint „*egyetem*“, életképes lesz; mert lesz elég hallgatója, tanára és maceenása; illusztrálás végett felsoroltnak a *külföldi kath. egyetemeknek* ezekre vonatkozó adatai (133—140 l.)

I. B) pont: „*Katolikus egyetemek*“ életképesek mint „*katolikus*“ intézmények is, mert a „*katolikus*“ jelleg és szellem megteremthető és fen is tartható; illusztrálásra felhozatik a *lőweni* egyetemen uralkodó „*katolikus szellem*“ (140—146 l.)

II. A) pont: A „*pécsi kath. egyetem*“ életképes lesz, mint „*egyetem*“, mert Pécs alkalmas város egy új egyetem felállítására; bebizonyítva a *Dunántúl és Pécs város geográfiai* helyzetéből és a népműveltségre, népsűrűsége, népesség számára (abszolút, relatív), magyarosodásra vonatkozó legújabb *statisztikai adatokkal* (146—151 l.) *Hangok Pécs mellett az ország tudósai köréből* (151—153 l.) Pécsnek kulturális fölénye a *Dunántúl* összes városai, nevezetesen Győr felett, főleg a jogi főiskolát illetőleg. A *pécsi egyetem egyes karainak: a jogi, a bölcsészeti és a theológiai fakultásoknak életképessége. Emilités Fiuméről, Horvátországról és a zágrábi egyetemről. Polémia* azokkal, akik a kath. *theológiai fakultásra* nem akarnak bocsátani az illető város összes növendékpapjait, hanem csak a színe — javát vagy már végzett teológusokat (153—158 l.)

II. B) pont: A „*pécsi kath. egyetem*“ életképes lesz, mint „*katolikus*“ intézmény is; beigazolv a *Dunántúlnak és Pécsnek szerepével a katolicizmusban*, a muliban és a jelenben,

**) A *kassai* állami egyetem felállításáról szó van a 121., 130., 131., 151., 153., 173., és a 176. lapon. (A *pozsonyi* és *szegedi* áll. egyetemről 151—153. lapo =.)

IV.

a vallások elterjedésére vonatkozó legújabb *statisztikai adatokkal* (abszolút és relatív számokban), a *magasabb egyházi javadalmak* és birtokaik tekintélyes részének *dunántúli fekvéséből* (158—163 l.). V. *Orbán pápa bullája*, mellyel felállítja Nagy-Lajos kérésére a pécsi egyetemet, szintén bizonyítja Pécsnek világi és egyházi kiválóságát, a bulla szövezerint, eredeti latin és lefordított magyar szövegben (164—168 l.)

Befejezés. A legközelebbi teendők a pécsi kath. egyetem felállítása céljából.

A magyar kath. egyetem felállítása *eddig halogatásának* oka főleg az, hogy az első kezdeményezést theoretikus alapon és az *országos faktoroktól*: nagymélt. püspöki kartól, autonómiától várták (169—170 l.) A pécsi kath. egyetem felállításának vannak konkrét kiinduló ponton álló, *helybeli tényezői*: a *pécsi püspök* (ismertetése a püspök felbivásának a kath. egyetem céljaira való gyűjtésre), *Pécs város és a Ciszterci Rend* (171—173 l.) Részletes megokolása annak, *miért kell a tanító szerzetrendekre számítani* bármely kath. egyetemnek. (174—176 l.) A *kezdeményezés első aktusainak* jónak vélt *sorrendje*: 1. *Pécs város ajánlata*, megkeresése a pécsi püspökhöz és a zirci apáthoz. 2. A nagymélt. *Püspöki Kar* hozzájárulásának készközlése, az országos egyetem-építő bizottság szervezése, gyűjtése. 3. *Királyi kiváltság* (grádusosztás) és az állami kedvezmény (vizsgák és grádusok minősítő hatálya) készközlése, valamint a pápai kiváltság és elismerés megnyerése (176—177 l.) — Nincs ok a sikertelenséget hangoztatni *Franciaország* példája nem hozható fel, mert Magyarországon a kath. vallásnak és a többi bevett vallásnak oktatási szabadsága van, az egyetem felállítását illetőleg is. A *felső oktatásnak* tervbe vett *kodifikálásától* sem kell félni, a bevett vallások jogát az sem veheti el, csak szigorú feltételekhez kötheti. *Födolog* az *új egyetem pénzügyi biztosítása*. Pécs e tekintetben első helyen áll, mert már most is *6 millió értéke van* e célra, nem is számítva az országos gyűjtést és a jolyceum évi feleslegeiből való gyarapodást (178—181. l.).

II. A pécsi püspöki hittudományi tanári kar tagjai	183. lap.
III. A hittud. intézet tanterve	185. "
IV. 1902/3. tanév alatt elvégzett anyag	187. "
V. A hittani intézet hallgatói	199. "
VI. Kimutatás a félévi vizsgálatok eredményéről	201. "
VII. A lefolyt tanév története.	203. "
VIII. Szent-Pál-Társulat.	209. "

A FÉCSI
Püspöki hittudományi
intézet

ÉV K Ö N Y V E

sz

1902-3 iki tanévről

KÖZLI

Az Igazgató

